

Lakatos Menyhért FÜSTÖS KÉPEK

LAKATOS MENYHÉRT

Füstös képek

Budapest
Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó

Sorozatszerkesztő

Illés Endre

Kardos György

Harmadik kiadás

ISBN 963 270 905 5 Magvető

ISBN 963 15 1355 6 Szépirodalmi

ISSN 0324-3265

Felelős kiadó a Magvető Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő

Vilmon Gyula

Műszaki vezető
Sebestyén Lajos

Tipográfus:
Romhányi Katalin

A szerző portréját Csigó László készítette

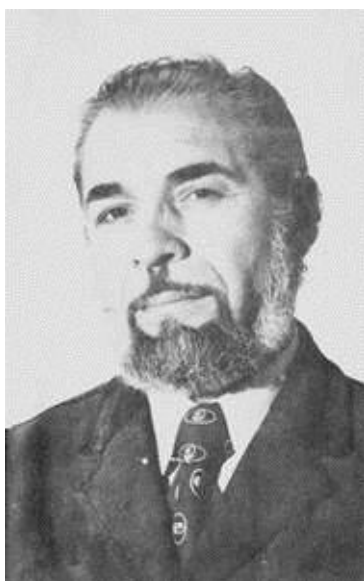
Kiadványszám 4157

Megjelent 23,9 (A5) ív terjedelemben, Garamond betűtípusból, 1979-ben

MA 3379

78.1463 1 - Készült a Zrínyi Nyomdában
rotációs ofszet eljárással

Felelős vezető
Bolgár Imre vezérigazgató

Lakatos Menyhért 1926-ban született Vésztőn, a község cigánytelepén. Egy kínos-szerencsés véletlen és anyjának okossága, szívós akarata lehetővé tette, hogy

középiskolába kerülhessen. A fiú szeretett olvasni, s a tanulásban is szorgalmasnak, kitartónak bizonyult. Regényében egy akkor lezajlott, jellemző családi beszélgetésre emlékezik vissza. „Mi lesz ezzel a gyerekekkel?” - tette föl egy alkalommal a kérdést a gyermeke bizonytalan jövőjén aggódó édesanya. „Mi lenne? - kérdezte vissza mérgesen az apa. - így veri meg az Isten azokat a gyerekeket, akik nem hallgatják meg szüleik jó tanácsát. Lehetett volna nagybőgős, vályogvető, akár lókupec is, de nem fűlött hozzá a foga, inkább a sok bűdös könyv kell neki. Az Isten bűnnek ne vegye a tettemet, de én addig járatom az iskolába, amíg ki nem kúrálják belőle.” Az atyai számítás ezúttal nem vált be: az iskola ugyan valóban sok keserű, megpróbáló élményben részesítette, de tudásvágya, könyvszeretete töretlen maradt. A középiskola után tovább tanult, a tanítói hivatást választotta, nemcsak egyéni indíttatásból, hanem hogy hasznára lehessen az övéinek, osztályos társainak, a cigányságnak. íróként is ez a legfőbb célja.

Regénye gazdag és drámai életanyagot feldolgozó, nagy művészi erejű híradás saját gyermekkoráról, a cigányság akkori - háború előtti - életéről. Művének egyik rétege: egy lapról lapra fokozódóan izgalmas pikareszk. A csendőrök elől menekülő cigánykölyök egymásra következő kalandjai, a túlfűtöten mozgalmas cigányélet naturalisztikus őszinteséggel, egyben romantikus színekkel ábrázolt jelenetei: őrzöngő tömegverekedések, agyafúrt lóvásárok, kegyetlen népitételek ... De nemcsak „civilizáción kívüli” gátlástalan természetességüket tárják elénk ezek a képek és jelenetek, hanem világuk ravasz derűjét, őszinte gyöngédségét és igaz líráját is.

Lakatos Menyhért könyve azonban jóval több izgalmas kalandregénynél. Évszázadokon át megőrzött szokások, különös rítusok, babonák és mesék foglalata, a múlt továbbélésé a jelenben, a regény jelenében - tehát a cigánysors mítoszi erejű látomása is. A regény azt a pillanatot ragadja meg, amikor ez az ősi múltból a jelenig ívelő folyamatosság mindinkább összetöredezik, amikor elérkezik a mítosz alkonya. Amikor már nem lehet élni a mítoszt, csak leírni.

Az elmúlt harminc év magyar prózairodalmának egyik legérdekesebb művét veszi kézbe kötetünkkel az olvasó -az első magyar cigány regényt.

I. Rész

Ne szórjatok elénk sem kölest,
sem zabot.

Gyöngy, igazgyöngy illik
a fekete korallhoz.

(Choli: Daróczi József)

Még egy alig észrevehető sóhaj, aztán szeme örök tekintetté meredt. Kőbarna arcára fagyott az idő, és a Cino Petro már csak emlék maradt. Sokáig tartó emlék, amelyről Cino Petro lánya, az öreg Liza, hosszú éjszakákon mesélt. Meséi azokat az emlékeket idézték vissza, amikor az időt nem hónapokkal, nem napokkal mérték, hanem virágzással vagy

lombhullással. Apám felett, mondta, százegyszer hullott le a lomb.

Azok voltunk, akiknek a vérébe tüzet rakott az élet, sem a szelek, sem a telek, bármilyen mogorvák voltak, nem oltották ki lángját. Lizát kis, töpörödött asszonynak ismertem, aki csak a földön szeretett ülni. Állát felhúzott térdére tette, ha beszélt, szár nélküli pipáját állandóan tenyerében szorongatta. Tökéletesen megőrizte az elmúlt századokat. Idegen volt előtte ez a világ, a helyhezkööttséget rabságnak érezte. Ahhoz már nagyon megöregedett, hogy beilleszkedjék, a tizenkét év, amit eltöltött nálunk, egy másodpercre sem tudta kizökkenteni előző életéből. Fázott a legforróbb nyári napokban is. Felső szoknyája palástszerűen fogta körül vállát, maga alá húzott lábakkal kucorgott, fáradhatatlanul szívta a füstöt. Télen sokszor a pitarban aludt, nem 'tudta elviselni a putri füledt levegőjét. Ha apám megdorgálta érte, mert szégyellte, csak legyintett.

- Oda se nézz neki, fiam, hadd beszéljenek ezek a romungorók,¹ ők megszokták a robiát,² de én köhögök, nem tudnak tőlem aludni a gyerekek.

Soha nem hallottuk, hogy egyszer is elköhögte volna magát.

Csípte szemünket a füst, ha rossz irányból fúj a szél, kéményünket egy elhasznált bádognak helyettesítette, ő a sárból rakott sparhelt előtt guggolt, nézte a sípoló nyers akácgallyakat, hogy kunkorodik habos végük a lángok között. Talán még szerette is, ha füstölt a pór.

Alig várta a tavaszt. Minden este felseperte néhány lépésnyi udvarunkat, összeszedett minden éghető anyagot, rongytól a száraz lótrágyáig. Sokáig azt hittük, azért, hogy tiszta legyen.

Apámnak is ragyogott az arca, mint aki imát mond, amikor letelepedett a kesernyész füstű tűz mellé.

Engem ez az érzés nem tudott hatalmába keríteni, csak könnyeim folytak össze az orromból kicsorduló nedvességgel, amit Mami nem győzött törölgetni a szoknyája aljával.

Később megszoktam, és az egész napi ugrabugrás fáradtságát a tűz mellett pihentem ki. A cserebogárszínű mogorva öregek elküldték maguk mellől azokat a gyerekeket, akik zavarták gondolataikat vagy beszélgetésüket. Mindig úgy tetszett, mintha mesélnének. Oly messziről idézték emlékeiket, amelyeket ebben a korban már csak ők értek el. Mélyre nyúló gyökerük még abból a világból táplálkozott, ami mások előtt rég történelemnek számított.

Ők maguk egy-egy ciklusként vallottak, mint elsárgult pergamenlapok, évszázadok históriáiról. Nem rohant át rajtuk az idő, az apák, nagyapák ifjúkori történetei éltek, hűséggel őrizve a letűnt századokat.

Néma ráncokba szorított szájuk a múltat mesélte, bámulták az apró lángokat, mint vad lovaik toporzékolását. Szemük, akár a bujkáló holdvilág, hol felhőkbe burkolózott, hol kiragyogott, boldog, tiszta fénnel, ha egy-egy kedves emlékhez értek a múlt sáros, poros országútjain. Erdők, hegyek illata áradt gondolataikból, felcsörgött ereikben a vér, hallani vélték a fűge patakocskák hangját, melyeknek partjain hajdan megpihentek.

A nagyvíztől a nagyvízig jártunk. Mami nem mondta, hogy tenger, talán nem is tudta, csak annyit mondott: bári pályi.³ Aztán, hogy ez az út a Fekete-tengertől az Adriáig tartott,

vagy a Fekete-tengertől a Földközi-tengerig, soha nem tudtam meg. Fiatal korából a legkisebb emléket is fényesre csiszolta. Úgy emlegette elődeit, mint a bátorság és az ész megtestesült mintaképeit. Csacso rom,⁴ mondta róluk. A későbbi nemzedéket gyáva, elkényelmesedett, sem időt, sem veszélyt nem bíró cigányoknak nevezte.

- Télen nehéz volt az út, de a mi szekereink nem szakadtak le, jó lovakkal jártunk. Bizony, aki lemaradt, elpusztult, annak a vármegye ette meg a fejét. Ungorothem⁵ egy volt a robiával,⁶ de itt találtuk a legjobb lovakat meg a vastengelyes könnyű szekereket.

- Ha száz sárkány őrizte, akkor is elvittük. A Cino Petro ott termett, ahol nem ismerték a félelmet. A saját járásába senkit nem engedett, ha valaki bement, vérét vette. Mindenki a maga útján mehetett, aki a másik útjába belépett, arra „kriszi”⁷-t tettek. Cino Petrót alacsony termete miatt hívták Kis Péternek;, de nem fék, a kígyó szájába is beleköpött - dicsérte Mámi.

- Egyszer - mindig így kezdte meséit -, késő ősszel, piros sapkás cigányok jöttek hozzánk Szirbikóban. Rossz ponyvás kocsijaikban igazi paripák ficánkoltak, de asszonyt vagy gyereket nem hoztak magukkal. Egy öreg, ősz szakállú cigányt vetlek le a kocsiról. Betegnek látszott. Nagy tisztelettel kérlek mieinket, hogy az öreget leültethessék a tűz mellé.

Ülj csak le, öreg! - mondták a mieink. - Mesélj, mi hozott közétik? Nekünk kitűnt, hogy a piros sapkák alatt mindegyikük tarka kendőt visel.

Kik ezek? - kérdezték egymástól a mieink. Jól beszéltek a nyelvünket.

Az öreg őszszakállú lassan levette sapkáját, kendőjét, előbb az egyik arcát, majd a másikat tartotta a tűz felé. Mindkét fiüle helyén seb tátongott, vízben úsztak szemei, mint a fekete szőlőszemek. A többi is leoldozta a kendőjét, egynek sem volt füle. Zokogtak, nem tudtak beszélni a sírástól. A mi asszonyaink bocskorokat égettek, beszórták sebeiket hamuval. Az érkezettek csak nagy sokára tudták elmondani, mi történt velük.

- Sok katona vett körül bennünket - mondta az öreg -, mit tehattunk? A gyerekek, asszonyok miatt menekülésre nem gondolhattunk. A férfiakat egy csoportba verték, behajtottak az erdőbe. A vezetőjük valamit beszélt, nem értettük. Mutatta, hogy levágja a fülünket, a gyerekeket, az asszonyokat megölik, minket meg elengednek.

- Akkor vette el az isten az eszünket. - Megpróbálta lenyelni könnyeit, a zokogástól csak a szája remegett.

- Úgy értettük, ha a fülünket le hagyjuk vágni, elmehetünk. De ha nem, megölik a gyerekeket, asszonyokát. Hát mit tehattunk? Jajszó nélkül túrtuk. Véresen, szégyenkezve indulniuk a tábor felé, még ott voltak a katonák, de a gyerekeink, asszonyaink és lovaink vérében térdig gázoltunk. Egy élőlényt sem hagytak meg, csak minket, levágott füllel, hadd lássa mindenki, hogy így jár, aki odateszi a lábát. Amikor megláttuk a halottakat, fogainkkal estünk a katonáknak, sokat megöltek közülünk, de végül nekik kellett elmenekülniük. Ezek itt katonalovak, de mit érünk velük, bár ne élnénk mi sem. Dolmutánkat⁸ tönkretették, magunk meg a cigányok magányos kutyái leszünk, akiket senki nem fogad be. Ki hiszi majd, hogy ezt a csúfságot nem a saját fajtánk tette rajtunk valami árulásért?

- Fogjátok ki lovaitokat - mondta Cino Petro -, üljetekek közelebb a tűzhöz, majd hoz a holnap valamit.

Reggelre az öreg cigány meghalt bánatában. Nem csináltak neki nagy temetést, kocsirúd ját kettétörték, aztán békésen elsimították a sírját. A többiek ott maradtak, árván várták, hogy meghívja őket apám a dolmutához.

Még azon a délutánon nekik adta az özvegyasszonyokat, a férjhez menendő lányokat, és útjukra eresztette őket.

A Cino Petro dolmutája megváltoztatta útirányát, délről egyre feljebb húzódott Magyarországon és Románián keresztül Oroszország felé, de a zord időjárás, a szőrös, kis termetű lovak és a nyomorúságos orosz falvak nem sok reménnyel kecsegtették őket. Mámi ott ment férjhez először, emlékül egy Iván nevű fiút hozott magával. Ez volt az első gyereke. A fületlen dolmutával csak 1870 körül találkoztak Magyarország déli részén, akik megsokasodva „Péterestyok”-nak, nevezték magukat, mert a Cino Petro dolmutájából születtek újjá.

Sokáig nem tudtam, hová tegyem a „járás” szót az öregek elbeszélésében. Az európai cigányok, akik főleg a Balkán felől vándoroltak, Bulgáriánál két ágra szakadtak. Az egyik ág Románia keleti oldalán, a másik Szerbián át húzódott fel észak felé, mindkét esetben érintve Magyarországot. A törzsek dolmutákra oszlottak, ami nem szétesést jelentett, csupán azt, mint a század, amely szakaszokra, vagy a szakasz, amely rajokra tagolódik. A dolmuta eredetileg törzset jelentett. Ezek a kis csoportok azonban a törzseknek már csak egy-egy kis töredékét alkották.

KI lehetne várni, hogy e sok kis csoport tartozzon valahová, nini összefogja őket, rendszert teremt közöttük, és irányítást ad. Az érdekesség az, hogy itt nincs egy főtörzs, mely ezt a szerepet betöltené. Ezért van a dolmutáknak önálló törzsi énekük, noha egyenként nem alkotnak törzset. Néhány jel mintha arra utalna, hogy egy törzsi közösség törvényeinek a betartása a másik csapat részére nem volt kötelező, sőt olykor nem is ismerték azokat. Ez azonban korántsem volt így. Minden törvényt, amely életüket szabályozta, a különböző törzsekhez tartozástól függetlenül, mindenkinek be kellett tartania. Ezt az is mutatja, hogy járásaikat, amelyeket „piripé”-nek neveztek, más dolmuta nem használhatta.

Apámtól több esetben érdeklődtem a „piripé”-re vonatkozó dolgok iránt. Velem mint gyerekekkel szemben mindig tartózkodott, hogy felvilágosítson azokról a cigányitkokról, amelyeket önmagamtól nem tudtam kideríteni. Több esetben azzal tért ki a válasz elől, hogy ha majd nagyobb leszek, megtudom. Hallgatása csak fokozta érdeklődésemet. Mámi úgy tett, mintha nem értené, miről van szó, de látszott, hogy ő sem akar beszélni. Úgy rémlett, ez a szó is - a „piripé” -titok. Sokat kellett nyafognom, hogy megtudjak róla valamit, apám néhányszor össze is szidott, de aztán hamarabb megunta a hallgatását, mint én a követelőzést.

A dolmuták vándor cigányai azoknak az országoknak a vidékeit, melyeken átjártak, felosztották maguk között - ma sem lehet megállapítani, milyen alapon. Biztos, hogy nem csupán elfoglalással, mert területi viták soha nem voltak. Bármilyen gyöngye, akár egy szekérből álló volt is a dolmuta, a legvénebbek sem ismertek olyan esetet, hogy az erősebb elvette volna a gyengébb területét. Pedig a későbbi, azaz a közelebbi korban a gazdagodási

vágy a cigányokat is hatalmába kerítette.

A „piripé”-t - mondta apám - mindenkinek tiszteletben kellett tartania, ha valaki megsértette, a dolmuták közösen léptek fel ellene. Ugyanis ezek a területek a szó jó vagy rossz értelmében vadászmezőknek számítottak, s a vándor életmód feltételét biztosították. Mindez elég bonyolult volt nekem, nem tudtam, hogy melyik melyikért volt. Ahhoz, hogy vándorolhassanak, feltétlenül létalap kellett. Emellett a tárgyaikat, eszközeiket, ha elhasználódtak, valahonnan pótolni kellett. Ha a vándorlás volt minden életcéljuk, akkor a „piripé”-knök mint „vadászterületek”-nek alárendelt jelentőségük lehetett. Ha viszont azt gondolom, hogy a vándorlás nem az ösztönök hatására történt, hanem azért, hogy beszédjük törvénytelen vámjukat, akkor miért nem vették el egymás területét? Apám/csak rám nézett, amikor erről érdeklődtem, és nem tárgyalt velem tovább. Ilyen esetekben én sem maradtam adós, napokig nem vittem a lovait legeltetni.

- Miért nem Mamitól érdeklődöl? - dühöngött. - Egyet azért megmondok neked, és ezt jól véd az eszedbe: ha sokat fecsegsz, a cigányok ki fogják vágni a nyelvedet.

Talán ez segítette a titoknak tűnő szavak felderítésére. Hallgattam a „piripé”-ről. Éreztem, hogy a nyelvkivágás erősen összefügg vele. Apám nem csupán azért figyelmeztetett, hogy lerázzon magáról; hallgatása igazi aggodalom volt.

Bár ezek a vad, primitív ítéletek már régen nem vonatkoztak a települt cigányokra, azonban a beidegződött és vérévé vált ősi szokást apámnak nem volt könnyű elfelejtenie, hiszen húszéves korában hagyta ott a dolmutákat. Utána még hosszú ideig küzdött magával, míg végül a sok gyermek összeroppantotta, és ő végleg lemondott a vándorlásról. Én nomád életükről szinte semmit nem tudtam, csak elbeszéléseik alapján építettem fel magamban azt a világot. Maminak adtam igazat, szinte nehezteltem apámra, mert felcserélte szabad életét egy putri nyomasztó rabságával. Meglopott, megcsaltként búsultam sorsom felett, rám is ez vár, pedig egyáltalán nem én tehetek róla.

Reggelenként sokszorosán éreztem hatását, amikor anyám kiugratott a fészekből, mert iskolába kellett mennem. Néha megoldódott azzal, hogy apámat bezárták, az iskola és a levante elmulasztásáért kiszabott pénzbüntetést dutyira változtatták át. Nem bántott érte, szívesebben vállalta, mint én a tanulást, csak anyámmal voltak kellemetlenségeim. Tudott az ostorral bánni. Olyankor apám fajtájának mondott, akiknek se országuk, se hazájuk nincs.

- Nemhiába az úton születél!

Ezt mindig kiemelte, mintha arról is én tehettem volna. Megéri az ember körme, aztán nem várja meg, amíg az anyja hazasétál a másik faluból. Meglettem, és hazavitt a szoknyájában. Apám is így született, mondta Mami. Ő tizenhatszor szült, egyszer sem kellett bábaasszony.

Mami vigasztalt.

- Ha eljönnek majd Zsidóék, elmegyünk vele, fiam, az utakra, itthagyjuk ezt a bánatot.

Egyébre sem gondolt, csak még egyszer kocsira ülni.

- Mami, miért szokták kivágni az ember nyelvét? Igyekeztem kihasználni a bizalmas beszélgetést.

- A tiédet nem vágják ki, fiam - simogatta hajamat -, téged majd szeretnek, mert tudói írni, olvasni. Ha megnősz, mindenki rád hallgat. A mieink megbecsülik az okos embereket.

- Mámi, mi az a „piripé”?

- Az, fiam, a dolmuták járása, ahonnan aranyat, lovakat meg ruhákat csóréinak.¹⁰

- Nektek is van ilyen járásotok?

- Van, csak mi már nem járunk arra.

- Miért nem megyünk oda lakni?

- Soha nem laknak ott azok, akiké a terület.

- És ha mások elfoglalják? - aggódtam.

- Mért foglalnák el? Mi sem mentünk a más területére. Próbálják csak meg, kriszi elé mennek, majd megtudják, mi az a cigánytörvény.

Próbált megnyugtatni. Ahogy én ismertem a cigányok törvénytiszteletét, nem nagyon győztek meg Mámi szavai.

- Miért csóreltátok el a mások lovát meg aranyát, amikor az nem a tietek volt? Nem féltetek a csendőröktől?

- Ügy jártunk, hogy ne találkozzunk velük. Ha kevesen voltak, őrizkedtek tőlünk, ha sokan jöttek, elszedték mindenünket, felégették kocsijainkat, szétkergettek bennünket, aztán kénytelenek voltunk a tönkrement holmik helyett újat szerezni.

- Én nem szeretem a lovakat - vallottam be őszintén.

- Hát akkor? - nézett rám meglepődve. - Gyalog akarsz járni? Ügy csak a fódozók járnak. A lovat jobban kell szeretni, mint a feleségedet, mert az becsaphat, megcsalhat, de a jó ló sohasem hagy cserben. Látod, ha apádnak nem lennének lovai, mehetne vályogot vetni. A mi fajtánk csak akkor érzi jól magát, ha hajtószár van a kezében. Te meg még arra sem vagy képes, hogy elvidd a lovakat legeltetni! Pedig emlékszel, mit mondott az öreg Fardi? Ha majd erre jönnek, megtanít csengőt önteni. Az nem rossz mesterség, bejáród vele a világot, akármerre jársz, egy igazolvány lesz a kezében. Másként mindenfelé úznak, zavarnak. Nem úgy van már, mint valamikor, évekig nem találkoztunk csendőrökkel, most meg minden lépten-nyomon őket látod.

- Mámi, apád is tudott csengőt önteni? - ütöttem a vasat, amíg meleg.

- Azok harangot öntöttek, fiam, a papoktól kaptak igazolványt. Még a komisszár is megemelte nekik a sapkáját. Soha nem kerültek bajba, csöndes, békés dolmutának ismerték őket. A Cino Petro tudta, hogy kell csinálni, nem úgy, mint Golyó, aki már nem ismert se testvért, se istent. Apád azért hagyott el bennünket, mert nem fért össze vele. Golyó mindig veszélybe vitte az embereket, nem akart félni senkitől. Fényes nappal kifordította az urak hintaja elől a lovakat, mert csak azok jártak igazi lovakkal, örök menekülésben voltunk. Kést húzott, ha szólt valaki neki. Az erős emberek közé tartozott, de nem szerette az igazságot. Az öccsét, az apádat, utálta, mert apád nem félt tőle. Sokszor botra mentek; az olyan fiatalember, mint a te apád, nem termett botra a cigányok között, és leverte Golyót, mint a kutyát. Sokszor megkegyelmezett neki, mert Golyó olyankor

gyáván könnyögött az életéért. Pedig ő, ha szerét teheti, megölte volna apádat. Mérgibe” aztán apád megnősült, leszakadt tőlünk. Sirattuk mindig, és amikor Golyót agyonlőtték, eljöttünk érte. Te akkor még nem voltál meg, csak a bátyád meg a nénéd, de ő már nem hagyta a gyerekeit.

- Mámi, igaz, hogy neked mindenfelé vannak gyerekeid? Egy ideig a fejével bólogatott, csak nagy sokára mondta sóhajtva:

- Van bizony, Szirbickában is, Romániában is. őket már soha nem látom. Ki tudja, Fardiék mikor kerülnek erre, hogy hírt hozzanak róluk. Szanaszét züllöttünk a világba, amikor Cino Petro lehunyta a szemét.

- Tudod, én már négy év múlva tizenöt éves leszek, megmondom apámnak, adja nekem a kiscsikókat. Addigra azok is megnőnek, aztán elviszlek Szerbiába. Én is szeretném megismerni Durajékat.

Amikor apámnak elmondtam a tervemet, csak mosolygott.

- Jó ... - mondta - de akkor mától kezdve te gondozod a csikókat.

Életemben először pucoltam lovat. Igaz, idegenkedve, de mikor kis puha szájával úgy tett, mintha megcsókolná az arcom, megbarátkoztunk. Este már jött utánam, mint a kutya. Együtt ettük meg a paszulylevest, a húsba csak belefújta az orrát, aztán otthagya. Azon gondolkodtam, mitől nőne meg leghamarabb.

Éjjel vártam, hogy mindenki elaludjon. Mámi mindig ülve gubbasztott, mint a bagoly, nem lehetett tudni, alszik, vagy ébren van, de tőle nem féltem, mindig azt akarta, amit én.

- Nem alszol? - kúsztam mellé halkán.

- Nem. Mi a bajod, beteg vagy?

- Dehogyan vagyok. Van fonva gatyamadzagod? Szegénykém, nem tudta elképzelni, mi történt velem, de szó nélkül előkotorta a feje alól.

- Megyek a csikómnak heréért.

Választ sem várva kisurrantam a putriból. Napközben kiszemeltem a határban jó fonnyadt, zöld lucernát, kitűnő csemegének látszott. Éjfél után egy-két óra lehetett, tiszta, holdvilágos nyári este, még langyos volt a szekérút lisztté taposott pora, félig meztelen bőrömön mégis lúdtorsok képződtek, azt hiszem, a félelemtől.

Összekötöttem a kenderből font gatyamadzagot, takarosán porciózni kezdtem a fonnyadt, harmatos lucernát. Nem zörgött, nem pergett a levele, sorban szedtem a rendet, mintha a mienk lenne. Már nem gondoltam a félelemre, de arra sem, hogy mennyi a bíróképességem. Az első porciót meg sem tudtam mozdítani. Ez a tolvaj mesterség átka, hogy nem bír annyit az ember, amennyit akar, még ha van is miből. Másodszor már nem vitt rá a lelkiismeret, hogy kitegyek belőle. Alábújtam, vastagra dagadt nyakerekekkel mentem, hol az orromra, hol a kezemre támaszkodva. Félúton kiesett a gatyamadzag-ból, aztán már csak cincáltam, de hazavittem. Mámi kint ült a kunyhó előtt, hang nélkül fenyegetett öklével.

- Megöl apád, ha megtudja.

- Ha megtudja - lihegtem diadalmasan. - Elintézik ezt a csikóim reggelre.

Igen ám, de úgy látszott, hogy a csikók nem szokták meg a korai evést. Ímmel-ámmal majszolták, talán én is többet tudtam volna enni belőle, ha el nem alszom. Nem tudom, hogy kerültem Mámi vackára, csak már jól fent ragyogott a nap, amikor a legyek meg apám hangos káromkodása felébresztett.

- Hol voltál, legény, az éjszaka? - szidott, pedig ezt ritkán tette. - Tudod, hogy itt járt a csósz? Hazáig jött a herecsur-gatáson, elment a csendörökhöz.

Eleinte bambán pislogtam, aztán minden tisztálkodási előkészület nélkül eltűntem hazulról.

Egész délelőtt a Kiskerezesen fürödtem. Délután már nem tudtam sem a kíváncsiságomnak, sem a hasamnak ellenállni. Untam a famászást, a bűdös, poloskaízű epertől hascsikarást kaptam, meztelen bőröm összehasogatták a gallyak, ragadtam a fekete eperlétől, mint a légyfogó. Jó lenne tudni, anyám otthon van-e, vagy elment a csósz előtt? Nem, szokása kimélni az ostort. Egy marék zöld szilva után már ez sem érdekelt. Óvatosan hazasomfordáltam, leültem az ablak alá füle lni, apám a kunyhóban dudorászott pólyás kishúgomnak. Altatta. Néhány lépés, és már a pitarban kutattam ennivaló után El kívántam kerülni minden neszt, nehogy kiverjem a kicsi sze méből az álmat, sajnos, egymásba hullt minden mosatlan, mi re előhalásztam közülük a kistálam. Apám nem szólt, dúdolt tovább, megvárta, amíg behörböltem a krumplilevest, csak akkor csitított, amikor beszóltam böfögve.

- Van dohányod, hé? - közben lábammal félretoltam a pi-tar földjén szétgurult mosatlan edényeket.

- Ne kiabálj! - énekelte halkán.

- Adjál dohányt! - suttogtam újra.

Kidobta a disznóhólyagból készített zacskót, még a sóssta-niclin találtam egy cigarettához való papírt, aztán hanyatt fekvé füstkarikákat eregettem Mámi vackán.

Az altatódalra majdnem elaludtam, de a kicsi megelőzött. Apám halkán kijött.

Hallod, hé - mozgatott a lábával -, fel kell menned a csendörökhöz, kijött érted a kézbesítő.

Ijedtemben a fellobbanó cigarettát sem tudtam kivenni a számból, rémulten néztem körül, úgy éreztem, kikívánkozik belőlem a krumplileves.

- Jobb, ha felmész, fiam, mert csak rosszabb lesz. - Látta, mi zajlik bennem.

Nem nagyon szoktam engedni a rábeszélésnek, de most nem tudtam ellenállni jóindulatának, bár szorongó érzéssel, de belenyugodtam sorsomba.

- Vesd le magadról ezt a piszkos gatyát, vedd fel az újat. - Kihozta a klottgatyát egy barna atlétatrikóval. Ezt arra szánta anyám, ha majd iskolába megyek, ne legyek rongyos. A számból megmosakodtam, kellemetlen hideg csikok ereszkedtek végig a bőrömön, ahogy a fejem bepacsoltam vízzel. Apám ritkán szokott a tisztálkodásunkkal foglalkozni, most szolgálatkészen állt a koszos gatyámmal, megtörölgette az arcomat, hátamat. Még a fésütködésben is segített. Jól lesimított, választékot húzott, mint a muzsikus cigányoknak.

- Azt mondd, hogy a kiscsikónak hoztad! - szólt utánam. Vissza sem néztem,

simogattam az új gatyát, a cigányok rám bámulnak, felemelt fejjel mentem, még a lépésre is vigyázva, nehogy port kavarjak.

A községháza kapujában már éreztem, hogy a fejemben dobog a szívem.

Átmentem a hűvös folyosón, többször átvillant agyamon a menekülés gondolata, egy pillanatig időztem a rendőrszoba előtt, de nem bírtam annyi bátorsággal, hogy visszaforduljak.

Bekopogtam. A hűvös kézbesítőrendőr-szobában kongó léptekkel sétált Bacsa törzsőrmester.

- Kézit csókolom! - mondtam halkán a csendőrnek.

A falon kardok, kulcsok, bikacsökök függtek. Lúdbőrös lettem.

- Kézit csókolom! - ismételtém még félénkebben. Bacsa hátrafordult, talán jobban illett volna rá a kacsa név, mert az orra úgy állt, mint a rucának.

- Szervusz, kisfiam, kit keresel? - kérdezte atyáskodó mosollyal. Vállam közé húztam a nyakam, valóban nem tudtam, kit keresek.

— No mondd csak, hogy hívnak?

Elsuttogtam, ahogy eszembe jutott, látszólag nem mondott neki semmit, ha lehet mondani, még bátorítóbban mosolygott rám.

Na, ne butáskodj - simította le ágaskodó hajfürtjeimet, mondd csak, ki küldött.

- A heréért... - motyogtam sírva.

Arcáról eltűnt a mosolygás, mint aki nyársat nyelt, kihúzta magát.

- Ó! A Boncza fia!

Bólogattam, most már mindegy, kinek a fia vagyok, a keresztnévem nem kerülöm el. Pontosan azit a bikacsököt választotta ki, amit én kinéztem.

- Tartsd a körmöd!

Az első ütés nagyon fáj, a második is, a harmadiknál már nem éreztem semmit, pedig a csontok végeit püfölte. Az ujjaim között végigfolyó vér apró pontokban fröccsent a padlóra, sziszegve kaptam hátra minden ütés után, aztán visszanyújtottam.

- Tartsd a másikat! - ordította.

Nem számoltam, mennyit adott, azt hiszem, ő sem. Beleizzadtam az erőlködésbe, hogy a hányingerem visszatartsam; a jóízűen behörpölt krumplileves nem érezte jól magát.

- Ne találkozzunk többé! - mutatott az ajtó felé kifulladásra, még rászózott az új atlétámra, aminek foszlányait ecetes ronggyal törülgették ki a húsból. Nem tudom, a hajam hogy borzolódott össze, de előretartott, vértől csöpögő kezekkel úgy mentem, mint a holdkóros. Gondolataimat már idézni sem tudom, de az biztos, hogy lemondtam a csikóról.

Mámi elájult, amikor meglátta sallangokra vert ujjaimat, szerencsére, mert ő pókhálót vagy meleg lószart rakott minden sebre, hogy a vérzés elálljon.

Anyám aztán kitett magáért. Kiabálására odacsődült az egész cigánytelep.

Apámat mindennek elmondta, csak apámnak nem, húgomat hátba vágta, mert feldöntötte a fazekat, amiben ecetes vizet kotyvasztott. Mámi, amikor magához tért, fujkálni kezdte az ujjaim hegyét, csókolta a kezeimet, mintha ezzel könnyíteni akarna a fájdalomon. Egész éjjel nem tudtam aludni, két kezemet a mellettem levő fazekakban tartottam, de minden percben ördögök táncoltak előttem. Reggelre gombásra áztak a sebeim, be kellett menni az orvoshoz.

Bocz doktor előbb megnézte a ruhámat, hajamat, tetűt keresett, csak aztán kérdezte, mi tetszik. Amíg valami sárga, csípős kenőccsel beecsetelte ujjaim hegyét, cigánynótákat kellett neki énekelnem.

Néhány napig nem mozdulhattam el hazulról, jöttek a barátaim, Mámi bottal fenyegette őket.

- Nem mentek el innét! Hagyjátok a beteg gyereket, nem akarom, hogy belevigyétek megint valami rosszba.

Mintha ők felelnének érte. Hát igen, minden bajért bűnhődni kell valakinek azok közül, akik nem bűnösök. Mámi becsületére váljon, hogy saját magát sem hagyta ki, állandó lelkiismeretfurdalás gyötörte, mert ideadta a gatyamadzagot.

A szerbiai utazás mindkettőnk részére fuccsba ment. Apám néhány hét múlva eladta a csikókat, de én egy percig sem mondtam le arról, hogy Mámi meg a rég nem látott fia között kapcsolatot teremtsék.

Az új gatyával úgy voltam, mint akinek evés közben jön meg az étvágya. Most már bárhova mentem, kicsíptem magam. Valahogy megnőtt a családban is a tekintélyem. Apám mellé ültem az ülésre, anyámmal helyet cseréltünk. Eddig én kuksoltam a kocsi derekában, pántlikásra szaggatott gatyám-ban, aminek jóformán csak a korca volt, hol dróttal, hol madzaggal megkötve. Atlétásan jártam, és a trikómon csak egy varrás látszott, ahol a bikacsökkel szétvágták.

Kocsink a piac melletti zugban állt minden piaci napon, a postával szemben.

- Hé, bemegyek a postára - mondtam apámnak.

- Mit csinálsz a postán?

- Megnézem, hogy lehet levelet küldeni Szerbiába. Dörmögött, de nem zavart a véleménye.

Vékony, ötven év körüli postáskisasszony ült az ablak mögött, rám nézett, nem szólt semmit. Türelmesen vártam, nem kellett tolongani, egyedül voltam. Tíz perc is eltelhetett, amikor félretolta az ablakot.

- Mire vársz? - Barátságatlan hangjából ítélve, őt jobban idegesítette a várakozásom.

- Szerbiába szeretnék levelet küldeni!

- Hol a levél? - Hangja hasonlított a csendőrökéhez.

- Még nincs megírva.

- Akkor írássátok meg, és hozz egy pengőt. Az ablak becsapódott.

- Jézus Máriám, egy pengőt? - mondtam hangosan. Kétségbeesésem nem zavarta a

postáskisasszonyt, dolgozott tovább.

- Na, mi van?

Apám látta, hogy valami nincs rendben.

- Egy pengő kéne.

- Egy pengő? Azért elmehetnél gyalog is Szerbiába. Tudtam, hogy rá nem számíthatok, ritka madár nála a pénz.

Elindultam a piacon, titkon azt remélve, hátha lelek egy pen: gőt. Előfordulhat, a tojáskofák helyén már találtam két fillért, miért ne lehetnék egy pengőt.

Majd kinéztem a szemem, de nem találkoztam a szerencsével.

A többi cigánygyerekek egy dinnyerakás mellett somfordáltak, integettek a dinnye felé, de én most füttyültem rá, más gondom volt.

Tele torokkal kiabált egy ferde szájú kaszakóárus, dicsérve portékáját, ami a kutyának se kellett, mégis ott tolongtak körülötte a ráérő, kíváncsiskodó emberek.

Ötven fillérért ajándék! Tíz évvel tovább él, aki smirgli kaszakövet használ! Magyar parasztok, itt az alkalom! Üvöltözött, habzott a szája, egy ócska kaszát pengetett.

- Idenézzetek, khandel¹¹ parasztok, magyar parasztok, még ilyet nem láttatok.

A kaszaköves mellett Bóber állt, az egyik barátom. Tátott szájjal nézte, hogy borotválja szőrös kezét az ócska kaszával. Egy ilyen követ rá lehetne sózni apámra, de hogy kellene egyet lopni? Ha Bóbernek szólok, hogy csóreljon, megérti az árus, mert a khandel is cigány szó, bűdösét jelent.

- Magyar parasztok, khandel parasztok, idenézzetek!

Nézni sem tudtam, ahogy végighúzta kezén a rozsdás kaszát. Sokáig integettem Bóbernek, mire észrevett a tömegben. Vigyorgott, hogy közelebb áll a mutatványoshoz, mint én. Már attól tartottam, a kajaszaszájú észreveszi az integetésem, mert Bóber csak a vállát rángatta, nem értett.

- Csárezsko bár¹²! - szóltam neki cigányul.

A „csárezs” azt jelenti, hogy „nyald”, gondoltam, így hátha nem érti meg az árus. Elvett egy kaszakövet, nézegette jobbról-balról, a bazáros félretolta maga elől, mert takarta a mutatványát. Bóber újra visszatolakodott, aztán félénken szájához emelte a követ, mégnyalta, és visszatette.

- Ne zsírozd az árut, Jóska, mert levágom az orrod. Újra félretolta Bóbert.

Azt hittem, rosszul leszek a méregtől, odavan ötven fillér, már majdnem a zsebemben éreztem. Otthagytam.

Néhány lépéssel odébb színes tollú agyagmadarakat, papírdudát, tarkabarka játékot kínáltak az árusok.

- „Asszonyok, lányok, gyerekek, gyertek a Tónihoz, vegyetek, tizennégyért a bazár, Tóni bácsi licitál” - énekelte rekedt hangon Tóni bácsi.

Közel furakodtam a bazárosasztalhoz, megálltam egy alacsony, pocakos néni mellett, aki kézen fogva sápadt kislányt vonszolt, hogy válasszon magának játékot. A melles köténye zsebéből kikandikáló sárga pénztárca láttán talpig előntött a forróság, nem hallottam, nem láttam magam körül semmit, csak a pénztárcát. Még egy pillanatig vártam, amíg a tömeg megnyomott, aztán a tárca már az atlétám derekában lapult. Egy hórihorgas parasztleány furakodott közénk, hangosan kacagó, hosszú copfos lánnyal.

A pénztárcás néni az égimeszelő inggallérjába ragadva kiabált segítségért.

- Ellopták a pénzemet, segítség! Csendőrség, segítség! Ez állt mellettem, tolvaj!

A fiatalember megpróbálta magát kiszabadítani, de a kis kövér asszony kezéből nem tudta. Még a tömegben álltam, amely bezárult a kiabáló asszony és a férfi körül.

- Ütni kell a tolvajt!

Óbégattak, de csak messziről, senki nem merte megközelíteni.

- Hagyja, jóasszony - lépett hozzá Tóni bácsi. - Ez a legény éppen akkor került maga mellé, amikor galléron ragadta. Annak előtte egy barna kendős menyecske állt mellette.

Hát ez a szemtanú. Kár, hogy nem mutatott rá valamelyik asszonyra, majd csak kikaparta volna a szemét. A sápadt kislány ott reszketett anyja mellett, csapzott szőke haja lucskos lett könnyeitől. Sírt az anyja, sírt ő is.

- Jaj, istenem, a kislányomat akartam vinni az orvoshoz, már mindenemet elpusztítottam, mitévő legyek, honnan vegyek pénzt újra! Az utolsó nyolc pengőm volt, megölték a gyermekemet!

A kislány kétségbeesetten nézett körül, azt sem tudta, miről van szó.

Két hüvelykujjammal meghúztam a gumis gatyá korcát, a nagy sárga tárca, mint valami patkány, végigfutott a combomon, hang nélkül koppant a lábam fején. Vártam pár percet, aztán lehajolva mindenáron egy bácsi lába között akartam átbújni.

- Ott a buksza! Ott a buksza! - ismételttem sikító hangon.

A bámulok meglepődve nyitottak utat, felkaptam a tárcát, és színlelt örömmel futottam az asszony felé.

- Néni, ez a maga bukszája?

Az asszony talán nem is szaladt, hanem repült felém.

- Ez, egyem a lelked! - Mosolygott, könnyeitől alig tudta megszámolni a benne levő pénzt.

Átölelt, megcsókolta az arcom.

A fiatalember, akit eddig a nyakánál fogva tartott, sértődötten megrántotta a vállát:

- Máskor nézze meg, kivel áll szemben! Az asszony rá se figyelt, velem foglalkozott.

- Egyem meg a húsdod, de ügyes vagy! Áldjon meg az isten, gyermekem!

Hálálkodás közben kivett egy pengőt.

- Nesze, kisfiam, ezt neked adom.

Néztem az asszony kezében a fényes pengőt, jajgatása még a fülemben csengett.

- Na, vedd el! - kínálta újra.

- Nem kell - utasítottam vissza határozottan.

A vézna kislány közelebb lépett hozzám, az öröm egy kis pirosságot adott az arcának, megfogta a kezem, szemeiben biztatás ragyogott. Megfordultam, otthagytam őket. Nem megy ez így, gondoltam.

Jó piac volt, anyám vett vagy tizenöt kiló tollat. Apám két hatalmas dinnyét hozott a kezében.

- Gyere, segíts, legény! - kiáltott messziről.

Máskor cigánykereket hánytam örömben, most épp hogy eléje cammogtam. Már reggel éreztem, hogy nem lesz jó napom. Álmomban Verge Icukát láttam, anyaszült meztelen, aki már sorba erőszakolta a nagyobb cigányfiúkat. Minden reggel elmondtam Maminak az álmom, most eltitkoltam, mint aki nem álmodott semmit.

Apám előtt gyanúsnak tűnt a kedvetlenségem, de nem tudta kiszedni belőlem az okát.

- Hallod, anyja, adhatnánk a fiúnak egy pengőt, nagy szüksége volna rá!

- Jó, majd ha terem.

Anyámtól pénzt! Ha azt mondja, húzasd ki egy egészséges fogadat, könnyebben ráhajlik.

- Itt van húsz fillér - mondta nagylelkűen -, igyatok egy féldecit.

Apám eltette a pénzt.

- Majd a Hangya előtt megállunk.

Kezembe nyomta a hajtószárat. A két fiatal pej leszegett fejjel vágatott. Apám csak mosolygott mellettem.

- Jól mennek ezek a lovak, hé! - Bólintottam rá, mint a székely gyerek. - Ezeket nem is adjuk el, fiam, késő őszig. A két kehest hajnalban beszereljük, a vén kancát még ma délután megfiatalítjuk, aztán holnap továbbadunk rajtuk Ladányban. Ott jó vásár szokott lenni. Most te árulod a lovakat, azt hiszik rólad, valami parasztgyerek vagy. Ha jó vásárt csinálunk, ősszel egy jó zsírosbőr csizma lesz a díja.

Igen, ha rajtad állna, gondoltam, de a kapitány itt ül a kocsi derekában. Lehet, hogy belém látott az öreg, vagy tán hangosan gondolkodtam, mert hátrapillantott anyámra.

- Szóljon csak bele, az ostornyéllal szakítom be a fejét. Majd amit Hajdú Sándortól örökölt, abban rendezkedjen.

A nagypapának kilenc gyereke van, három fia, hat lánya, aztán hatvankét unokája. Ebből tizenkettő az ő nyakán. A legidősebb fia örökké a börtönben él, Sopronkőhidán csücsül már hat éve. A másik katona. Van harapófogó bőven az öregnél. Kevés örökségre lehet számítani. Na de úgyse igaz, amit apám mond, a végén mégis csak anyám dönt.

- Állj meg! Hajts lejjebb az útról! Bemegyünk Ginszler úrhoz, nézünk neked nadrágot.

Apám leugrott a kocsiról. Én még gondolkodtam, megéri, hogy leszálljak? Ha anyám azt mondja, nincs nadrágra pénz, akkor csak veszekedés lesz belőle.

- Na gyere már! Mit dévánkozol?

Meg akartam akasztani a gyeplőt, anyám nyúlt érte.

- Majd én megfogom, aztán jó nadrágot válasszatok, kicsi ne legyen!

Meglepett az engedékenysége.

- Jó napot kívánok, Boncza úr - udvariaskodott az öreg zsidó -, tessék parancsolni.

- Valami jó priccses nadrágot adjon ennek a fiúnak, Ginszler úr.

Egy tucat cajgnadrágot tett elénk, aztán néhány darabot a jobb szövetből.

- Próbáld fel!

Kiválasztott egy szürke színűt. Soha nem éreztem magam jól nadrágban, ez jónak látszott, de én a legszívesebben mindig meztelen jártam volna.

- Maradjon rajtad!

Kifizette, aztán elhajtottunk a Hangya kocsmához.

- Nem jössz be, asszony?

- Nem, csak igyekezzetek, éhesek otthon a rajkók!

Tele volt a kocsmá potyaleső cigányokkal, nagyot köszöntek apámnak egy féldeci reményében, ő visszaköszönt, aztán kiment a budiba. Oda is csak időtöltésből, percek múlva visszajött, a húsz fillért zsebembe csúsztatta.

- Meleg van most pálinkára, menjünk!

A pénznek jobban örültem, mint a nadrágnak. Ha holnap Ladányban jó vásárunk lesz, ott is kicsalok apámtól vagy ötvenet, aztán már nem sok kell hozzá. Lánytestvéreim irigységből majd letépték a nadrágom, ők csak dinnyét kaptak.

Egész délután égette zsebemet a pénz. Csábított a pesszerelés,¹³ de félttem, hogy elveszítem. Már rég gondoltam olyan pénz készítésére, amivel soha nem veszíthetek. Nem nehéz, csak két darab kétfillérest úgy kell elvékonyítani, hogy a kettő egy pénz vastagságú legyen, ha ezeket összeragasztom, kifelé a koronával, akkor bárhogy dobom, mindig felül lesz a korona.

De ez a pénz még nincs meg. Lehet, ha játszom, így is nyerek, szerencse dolga. A pesszerelésnek ismertem minden csínját-bínját, de a többit is megkenték minden hájjal. Nehéz köztük okosnak lenni.

Megtapogattam a húsz fillért, szerencse, hogy nem tudják, mennyi pénz lapul a zsebemben, nehéz lenne ellenállni kihívó megjegyzéseiknek. Bulyák állandóan huzakodik velem.

- Ni... niiiincs ... pé ... péé ... pénzed ... ko ... koooo-mám? Csak ú ... ú ... új nadrágod?

- Igen, ú ... ú ... új nadrágom - utánoztam dadogva. -Azért van, mert én nem hugyozom

össze, éjjel is kimegyek, nem a vacokba eresztem, mint te.

- Nem baj, de van pénzem, hehehe ... Egy marék kétfillérest mutatott.

Ezt már tiszta méregből tette.

Én is dühös voltam saját magamra, mért nem vagyok képes négy fillért feláldozni, most egy dobáson elnyerhetném a pénzt. Legalább nem dicsekedne ez a hujyos Bulyák. Úgysem adja az anyjának, pedig nagyon ráférne. Amióta az apja megsüketült, alig látják pénznek színét. Jó prímás volt az öreg. Most már tippan¹⁴-szedésből élnek, meg abból, hogy hébe-hóba egy-egy cigánygyereket tanít.

Apám nekem is elég sokat mondta: ha már a lovakat nem szeretem, legalább tanuljak meg muzsikálni. Eszemben sincs, annyit tudok, amennyire szükségem van. Inkább megtanulom a csengőöntést, mihelyt Fardi bácsiék idejönnek. Azzal legalább bejárhatom a világot. Ha megnövök, akkor csengőgyárat alapítok. Fardi bácsiéknak, ha tízszer annyi csengőjük van is, elkel, mert igazán jó hangú csengőt csak a cigányok csinálnak. Azt mondja Mami, hogy az öreg Fardi fogadásból sarkantyút nyitóit a tojásra. Senki nem tudta utánozni, a gróf egy csikót adott neki érte.

Jó lenne, ha apám is mindent meg tudna csinálni, de ő csak a lovakhoz ért. Igaz, olyan külső hályog nincs, amit le ne venne a ló szeméről, aztán, ha eret kell vágni, vele csináltatják, mert az állatorvos nem vállalja. Most is valami ilyesmiben foglalatoskodott.

Az öreg kanca már összekötözött lábakkal feküdt az udvaron, száját szétfeszítette apám egy nyomott O alakú vassal, amit szájfeszítőnek nevezett.

Úgy dolgozott, minit a fogorvos.

- Hol csavarogsz? - kérdezte tőlem. - Mért nem tartod itt az orrod?

Csburgott róla a veríték.

A szerencsétlen ló nyögött. Anyám egy kilyukasztott edényt tartott a kanca szája felett, hogy vékony vízszugár folyjon a fogakra, amiket apám egymás után elvagdostott olyanra, mint egy hatéves lóé.

A fűrészeléستől égett szaruszag érzett, hiába hűtötték vízzel, csak bemelegedett. A fűrészelés után apám kis vajatokat vésett a fogakba, ezekbe hipermangánszemcséket rakott. A fogászat elég hosszú ideig tartott, minden fogat szabályosan egyforma méretre reszelt, látszott rajta, hogy nem először csinálja. Amikor feloldozták a vén kancát, enni próbált szegény, de a hosszú fogakhoz szokott szájából kihullott a takarmány.

- Na, hé, most válaszd ki, melyik a kanca járлата! - Levél-táicáját elébem tartotta.

- Ez - mondtam.

- Olvasd fel, mikor született!

- Ezerkilencszázhuszonegyben.

- Melyik számot lehet úgy kijavítani a két utolsó közül, hogy ne lásson rajta a javítás?

Egy darabig gondolkodtam, huzigáltam a vállam. Apám nem járt iskolába, mégis tudta, melyik számot milyenre lehet hamisítani.

- Nézd csak az egyest! Abból, ha ügyes vagy, olyan kilencest csinálhatol, mint a másik kilences. Akkor ezerkilencszázhuszonkilencben született, nyolc évvel fiatalabb, mint rendesen. Igaz? Egy ilyen sok iskolát végzett fiúnak hamarabb rá kellene jönnie - mondta szemrehányóan. - Na, rajzolj az egyesből kilencest! De olyan legyen, mint a másik! Vigyázz, oda ne érjen a pennád, ahol írva van, mert az meglátszik! Csak fejet csinálj a kilencesnek! - Végeredményben egy kis félkört kellett az egyeshez rajzolni, meg az alsó szárát bekanyarítani. Olyan jól sikerült, hogy magam is büszke lettem rá.

- Na, így kell ezt! - mondta meglepődve. - Hajnalban beszereljük a két kehest.

A beszerelést már ismertem, többször jártattam kehes lovat. Mikor beadták neki a belindekmagot, utána addig zavartuk, amíg le nem izzadt. Tizennyolc-húsz óráig senki nem állapította meg, hogy kehes. Nem fújtatott, nem köhögött, teljesen letagadta. A belindek nemcsak kehes lovaknak, hanem fogfájásra is jó, akinek lyukas foga van. Csak arra kell vigyázni, hogy le ne nyelje, mert két napig is bolond tőle. Zolién kibírhatatlan bűdös tud lenni, szinte hányingert csinál, de amikor megszárad, semmi szaga nincs. A fiatal kehes lovakat végleg kigyógyítja, csak türelem kell hozzá. Sokszor beletelik egy hónap, mire teljesen rendbe jönnek. Van, amelyikben egykét órára lehet elállítani, azt a lovat nem szabad tartani, mielőbb túl kell adni rajta, mert egy szorítás, és megfullad.

Sokfajta lóbetegségnek a gyógyítását megtanultam. A hajfestéket is alig ismerték még, amikor mi már használtuk.

Kerültek hozzánk olyan lovak, amelyeknek a jegyei nem voltak rajta a passzuson, azokat el kellett tüntetni a lóról, mert nem mindig az igazi passzusokkal jártak. Egyszer vettünk egy lovat, amelyikről csak egy hét múlva tudtuk meg, hogy kesely. Bekenték a lábát festékekkel. A ló aztán úgy vándorolt egyik kézről a másikra, festett lábbal. Többször megvettük. Apám úgy tett, mintha nem ismerné, jó olcsón megvette, aztán rávizelt a ló lábára, ha nem hajfestékekkel kenték be, leázott. Ott helyben visszakerítte a vételár felét. A gazdája nem mert ellenkezni, félt, hogy a bíróságon jobban ráfizet. Nem tudom, a vén kanca kit boldogít fiatal ló gyanánt, de aligha lesz benne öröme.

Úgy alkonyattájt lehetett, amikor Hermina néni megitta a zóldányt¹⁵. Szerelmes volt Kókába. Az ura börtönben ült, a gyerekek nagyapámnál, ő meg élte világát az emberekkel. Az előző hetekben Kóka már nem ment hozzá, hanem vak Terussal foglalkozott. Minden cigány tudta, hogy faképnél hagyta a nagy orrú Herminát. Annak előtte sem szerette, csak a pénze meg az enivalója kellett, amit a faluból hozott. Azon az estén mindenki azt hitte Hermina néniről, hogy ittas. Kiállt a cigánytelep közepére dalolni. Körülfogták a cigányok, énekeltek, muzsikáltak neki, sajnálták is, nevettek is, tudták, hogy szerelmi bánata van. Egyébként nem lehetett azt mondani, hogy rossz alakja van, csecse, fara még gömbölyödött, pedig nyolc gyereket nevelt neki nagyapám. Sírt, dalolt, úgy tett, mint aki mulat.

- Gyere, Kóka, igyál! - csalogatta hűtlen szeretőjét.

Egy zománcos kancsót lötyögtetett, azt gondolták, bor van benne.

Kókának úszott a nyála az italért, de vak Terus, aki egyébként nagyon jól látott, csak bandzsa volt, mindenáron meg akarta verni Hermina néni. Sarkára kellett állnia Kókának, hogy a két asszony össze ne menjen. Másként lehet, hogy elfogadja a bort.

„Elválunk egymástól csendben, ahogy illik” - rezgettette a húrokat Tátos. Akkoriban minden szerelmi bánatos ezt énekelte.

Hermina néni csendre intette a zenészeket.

- Isten éltesen mindenkit! - emelte magasra a zománcos kancsót.

- Téged is - mondták a többiek irigységtől szemrehányóan, amikor látták, hogy fenéki kiissza a tartalmát.

Már nem tudta megköszönni a jókívánságot, hátratántorodott, mint aki tényleg részeg, aztán elvágódott, orrán-száján ömlött a vér. Az összes cigány odacsődült.

- Zöldányt ivott - kiáltozták -, tejet, tejet!!!

Felfordult a cigánytelep, mindenki sikított, de legjobban az apró pulyák jajgattak, mert kitépték szájukból az indát, amivel anyjukon csüngtek. Aki hozzáfért, Hermina néni szájába fejte mellét. Apám elhajtott az orvosért, hátha az jobban segít.

Hermina néni Kókának integetett, mondani akart valamit, de hang nem jött ki a száján. A maró szóda szétroncsolta nyelőcsövét, a vérzés mintha elállt volna, de befelé biztos vérzett.

Az orvos, amikor megérkezett, a kancsóban maradt folyadékot nézte.

- Igen, lúgkő - mondta -, nem tudok rajta segíteni. Adok neki egy injekciót, valahogy vigyétek be a kórházba.

Nagynéném, aki mindenben nagy tudósnak képzelte magát, megpróbálta az orvost jobb belátásra bírni. Doktor úr, hát...?

- Mit hát, nincs más lehetőség, fogadjatok valami járművet.

Mindenki apámra nézett.

- Hát - ismételte az orvos - ott még segíthetnek rajta, jó lovaidd vannak.

- És ha meghal az úton? Rántott egyet a vállán:

- Mentőt hiába hívok, már délután megpróbáltam egy beteghez, azt mondták, elromlott.

Nem volt mit tenni, felrakták a dunyha ját, párnáját, nagynéném mellé ült, én meg apám mellé, elindultunk.

Hosszú, erdővel szegélyezett út vezetett Dobozon át Gyú-, Iára. A holdsugár áttört az összehajló lombok között, mint egy óriási, tarka hátú kígyó tekergett az út. Kúszó némaságából a kerekek egyenletes pergése riasztotta fel. Egy-egy fácán hangos jajgatással menekült, mint akit üldöznek.

Összeszorult torokkal bújtam apám mellé, hol hideg, hol meleg öntött el a félelemtől.

Hermina néni elaludt az injekció hatására, hátra sem mertem nézni, magam előtt láttam, ahogy vonaglott, és a szájából kibuggyanó vértől vörös lett a réklike.

- Hörög, ne forduljunk vissza? - kérdezte nagynéném. Apám suhintott egyet az ostorral.

- Az orvos azt mondta, hogy a kórházban még segíthetnek rajta.

Egész úton nem esett több szó. Mindnyájan gondolatainkkal voltunk elfoglalva, csak a beteg hörgött egyre hangosabban. Ha meghal, gondoltam, soha nem ülök többet erre a kocsira. A félelem még jobban hatalmába kerített, pedig tudtam, hogy apámnál pisztoly van, de mi az egy halott ellen?

Apám beleizzadt, annyira fogta vissza a lovakat, fújtak, prüszköltek, mint az örültek. Fél tizenegy lehetett, mire beértünk a kórházba.

Az orvosok csak a fejüket csóválták.

Visszajövet apám belehajtott a Körösbe, lemosta a kocsiról a vért.

- Hajnalra úgyis hazaérünk, nem tesz rosszat a lovaknak sem, legalább felfrissülnek.

Az út mellett jó illatos herét raktunk a kocsira, belefúrtam magam, mint a malacok, de nem jött álom a szememre. Apám sóhajtva mondta:

- Megverte az isten, ahol egy kurva van a világon, megkeseríti maga körül a levegőt is. Nincs a mi fajtánknak párja, azok tüzes vassal égették ki a kurva fenekéből a rosszaságot. De a te bátyádtól, mert olyan, mint Táltos Jankó, azt csinálhatott ez a kosorrú asszony, amit akart. Ez lett a vége, nyolc gyereket hagyott árván.

- Mért most hagyta volna őket árván? - kérdezte nagynéném sértődötten. - Eddig sem törődött velük, csak amíg kiszarta őket, aztán apámék gondoskodtak róluk. Nem óhajtották azok az anyjukat egy percre sem, csak majd az apjuk, ha meghallja ... A tűzbe belement ennek az asszonynak a szavára. Most is miért van bezárva? Nyolcvan fillér árú vasért kapott háromévi dologházat, és már hat éve bent van. Onnan soha nem szabadul, ha legkevesebb szót szól, már megtoldják egy évvel, ő meg nem az az ember, aki megállja, hogy vissza ne beszéljen. Világéletében mindig a semmiért raboskodott, gyümölcsért, tyúkért, fáért. Ott fog elrohadni ő is a börtönben.

Pitymallott, mire hazaértünk.

- Lőttek a vásárnak - mondta apám. - Ezek is elfáradtak - simította végig a leizzadt lovakat.

- Feküdj le, fiam, lesz még vásár máshol is.

A cigányok egy része felébredt a kocsizörgésre, jöttek érdeklődni, mi van az asszonnal?

- Nincs ott élet, mire bevittük, haldoklott. Az orvosok a fejüket csóválták, kár volt bevinni. Na, de az ember mindig azt hiszi, hogy vannak csodák.

Sem apám, sem a többiek nem tudtak megbarátkozni Hermina néni halálának gondolatával. Pedig tudták, hogy nincs hozzá remény. Megpróbáltak másról beszélni, végül mindig a haldokló asszonyhoz tértek vissza.

Bántott, hogy lemaradtunk a vásárról. Bebújtam Mámi meleg vackába, ő se hunyta le a szemét egész éjjel, aggódott miattunk. Szidta, ahol egy kurva megterem a földön, mert nem tud a vérének parancsolni.

- Ne szidd, Mámi, te is voltál fiatal!

- Voltam, de én ilyet nem csináltam soha.

- Látom - mondtam félálomban -, csak hozzámentél a magyarhoz.
- Ment a pusztulat, fiam, engem erőszakkal vett el.
- Majd ha felébredek, elmondod.

A válaszára nem emlékszem, a dúdolása nagyon távolról még eljutott hozzám, mint kisgyermek kori emlék, egész halványan, nem hallottam, csak éreztem. Alvásból páromat ritkítottam. Kialudtam volna a halat a vízből, ha a nyüzsgő cigánypárizst föl nem kavarja a távirat.

Hermina néni reggelre meghalt.

A legidősebbek sem emlékeztek, hogy valaha is ilyet tett volna cigányasszony. Eseményszámba ment, pedig elég sűrűn járt itt a halál, vitte az apró, zöld, puffadt hasú gyerekeket meg a nagyon öregeket, akikért nem búsult senki. Felkavarta mindenkinek a lelkét, már nem kurvázták, hanem siratták.

Kóka mosott, tiszta ingben indult el a temetésre gyűjteni. Összetörte az eset, nem akart emberek elé kerülni, azonban úgy illett, hogy ő tegye érte a legtöbbet, hisz hozzá állt a legközelebb. Ha ugyan sem a férfiak, sem a nők nem szólták meg. Nem köthette magát olyanhoz, akit nem szeretett. Hogy elszedte a pénzét, meg vele hált? Azt mondják, ha kurva nincs, lator sincs. Sajnálták a megholtat, mást úgysem tehettek, ő is tudhatta, hogy nyolc gyerekkel nem tart örökké a szerelem, annyi koldus kaska meg a világon sincs, ami pótolni tudná.

Könnyen számított a gyerekekkel, mert Hajdú Sándor, a nagyapám, elszedte alóla, mint a kismalacokat.

Szinte a szegénységükből csípték le azt a néhány rézkrajcárt, amiből emberségesebb temetést rendeztek a halottnak. Én is odaadtam a húsz filléremet. A pénzből, ami összegyűlt, nem futotta hazahozatalra, no de áldott a föld mindenütt. Itthon is csak egy gödör meg egy krepp-papír takarná a szerelmét. Az emlékek meg annál hamarabb elmúlnak, minél távolabb esnek az embertől.

Nem borult gyászba a telep, a késő nyári esték elmostak mindent. Fél éjszakákat kinn danolásztunk, aztán összeálltak a csapatok, ki-ki a maga bandájával végigjárta a kertet. Jól ismertük a szőlőparcellákat, tudtuk, melyik milyen ízű szőlőt terem. Főként azt, hogy mikor érik. Vegyesen jártunk, fiúk, lányok együtt. Verge Icuka kivételesen jó szolgálatot tett a csoportnak. Úgy vette le az öreg csőzőket a lábukról, ahogy neki tetszett. Nagyon kedvelte a fiúkat, kevés este múlt el, hogy le ne menjen valamelyikkel a vályoggyöngörbe. Bámulatosan jó természetel áldotta meg az élet, nem válogatott, és a végtelenségig türelmes tudott lenni a legtaknyosabbakkal is. Korához képest nagy gyakorlata volt, mesteri módon szabadította fel a fiúkat. Ki tudja, meddig folytatja, ha egyik délután Ginár nem nyirbálja meg a tekintélyét.

Icuka az udvaron hevert, hanyatt, fejét egy kertiseprűbokor alá dugta. Erősen sütött a nap. Jól megnőttek a bokrok, felsőtestét teljesen eltakarták, csak vastag, meztelen combjai ragyogtak ki, mint egy-egy frissen háncsolt kerítésoszlop. Szeretett ábrándozni, és ilyenkor apjától örökölt hangján úgy öntötte ábrándjait dalba, hogy a kutya is megveszett tőle. Szokása szerint mindig halkán kezdte, válogatta a nótákat, amíg meg nem tetszett neki valamelyik, aztán ha megtalálta, zengett tőle a környék.

Ginár ment a hang irányába. A terebélyes kertiseprűbokok simogatták csokoládészínű bőrét.

Icuka mezítelen combjait ütemesen nyitogatta, ahogy azt a „Julcsika-Tercsike” nóta meg a maga diktálta ritmus megkövetelte. Látta, hogy Ginár megáll előtte, most aztán istenigazában rázendített, az ütemek már nem érdekelték, amennyire forgócsontjai engedték, szétterpesztette combjait, nagyobb szüneteket hagyott, aztán, mint a kutya, amikor elkapja a feldobott ételt, és csattanva összezárul az állkapcsa, úgy verte össze térdeit.

Ginár egy fej fokhagymát rágcsálva pislantott minden csattanásra. Fonnyadt szája körül ott ült a tüdőbetegség letörölhetetlen, úgylis-mindegy mosolya, amitől jó- vagy rosszkedvét nem lehetett felismerni. Erős kolbászillatot terjesztett maga körül, mert az asztmáját csak fokhagymával tudta könnyíteni.

- Hallod - szólt Icukának -, kilátszik az a nagy torkos állat.

- Aki lássa, rágja, édesebb a szája - énekelte Icuka, egy lére az előző énekkel.

Ginár májfoltos arcáról eltűnt a keserű mosoly, ő már legénynek érezte magát, tenyerébe köpte a bagónak gömbölyített, rágott fokhagymát, és csak úgy vaktában Icuka lába közé csapta. Talán a véletleneknél nincs pontosabb találat, ahogy a lány ijedtében felugrott, a fokhagyma teljesen beszorult. Ginár összehúzott nyakkal eltűnt a bokrok között, igyekezett minél távolabb kerülni az ordító lánytól, aki jajveszékelve ugrált, egymásra font lábakkal.

Álmos lustaságából felriadt a telep, de a körésereglett cigányok legnagyobb segítő szándékuk ellenére sem tehettek semmit; olyan helyen fogta, amit nem éppen illet kiteríteni közszemlére.

- Jaj, jaj! Csíp!

Tanácsztalanul sajnálkoztak körülötte.

- Darázs vagy kígyó - találgatták a bölcsebbek. - Vinni kell gyorsan a doktorhoz. Nem tréfadolog ez, ebben a nagy gazban mindenféle féreg megfordul, még az életébe is kerülhet.

Verge Margit lélekszakadva tolt a húgát egy sáros talicskában az orvoshoz. Nem jártak szerencsével, Bocz doktor megpofozta mindkettőjüket.

Nem kellene neki annyi kolbászt tömni bele, fene a húsodat, akkor nem csípné.

A lépcsőt végigtörölték a fenekükkel, ahogy a doktor kirugdalta őket.

Ez az eset sokáig kísérte Icukát, később már csak fokhagymásseggűnek hívta mindenki. Tönkrementek azok a szép estéi, amelyeket az egyik vagy a másik fiúval eltöltött.

Ginárnak viszont megnőtt a tekintélye, mindenki helyeselte, amit tett, legalább elvett valamit Icuka nagyvérűségéből. Egyébként is nagyon szerették a telepen. Csenevész, tüdőbajos létére tele volt életvidámsággal. A legjobban tudott táncolni. Rajongott a hegedűért, többször megkönnyezték, amikor énekel. Kicsit rekedtes hangját akaratlanul is irigyelték. Az urak egész éjszakákat elmulatoztak vele, egy úri mulatságból el nem maradhatott.

Abban az időben két vadászcsoporthoz tartoztam, az egyiket Komlódv méltóságos úr vezette, a másikat Rácz igazgató úr. Ginár mindennap megfordult Rácz igazgatónál mint a mindenes vadász mestere, komornyikja, bevásárlója, udvari bohóca. Úgy is mondták, hogy a jobb keze. Ezért ellenszolgálatként egy-egy elhasznált ócska ruhával tisztelte meg Ginárt, aki naponta megebédelt nála, és vadászati napokon megkapta a rendes hajtópénzét. A görbe estéket a vadászszerecsény rendezte, és ez őt sem hagyta érintetlenül. A vadásztársaság tagjai olyan urak voltak, akik mindennek akkurátusan meg tudták adni a módját.

A tanítási év rég megkezdődött, nehezen viseltem a kötöttséget, mint Mami a putri fogságát.

De akartam, nem akartam, egy, az enyémnél sokkal erősebb akarat kényszerített. Így aztán barátaimmal csak estéknél találkoztam. A tanulásban kevés érdekes téma akadt, amiről beszélgetni lehetett, meg nem is érdekelt a fiúkat. Esetenként megkérdezték, mit ettem. Az egészben az ért valamit, hogy az iskola konyháján étkeztem. Hetenként vágtak disznót. Ha ezekről a zsíros napokról beszéltem, szemükben felcsillant a vágyakozás, még soha nem láttak disznótort.

Ők viszont hetenként háromszor eljártak vadászni. Fél éjszakákat beszélgettek a határról mint jól berendezett éléskamráról, ahol dinnyét, gyümölcsöt, szőlőt rogyásig gátlástalanul lehetett enni. Ilyen élmények mellett eltörpültek az én apróka iskolai dolgaim. Állandó szemrehányásokat kaptam, a felnőttek sem értették anyámat, mit akar azzal a sok iskolába járatással, amikor a többi gyerek az őszi vadászatok alkalmával hetenként egy pengő ötvenet is megkeres. Ez engem sem hagyott izgalom nélkül. Anyám hallani sem akarta, hogy egy napra is kimaradjak.

Estéknél teljesen függetlenítettem magam, nem szabták meg, mit csináljak. Tanulni nem kellett, a leckét sem kérdezték sem az iskolában, sem odahaza, természetesen tűnt, hogy én soha nem írom le. Nem is lett volna mire. Könyvnek, füzetnek színét nem láttam. De ha jött a tanfelügyelő bácsi, velem bizonyították az osztály tudását.

A tanító mindig ázzál kezdte:

- Na, halljuk a kis Négust, meg tudja-e mondani, hogy ...?

És én megmondtam.

- A nadrágon a gomb vasból meg rézből van, és a kétfilléres is, amit a tanfelügyelő bácsi a kezében tart, mert Magyarország gazdag ország, mindene van.

Nekem adta a két fillért.

Rám az iskolai rendszabályok kevésbé vonatkoztak, ezt részben apámnak is köszönhettem. Egyáltalán nem emlékszem vissza, mikor kezdtem el a dohányzást, de biztos, hogy már első koromban szívtem. Talán pár hónapja járhattam iskolába, amikor a tanító bácsi eldobott cigarettáját felvettem, és szívni kezdtem.

Kis pajtásaim felháborodva futottak árulkodni, meg sem várva a szünet végét, hogy tettemért, mint affajta szentségtörésért, elnyerjem méltó büntetésem. A többszörösen kilátásba helyezett agyonütés legnagyobb ámulatukra megint elmaradt, pedig már így is idejét múlta. A tanító bácsi csöngetés után kényelmesen felkuperodott a pad tetejére,

engem a nyitott kályhaajtó elé állított, aztán megkínált egy Hunniával. A Hunnia közismerten az olyan erős és büdös cigaretták közé tartozott, amivel nemcsak patkányt, hanem görényt is lehetett irtani.

Nem akartam kosarat adni, annak ellenére, hogy jól ismertem víziborjűölő hatását. Szívtam máskor is Hunniát, ha nem volt jobb dolgom. Passzióval eregettem a füstöt, hol az orromon, hol a szájamon. Néha egy-egy füstkarika szabálytalan körvonalai láttán ellenségeimben is felülkerekedett az elismerés, ujjongva követelték ismétlését.

Amikor elszívtam, átnyújtott egy másikat. Megpróbálkoztam a legszerényebb kifejezésekkel tudtára adni, hogy gyomrom és fejem miatt arra már csak a következő szünetben vállalkozom. Nem használt. Az égetett végű nádpálcával rám erőltette.

Elszívtam becsületesen. Az én baráti körömben nem számítottam kezdőnek, mégis úgy éreztem, imbolyog velem a padló.

- Ez figyelmeztető - mondta a tanító bácsi -, ha még egyszer cigarettázol, tízet szívatok el veled.

Komolyan vettem a figyelmeztetést, több éven át csak az utcán és odahaza mertem dohányozni.

Úgy történt, hogy harmadikos koromban új tanító nénit kaptunk, még hozzá nem is akármilyet. Amikor tudomást szerzett egészségtelen életmódomról, néhány helyen beszakította a fejem.

Ezzel a módszerrel apám nem egészen értett egyet. Egyszer és mindenkorra kikérte magának, ha ő nem tiltja nekem a dohányzást, másnak sincs hozzá joga. Lehet, hogy nem éppen ezekkel a szavakkal mondta, de használt. A következő években már senki nem vetette a szememre. Olyan természetesnek tartották, mint azt, hogy Domokos tanító bácsi állandóan részeg.

Éjszakánként moziba jártam, és ha anyám nem vette észre, napokig elkerültem az iskolát. Egyedül ő nem értett egyet önálló életmódommal. Ezért aztán magánügyeimet igyekeztem véka alatt tartani. Nos hát ezzel a határozott tudattal döntöttem el, természetesen magamban, hogy másnap elmegyek nyúlhajtani.

Barátaim legalább úgy ismerték anyám ostoros természetét, mint én, mert ha együtt kapott bennünket, soha nem ismerte meg a saját fiát. Amikor beavattam őket gondolataimba, nem mertek volna mérget venni elhatározásomra. Ami igaz, az igaz, egyszer-kétszer én is fontolóra vettem a dolgot, de az elhamarkodott kijelentés már kötelezett. Este azzal álltam anyám elé, hogy holnap kirándulni megyünk.

- Jól van - mondta, és azon nyomban megkaptam az utasításokat. - Nehogy a fákat masszád! Azt pedig nem akarom hallani, hogy valamerre elcsavarogtál vagy veszekedtél, mert akkor haza ne gyere.

Szürkületkor elhagytam a jó meleg fészket, fázósan lapultam az útszéli árokban, míg barátaim csoportba verődve megérkeztek.

- Hurrá! - kiabálták nagy elismeréssel. Kár lenne tagadnom, a büszkeségtől egy kissé szűkebb lett rajtam az ing.

Az ősz már a végét járta, de a délelőttök még napfényesen sárgállottak, a kusza sugarak szembesütödsdi melege már nem izzasztott meg bennünket. Emitt-amott akadt némi dércsípte gyümölcs is, és ha szerét tehettük, nem kíméltük miatta a nadrágot.

Óriási bozótokon, széltépte kukoricatáblákon törtettünk át, hangos happ-happ kiáltásokkal űztük a vadat. Akadt bőven, sokkail több, mint amit le győztek lőni. Ebédre egy elhagyatott tanyaudvarban pihentünk meg.

Véget-hosszat nem érő dicsekedéssel láttak ebédhez az urak, aznapi vadászszerencséjüket nem tudták hova tenni. Azoknak a puskáknak is kijutott a dicséretből, amelyek lépten-nyomon csütörtököt mondtak. Mi türelmesen, félrevonulva vártunk, amíg a vadász és kutyája jóllakik, számolva a maradékra. Ami azt illeti, nem rontottuk el a gyomrunkat. Ebéd után magasra ívelt a jókedv, Ginár szorgalmasan bontogatta az üvegeket, ő volt az urak bennfentese. Ráczipagató vörösödött a sok bortól, nagyokat röhögött, mint a szomjas ló, ivott.

- Gyertek, dádék - kiáltott felénk -, danoljatok Hojlesznak, hadd táncoljon.

Ginárt hívta így. Ugrottunk minden ismétlés nélkül, abban a reményben, hátha leesik valami. Sajnos, nem esett le semmi, de azért fújtuk a talp alá való cigánynótát: „Kinek piros a ruhája, hojle.” Erről nevezték el Ginárt Hojlesznak.

- Gyerünk, Hojlesz - kiabálták -, hadd menjen! Üssed, vágjad! Hopp, hopp! - Nagyokat húztak az üvegből. - Appá, appá, hojle, hojle, hojle! - ismetelték az állandóan visszatérő refrént.

Ginár járta, aprította a táncot tüzesen, viharosan. Tenyerével apró ütemeket pergetett lába szárán, csapásai szinte együtt éltek a nóta lélekrázó ritmusával.

- Gyerünk, Hojleszok, hadd menjen! - biztattak bennünket, ők maguk is topogtak, verték lábukat a földhöz, egyre gyorsabb és gyorsabb iramot diktálva, amíg ki nem rugdalták nyelvünk alól a ritmust.

Hojlesz már kifulladt, késett az ütemekkel, csapásai nem csörögtek, és a dal, elveszítve ütempásztorát, valamerre a farkasüvöltés felé rohant. Ginár összeesett. Nem használt a biztatás, elterülve a földön, álarcszerű nevetése alatt arca ráncokba torzult, megpróbált fölkelni, kezei remegve összebicsaklottak, visszahanyatlott a földre. Mi fújtuk tovább, Ginár kidőlésével újra ütemre kaptunk, dübörögtek a hátbaverések, amíg Bóber be nem perdült a körbe. Frissen magasra rúgta maga körül a port. ő félannyi ideig sem bírta, gyorsan kiesett az ütemből, egy ideig kergén forgott, aztán elterült, arcizmaival együtt szemei is félelmetesen rángatóztak. A vadászok nagy kacagásban törtek ki, ahogy Bóber görcsbe merevedett, és szája szögletén habos nyál buborékolt ki. Fölforrt agyukban a bor, fékevesztett röhögéssel kényszerítették a következőt, aki a kezük ügyébe akadt.

- Hojle, hojle!

A cigánygyerekek gyorsan feltalálták magukat, látva, hogy a szórakozó uraknak nem táncolni kell, azon már rég túlitták egymást, hanem összeesni, vonaglani, mint a ledurrantott vadak.

Bóbert valahogy sikerült kihúzni a körből. Ráczipagató minden kiszédült táncos tiszteletére egy-egy díszlövést adott le hatlövetű Winchesteréből, és ilyenkor éjig csapott

az üvöltésük.

Dörzsölgettem Bóber szíve környékét, amíg el nem ernyedtek megmerevedett tagjai.

- Vízet! - mondta még magánkívül.

- Vízet? - kérdeztem kétségbeesve. - Honnan? - A számban galuskává gömbölyödött nyáltól alig tudtam beszélni.

- Vízet adjál, komám! - könyörgött, kezemet odaszorítva szíve fölé. Ismertem betegségét, többször magához térítettük egy-egy szaladás után vagy játék közben. Ha könnyei eleredtek, megszűntek görcsei. Most ez a látvány egész másként hatott rám, mint máskor. Állt a tivornya, már csak Bada táncolt, mókásan, nevetgetve az urakat, üvöltötték körülötte a hojlét.

- Vízet hozzá! - könyörgött Bóber.

- Kapaszkodj a nyakamba, a kanálisban van víz. Nem lesz semmi baj - biztattam, nehogy újra rosszul legyen. Nehezen felálltam vele, előrekúszva tántorogtam, amíg visszanyertem az egyensúlyomat. Félúton már rogyadoztak inaim, de megnyugtatóan motyogtam, biztattam, mindjárt odaérünk. Az erőlködéstől tüzes karikák táncoltak előttem, nyomást éreztem, mintha fel akarnának repedni a füleim.

Elhallgattak az ütemes üvöltések, Rácز káromkodása megállított. Inkább éreztem, mintsem hallottam, lehet, hogy éppen a nagy csend okozta kíváncsiság fordított hátra: Rácз célzott, a fegyver csöve körül füstkarika jelent meg, aztán csak egy halk dübbenést hallottam, ahogy Bóbert leejtettem a nyakamból. Égető, forró érzés borította el testemet, sűrű ködbe zuhantam, amelynek felejthetetlenül kellemes illatára szétesett minden porcikám. Eltűnt a fáradtság, könnyen, láthatatlanul lebegtem, mintha szürke köd lennék, aztán megszűnt minden velem együtt, csak egy sípolás maradt belőlem, mint amikot kioldanak egy felfújttal ballont. Sem időt, sem fájdalmat nem éreztem, csak a síp szólt, mérhetetlenül, idő nélkül folyt át halk embersuttogásba. A hangok erősödésében újraformálódott a testem, színtelen lángokban égett a húsom, az orromba szúrós ecetszag csapott. Egy zsákon feküdtem meztelenül, Stefán Péter térdelt mellettem, a vadőr, óriási békanyúzó bicskája hegyével vájkálta a testembe fúródott ólmokat.

- Fáj? - kérdezte. Minden kibányászott ólom helyébe ecetet öntött.

- Csíp - mondtam.

- Ezt így szokták, másként könnyen ólommérgezést lehet kapni. Majd ha Ginár visszajön a faluból, bekenjük orvossággal. Nem lesz itt semmi baj - vigasztalt. - Szerencséd, hogy nem közelebbről ért, akkor rosszabb lenne.

Bóber ott sírt mellettem, ő is kapott pár sörétet. Vágtában berobogott a hintó, Ginár meg sem várta, hogy megálljanak a lovak, egy üveg jóddal a kezében leugrott.

Nem szóltál senkinek? - kérdezte Rácз. Ginár úgy tett, mint akinek a fülére ültek, átadta, a jódot Péter bácsinak. A galambtojás nagyságú dudorokat bekenték jóddal, aztán felöltöztettek.

- Na, most kaptok egy-egy pengőt - mondta Rácз -, aztán egy szót se senkinek. Megértettétek?!

Nem válaszoltunk.

- Irt egy szűzmáriás. - Egy darabig farkaszemet nézett velünk, aztán ledobta a földre, gondolva, mindjárt egymást marjuk a kétpengős miatt. Álltunk mozdulatlan.

- Hojlesz, szólj nekik, vegyék fel!

Ginár felvette, aztán teljes erejével elhajította. Rácz elkékült fejével nekiesett Ginárnak, egyik pofon érte a másikat.

- Te rohadt cigány, kisült tőlem a kenyered!

Ginár felvette agyonviselt, madártollakkal ékesített kalapját, halálsápadtan Kiss Gézához támo­lygott.

- Nagyságos úr, vitesse haza a gyereket!

Befejeződött a vadászat, Kiss Géza szólt a kocsisnak, csináljon helyet nekem is a vadszállító kocsin.

Odahaza már mindenki tudta, mi történt velem. Tömegesen vártak a telep szélén. Anyám nem kiabált, nem jajgatott, felültettek a kocsira, elvittek az orvoshoz. Kovács doktor meg se nézett.

- Ah, nincs semmi komolyabb baj, két nap múlva rendbe jön. Feküdj le, és ne kelj fel két-három napig.

- Doktor úr, valami gyógyszert nem ad a gyerekeknek?

- Minek a gyógyszer, mondtam már, hogy nincs semmi baja.

- De csupa seb az egész teste és lázas.

- Mi ez - förmedt anyámra -, te is orvos vagy? Na, mars ki!

A ruhámat a folyosón kellett magamra szednem. Még fel sem szálltunk a kocsira, amikor Mucsi László odalépett hozzánk.

- Jó estét kívánok - köszönt apámnak.

- Jó estét, nagyságos úr - emelte meg apám a kalapját.

- Mi történt a fiúval?

- Meglútték, nagyságos úr.

- Mit mondott az orvos?

Itt anyám vette át a szót. Kiismerhetetlen változékonyságával úgy tudott a csendes hallgatásból eszelősségbe átcsapni, mint derült égből az istennyila. Mucsi nagyságos úr csak hallgatta anyám féktelen nyelvének pergését, ami egyáltalán nem dicsérte Kovács doktort. Nyilvánvaló, hogy Rácz igazgató megelőzött bennünket.

- Na, jól van - nyugtatta anyámat -, hajtsatok Bocz doktor úrhoz, majd ott megbeszéljük.

Nem nagy bizalommal indultunk, ismertük az általánosan bolondnak mondott doktort. Azt viszont nem tudtuk, hogy Mucsi és ő külön úri társasághoz tartoznak, és a két vadászcsoporthoz tagjai nem nagyon férnak meg egymással az úri kaszinóban.

Két orvosa volt a falunak, mind a kettő kötözni való örült.

Doktor Kovács Imrét, a Rác-féle társaság tagját, egész orvosi praxisa alatt legjobban a futball érdekelte. Volt rá eset, hogy a foghúzásra váró beteg tátott szájjal várta végig, amíg a doktor úr a futballmeccsről hazajött. Vagy a receptre két pár futballcipőt írt.

Intézője volt a helyi sportkörnek.

Vitéz Nagy Bocz Elek épp az ellentéte volt, utálta a futballt, de szenvedélyesen vadászott. Mint a Komlódy méltóságos úr vadász körének tagja, kötelességének tartotta, hogy amivel csak tud, borsot törjön a másik csoport orra alá. Most rajtam keresztül erre alkalom kínálkozott, nem is akármilyen.

Ezt csak akkor tudtuk meg, amikor Mucsi protekciójával meglepően jó fogadtatásban részesültünk a doktornál. Egy kis hízelgő szemrehányást is tett, amiért nem őt kerestük fel először.

Anyám arra hivatkozott, azt nézte, melyiküket éri el előbb, mert a sebesülés súlyosnak látszik.

- Súlyos? Nagyon súlyos - ragadta meg a szót -, én mondom, hogy nagyon súlyos, és ez drága lesz Rác Jóskának. Azt hiszem - fordult Mucsihoz -, ez volt az utolsó lövése.

Előbb belém nyomott két injekciót, aztán egy hatalmas tüvel sorra kotort minden sebet. A maradék ólmot, amit elért, beleszedte egy gyógyszeres fiolába. Ordítani nem mertem, csak markoltam a csikónak nevezett műtőasztalt, minden pillanatban közel voltam ahhoz, hogy bepisilek. Legalább egy óráig turkálta a sebeket. Megállapította, hogy a bal oldalamon hetvenhárom egy centiméter mélységű lőtt seb van, ami sürgős orvosi beavatkozást kíván, állapotom életveszélyes, és az ólommérgezés lehetősége fennáll.

A látlevélre saját maga ragasztott bélyeget.

- Még ma éjjel be kell hozatni a fegyverét! - javasolta Mucsi.

- Ez csak természetes. Ilyen ember kezében nem maradhat fegyver, ki vállalna érte felelősséget.

Bekente a sebeket fehér kenőccsel, aztán átküldött a csendőrségre. Ott kis híján kikaptam, Bacsa még nem felejtette el, hogy valaha lucernát loptam. De megjelent Komlódy méltóságos úr Bocz doktor kíséretében, és minden más irányba fordult. A jegyzőkönyvet csak alá kellett írni. Szigorúan megparancsolta anyámnak, hogy egyezkedni csak az ő jelenlétében szabad.

Másnap erősen belázasodtam, a doktor két újabb injekcióval próbált megnyugtatni. Rác igazgató szobalánya óránként jött hozzánk, apámat hívatta, de ő egész délelőtt nem volt odahaza. A doktor sugalmazására délután visszaüzente, hogy nem ér rá.

Este Rác személyesen jött el hozzánk.

Apám nagyon nyugodtnak látszott, annak ellenére, hogy délután zsebre vágta a pisztolyt, azzal a szándékkal, hogy Rác igazgatót agyonlövje, ha meghalok.

Azt mondták, nagyon rosszul áll a szénám. Az egészről semmit nem tudtam, csak azt éreztem, hogy meghalok a szomszédjától.

Senkit nem engedtem magam mellé Mamin kívül. Titokban megnedvesítette a kendője sarkát pálinkával, hogy láztól megduzzadt, cserepes számat megpuhítsa. Aztán nemcsak kívül, hanem belül is megtörölgette.

A fejemen ül leeresztett hajjal, fáradhatatlanul mormolt cigányul egy imát, amiben bűnbánástól az áldozatígérésig minden volt. Az ellenségeinkre szórt átkokat mmdig a Miatyánk első sora követte. Amaro dad Devla, kon szan and o cséri.¹⁶ A többit rögtönözte. Nehéznek éreztem a fejem, szememet nem tudtam nyitva tartani. Az injekció hatása alatt még órákig bódultan feküdtem, aztán egy jó alvás után könnyebben éreztem magam.

Lámpagyújtás ideje lehetett, amikor Rácz, megunva az üzengetést, eljött. Egészen más volt az arca, mint amilyennek eddig ismertük. Nem lehetett könnyű napja.

A fegyverét elkobozta a csendőrség, meg aztán neki sem volt mindegy, mi lesz a sorsom.

Ginárt kora reggel magához hívatta, nyilván, hogy hírt vigyen az állapotomról.

Este már nem bírta idegekkel.

Még a telep szélén járhatott, amikor anyám kezdte köszörülni a nyelvét.

- Jöjjön csak ide, ezzel a fazékkal verem szét a fejét. Éppen az edényeket mosta.

- Na, vidd ki innen az edényeket, ne karattyolj annyit -szólt rá apám. - Aztán nem szeretném, ha a nyelved behallana!

- Te is rendesen beszélj az igazgatóval - fordult hozzám -, mégiscsak művelt ember.

Rácz kellemetlenül érezhette magát, amíg átjött a telepen, elég sok durva megjegyzést kellett lenyelnie. Kertelés nélkül az arcába mondták: Te gyilkos, megölünk, ha a gyerek meghal!

Nem lehetett rajta csodálkozni, hogy alig találta nálunk a kilincset. A falut keresztbenhosszában átjárta a hír, hogy Rácz agyonlőtt egy cigánygyereket, már kint van a hullaházban.

Apám hellyel kínálta, aztán kiment.

Mámi a fejemen ül, mint egy vén bagoly, nem szólt, csak a hajam simogatta.

Rácz nyomasztónak érezhette a csendet, egyik cigarettáról a másikra gyújtott. Sokáig izgett-mozgott, míg végül is nagyon bátortalanul megkérdezte:

- Hogy van a gyerek?

- Így - mondta Mámi szomorúan.

Egyáltalán nem lehetett okosabb a választól, de legalább megtört a csend. Már engem is idegesített, csak lestem a takaró alól, nyaltam a számat, ami akkorára nőtt, mint egy májas hurka.

- Milyen gyógyszert kap?

- Ott van - mutatott a vakablakra -, a szagától is meg lehet betegedni.

Anyám bejött, vizes ruhát tett a homlokomra, aztán szó nélkül kiment.

Azon gondolkodtam, apám miért nincs itt. Egy félóra is eltelt, mire bejött.

- Hát így vagyunk, uram. Gondolom, jól megnézte, mit csinált.

Rácza csak a fejével bólogatott.

- Én is vadásztam emberekre, csak hogy a háborúban.

- Mivel lehetne helyrehozni? - Az igazgató hangja nagyon bátortalanul csengett, tekintete még mindig a vakablakon járt.

- Ha meggyógyul, szerencséje van, igazgató úr. Két fiam halt meg, és nem volt kin bosszút állni. Talán lehetett volna, talán nem.

- Igaza van - mondta Rácza halálsápadtan.

- Azok az emberek vagyunk, akik sok mindent el tudunk tőrní, de van, amikor minden megtelik, és nem fér bele semmi. - Ezeket a szavakat apám úgy mondta, mintha nem is Rácza igazgatónak szólna.

- Meglátják, ha a sebláz elmúlik, nem lesz semmi baj - próbálta vigasztalni az öreget.

- Isten kezében vagyunk.

- Ügy van - helyeselte Rácza -, de szeretnék valamiben segíteni, hogy a gyerek meggyógyuljon. Aztán, ha az állapota megváltozik, gondolom, szót értünk.

Apám elnyelt valami goromba szót, mert csak ennyit mondott:

- A bíróság dolga, nem az enyém.

- Igen, igen ... de ha a bíróság a felekre bízza a döntést? Hajlandók lesznek kiegyezni egy bizonyos összegű fájdalomdíjban?

Apám tudta ugyan, hogy Rácza miért keresett fel minket, mégis meglepte az ajánlat.

- Nézze, uram - mondta elsápadva -, az élet sok mindenre megtanított, főleg arra, hogy jó emberismerő legyek. Nagyon csalódottnak érezném magam, ha tévednék.

- Nem értem, mi köze ennek a mi ügyünkhöz?

- Sajnálom, uram, de azt tudnia kellene, hogy nem velünk áll szemben.

- Hanem?

- Önhöz méltóbb ellenfelekkel. Gondolja, hogy akár az első lépést meg tudjuk tenni magunktól? Már Kovács doktornál befejeződött volna az ügy. Mit számít egy koszos cigánygyerek? Most is csak arra jó, hogy önök bosszút álljanak egymáson. Nagyon lekötölezett Bocza doktor úr, mert talán megmentette a fiamat, de vajon ez a lényeg, vagy az, hogy magától elvegyék a puskát?

Mind a ketten elhallgattak, sok minden fordulhatott meg Rácza igazgató fejében, mert nagyon messzire nézett.

- Gondolja - szólalt meg nagy sokára -, hogy ők borzolták fel az ügyet?

- Biztos vagyok benne. Egyébként tudja, mit mondott volna? Azért beteg a gyerek, mert a budi háta mögé jár szarni. Ezt mondja minden cigánynak, miért lettünk volna mi kivételek.

- Járt maga iskolába?

- Nem jártam, uram, de ne higgye, hogy ez teljes vakságot jelent, talán mi is emberek vagyunk.

- Ne értsen félre, én tanító vagyok, nem szoktam ember és ember között különbséget tenni. Ezt Hojlesz is megmondhatja.

Ginár a sparhelt mellett állt lesütött szemmel.

- A Hojlesz? - apám sokáig nézte Ginárt. - Igen, meg tudná mondani.

Ha valamiért ideges volt, olyankor a pipába mindig beljebb akarta nyomni a szárat.

- Állítom, hogy az igazgató úr nem lőtte volna le a kutyáját, ha nem ugrik az első fütttyentésre, de egy cigányt, aki elrontotta a játékát, kutyának sem nézte ... Tudja, ki volt az én apám? Boncza János méltóságos úr. Erőszakgyerek vagyok. Egyszer arrafelé jártunk, semmit nem akart anyám, csak megmutatni azt az embert, akiről elneveztek. De a méltóságos apám korbáccsal vert ki bennünket, és összemaratott a kutyákkal.

Mit tehattünk, és kihez mehettünk panaszra?

- Olyan a mi igazságunk, mint a koldus köpenye - mondta apám sóhajtva -, a sok folttól és kosztól nem látszik a posztó.

- Nézze, jóember, én elismerem, hogy igazuk van. Ezért szeretném valamivel kárpótolni magukat.

- Mivel gondolja, igazgató úr, pénzzel?

- Igen, mással aligha tudnám. Szegény emberek, ráfér magukra ... meg, hogy ne haragudjunk egymásra - még egy engesztelő mosollyal is megtoldotta.

- Szegény emberek vagyunk, ez igaz, de annyira nem, hogy a gyerekünk vére árán csak egy fillér értékűt is le tudjunk nyelni. Az meg, hogy haragszunk vagy nem, mit jelent önnek ...? Intézzék el egymás közt. Ha két magukfajta ember összevesz, mindig egy harmadik issza meg a levét. Ne kívánja tőlünk, hogy mi legyünk azok. Ha Bocz doktor megtudja, hogy magával tárgyaltunk, be sem enged többé a rendelőjébe.

Az egészből alig értettem valamit. Nem tetszett a csendes beszélgetésük. Miért nem pofozza meg RácZ Jóskát? Nem lehetett rajta eligazodni. Máskor kis dolgokért is pofon verte anyámat, ezzel meg olyan szépen beszél, pedig majdnem agyonlőtt.

Beszélgetésük egyre inkább eltávolodott az eredeti témától, mintha eltévedtek volna. Apám beszélt, RácZ néha kérdezett.

Észre sem vettük, hogy tele lett a putri. Anyám is bejött, de nem szólt bele a beszélgetésbe, csak engem molesztált egy darab kenyérral.

A legkisebb húgom mindenáron a fülembe akarta dugni a lába ujját, mintha az már nem fért volna el a vackon.

A gyenge petróleumlámpa fényénél még sötétebbnek látszott a cigányok arca, olyan föld színűek voltak. Fekete szemük ragyogása átszelte a füstös levegőt.

Virrasztás alkalmával szoktak ennyien lenni. Éppolyan suttogva beszéltek, mint amikor

a halott lelki nyugalmát féltik, hogy meg ne zavarják.

Apám néha körüljártatta tekintetét, helyeslést vagy bólintást várt, aztán mondta, szinte kifogyhatatlanul.

Tisztelték az öreget, nem beszélt feleslegesen, amit mondott, abban senki sem kételkedett.

Ritka alkalom cigányoknál az ilyen találkozás. Az itt elhangzott témák messze túllépték az egyszerű család és kenyér határait. Apám nem tett szemrehányást, nem is alázkodott meg, de keserű igazságaitól az igazgató úr sokszor elpirult. Kénytelen volt azokra a szavakra is bólogatni, melyek közvetlenül őt érintették.

- Kiegyezni jöttem - mondta, mintha most ébredt volna -, de látom, igazuk van. Nem érné meg, hogy ügyvédhez menjünk, maguk is a bosszú áldozatai lennének. Megvárjuk, amíg a legény jobban lesz.

Apám is így szokta mondani, de az más. Egyáltalán nem tetszett az igazgató hízelgő beszéde.

- Most hatodikos a fiú, ugye? - kérdezte, felém pislantva, Rácz.

- Igen - mondta apám.

- Minden évben az állam költségén egy-két szegény gyereket gimnáziumba küldünk azok közül, akik jó tanulók, vagy valamiben tehetségesnek látszanak. Ha akarják, akkor a fiút előjegyzem továbbtanulásra.

Na csak ez hiányzik, gondoltam, így is alig várom, hogy megszabaduljak az iskolától.

Apám anyámra nézett, akinek ragyogni kezdett a szeme, oda sem figyelve, hogy én akarom vagy nem, csak a kendőjét igazgatta zavarában.

- Erre már mink is gondoltunk, igazgató úr - mondta megilletődve -, bizony, ha lehetne, elküldenénk felső iskolára, nem bánánk, ha mink rongyokban járnánk is, csak tudnánk kitaníttatni. De én nem nagyon hiszem, hogy cigánygyereket felvegyenek oda.

Az utolsó szavaknál elszomorodott.

- Ezt bízza rám - nyugtatta Rácz -, csak szeressen tanulni. Akkor semmi hiba, gondoltam, mert én aztán nem szeretek.

- Na arról majd én gondoskodom - nézett rám anyám fenyegetően, mintha kitalálta volna a gondolatomat.

A szavak hallatára nagyon elszomorodtam. Nem elég, hogy majdnem agyonlőtt a tisztelt igazgató úr, most egy másik iskolát akar a nyakamba akasztani. Ez az ember mindenképpen el akar pusztítani.

Sokáig nem tudtam aludni. Lehet, hogy nem kell készpénznek venni, amit Rácz ígért, de anyámnak bogarat tett a fülébe, most már nem nyugszik, amíg véghez nem viszi vágyálmát.

Hányszor fenyegetett azzal, hogy odaad kovácsinasnak vagy asztalosnak. Most meg bele is pusztulna, ha nem tanulnék tovább. Még reménykedtem abban, hogy addig majdnem egy év van hátra. Talán egy hónap is beletelik, mire iskolába mehetek, ha

megbukok, mit tudnak csinálni? Ennek reményében, ha nehezen is, de elnyomott az álom.

Jegyzetek:

1. Romungoro = magyar cigány.
2. Robia = rabság.
3. Bári pályi = nagy víz.
4. Csacso rom - igazi cigány.
5. Ungorothem = Magyarország.
6. Robia = rabság.
7. Kriszi = törvény.
8. Dolmuta = (rég)i törzs.
9. Péterestyok = Péter-nemzetség.
10. Csórei = lop.
11. Khandel = bűdös.
12. Csáreszko bár! = Nyald meg a követ!
13. Pccszcrelés = pénzfeldobás, „fej vagy írás”-játék.
14. Tippnn = erdei hosszú szárú fű; meszelőt készítenek belőle.
15. Zóldány = szóda, lúgkő.
16. Amaro dad Devla, kon szan and o cséri = Miatyánk, ki vagy a mennyekben.

II. Rész

Csendesek voltak a késő őszi sárba fulladt éjszakák. Amióta Hermina néni visszajár, megszűntek az éjszakai tivornyák. Mindenki behúzódik a putriba, naplemente után már félrevaló dolgukra sem mernek kimenni a cigányok.

Az öreg Éva a szomszéd házban lakott, minden éjjel látta, amikor Hermina néni

szelleme megérkezik. Tiszta fehérben jár, egy fehér krepp-papír szemfedővel a nyakában, ami csak a hasáig ér, nagy, hosszú, fehér lábain úgy csörögnek a körmök, mint amikor kavicsot szórnak.

Éjjelenként az edényei között kutat, keres valamit, biztosan a zománcos kancsóját, amiből megitta a lúgkövet.

Azt pedig hiába keresi, még akkor elvitték a csendőrök.

A cigányok megpróbálták egy ugyanolyan kancsót adni helyette, igaz, hogy csak bedobták a pitarába, amelynek nem volt ajtaja, mert a házába fényes nappal sem mertek bemenni.

Ügy látszik, nem kellett neki.

Nem könnyű egy halottat félrevezetni, az még az emberek gondolatát is tudja.

A zenészek éjjel messze kikerültek a csordalegelőre, nehogy megközelítsék a telep szélén álló házat.

Már alig akadt cigány, akit a halott asszony meg ne kísértett volna.

Szinte kivétel nélkül mindenki látta.

Nincs annyi pénz a világon, amennyiért valaki bemerészkedne lámpagyújtás után a házába.

De olyan cigány sem, aki éjfél után ki merne mozdulni a sajátjából. A kísértő szellem éjszakánként bezörgetett az ablakon, az eltorlaszolt vagy bereteszelt kunyhók ajtaját feszegette, úgy ugrott keresztül a háztetőkön, mintha nem is lennének.

Ha nappal kiejtették a nevét, akkor is végigfutott a hideg a hátakon. Bodré, mert ez volt a gúnyneve, rettegésben tartott mindenkit. Csak telne már le a kilenc hét, sóhajtoztak, mert addig mindig búcsúzik, még az elhullott hajszálaitól is.

Miután Rácz igazgató elment tőlünk, apámék még sokáig beszélgettek, meghánytákvetették a dolgot. A végén még sajnálták is az igazgatót.

Estétől reggelig égett nálunk a lámpa, félig leszítva, hogy a világosság ne zavarjon bennünket.

Apró gyerekek voltak, bármelyik felébredhetett, és a gyufát sem adták ingyen.

Apám a zsebóráját lefekvés előtt felakasztotta a szegre. Öreg jószág lehetett, mert mindig igazítani kellett a vonat füttyüléséhez. Apám minden este kivette a pisztolyát a kanapé alól, és a feje alá tette. Nem volt rá engedélye, de nem tudott nélküle meglenni.

- Vásárokra járó ember vagyok - mondta, sokat járok éjszaka, nem lehet tudni, mikor találkozom rossz szándékú- emberekkel. Jó, ha van, ami bátorságot ad.

A csendőrök néhányszor feldúlták már a pisztolyért a putrit, de nem találták, pedig csak a kanapét kellett volna felfordítaniuk, mindig a pereme mögött csüngött egy szegen.

Már mindenki aludt, amikor valaki megkopogtatta az ajtót. A kopogás nem volt hangos, hanem apró, sűrű. Nagyon a számra állt, hogy megkérdezzem, ki az, de eszembe jutott Hermina néni, és inkább nem szóltam.

Néhány perc múlva hangosabb lett a kopogás, mintha egy kemény tárggyal ütügetnék az ajtót.

Félelmemben beleragadtam Mámi szoknyájába, aki a fejemnél elborulva aludt. Pillanatok alatt kivert az izzadság, hallottam, hogy a gyenge deszkából tákolt ajtó recseg.

- Apám! - ordítottam, aztán belebújtam a takaróba.

Az öreg felült, előbb azt hitte, álmodta a kiáltást, de a szipogásra odajött hozzám.

- Rosszul vagy megint?

- Nem - mondtam fogvacogva. - Hermina néni be akar jönni.

Alighogy elstutogtam, óriási dübbenésekkel már a háztetőt döngette. Megdermedve néztünk a hang irányába, ahogy apró lóvágtaéhoz hasonlóan oda-vissza járt a ház gerincén.

Apám kikapta feje alól a pisztolyt, és mellém kuporodott.

- Az előbb a konyhaajtót feszegette - stutogtam. Rengett belül a ház, vártuk, melyik pillanatban szakítja be. Én egyre Mámi szoknyáját rángattam. Mit ér a pisztoly egy halottal szemben, őt már nem lehet agyonlőni, de Mámi biztos el tudja küldeni. Mi soha nem bántottuk Hermina nénit.

Csak a lábát tudnám Maminak idehúzni, gondoltam, megharapnám, mert másként nem fog felébredni. Biztos álmodot hagyott rá a halott.

Mindenki horkolt, csak mi hallgatóztunk, alig mertünk lélegzetet venni, vártuk, mikor ront be. Apám lövésre készen tartotta a pisztolyt, de benne sem dühögött a bátorság.

Végre Mámi felriadt, amikor majdnem bekaptam a lábujját.

- Mi az? - kilencvenéves létére elég fürgén ült fel, az arcomat kezdte simogatni, de érezni lehetett, hogy félig alszik. Hiába stutogtam neki, rám se figyelt, vizes ruháról meg pálinkáról beszélt.

Ablakunk egyetlen üvegkarikából állt; amikor a dübörgés megszűnt, apám feljebb szította a lámpát, hirtelen az ablakra célzott, de mielőtt elsütötte volna a pisztolyt, eltűnt a leselkedő.

Egy pillanatra én is láttam a lámpa megvilágította méz-színű arcát, amit sűrű szőr borított. Még a szaladást is hallottam, cuppogott a sár, amikor elfutott az ablaktól.

A hirtelen világosság Mámi szeméből kiverte az álmodot. Ijedten kérdezte, mi történt.

- Ez a kosorrú asszony minket is megkeresett.

Apámnak remegett a hangja.

- Hány óra? - kérdezte Mámi.

- Fél egy.

- Hagyd a bánatba fiam, a rosszakkal úgysem tudsz semmit csinálni. Ott esteledjen, ahol virrad. Feküdj le nyugodtan, majd elátkozom én a háztól, ne féljete, nem jön ide többet.

Levette a felső szoknyáját, réklíjét, közben elmondta a szelleműző varázsszavakat: - Mit állsz, mit vársz, miért kísérsz bennünket, minden jó lélek dicséri az urat, hát te miért

nem dicséred?

Aztán magára szedte a ruháit, a visszájával kifelé fordítva. Jóformán be sem fejezte a fordított öltözködést, amikor az apró kopogás újra hallatszott.

- Itt van - mondtam halálos rémülettel, azt hittem, kiugrik a szívem a félelemtől.

Apám megmerevedett a vacok szélén, a kopogás többször megismétlődött.

- Kelj fel, Hajdú Sanyi tegyen rajtad erőszakot! - bökte oldalba anyámat, aki tátott szájjal horkolt.

- Mi az, mi az? - riadt fel.

Amit magyarázatként elmondott neki apám, azt nem illik leírni.

- Kelj föl, hozd a lámpát! Előreszegezett pisztollyal elindult az ajtó felé.

Anyám úgy ment utána lámpával a kezében, mint egy alvajáró. Semmivel sem volt szebb látvány, mint Hermina néni a fehér krepp-papír szemfedővel.

Annyi erőm volt, hogy Mamihoz bújjak, ő rendületlenül mondta átkait, imával és sóhajokkal vegyítve.

A ház ajtaját egy tolózárral reteszeltük be éjszakára.

Nedves idő esetén annyira bedagadt, hogy sokszor gondot okozott a kirángatása.

Apám káromkodott, majd kitepte ajtófelestől.

A konyhaajtó már könnyebben nyílt, de egy lélek sem volt kint.

Anyám gondolkodás nélkül követte, bevilágított az istállóba, aztán paprikás hangulatban került elő, mint akinek kiverték szeméből az álmot.

- Miért vagy annyira megijedve? - kérdezte apámtól, aki falfehéren megállt a sparhelt előtt.

Anyám nem tudott semmit, csak akkor izzadt meg, amikor nagy dörrenéssel beszakították a konyhaajtót.

- Mi az?

- Hermina - mondta apám egykedvűen, lemondva a szellemüldözésről.

- Hermina? - csak most fogta fel, mi történik körülötte. Rám nézett, reszketve tapadtam Mamihoz, aki kifordított maskarájában, önmagától megtépázott hajjal hányta rám a keresztet.

Apám leeresztett karokkal állt, összetörve, tehetetlenül. Anyám kikapta kezéből a pisztolyt, mire észhez tértünk, már kint volt a házból. Egy dörrenés hallatszott, aztán fájdalmas, gyermeksíráshoz hasonló hang.

- A fene egyen meg gazdástól.

A cigányok kitódultak putrijaikból.

- Ki volt az, Boncza? - kiabáltak.

Apám állt szóitanul, a földöntúli hatalmaktól inába szállt bátorsággal, rájuk sem figyelt,

eszelősen bámulta a fehér kecske tetemét.

A putrijaikból kicsődült cigányok nagyon bátortalanul közeledtek, messziről panaszkodtak, hogy egész éjjel a házak tetején mászkált.

- Engem is imajdnem felöklelt - szidta anyám -, pedig egypár este elostoroztam a háztól.

A kecske reggelig az udvaron hevert, várták, majd csak jelentkezik a gazdája. De senki nem jelentkezett.

Apám közre akarta adni, de senki nem hitte, hogy a kecske nem rossz lélek.

Éva néni nyilván ezt a hófehér szemfedős alakot látta a lakatlan putriban, amint a félredobált edények között keresett valamit.

Még többször álmodtam azután is Hermina nénivel, de már korántsem féltem annyira, mint azon az éjszakán.

Három hét múlva teljesen rendbe jöttem, csak akkor ugrottam az ágyba, ha jött az orvos. Nagyon lelkiismeretesen kezelt, és szorgalmasan jegyezte, hányszor jött el hozzánk. Nem éreztelenül, később Rácz elmondta, hogy százpengős orvosi számlát kellett kifizetnie.

Mikulásra kaptam egy pár új bakancsot. Nem kis öröm volt, hát még apámnak. Addig ugyanis az ő csizmáját hordtam esténként a jégre, ezért hetenként új patkót kellett ráveretni. Arról nem is beszélve, hányszor merítettem vízbe. Nem mindig bírt meg a jég, de ki látta azt éjjel.

A nyűhetetlennek látszó bakancsot egy hét múlva el kellett vinni javíttatni, leázott a talpa. Később apám maga tákolgatta. Mire igazán hideg lett, elnyűttem a cipőt.

Amióta gimnáziumi felvételt ígértek, elmúlt a jó életem, tanulni kellett. Szigorú házirendhez kötött anyám. Elővette a kaszni fiókjából az iskola által használatra kiadott könyvet, most már nem számított, hogy hetven fillérbe kerül. Egyébként csak akkor láttam, amikor ideadták, meg amikor vissza kellett adni. Ezek a könyvek évenként vándoroltak egyik kézből a másikba, azt hiszem, senki nem forgatta őket, mert ha bajuk történt, irgalmatlanul behajtották az árukat.

Az első napokban még érdekelt. Végignéztem az egész könyvet, a régi tananyagban sok újdonságot találtam, de néhány hét múlva azt is tudtam, mi hányadik oldalon van.

Azok a napok hoztak változatosságot, amikor anyám visszakérdezett. Szigorú tanító lett volna. Kezébe vette a könyvet, aztán szóról szóra kérte, úgy, ahogy le volt írva. Két lehetőség volt: vagy tudtam, és öt cigarettát kaptam, vagy nem, és elmaradt a cigaretta. Igyekeztem elkerülni a kellemetlenségeket, mert az elmulasztott anyagot anyám odacsapta a másnapéhoz. Szabad mozgásomban az gátolt, hogy csupán este tudtam megkaparintani valami érdemesebb lábbelit. A telepet körülfogó gödrök mesés jégpályáikkal csábítottak. Gyakran előfordult, hogy nem tudtam ellenállni vágyaimnak, mezítlábra kötöttem fel a fakorcsolyát, aztán amíg bírtam, száguldoztam. A bölcs természet tudta, hogy nincs cipőm. Nem élt vissza lehetőségeivel, a náthát vagy köhögést nem ismertem. Ha a mezítlábas csúszkáláskor felhasogatta lábam a jég, vagy ha véresre dörzsölte a nagy csizma, kitelt a maga foltjából.

Kárpótoltak mindenért az ezüsthéjű éjszakák.

Suhantam a tükörsima jégen, szabályos hatosokat húztam a kovácsolt patkóval, szinte vihart kavartam magam körül, elszabadult csikó vágóját utánóztam, ha a kiálló jégdarabkák miatt végigtöröltem a nadrágom fenekével a jeget, tízszer megismételtem, amíg úgy nem sikerült, ahogy én szerettem.

Nem bírtak letörni a kudarcok. Két szó visszhangzott bennem, „akarni” vagy „nem akarni”. És ha akartam, nem ismertem korlátokat, gátat vagy akadályt, csak a céloommal törődtem.

Ennek aztán elég sokszor éreztem a visszahatását. A célt ugyan elértem, de utána gondolkodhattam, mi lett volna jobb, saját érdekeimben lemondani, vagy ...?

Sajnos ezek a gondolatok legtöbbször későn jelentkeztek. Ha este kivettem hazulról a lábam, a hajnal vetett haza, étlen csavarogtam végig a telep kunyhóit.

Általában este főztek mindenhol, kevés este talált otthon az evés ideje. Sokszor korgó gyomorral hallgatóztam az öreg Khandi ajtaja előtt, ahonnan a hézagok ajtóhasadékain át szivárgó kellemes gőzből főtthússzag áradt.

Mindig számolnom kellett a támadással, ha apám vagy anyám ott fogott, mert nem akartam elmaradni egy érdekes élménytől, amit kár lett volna elmulasztani egy evésért.

Az öreg Khandi apámról unokanagybátyám, anyámról sógorom volt. Ősztől tavaszig tollfosztással foglalkozott. Kunyhója egyetlen olyan helye volt a telepnek, ahová mindenki eljárhatott, és nem kellett sajnálnia az átvirrasztott éjszakát. Nóták, táncok, játékok és mesék váltották egymást, mint az örök vigadóban. Néha nem akadt tenyérszűz hely, pedig nem a kis putrik közé tartozott. Khandi kis termetét, ősz haját és szakállát tekintély övezte. Talán nem is csak a korát tisztelték, hanem határtalan fantáziáját. Minden este más és más történeteket öntött belénk. Elbeszélései estétől reggelig tartottak, tele izgalmas kalandokkal, vitézséggel és szerelemmel.

Áhítattal hallgattuk, egy percig nem kételkedett senki a történet valódiságában. Hittük, mert nekünk éppen csak annyit nyújtott az élet, hogy szűkösen elértünk egymás mellett; át kellett menekülnünk egy másik világba, ahol óriások éltek, bűbájos öregasszonyok nyargalták a seprűt, és jó vagy rossz szellemek döntöttek sorsunk felett.

Hittük, hogy az a világ létezik, képzeletben ott futkostak táltos lovaink a narancsszínű nap birodalmában, ahol eleven karddal, melyet a bőrünk alól húztunk ki, szembeszálltunk a sárkányokkal is. Alig vártuk az estét, hogy beleringassuk magunkat rejtelmes világába, megszűntünk létezni, mert vágyaink zavartalanul követhették a mesék csodálatos tájait.

Féltünk, és szerettük azt a világot, szellemeket idéztünk, hogy hírt hozzanak róla, mert szűk világunkban sem hír, sem esemény nem volt. Az agyonraszógelt sánta asztal fél éjszakákat táncolt, olvastuk félelmetes kopogását, amelyen keresztül vallottak elhalt barátaink, testvéreink. Megtudtuk, hogy megy sorsuk a túlvilágon, és hogyan a mienk itt, mert azt sem tudtuk.

Nem akartuk látni a jövőt, mint mondják, az nem jó, de azért megkérdeztük: - Jöjj el, lélek, jöjj! Minél hamarabb jöjj! Ha ideérsz, koppants egyet - könyörgött Jenő bácsi a szellemnek.

A hét személy keze idegesen simult a durva deszkalaphoz, szívdobogva figyeltük, mikor emelkedik az asztal lába.

Remegtünk az izgalomtól, apró lélegzeteket vettünk, szemünket pirosra csípte a verejték, de néztük, nem is pislantottunk, tekintetünk szinte karmolta az asztal lábát, amíg fel nem emelkedett.

- Ha ideérsz, koppantsál egyet! - és koppantott, minden szavára. Mikor jól, mikor rosszul. Vannak rossz szellemek is. Sőt néha párosan jöttek, egy jó, egy rossz.

Olyankor aztán nem várhattunk túlságosan pontos válaszokat.

Igaz, kicsire nem sokat adtunk. Mi nem láttuk, hányan vannak, de Jenő bácsi tudta. Vagyis ő értett hozzá a legjobban.

Álmélkodtunk, ahogy kikopogtatta életéveinket. Bár néha úgy éreztük, hogy melléfogott, de vitatkozásra nem volt idő. Végeredményben az sem volt biztos, ki tudja jobban: a szellem vagy az illető saját maga.

Azt viszont el kellett ismerni, hogy sokan innen tudták meg, körülbelül hány évesek. Annak előtte soha nem gondoltak rá. Az egész szellemidézésnek egy bűne volt, az, hogy csak éjfélig lehetett a szellemekkel normálisan társalogni. Éjfél után már jöttek esőtől, akkor is, ha nem hívták őket. Jenő bácsi úgy beszélt velük, mint a barátaival. Ha valamelyikük nem a kedve szerint kopogott, elküldte, és másikat hívott.

Előfordult, hogy a szellem nem akart engedelmeskedni, na az aztán hallgathatta, amit mondott neki.

- Erősebben! Borítsd rájuk az asztalt! - mondta, ha egy kedvére való engedékeny szellem akadt. Az asztal engedelmeskedett, két lábra állt, mint egy csikó. Jajgattak, kacagtak a körülötte állók, sokuknak egy zabszem sem fért a seggibe, nekem sem, de azért csináltuk. Ez a félelem más volt, mint a többi, biztonságban éreztük magunkat, legföljebb fölborul az asztal, vagy levesszük a kezünket, és a szellem elmehet a dolgára.

Sokat foglalkoztatott a gondolat: miért akkor van ereje, ha rajta a kezünk? De kísérleteim nem jártak sikerrel, ha felemeltem a kezem, akkor is táncolt, semmi nem változott.

Szúrta az oldalam, mindenáron a végére akartam nézni a titoknak. Érdeklődésemmel azt értem el, hogy Jenő bácsi nem engedett többet az asztalhoz.

- Ha valaki nem hiszi, amit csinál, ne is csinálja. A hitetleneket elkerülik a jó szellemek. Ne rontsd a többit! - utasított el, ha ajánlkoztam. Kénytelen-kelletlen meghúztam magam, mert ha visszabeszéltem, hazazavart.

A vén Khandi megpróbált beavatni, de magyarázatától nem lettem okosabb.

- Az idegességek bejutnak az asztalba, és így táncol. Ne higgy a Jenőnek, semmi köze a szellemekhez, azért beszél a halottaknak, hogy akinek a keze rajta van, jobban féljen. Az idegeink csinálják.

- De neked jobban kellene tudnod - tett szemrehányást -, te iskolába jársz.

Ezért a megjegyzéséért elfutott a méreg. Ha valamit megkérdeztem, teneked jobban kell tudni, iskolába jársz - mondták. Mintha ott mindenre megtanítanak, a számok

hamisításától a szellemidézésig. Kilencven-száz évet leél némelyik, egy betűt sem ismer, nekem meg azt is tudnom kellene, mi megy végbe az asztal lábában tánc közben. Miért nem mondja meg Jenő bácsi? Fél, hogy valaki elveszi a tudományát, vagy ő sem tudja, csak csinálja? Olyan hazug, mint a nagyapja, a Ráncos Gábor. Az is akkora halat fogott, hogy tizenkét bika nem tudta kihúzni, de ő az unokájával kihúzta. Abból épített házat, a szálkái szarufa vastagságúak, a pitykéi cserép nagyságúak voltak. Ha karikás ustorát elcsördítette, meghallották a bakonyi erdőben is a ibetyárok, ez Ráncos Gábor, mondták, ós menekült, ki merre látott. Pedig a Bakony mihozzánk legalább háromszáz kilométer. Egmaga szembeszállt egész betyárbandával, egyik kezében karikás, másikban törkés, a harmadikban lándzsa, a negyedikben gyigya, az ötödikben ki tudja, mi, addig sorolta, míg harminckét kezét nem számlálta.

Úgy is hívta mindenki, hogy harminckét kezű Ráncos Gábor.

Jenő bácsi nagyon a nagyapjára ütött.

- Ne mérgeledj - békített Khandi. - Majd hozok a faluból könyveket, mindent megtudhatsz belőlük.

- Azokat a könyveket se szeretem, amik nekem vannak - tiltakoztam.

- Ezek nem olyanok. De csak úgy hozok, ha itt ülsz mellettem, és hangosan olvasod, hogy halljam.

Egyébként is mindig mellette ültem az ágyon, nyomkodtam a lábát. Sokat járt egész nap, fűrot árult a faluban. Fáradtan kuporgott este az ágy tetején, hosszú, bő gatyára vetkőzve, kinyújtott lábait erősen megszorogattam, sziszegett, de állta. Azt mondta, az tesz neki jól.

Heteken keresztül nem separték ki a lefosztott tollcsokányt, vastag alomként terítette be a putri földjét. Az esti vendégeknek kényelmes ülőhelyet biztosított, akár heverészni is lehetett rajta, ha valaki nem akart hazamenni.

A kunyhóban éjjel-nappal égett a tűz. Az öreg mindennap hozott egy száraz akáctuskót, ami széthasogatva kemény, tartós tüzet adott. Különbén se járt senki a fadepóba tüzelőt vásárolni, az erdő alig félnapi járásra volt hozzánk, ha egy batyu fát hozott valaki, két napig tüzelhetett belőle.

Aztán, ha éppen szorult a kapca, a kertben kint teleltek a szőlőkarók. Előfordult, hogy rászorultunk, ha az időjárás nagyon komiszul viselkedett. Ezekben a putrikban állandóan tüzelni kellett, vékony falaikat átfújta a szél. Ha egy órára kialudt a tűz, a következőkben már belefagyott a víz a kannába. Hosszúra nyúlt a tél. Sok megpróbáltatást kellett kiállni. Becsületesen élni valóban nem is lehetett, a hideg meg az éhség mindenre rákényszerítette a cigányt.

Melegedni és enni! Ez volt a holnap gondja. Minden nap meghozta a maga kilátástalanságát, a korgó gyomrokat, és a sok apró éhes szájat ennivalóval, a ruhátlanlanságot és a hideget tűzrevalóval kellett enyhíteni. De mit lehetett tenni a házgerincig érő hófúvások idején? A napokig tartó szúrós szélviharokban a kutyát sem lehetett kizavarni. Itt az élet nem kutya, füttyölt rá, mit szabad, mi illik, mi nem illik. Követelte a magáét, hogy honnan, arról senki nem beszélt, még válogatási lehetőség sem kínálkozott. Élni, ez az egyetlen törvény, ami ellen nem lehet fellebbezés. Éhen halhatott,

aki akart, de ahhoz el kellett viselni az éhséget vagy a megfagyáshoz a hideget.

A legnagyobb kilátástalanságban is van mindig valami megmentő, ha más nem, maga a kilátástalanság. Itt is az volt. A községet óriási grófi birtokok vették körül, szétterpeszkedett majorokkal, több helyen állattenyésztéssel, főleg sertéshizlalással foglalkoztak. A hosszú kutricasorok kisebbfajta falunak is megfeleltek, ahol falkával tartották a disznókat.

Amikor a dögvész közéjük ütött, hulltak, mint az érett gyümölcs. Mindennap kordéval hordták ki a döögöt. Csak nem volt könnyű megközelíteni. Nappal szó sem lehetett róla, rálövöldöztek, ha egy cigányt megláttak az uradalom területén. Éjjel is puskás ember őrizte a gödröt, nehogy elhordják a döögöt.

De ha hideg volt, a csősz is fázott. Éjszakára behúzódott a kunyhójába, aludta az igazak álmát.

A legrosszabb idő kedvezett a cigányoknak, s ebből egész télen nem volt hiány. Derékig érő hófúvásban törték át magukat, hogy megközelítsék a döggödröt. Csordában mentek, mint a farkasok, így könnyebben kikaparták körömmel a fagyos hantot, ami alatt az életet adó döögök heverték.

Egész disznókat cipeltek haza a nyakukon, hat-nyolc kilométer távolságról. Pihenésre nem adódott lehetőség, ha egyszer felvette, nem tehetta le hazáig, mert az úton maradt. Minél előbb haza, ez volt a jelszó. Erejéhez mérten választott mindenki, ha volt miből, ha nem, kettéosztottak egyet, de általában akadt miből válogatni.

Még azon az éjszakán elintézték a disznótort.

Kóstolóként egy-egy címet átjuttattak az ismerősökhöz, rokonokhoz, azokhoz, akik akkor éjjel nem tudtak részt venni a zsákmányszerzésben. Ez így volt szokás.

Ilyenkor sült vagy főtt hús szagába burkolózott a telep. A zsíros szájú emberek jóízűen nevetgéltek, még kolbásztöltésre is rászánták magukat.

Nem csináltak belőle szertartást, a húsdarálót egy jó éles balta pótolta. Tölcsért formáltak papírból, amin keresztül a hevenyében megpucolt belet megtöltötték, csak fokhagyma kellett meg só, hogy kolbász ízt keltsen. Ilyenkor aztán meseország lett a mi országunk.

Egyik délután három hatalmas könyvvel fogadott az öreg Khandi.

- Na, komám - mondta kedveskedve -, ezeket nézd meg, azt mondják a magyarok, nagyon jó.

Iszonyattal néztem a fekete fedelű, rongyos könyveket, akkorák voltak, mint egy-egy ótestamentum.

Jarosinszky László: „A fekete lovas.”

Attól az időtől kezdve megszűnt az asztaltáncoltatás. örültem, hogy Jenő bácsi szerepének vége, mert nagyon fenn hordta az orrát, még a felnőtteket is kiküldte, ha valamelyik elnevette magát, vagy kételkedni mert a szellemkopogásban.

A felolvasás már az első este megnyerte mindenki tetszését.

Estéknként tömve volt a putri, összedobták filléreiket petróleumra, mert a zsírmécsesnél nem lehetett olvasni.

Izgalomban tartott mindenkit a történet, csak egy-egy cigarettaszünetre hagyhattam félbe, vagy amikor csoportostól kimentek pisálni. Egyre jobban ment az olvasás, hamar rájöttem, hogy az írásjelek hangsúlyozása fokozza az izgalmat.

Sokat dicsértek érte.

- Ügy olvas, mint a vízfolyás - mondták.

Itt nem az író kapta a babért, hanem az olvasó. Sóhajtoztak a szünetben.

- De jó, aki tud olvasni! Megnőtt a könyv becsülete.

Külön deszkapalcot szerelt fel Khandi, rajtam kívül senki nem nyúlhatott a könyvhöz.

- Hagyjátok, megharagszik a gyerek, ha elhajtjátok a lapot.

Ez volt életem első könyve. Megszerettem az olvasást, a cigányok is elszomorodtak, amikor véget ért a regény.

Sóvárogva néztem a trafikok ablakában kifüggesztett ponyvákat, csábítottak a véres regénycímek.

Egyre inkább elmaradtak az éjszakai csúszkálások.

Az is először fordult elő velem életemben, hogy karácsony szent estéjén kántálás helyett olvastam. Pedig a jó friss kalácsillat hozzánk is elérzett.

Mindenfele hangzott az „Istennek szent angyala”.

Megrakott tarisznyákkal tértek haza a kántálok.

Tele volt a cigánypárizis kellemes töltöttkáposzta-szaggal.

Itt is karácsonyt ünnepeltek.

Aki ilyenkor nem tudott főzni, az a cigányok közt is szegénynek számított. Sokan eladták az utolsó takarójukat, hogy az ünnepet kellő tisztelettel fogadják.

Szívesen láttak mindenkit, kinek hogy tek szegénységéből. Mámi már éjfélfele sóhajtozott.

- Mi baja? - kérdezte anyám.

- Ha nekem nem fájna a lábam, lányom, most jól tartanám ezt a fiút meleg kaláccsal.

Tudtuk mindnyájan, hogy nem én vagyok rá éhes, hanem ő. Akkor már beteg volt. Kezdett gyerekké válni, mindene fájt, de nem panaszkodott.

- Húzd le a párnacihádat, Mámi.

- Mit akarsz vele?

Anyámék is meglepődve néztek rám.

- Megyek kántálni.

- Ilyenkor? Mindjárt éjfél lesz.

- Azért megyek. Most készül mindenki a misére, talán jobban adnak, mint este.

Átmentem Zoltiékhoz, ő már egy kosár kaláccsal hazajött, de azért velem tartott újra.

Eleinte a szép, nagy házakat válogattuk, megpróbáltunk biztosra menni. Messziről kinéztük, hol van még világosság, rázendítettünk, de ahogy elkezdtek az éneklést, mindenütt eloltották a lámpát.

- Kapjunk már valamit, gazduram - mondtuk a könyörgőt -, csak ketten vagyunk.

- Annyi fele szaladatok - kiáltozták a sötét ablakok mögül. Szitkozódva ballagtunk tovább. Már majd egy órája csavarogtunk eredménytelenül, amikor az egyik házból kijött egy segges gazdalegény szakajtókosárral a kezében.

- Szeretitek az aszalt meggyet? - kérdezte.

- Szeretjük - hálálkodtunk. Az üvegezett verandán egy csapat fiatal, visszafojtva a nevetést, kuncogott valamin.

- No, tartsd ide a kosarad. Beleöntötte a Zolti kosarába.

- Adjon az Isten ezerannyit helyette - mondtuk. Menet közben Zolti nagyokat köpött.

- Lehet, hogy romlott, majd megnézzük a világoson.

Amikor a villany alá értünk, Zolti újra köpködni kezdett.

- Mondtam én, hogy ez nem igazi. - Kiborította a kosárból a birkaszart.

Elment a kedve a kántálástól.

- Megyek haza - mérgeződött.

- Eredj, én átmegyek a szikre, ott úgysem járt senki. Legalább a szegényeket is felköszönd valaki, ha már úgysem kapunk semmit.

Zolti még sokáig verte kosarát a járda széléhez, aztán utánam jött.

A sziken még mindenhol égtek a lámpák. Csend volt, a kutyákat megkötötték, mint ahol vendégre számítanak.

Egy öreg, nádtető ház ablaka alatt megint rázendítettünk a „Mennyből az angyal”-ra. Két szólamban, úgy, mint aki nem kalácsért teszi, hanem mert karácsony van.

Nem oltották el a lámpát, kinyílt az ablak, egy fiatal menyecske a karján mosolygó kislánynak mutatott bennünket, és a kicsi apró kezeivel integetett felénk.

- Gyertek be - jött elénk egy bajuszos bácsi.

Jó meleg volt a szobában és áhítatos csend, négyen voltak, a két öreg meg a menyecske a kislányával.

- Itt énekeljtek - mutatott a karácsonyfa alá. Énekeltünk együtt, halkán, nehogy a szomszédban felébredjenek.

- Köszönjük, gyermekeim.

Két poharat nyújtott felénk a bácsi, tintafekete borral csorgásig töltve.

- Igyatok - öntötte a másodikat, harmadikat, amíg a kancsóban volt.

A néni egy cserép tál kalácsot osztott szét köztünk testvériesen. A kicsi négy fillért nyújtott át mosolyogva.

- Na, most már mennek a jézuskák - búcsúztatta tőlünk a kicsit.

Mire eljött a hajnal, alig bírtam összefogni a párnahuzat csücskeit, úgy megtelt kaláccsal.

A cigányoknál az a szokás, hogy karácsony reggelén csak férfi vagy fiú mehet be elsőként idegen házba.

Mi nyomban eleget is tettünk az ünnep tisztességének. Ilyenkor hosszú köszöntők hangzanak hízelgő jókívánságokkal, aztán, ha valakit megkínálnak, nem illik visszautasítani, jó szívvvel adják. Nagyon lenézik azt, aki ünnepeken riem tudja megkínálni a vendégét. Ha máskor nincs, hát istenem, a szegénységet nem kell szégyellni. De karácsonykor igen.

Igyekezett is kitenni magáért mindenki. Már hónapokkal előtte készültek rá.

Káposztáért, egy kis avas csontért, ezért-azért, amit a jó módúak már nem fogyasztottak el, a cigányasszonyok megtapaszt-gatták a tyúkólakat, leseperték a padlásokat, kemencét, előtét csináltak, hogy biztosítva legyen az ünneprevaló.

A hagyományos cigányszokások tiltják egyes ételek fogyasztását. Nem szabad két karácsony között szemes terményből ételt főzni, babot, borsót, kásaféléket, mert kiütéses lesz tőle az ember. A két karácsony vízkeresztig, illetve oláh karácsonyig tart. Mindegy, hogy alakult ki, de nagyon jó szokás.

Senki nem akarja megszegni a tilalmat, igaz, hogy nem is nehéz betartani, mert annyi élelem halmozódik fel, hogy a tiltott ételeket könnyen nélkülözni lehet.

Sokszor gondoltam, bár mindig karácsony lenne. Ilyenkor van mit enni, és békesség van. Lehet, ha mindig volna mit enni, karácsony nélkül is békesség lenne.

A gondtalan napok azonban hamar elszaladtak, észre se vettük, hogy elmúlt az ünnep. Még volt száraz kalács, de éreztük, ha az újév is elmúlik, nagyon szűk napok következnek.

Ennek az előjelei már mutatkoztak, egymást érték a hóviharak, nyögtek bele az apró putrik, egy részüket eltakarta a hófúvás. A szelek jajongva siklottak végig a legelőn, magukkal hoztak minden szem havat, eltorlaszolták a viskók ablakait, ajtóit. Éjjel egy-két farkas is kimerészkedett a közeli nádasokból, panaszos ordításukat hozta a szél a szűrős hószemcsék között. A viskók hőmérséklete egyre alább süllyedt, hiába tömték a vályogsparheltek telhetetlen gyomrát. Az ablakokra rakódó vastag jégréteg sejtelmes félhomályba borította a nappalokat is.

Az összeköltözött családok magukkal vitték gondjaikat és gyerekeik kibírhatatlan viselkedését. Együtt hallgatták a gőzölgő hűgy sistergését, a kuruttyoló, jajgató hascsikarások panaszos nyögéseit, melyek az ajtó mögé sepert szemétkupacok tetején felfalták a putrik gyér levegőkészletét.

Nem minden putri bírta el a súlyos hóterheket. Összeroppantak szőlőkaró vastagságú gerendáik.

A külvilágra merészkedők köré jeges hóbundát csavart a szél, és kopogósra

keményítette nyers disznóbőr bocskorukat.

Ilyen időben jöttek meg Zsidóék, kékre fagyva, szinte ömlesztett állapotban, egymás hegyén-hátán, vastag pokrócokba bugyolálva. Nem lehetett felismerni, melyikük nő, melyikük férfi.

Az öreg Fardi, amikor lesegítették a kocsiról, bekötött fejével a fületlen dolmutára emlékeztetett, amiről Mámi mesélt.

Három kocsival jöttek, három istenverte kocsival, amelyekbe olyan lovak voltak fogva, hogy olyat ingyen adni is halálos véték lenne. Nem fértek be hozzánk, annyian jöttek. Poggyászaikat az istállóba rakták. A vén Fardi kínjában ráfeküdt a sparheltra, órákig reszketett, mire kiment belőle a hideg.

Botos agyonütötte mind a három gebét, úgyis megfagytak volna reggelre.

- Egyetek, cigányok!

Soványak voltak, de a csontjaikban még volt egy kis zsír. Bőröstől szedték szét, a hidegben nem lehetett megnyúzni. Egy órán belül már csak három rakás bél meg három fej jelezte, hogy valamikor lovak voltak.

Sem az öreg Fardiék, sem apám nem ettek belőle.

Apám nem bánta, ha mi megesszük a lóhúst, de nem emlékszem rá, hogy ő valaha is megkóstolta volna. Ők azt tartották, hogy a ló nem tiszta lelkű állat. Éjjel is lát, bárhová elmegy, és megérzi a veszélyt.

Mámi nagyon örült, hogy még egyszer újra láthatta lányát, testvéreit, hallhatott szétszórt gyerekeiről, unokáiról.

Zsidóék nagy zsákmánnyal igyekeztek Magyarországra, de a határon saját magukat is alig tudták áthozni. A rossz lovakat, kocsikat a magyarországi cigányoktól kapták az úton.

Zsidó egy takaros, oldalt varrott csizmát hozott nekem, de csak egyet, mert a párját elhagyta. A férje, Botos, mindenáron azon volt, hogy adjon neki apám, embert csinál belőlem.

Erős, jól megtermett unokái voltak Fardi bácsinak, akik még azon az estén megházasodtak, kaptak rajtuk a cigányasszonyok-lányok, nem voltak csúnya fiúk. Egy héten belül aztán mind özvegyasszony maradt, férfiak, ahogy jöttek, úgy el is mentek.

Három nap múlva az agyonvert lovak helyett remondának is beillő lovakat hoztak Romániából, aztán eltűntek, mint akik soha nem jártak nálunk. Így volt mindig, nem tudtuk, mikor jönnek és meddig maradnak, de azt hiszem, ők sem.

A csendőrök csak hetek múlva keresték őket, ki tudta, hol jártak már, milyen névvel, milyen igazolvánnyal.

Mamit megfiatalította az öröm, úgy erőre kapott, mint aki meggyógyult, ő sajnálta legjobban, hogy a csizma párját elhagyták Zsidóék.

- Vegyél neki tintaport, fiam - nyomott a markomba tíz fillért abból a pénzből, amit a lánya hagyott itt neki. - Legalább egy rendes csizma lesz a lábadon.

- Hát a másikra? - tapogattam én is fájó szívvel.

- Arra kötök neked egy takaros kis bocskort, azt mondod, hogy fáj a lábad.

Ragyogott a szeme reggelenként, amikor felhúztam, mintha csak a lábamra szabták volna.

- Ha a másik is megvolna, úgy néznél ki, mint egy kis huszár.

Saját maga kente be minden este tintaporral, hogy fényes legyen, de nem sokáig telt benne öröme.

Egy reggel arra ébredtünk, hogy Mámi meghalt. Észre sem vettük, elaludt örökre.

Mamitól nem féltem, ott ültem mellette, míg el nem temették. Sokáig sirattam, vártam, hogy egyszer visszajön vagy meglátogat, de eleget tett a szavának. Mindig arra kért:

- Ha én meghalok, fiam, ne félj tőlem, sohasem fogok neked megmutatkozni.

Pedig vártam, hogy még egyszer megláthassam.

Igazi jó barátok voltunk. Ő tudta legjobban kiolvasni a gondolataimat, ha valamit akartam, ketten akartuk.

Keveset tudott magyarul, nyakatekert szavai mindenkit mosolyra derítettek, szerette minden cigány.

Előttem sokáig nem merték kiejteni a nevét, olyankor elszorult a szívem, akaratlanul is elsírtam magam.

De hát az élet nem állt meg, egyik baj után a másikat zúdította a nyakunkba.

Anyám hathónapos terhességgel elcsúszott a jeges úton, egy ló árát adta apám az orvosnak, mire meggyógyította.

Tavasza a négy lóból a két rosszabb maradt meg.

Rácz igazgató, annak ellenére, hogy kibékült Komlódyékkal, betartotta a szavát: valóban előjegyeztek a gimnáziumba. Behívta apámat, nekem is be kellett mennem.

- Boncza úr - mondta az igazgató -, a vágyuk most teljesülhet, a fiút az iskola vöröskeresztes tanácsa javasolta továbbtanulásra. De azon kívül, hogy ingyenes tanításban részesül, a fiú rendes ruházatáról, tisztántartásáról és a felmerülő mellékköltségekről önöknek kell gondoskodniuk. Büszke lehet a fiára - simogatta a hajamat -, annak ellenére, hogy sokáig nem tudott iskolába járni, kitűnő, a kitűnők között is. Csak nehogy a szülők hagyják majd szégyenben. Maguk nem olyan szegény emberek, mint a többiek. Sok paraszt ember, akinek nincs egyebe egy kopott kapánál, irigyeiheti a maga lovait.

Apám csak bólogatott, látszott rajta, hogy boldog is, nem is. Nem szólt, de én mintha hallottam volna gondolatbeli válaszát:

- Az igazgató úr mennyire nem ért a dolgokhoz, nem tudja, hogy a parasztember kopott kapája és az én lovaim között csak látszólagos a különbség, ő nem adhatja el a kapáját, ha megéhezik vagy a fiának cipőt kell vennie mert akkor nem lesz mivel keressen másnapra kenyeret. Nekem is csak szerszámok a lovaim.

Napok óta nem volt ennivaló a háznál, amikor anyám beteg lett, megszűnt, aki kereskedjen, megállt minden, amit csak lehetett, feléltünk. Amikor elfogyott az eladható,

megszűnt a vehető is.

Én jól jártam, mert az iskolában adtak enni, azért vittem magammal tarisznyát, hogy legyen miben hazahozni kistestvéreimnek a maradékot.

De ctpám nem mondott ellent az iskolának, megköszönte az igazgató úr szívességét.

Nem ujjongtam az örömtől, bár volt egy belső vágyam, csak még nem tudtam, mi az. A gimnáziumtól kimondottan félttem, de még jobban a környezetváltozástól, úri gyerekek között lenni, akik közt egy barátom sincs.

Hazajönni csak este lehet, mert vonattal kell járni.

Minden ízem tiltakozott ellene, érzésemet csak apám ismerte. Már szívesen lettem volna akár lókupec is, pedig utáltam gyomorból. De nem kettőnkön múltott. Apám vigasztalni próbált, de titokban neki is megszülettek a saját érdeke által diktált vágyai.

- Pakszusíró legyél, fiam, ha kitanulsz!

Nem tudott elképzelni nagyobb urat, azzal akadt legtöbb dolga a községházán, mindent el lehetett vele intézni, ha pénzt kapott. Anyám még nem említett semmit, csak azt, hogy men ni kell. Nem akartam érzésemmel elszomorítani, mostanában amúgy is betegeskedett, ő szilárdan kitartott az iskola mellett, abban látta a család minden jövőjét. Talán nem is szótt nagy terveket, csak azt, hogy műveltebb, okosabb legyek, mint a többiek.

- Mink a szegénységen és a bajokon kívül nem tudunk rád hagyni semmit, de az okos ember a jég hátán is megél. Nem fogod megbánni - vigasztalt.

A cigányoknak is megváltozott az iskolával kapcsolatos véleményük, ki-ki a maga igényének megfelelő hivatást kívánt nekem. Orvos vagy főjegyző, ők voltak szemükben a mindenhatók. Arra senki nem gondolt, vajon teljesülhetnek-e ezek a vágyak. Csak a lehetőséget látták, kielégítette őket a gondolatok öröme. Nem volt még erre példa a mi világunkban.

Bennem hamar elmúltak az izgalmak, a vizsga után megadtam magam anyám akaratának, nem volt lehetőségem megakadályozni, dicsérettel vizsgáztam.

Amióta a gimnázium szó belerontott az életembe, gúnytárgyként kezeltek az iskolában. Mindenkinek retkes lehetett a füle, de az enyém nem, mert rajtam röhögött az osztály, a tanítóval együtt.

Sokszor sírva mentem haza, és elbujdosással fenyegettem anyámat, de falra borsó volt minden. Csak azt értem el vele, hogy korán reggel már súrolt. Le kellett mondanom a verekedésről, csavargásról. Akkor enyhült valamit a helyzetem, amikor a régi tanító néni két hónappal a vizsga előtt le babázott.

Helyette egy kedves tanítónőt kaptunk, aki Panna néninek hívatta magát, ő is néguskának nevezett, de másként, kedvesen, jólesően. Kivett az iskolakonyháról, és mindennap nála ebédeltem, saját cipőjét nekem ajándékozta, még a jó időben sem engedett mezítláb járni. Egyedül lakott, délutánonként, ha elvégeztem nála a kiskerti munkákat, az „Egri csillagok” olvasásával szórakoztatott.

Szinte a fiának tekintett.

A gúnyolódásoktól ugyan ez sem mentesített, de az ő hatására sok minden megenyhült,

példaként állított a gyerekek elé.

Most már igazán tanultam.

Aztán, mint egy rosszindulatú daganat, jött az irigykedés.

A többi gyerek szülei veszekedve jöttek be az iskolába, hogy a tanítónő miért a cigánygyereket babusgatja? De neki nem vethettek a szemére se tojást, se hízott kacsát, ezért a szemük láttáta is szeretettel megsimogatott. Mint később elmondta, azért, hogy pukkadjanak meg az irigységtől.

Minden jónak és rossznak véget vetett a vizsga.

Visszakaptam korlátlan szabadságomat, egy hét múlva cselédkönyv lapult a zsebemben. A kéthónapi emberségesebb nevelés lepergett rólam, mint az ázott vakolat, de azért jó tanulónak bizonyultam. A munkáskönyvet, amivel napszámba lehetett járni, még aznap meghamisítottam. Barátaimat sem hagytam cserben, egyformán jól kinőttünk a sárból, mindenki megesküdtött volna rá, hogy egy nappal sem vagyunk fiatalabbak tizenhat évesnél.

Sokat számított, mert gyereknap szám helyett asszony nap számot kaptunk. Csak a főpallér nem hitt a szemének, még írásnak se nagyon. Soha nem látott a nagygyantéi uradalomban, márpedig kevés cigány van a környéken, aki ott meg nem fordult.

- Dolgoztál már valamikor? - ijedtemben csak az igazat tudtam megmondani.

- Na lám.

- Mit na lám - kelt védelmemre Mili néni -, a gyerek felső iskolába jár, hadd dolgozzon, ha szeret a barátaival lenni. Elbír annyit, mint akármelyik girhes asszony. Nem hagyom a gyereket magamtól, rám bízta az anyja.

- Hol jár iskolába, a putriban? - kérdezte a pallér gúnyosan.

- Igen - álltak mellém az asszonyok -, több esze van annak, mint az összes béresnek Gyantén.

- Hát akkor meg tudod-e mondani - kezdte a vizsgáztatást -, mit mondott a vízről a vén Görög?

Hatodik osztályban már találkoztam Arkhimédész nevével.

- Na, itt ez a két kanna - mondta megbékélten -, te leszel az asszonyok vízfordója.

Százával gyülekeztek a környékbeli cigányok. Kellett a napszámos. A parasztok arattak, a borsó pergett. Ilyenkor nem válogattak, de azt ők mondták meg, napszámért kinek mennyit fizetnek.

A hatalmas ököristálló megtelt messziről jött cigányokkal. Egy-egy öl avas szalmából helyet készítettünk, ami szó szerint csak hely volt, alvásra vagy pihenésre teljesen alkalmatlan. Egyébként sem lehetett aludni a legyektől. Éjjel nyúttuk a borsót. Zengett a határ, éneklés, kiáltozás verte föl a csendet, szinte elzsibbasztott. Befeküdtem egy meleg, mezeipoloska szagú borsópetrencébe, reggelig aludtam. Mili néni megmerítette csatornavízzel a két bűdös kannát.

- Itt lesz a víz, aki szomjas.

Jól telt az idő, ha akartam, aludtam vagy a lányokkal játszottam, úri gyerekek tartottak. Én meg a hamisított munkáskönyv szerint legénynek éreztem magam, ha ugyan az igazi legénységhez más is kellett volna.

Be kellett érnem csak a látszattal. Az is valami volt. Az öregek szemében komoly, jó gondolkozású fiúnak látszottam, aki nem ad semmit az önként jelentkező cigány kurvákra.

- Az én fiam - dicsekedett Mili néni - szóba sem áll velük, pedig majd megmásszak a lányok.

Milyen jó, hogy a gondolatok nem láthatók, megváltozott volna a véleményük.

Előfordult, hogy éjszakai eső után nappal kellett dolgozni, ezek sokkal unalmasabbak voltak, ilyenkor Mili néni madártojásokkal vagy pacsirtafiókákkal próbálta elűzni tétlenségemet.

A puha földbe kis fészket formált, hogy a fiókák megmaradjanak. Egy ideig szórakoztatott is, de valahogy úgy ült velem szemben, hogy akarva, nem akarva egy pamacshoz hasonló tincs elvette a figyelmemet.

A fészekformálás közben egy-egy gazszál ragadt rá, nagy erőfeszítembe került, hogy le ne vegyem róla, lehet, hogy csak udvariasságból. Hiába, ez a világ ilyen volt.

Bár az erkölcs miatt szóban megvetették a nemiséget, életük igazi értelmét csak ez jelentette. A fiatalokat korántsem anyagi helyzetük kényszerítette az uradalmi napszámolásra, semmivel sem lettek különbek a körülményeik, mint enélkül, de szexuális vágyaiknak eleget kellett tenniük, és erre itt alkalom kínálkozott. Ezért éppúgy tömegesen vándoroltak ide, mint egyes halfajták, amelyek ezer kilométereket úsznak, hogy párzási ösztöneiknek eleget tegyenek. Igazán sajnáltam, hogy ezekből a gyümölcsökből nem szakíthattam. A rám ható ingerek és a kínálkozó alkalmak elől teljes kudarccal kellett visszavonulnom. A tizenhárom év, ami a hátam mögött volt, kevésnek látszott az üdvösséghez.

Barátaim, akik csak néhány hónappal vagy évvel voltak idősebbek nálam, nyakig vetették magukat az élvezetbe. Akinek alkalom ígérkezett, kihasználta. Nagyon kevesen voltak, akikre nem hatott ez a hangulat. Egyesek azzal is beérték, hogy a bokrok vagy kazlak tövében önmagukon végeztek előkészületeket. És ettől a lányok sem voltak mentesek. Sokszor meglestük őket, ha nem volt más, ez is jelentett valamit nekik is, nekünk is.

Az ököristállóknak szertartás nélkül matatóestéket tartottak, csak azt tapogatták, kinek van hosszú, kinek rövid haja.

Biztosra mentek a fiúk, napközben elég volt egy tekintet, hogy tudtára adják egymásnak a légyottot. A tiltakozások inkább kéjes hörgések voltak, és az időt sürgették, mert rohant az élet. Kiinni, amit csak lehet, minden salakjával, fertőző nemi és tüdőbetegségeivel együtt. A kéjekben fuldokló éjszakákhoz, hívatlan résztvevőként, hozzátartoztak a tetvek minden nemű és rendű fajtái, amelyek kijárták a kereszteződés magasiskoláit. A törekké tiport alomszalmában és a boglyas hajfürtökben a paraziták tökéletes gyűjteményét lehetett volna összeszedni. Egyik-másik páron még a rüh undorítóan gennyes sebei sem hiányoztak, ezek aztán szívhatták a fogukat, vagy csikorgathatták, mint az örök sötétségre kárhoztatott lelkek a világmindenség semmijében.

A férfiak és nők meghitt beszélgetéseit sokszor hangos viták váltották fel, mert titok nincs, nemcsak a szemek, hanem a fülek is tudják érzékelni a dolgokat. A következő éjszakán azután azokat is meglátogatták, akik sokat pletykáltak.

Miért beszéltek volna másért, ha nem irigységből, vagy azért, hogy őket is észrevegyék. Igaz, nehéz lett volna nem észrevenni őket. Sok megérdemelte, hogy bosszúból elhálják. Az más kérdés volt, hogy melyik fiúnak sikerült, de a lány másnap már csendben várta az ismétlést.

Az első napokban a lányok rokoni, barátnői kapcsolatok szerint, kis csoportokban, közösen almoztak maguknak. Egy-egy kotló fészekben közös takaró alatt feküdtek. Kifestett szájjal, amit krepp-papír kiáztatott levével sikerült elérniük. Összebújva nevettek, ha fiatal férfiak odatapadó tekintete lehúzta róluk a takarót. Másik este már külön fészket raktak, egyik azért, hogy őt is észrevegyék, a másik azért, hogy ne vegyék észre. Úgyannyira, hogy nem fértek el az ököristállóban. Sértődötten költöztek ki, önként vállalva az árvák és kivetettek sorsát, és még azt is elvárták volna, hogy sajnálják őket. De jó idő volt. Napok múltán elcsendesedtek az éjszakák, megszűntek a motozóesték, minden folt megtalálta a maga zsákját.

Eleinte vakon, csak a szagló- és tapintószervek észlelése alapján ment a választás, az volt a lényeg, hogy külön neműek legyenek. Aztán, ha fogyni kezdett a puskapor, egész éjszakai vagy két-három estét is betöltő, tartós kapcsolatok alakultak. Vasárnap kezdődött minden előlről. Újabb nők jöttek, újabb férfiak jöttek, a régiek közül többen otthon maradtak vagy kielégültek, és az egyébként sem szilárd kapcsolatok megszűntek. De az egymás szájába lihegett fotró szerelmi érzések tovább égtek az ajkakon, és az ököristálló levegőjét forrósággal, nőstény- és kanszaggal töltötték meg.

Ezeket a rajzási időn belüli találkozásokat soha nem a kölcsönös együttérzés hozta létre, hanem a biológiai szükségszerűség, ami ellen minden porcikájuk tiltakozott, de képtelenek voltak ellenállni, mint a fa, melynek előző évben letörte ágait a termés, de újra virágzik, rajta kívüli erők megtermékenyítették, hogy saját nedvéből táplált gyümölcse alatt összeroppanjon.

Én mindezekről mentesítve voltam, noha bennem is feszült ez az érzés, de a félelem és Mili néni, aki úgy örködött mellettem, mint egy nőstény oroszlán, kizárt minden lehetőséget.

Anyám kérésének szó szerint eleget tett. Esténként csak annyi időt engedett, amíg eloltották a villanyt, aztán belebújtatott a szalmába, és reggelig el se mozdulhattam.

Hetek múlva megpróbáltam áttörni ezeket a korlátokat, mert untam barátaim gúnyos megjegyzéseit, amelyek állandóan Mili néni szoknyáját lebegtették előttem. Bár ezekbe a megjegyzésekbe nemcsak gúny, hanem némi irigység is vegyült. Mindenkinek a szemében elismerten jó fiú voltam. Nemcsak komoly gondolkodásúnak és okosnak, hanem megfontoltnak és előrelátónak is mondtak.

Ez az általános körülrajongás a lányok szemében is tekintélyt szerzett nekem, teljesen befogadtak maguk közé, nem rejtették el előttem titkaikat, sőt sokszor tőlem kértek tanácsot. Lassan arról is elfeledkeztek, hogy fiú vagyok. Mondhatnám, nagyon sokszor én is. Éppolyan nagy kalapot csináltak nekem is kendőből, mint maguknak, kifestették a számat,

Sokszor azon kaptam magam, hogy a menésüket is utánozom.

- Nagyon jól áll neked az a pettyes kendő - amivel hátra volt kötve a hajam -, majd estére megnézzük, mi van alatta -cukkoltak a barátaim.

Megszoktam csipkelődéseiket, továbbra is szívesen barátkoztam a lányokkal. Sokkal mértéktartóbbak voltak, mint a fiúk, pedig egyáltalán nem csökkent a férfiéhségük, de ha valakit megkaparinthattak maguknak, azt nem kürtölték világgá.

Bármelyikkel végigalhattam az éjszakát, nem kellett erőszakosságtól tartania. Barátjuknak néztek. Ezekről Mili néni sem féltett, sokkal hamarabb rájött, mint én, hogy még egyik nemhez sem tartozom, és végtelenül boldog volt, hogy tekintélyemhez méltó pozíciót töltök be.

Akaratomon kívül kezdtem az éjszakák káoszában rendet teremteni. Mindkét nem bizalmát élveztem, titkaikat nem rejtették el előlem, és én, mint egy központi elosztó, mindenkit oda küldtem, ahol legszívesebben fogadták.

Mire rájöttem közvetítő szerepemre, már rég mindnyájan tőlem várták titkos vágyaik beteljesülését.

Elmaradtak a gúnyos megjegyzések, még a férfisorba tartozó hím oroszlánok is tőlem kértek tanácsot egy-egy veszélyesnek tűnő nőstény megközelítéséhez. Nem kevésbé így volt ez a nőknél, rám bízták titkaikat, hogy az áhított édent megteremtsem számukra.

Tettem hivatásom önzetlenül, föl sem fogva jelentőségét, szétromboltam az éjszakák aggodalmait, bátorságot sugalltam a bátortalanoknak. És, mint a jó tündér, a céltalanul csapongó méhecskéket virágoskerthez vezettem.

Ezek az egymásra találások nem múltak el nyomtalanul, napokon belül jelentkeztek az egész életre szóló nemi betegségek. És a keresetet, ha volt ilyen, hipermangánra kellett költeni.

Azért szombat estéken vígan zötyögtek haza az öszvérfogatok. A zsebekben lapuló néhány pengő feledtetett minden gondot. Hangosan koccantak össze a pásztornyakú üvegek.

- Kevertet - mondták a lécből tákolt kármentőn belül szorgoskodó kocsmárosnak.

- Kevertet! Kevertet! „Az én életemnek könnyes vándorútján oly egyedül járok.”

Bugyogott beléjük a szesz, könnyet csalt a szemükbe, ellágyultan vedelték a töméntelen kevertet, amíg ujjal nem érték. Aztán gerinces rokonaikra még csak nem is emlékeztetve, csúszó-mászó, ökröndöző sejttömegként fetrengtek a lelket rázó szekerek derekában, bűzös hányás, könny, húgytói nedves rongyok kibogozhatatlan gubancai között. Gajdolás, zokogás érthetetlen zűrzavara vegyült a végtelennek tűnő öszvérfogatok csörömpölő zajába.

Másnapra csak annyi maradt az emberből, amit az orvos egy szegénységi bizonyítványra felírhatott, térítés nélkül.

Egy fecskendő és egy csomag hipermangán.

A kártyavitáktól hangos délelőttöket perlekedő asszonynyelvek segítettek véresre festeni. Az elmúlt hetek szemeteit addig hordták kupacba, amíg szét nem rúgtak közte a

kakastollások, mert a hangoskodó párizs zavarta a vasárnap ájtatos csendjét, és ilyenkor rendet kellett teremteni.

Mint mentőangyalok jöttek a hosszú vendégoldallal felszerelt napszámoskocsik, egyformán menekülhetett a bűnös és a bűntelen, elfeledtettek mindent a feledhetetlen éjszakák, mert nem múlt el semmi, csak szünet volt. Egy lélegzetnyi szünet, nem volt kezdet, csak folytatás.

Folytatása egy nagy, örökké tartó éjszakának, ahol a múlt összekeveredik a jövővel, ahol soha nem lehet tudni, mi múlt el, a tegnap vagy a holnap. Csak egy biztos, a ma. És ez bármit hoz, jót vagy rosszat, mindig elmenőfélben van, magával ragad bennünket szőröstül-bőröstül, perceinek, pillanatainak élünk, és ha a holnap képe ígérkezik, nem tudunk magunkkal vinni semmit, csak a mát, az örök mát, ami szétválaszthatatlanul összekeveredett a tegnappal.

Este értünk be a majorba. A nap még az égen lebegett, mint egy hatalmas pogácsa, szinte összefutott a nyálunk, ahogy kerek, rózsás, sült képét láttuk. Jó lett volna harapni belőle.

Csalánzsákjainkban lapuló korpakenyereinket csak tapogatni mertük. Hol volt még a szombat!

Egy ötkilós kenyér, amit nem tehattünk le egy pillanatra sem, mert megtámadták a patkányok, és két pakli nyolcfilléres dohány jelentett mindent.

A béreslegények vakítóan fehér, vasalatlan ingekben korzóztak az ököristálló környékén. Táncolhatnékjuk volt, a cigányok már pengették a hegedűt hívogatónak. Cuhárékat csináltak vasárnaponként, kenyérért, szalonnáért. Csoportokban jöttek a jószagú szappannal mosdott tanyasi lányok, kezükben fehér zsebkendőt szorongatva, meg a fizetést, mert azt mindig ők hozták a zenészeknek.

A csikókörm nagyságú kenyerek láttán jókedvűen húzták a pattogóst. Dobhártyát rezegtető kurjongatásokkal forogtak a béreslegények, lucskosra táncolták magukat és a lányokat.

Mi is táncoltunk, csak úgy potyáztunk, tapostuk egymás lábát, de ismerkedésnek jó volt.

Életemben először próbáltam meg ezt a szórakozást, topogtam kétoldalt, mint a libák, hol ütemre, hol ütem nélkül. Kezem felcsúszott a lány hóna alá, izzadtam, ő is. Fordulásoknál csuklómon éreztem rugalmas mellét, csak mosolygott, pirultam, mint a szent, aki káromkodáson kapta magát.

Valami lassúbb, alig néhány éves slágert cincogtak. Közelebb bújt hozzám, már nem is fogtam, hanem öleltem. Izzadt nyakamra hajtotta füstszagú fejét, úgy tett, mint aki alszik, nehéz volt, de cipeltem.

- Veled alszok estére.

No, csak ez hiányzik, gondoltam.

- Elkéstél - próbáltam kimenteni magam.

- Hát holnap?

- Akkor is, és mindig.

- Ajjaj, ne mondd. Jobb a vénasszony mellett? Elfogott a méreg, otthagytam.

Nem jött zavarba, fogott egy másik fiút/ nálam idősebbet, az talán elfogadta az ajánlatát.

Nem volt csúnya lány Babi, kicsit szeplős, de jól állt neki. Azt beszéltek, egyszer már férjhez ment, pedig nem sokkal volt idősebb nálam.

Mérgemben felültem egy trágyahordó lóré tetejére, onnan néztem a kavargó tömeget. Bántott, hogy mindenki Mili nénit mondja, pedig nem voltam vele sehogy. Majdnem olyan idős, mint anyám.

Adnék nektek, csak egy évvel lennék idősebb, de így kinevetnének ...

Babi is azért barátkozott velem, ez volt a célja.

A legrendesebb lánynak néztem. Most, hogy a nénje nincs itt, őt is elragadta a vére. Jó volna tizenöt évesnek lenni.

Babi otthagya a fiút, elindult a táncolók között, valakit keresett. Láttam, hogy körüljártatja a tekintetét, odajött hozzám.

- Haragszol?

- Igen, és akkor hány óra van?

- Azt mondják, te úrigyerek vagy.

- Szarok rá, hogy mit mondanak, azt is mondják, hogy Mili nénivel jóba vagyok. És akkor - néztem rá kérdően -, én férfi vagyok, vagy nem?

- Nem. Te még gyerek vagy.

- Gyerek vagyok? Majd megtudnád! Babi elnevette magát.

Azt hittem, szétrobbanok a méregtől. Fel akartam ugrani, de visszanyomott.

- Addig nem engedlek, amíg azt nem mondod, hogy nem haragszol.

- Akkor reggelig itt csücsülünk. A cigányok is mennek aludni.

- Hadd menjenek, mi itt maradunk, vagy veled alszom.

- Velem? Hát te bolond vagy.

- Inkább bolond legyek, mint rossz bajos. Félek, hogy valamelyiktől elkapom.

- Nem erőszak a disznótor.

- De igen, erőszak. Úgysem tudnám megállni ennyi férfi közt, én is nő vagyok, de ha veled alszok, senki nem környékez meg.

- Ne fogadj meg engem csósznek, jó?

- Nem csósznek, inkább foghatod egész éjjel a mellem. Máskor is megfogtad, úgy csináltál, mintha véletlen lett volna, de én hagytam. Most is hagyom. Hadd aludjak ott, jó?

Úgy éreztem, hogy a lóré elindul velem, szédülés fogott el. Valóban sokszor megfogtam

a mellét, bár játék közben. Kis kemény mellei voltak, be-benéztem a blúza alá, és most fizettetni akar érte.

- Nem lehet, Mili néni is fél.

- De lehet, már odakészítettem a helyem melléd. Azt mondta, vigyáz mind a kettőnkre. Ne haragudj, mérges voltam - mondta békítően -, én is vigyázok rád.

Nem tudom, mire gondolt, de szörnyen bántotta a hiúságomat.

- Énrám nem kell vigyázni, nem félek, hogy valaki felcsinál.

Mili néni már úgy keresett, mint a vizslakutya, be sem tudtam fejezni a mondókámat.

- Gyerünk aludni, gyerekek!

Babi karon ragadva behúzott az istállóba.

Még nyüzsgött a nép, igazgatták szalmáikat, hangosan csipkelődtek, beszélgettek, kacarásztak, sikítottak, visszakiabáltak a megjegyzésekre, birkóztak, tapogatóztak, előkészítették egymást az éjszakához.

Megkockáztattak egy-egy erősebb mozdulatot, de még korai volt.

Élcelődök partnereket kerestek, akiket ki lehetett rúgatni, röhögött az istálló, ha egy jól elsütött bemondás talált.

Nem voltak álmosak, azért pokolba kívánták a villanyt.

Mili néni játékosan szaladt utánunk, kezében egy kis pálcával. Valójában még nem volt öreg, harminchat éves lehetett, aránylag tisztán, pedánsan járt. Azt mondják, kuplerájban töltötte a fiatal éveit.

Babi az én szalmám foglalta el, a fejrészt egy rózsás ágytakaróval leterítette.

- Mili, férjhez ment a lányod, pedig oda akartam menni mellé.

- Majd énmellém gyere, megseggezhetsz.

Szabadszájú volt, aki vele kikezdett, hamar megbánta. Nem válogatta a szavakat. A kötekedőnek felhúzta a ruháját.

- Ezzel szórakozz - nyújtotta feléje kihúzott szőreit. Az illető hamar elhallgatott.

- Mi is ideigazítunk holnap.

- Nem pusztultok el innen? - fenyegette őket. - Tán fiatal hurkára éheztetek?

Nevetve szaladtak szét a lányok.

Zavartan ültem az ágyon, ahová Babi kényszerített, segélykérően néztem Mili néniire, mint azok a lányok, akiket a nászéjszaka borzalmi rémítgetnek.

- Aludni.

Babi lehúzta ruháját, azt is fejünk alá terítette, hosszú vállú ingében anyáskodva rendezte a fejem alját. Nadrágostul bújtam a takaró alá.

Már jelzett a villany, néhány perc múlva el is oltották.

Félénken húztam össze magam a lány mellett, kezemet a combom közé szorítottam, alig mertem szuszogni.

Csak a fejem búbja érintette Babit. A vastag ágytakaró alatt elhasználtam minden oxigént. Ha elalszik, úgyis meglógok, kimegyek a szalmakazalba aludni. Friss levegő kell, lüktetett az agyam, meggyulladok. Ha kiegyenesedem, jobban magához húz, így is majd letépi a fejem, annyira szorítja a melléhez. Az ellenkezést meg sem próbálhatom, kész lenne birkózni, s ki hinné el, hogy nem én erőszakoskodom. Ha meg elhiszik, én maradok szégyenben, azt mondják, gyáva vagyok. Jobb, ha csöndben maradok, majd elalszik. Lehet, hogy addig megfulladok. Ki innen, ha csak egy percre is, könnyörögtem magamnak.

Megfulladok ezalatt az átkozott daróc alatt. Meg akar ölni ez a ringyó, teljesen belapította az orrom a mellei közé, már csak a számon át kapok valami izzadságszagot, mert ennek semmi köze a levegőhöz.

Ki innen, amíg nem késő, lesz, ami lesz, teljes elszántsággal kiegyenesedtem. Hanyatt fordulva tele tüdővel lélegeztem. Mintha csak erre a mozdulatra várt volna, közelebb bújtt hozzám, kézzel-lábbal magához szorított.

Nem volt nagy termetű lány, de kétszer olyan erős, mint én. Úgy játszott velem, ahogy kedve tartotta.

- Meleged van? Ellágyultan simogatott.

Szívtam a levegőt, sem tiltakozni, sem szólni nem tudtam. Hagytam, hogy végigsimítson a nyakamtól a hasamig.

Az államig húzta rövid derekú ingemet, verejtékező bőrömön fürdető gyakorlatokat végzett, aztán egynéhányszor szárazra törölte inge aljával.

- Mért nem teszed le a nadrágod, meggyulladsz. Megragadta a vállam, maga felé fordított.

Még mindig nagyokat sóhajtottam.

- Nem sírsz tán? - Kezem odatette a melléhez. - Na, jól van, fogjad szépen.

Amikor először megérintettem, kellemes bizsergés fogott el, szinte jólesett, és boldog voltam. Kerestem az alkalmat, ha csak hozzáférhettem, hogy megérinthessem. Alvás előtt mindig arra gondoltam, milyen jó lenne, ha nem Mili néni horkolna mellettem, hanem a Babi szuszogását hallanám. És most itt van.

Vajon minek vágytam rá? Lehet, ha nem sóhajtozok érte? ...

Na, de én kértem. Nem volt kellemetlen érzés, ahogy ráborítottam a tenyerem. Eddig csak a durva ruhán keresztül éreztem, most csupaszon, szinte égeti a kezem.

Elmúltak ujjaimból a merev görcsök, kezem elernyedve pihent rajta, lágyan rászorította, lüktetett a kis labda, ahogy a szíve dobogott.

- Vesd le a nadrágod, nagyon szúr.

Térdét mindenáron a lábaim közé akarta fúrni. Nagyszerű, gondoltam, legalább félbehagysz az erőszakossággal.

A vastag téli nadrág átnedvesedett rajtam, csalánszerű szúrásaitól égett a bőröm,

szívesen letettem volna, mert a bolhák telhetetlen lakmározásától én is szenvedtem, ahogy mozdulatlanságomban ki voltam nekik szolgáltatva. Választanom kellett, a mellét fogom, vagy vakarózom. Már engedtem a Babi kívánságának, amikor eszembe villant, olyan gatyá van rajtam, amivel mások előtt nem illik dicsekedni, sem szára, sem feneke, csak a korca volt.

Babi észrevette, hogy megállt a kezem, miközben a nadrágműtőt bogoztam kifelé.

- Talán szégyellős vagy, csak a javadat akarom, megesznek a bolhák.

Már nem volt saját akaratom, teljesen ki voltam szolgáltatva neki, ahogy lehúzta rólam a nadrágot. Kidobta a takaró alól a bolhafészket.

- Így, ni.

Még közelebb húzódtam hozzá. Hasamig hajtotta a rojtos gatyamaradványokat.

Gondolataimban teljes zavar volt, magam sem tudom, hogy a kezem hogy került vissza a mellére, ő tette vissza, vagy én, az biztos, hogy fogtam. Most már bátrabban, mint annak előtte, meg-megszorítottam, simogattam, és valamit kerestem rajta, kerestem azt a kis csúcsot, ami annyi sokszor zavarba hozott.

- Várjál, lehúzom az inget, akkor jobban tudod fogni. Már nem emlékszem, hogy húzta le, de kutatásom nem járt sikerrel.

- Mit keresel?

Valami őt is idegesítette. Szégyelltem kimondani, de anélkül is megértette.

- Jaj, de gyerek vagy.

Megpróbált útba igazítani, nem sokat éreztem, pedig az ujjaim nem voltak érzéketlenek, mert a kártyán a legkisebb körömnyomást is észrevettem, amivel a figurák meg voltak jelölve.

Most valahogy becsapva éreztem magam, olyan hegyesnek és csábítónak tűnt mindig, és most kiderül, hogy nincs is bimbója.

- Felizgatsz - súgta a fülembe kuncogva, mint akit csiklandoznak.

- Mivel, nincs is bimbód.

Észrevettem a sötétben is, hogy nem kedvére szóltam.

- Mért lenne bimbója, nem volt még nekem gyerekem.

- Akkor is kéne, hogy legyen - kezdtem vitatkozni.

- Látszik, hány nővel voltál életedben, azt sem tudod, hogy a lányoknak hogy nő meg a mellbimbójuk.

Most meg én sértődtem meg.

- Talán azt hiszed, hogy mindenféle kurvát felszedek? - Durcásan elengedtem a mellét.

- Most mit akarsz te a bimbóval?

- Semmit. Csak a ruhában olyan hegyesen kitűnik, azt hinné az ember, hogy igazi.

- Azt hiszed, én is kitömöm, mint a többiek, hogy jobban izgassa a férfiakat?

Szavaira nem válaszoltam, a sértettek magatartásával összeszorítottam a szám.

- Bimbót akarsz? Hallgattam.

- Na, bimbót akarsz?

Megemelte a mellét, és a számhoz illesztette.

- Ha megszívod, lesz rajta.

Átkarolta a nyakam, és mint a csecsemőnek, kínálgatta.

Nem voltam ura akaratomnak, valami olyan illatot éreztem, amelyet egy régen áhított gyümölcsnél lehet elképzelni. A sós és édes íznek azt a keveredését ízleltem, amit Ádám érezhetett, amikor a tiltott gyümölcsbe harapott. Pillanatok alatt a kígyóméreg gyorsaságával járta át testünket, remegtünk fellobbant vérünk hevében, amikor a két csupasz has egymáshoz simult, azt hittem, hogy a születés és a halál békepoharát ürítem, melytől az örökkévalóság léttelen anyaga testet ölt.

- Na, jól van, még valami bajunk lesz - csókolgatta az arcomat -, most már aludnod kell, holnap este újra a tiéd.

Cuppant a melle, ahogy kihúzta a számból.

Anyáskodása miatt nem tiltakozott bennem a hiúság, hagytam, hogy karjai között úgy ringasson, mint egy gyereket. Hozzábújtam, mosolyogtam a gondolatokon, amelyek átfutottak az agyamon. Gyerekes gondolatok, nem lehet az időt sem húzni, sem visszatartani. Jól elmúlt a reggel, amikor Mili néni felébresztett bennünket.

- Keljetek fel, szajhák, meddig aludnátok, nem volt elég az éjszaka?

De inkább betakart bennünket, mint ki. Babi már ébren lehetett, mert nevetett, amikor odabújtam hozzá.

- Esik az eső - súgta a fülembe. Délután értem jött az apám.

- Gyerünk haza, legény, a jövő héten iskola, megvesszük neked, ami kell, mert már nem sok idő van.

Nem mutattam, de nagyon fájó szívvel búcsúztam el az ismerősöktől. Babi megcsókolt, elkísért a kocsigig, sokáig láttam, hogy integetett. Szó nélkül ültem apám mellett, néztem a lovak lábát, mint aki számolja lépésüket, de minduntalan elfeledtem saját gondolataimat is. Néha hátranéztem, figyelve, hogy feltűnik-e egy ismerős alak, akit meg kell várni.

- Ki volt az a lány, aki megcsókolt?

- Babi.

Én sem tudtam róla többet.

- Nem volt csúnya.

A lovak nagyokat húztak az elázott kátyúkban. Mindenfelé tócsák csillogtak, ahogy délután kisütött a nap.

- Nagy vihar volt éjszaka, mindent felforgatott.

- Igen, nagy vihar volt, csengtek vissza bennem apám szavai, érzem, sok mindent felkavart. Behunyt szemmel próbáltam visszaemlékezni minden mozzanatra.

- Álmos vagy? - kérdezte apám haraggal. - Feküdj le a szénára.

Szó nélkül hátramentem, de nem sikerült visszaidézni semmit, más elképzelni valamit, és más érezni. Izgattak a gondolatok, féltem önmagamnak elárulni az igazat, bevallani mindazt, hogy ami körülöttem történt, amiben éltem, azt mind szerettem, mindenestől, úgy, ahogy volt, sötét kegyetlenségével.

Minden világ megformálja a maga embereit, és minden ember a maga világát. Ügy élnek egymásban, ahogy tudnak, ahogy nekik a legjobb.

- Rágyújtasz, hé? - nyújtotta hátra apám a zöld levelű dohányt - ezután már úgyse nagyon szívod, ott aligha engedik meg. Azt mondják, nyolc esztendő sok. Majd elmúlik az is -válaszolt önmagának.

Elmúlik, gondoltam én is magamban, elmúltak már évszázadok is.

- El bizony - sóhajtotta.

Ő is csak magára gondolt, talán arra, hogy annyival idősebb lesz.

- Hány éves leszel akkor? - kérdezte.

- Sok.

- Bizony sok. Nekem akkor már feleségem volt.

Nekem is lehetne, gondoltam, ha csak fele elmúlik a nyolcnak.

- Te még ráérsz, majd úrinőt is kaphatói. Nem volt csúnya cigánylány az sem. Hozzávaló lett volna, jó kis szegény lánynak néztem.

Nehezen lehetett eligazodni az ő gondolatain is, úrinőket ígért, és szegény lányokért sóhajtozott.

Anyám minden fillért megspórolt, amit a napszámoláson kerestem.

- Holnap megyünk a vásárba - jelezte, még mielőtt megkérdezhettem, miért kellett hazajönnöm.

Gondolhattam volna, egymást érték Okányban a kocsik.

- Ez is lehetne egy héttel később, legalább még ezt a hetet kihúzod. - Évek óta ez volt az első gondolata, amiben egyetértettünk. - A kicsiknek is kéne valamit venni, de most rád költünk minden pénzt.

- Te akartad, hogy iskolába menjek.

- Persze hogy én akarom, másként csavargó lenne belőled. Olyan vagy, mint az a cerhás fajtád, aki csak az útfélen érzi jól magát.

Nem szerette, ha szavait válasz nélkül hagyják, olyankor még nagyobb erővel kezdte, csak hogy kiverekedje a maga igazát.

- Tudom, nem fűlik a fogad a tanuláshoz, de nem rettegek majd miattad, hogy mikor kerülsz börtönbe.

Ez már a tetőfok volt, úgy látszik, nem akadt, akivel osztozzon, mióta napszámba járok.

- Jobban tennéd, ha nem veszekednél velem, mert te mész iskolába.

- Micsoda? - nézett rám anyám. - Gyere be, te cigány -szólt ki apámnak -, a fiad nem akar menni iskolába.

Apámnak kisebb gondja is nagyobb volt, nem először hallotta csetepaténkat, csak mosolygott.

- Azért mérte el a farkát, mert nem vagy képes megtanítani.

-. Mit tanítsak rajta? A te szád hangzik mindig.

- Az én szám hangzik? De azt nem hallod, amit a fiacskád mond?

Apám örült, ha helyette is megmo ídtam az igazat, boldoggá tette, ha többször is megismételtem.

- Nem mondtam semmit, csak azt, hogy ne csatíts.

- Mi történt ezzel a kölyökkel? - kérdezte anyám apámtól meglepődve.

- Sajnálja az asszonyt.

- Miféle asszonyt?

- Állítólag az este elvette a fiadat egy cigánylány.

- Elvette, kell is a cigánylányoknak ez a retkes. Vetkőzz le!

Egy fazék kopasztani való vizet zúdított a teknőbe.

- Na, mi lesz, mért nem vetkezel?

- Eredj ki.

Szólni akart, de megakadt a torkán a kérdés, sem lenyelni, sem kimondani nem tudta. Egy nagy kérdőjel lett, szemében forgott a világ, amíg egy könnycseppel ki nem esett belőle.

- Jól mosd meg azt a bozontos fejedet - szólt vissza halkán az ajtóból -, majd kisűrűzőm.

Este, lámpásnál nyírt meg Kóka, ő tudott legjobban nyírni a cigányok között. Olyan frizurát csinált, mint az öreg Vergének, csak elöl hagyott egy kis haját, azt is elnyírta, mint a csikóknak.

Életemben összesen nem volt annyi ruhám, amennyit a vásárban vettünk. Még egy kézitáskára is volt gondja anyámnak, jó erős csizmaszárból készült.

Már számoltam a napokat, nagyon közel volt az idő.

- Mikor kell menned, fiam? - érdeklődtek a cigányok mély részvétellel.

A katonáktól szokták így kérdezni, akiknek kezükben a behívó, és katonakofferrel készen állnak.

A fiúk kerültek minden szót, amivel megsérthettek volna, velem együtt sóhajtoztak, megszűntek a tervezgetések, aztán már azt sem mondhattam, hogy holnap, mert az is

elérkezett.

Fáradtan kezdtem az öltözködéshez, az egész éjszakát szó nélkül virrasztottam át.

Anyám sem aludt, órákkal előtte újra pucolni kezdte a ruhám, pedig este későig azt csinálta.

- Vigyázz a ruhádra - simogatta rajtam -, így a lányoknak is jobban tetszel.

Csak az ő szemében láttam magam, meg az arcán, ami ragyogott az örömtől.

- Na menj, el ne késs.

Nem akarta magát előttem elsírni, azért sürgetett.

Idejében elértem a vonathoz, már csak órák lehetek hátra, de adták a jegyet.

Sorban álltak a szülők, még nem kaptuk meg az igazolványt, majdnem minden kisdíákot elkísért valaki, dicsekedve mutatták be egymásnak szüleiket.

Csendben álltam a korlátnak támaszkodva, nekem nem voltak ilyen problémáim. Bár jött volna ki az anyám is, nem állnék itt egyedül. De mért nem jött, máskor az orvoshoz sem enged, mindenhova velem jön. Furcsa szeszélyei vannak, őt sem bírta volna más ember apámon kívül. Olyan, mint az időjárás, majdnem elsírta magát, de azért otthon maradt. Ami azt illeti, elég korán van.

Egyetlen ismerőst sem láttam a csoportba verődött diákok között. Úgy látszik, a mi iskolánkból senki nem jött.

Ezek már az anyagot mondják egymásnak, előre tudják. Nagyon hetyke gyerekek, pedig egyik sem öltözött különben nálam. Némelyiknek épp hogy be van kenve vasporral a csizmája. Ők gazdag fiúk, nem jártak érte napszámba.

Vajon ez a segges Molnár gyerek is iskolába jön, hogy fér ez be a padba? Olyan az apja, a bőrt lehúzná, akiről lehet. A fiát úgy meghizlalta, mintha le akarná vágni.

Már a cipőmre rápislantott, azért jött ki, nehogy a fiának maradjon az aprópénz.

Ezt akárhogy nézed, új cipő, igazán a sátorból vettük! Bárcsak a ruha is ilyen kényelmes lenne rajtam, de ezt anyám annyira kivasalta, le sem lehet benne ülni. Egész este azt rágta a fülemben, össze ne gyúrd az úton! Nem tudom, hogy gondolja, nyolc évig majd állva fogok utazni, ámbár sokan azt mondják, ez nem gyűrődik, mert igazi szövet. A fene sem törődik vele, szövet, nem szövet, de ha ez a nyakkendő kioldozódik, nincs mindenhol váróteremablak, meg sem tudnám kötni. Kit fogok én minden reggel felébreszteni, hogy kösse a nyakamra? Ha mind ilyen úrigyerekek lesznek ott, beszélhet anyám nekem holnap, hogy kössem fel. Kutyának való ez, meg a muzsikás cigányoknak, hadd uraskodjék, aki akar. Legszívesebben most levinném.

- Beszállni! Hátral van a diákkocsi.

- Ez diákkocsi, hé! - kiáltott rám a segges Molnár, mikor be akartam szállni.

Még szerencse, hogy volt időm felugrani egy másikba.

Ő benn ülhetett a dagadt fiával, engem meg kizavart.

Nagyon szigorúnak ígérkezett az iskola. A folyosón nem lehetett szaladni, ott állt egy

fekete kabátos ember a csengő mellett, megfenyegetett mindenkit.

A tanító bácsi azt mondta, hogy tanár úrnak szólítsuk.

Egész nap egy szót sem tanultunk, ez - ez, ez - az, mutogatták be egymást. Este hazajöttem egy nagy táska könyvvel.

Egész héten nem ültem bele a diákkocsiba, de mikor az igazolványt megkaptuk, a jegykezelő áttessékelt. Még mindig kevés ismerősöm volt, az első C-be csak hárman jártunk, a dagadt Molnár gyerek meg Varjú Vajda. Kölcsönösen nem bírtuk egymást Molnárral, idegesített, hogy állandóan nevetett rajtam.

Neki csak volt barátja az osztályban, ott volt Varjú Vajda, aki szintén szegényalapon tanult. Szünetekben együtt röhögtek.

Teljesen egyedül voltam, ha valamikor mellém kerültek, menekültek tőlem, mint a rühestől.

A diákkocsiban segges Molnár végigjárta a padokat, odasúgott valamit, aztán röpködtek a megjegyzések.

- Melyik osztályba jársz, Molnár?

- A C-be.

- Az azt jelenti, hogy cigányosztály.

Még mielőtt elmegy a türelmem, gondoltam, átmegegyek a másik kocsiba. Molnár elém lökte a lábát, cipőmet, amiben alig mertem lépni, és apám a hátán hozott ki a cigánypárizsból, hogy sáros ne legyen, összepiszkolta. Lehet, ha Molnár helyében vagyok, én sem teszek különbül attól a tekintettől, amilyennel én ránéztem.

Talán még sziszegtem is valamit a fogaim között, de Molnár ordításától saját hangom sem hallottam.

Miközben ki akartam venni a zsebkendőm, hogy megtöröljem a cipőmet, Molnár hanyatt vágta magát a padon, kezét, lábát az égnek tartotta.

- Jaj, ne, ne! - Bőgött, mint a bivaly, pillanatok alatt csupa húgy lett rajta a nadrág, amikor látta, hogy a cipőm dörgölöm a zsebkendőmmel, felült, és nevetve törülgette könnyeit.

- Mi történt veled? - kérdezték a többiek.

És a húgyot nézték, ami nagy tócsában úszott a padlón.

- Azt hittem, meg akar ölni. Azt mondta édesapám, ne barátkozzak a rigánnyal, mert azok el szokták vágni az ember nyakát.

Már elfeledtem, hogy mit tett, szánakozva néztem, mint egy hatalmas zsírtömeget. Visszaültem a helyemre.

Ha eddig nem volt barátom az osztályban, ezután mégúgy sem lett. Szünetekben egyedül kószáltam a folyosón, nem szerettem lemenni az udvarra, mert más osztálybeliek is mutogattak rám.

Most már nemcsak Molnár nevetett, hanem az egész osztály, még a tanárok sem tudták

elrejtteni mosolygásukat, ha eljöttek mellettem.

III. rész

Hasztalan teltek a hetek, idegen maradt számomra minden és mindenki. A putriba, ami eddig hangos volt a beszélgetésektől, síri csend költözött. Olyan volt, mint egy kriptá, ahol csak mutogató árnyak élnek, mert nekem tanulnom kellett. Korán keltem, későn feküdtem. Magam is csendessé váltam, a környezet szinte magával ragadott; alig vártam a vasárnapokat, hogy kiszakíthassam magam belőle. De már ez sem ment, nem voltak viharos vitatkozások, barátaim nagyokat hallgattak mellettem, mintha untatná őket társaságom. Meglepődve néztek rám, ha megfeledkeztem mindenről, és a régi akartam lenni. De azért ragaszkodtak hozzám.

Ha egy putriba bementem, dugdosták előlem szegénységüket, mint az idegen elől, megseperték az ágyat, vagy tiszta ruhát terítettek elé.

Napközben erős fejfájás gyötört, szédülve jöttem ki az órákról, mindig úgy éreztem, hogy a tanár nekem beszél, minden szavát elnyeltem az utolsó hangig.

Feleltetéskor átsiklott felettem, csak azt kérdezte, aki önként jelentkezett. Már alig volt rajtam kívül valaki, sokszor úgy éreztem, mindjárt én kerülök sorra. Az osztálynapló kinyitáskor mindenki rám nézett, ő is, aztán mást szólított. Szerettem volna már átesni a próbán. Hallani önmagam, lemérni a gyötrelmes éjszakák és nappalok eredményeit, de nem volt bátorságom, valamitől féltem, talán magamtól. Amíg mások magukkal hozták a bátorságot, az otthont, a levegőt, addig én gyáva idegen voltam. Mindennap azzal indultam el, hogy ma, de ma sem, holnap sem, talán soha, amíg az őrületbe nem kergettek a gondolatok.

És egyszer, önkéntelenül, minden tiltakozásom ellenére, felnyújtottam a kezem.

- Nicsak, nicsak, hát te is tudod? - kérdezte a tanár, mintha csak az utcáról lépett volna be egy idegen, akit most lát először. Lehet, hogy csak én hallottam úgy, lehet, hogy úgy volt, belegabalyodtam a szavaimba, és ha még soha életemben, most még nyekegtem is.

Egy szabadtéri színpadon éreztem magam, ahol én vagyok a bohóc.

- Ülj le - legyintett a tanár zsebkendőjével, amivel a szemét törülgette.

Nem volt rossz kedélyű ember.

Még ebben az órában leszámoltam mindennel. Gondolatban már otthon voltam a barátaim között, akik úgy fogadtak, mintha nagyon-nagyon messze földet jártam volna be, akiről már azt hitték, hogy nincs is.

Nem az én világom ez, gondoltam tisztán, józanul.

Délután összeszedtem mindent, ami nyomot hagyott volna utánam, nem búcsúzkodtam, nem is marasztaltak, pedig mindenki tudta, hogy csak voltam.

Segges Molnár nem mert egy kocsiban utazni velem, csönd volt a kocsiban is, tudták, hogy most már minden mindegy.

Anyám nem szólt egy szót sem, pedig első dolgom az volt, hogy bejelentettem a

szándékomat, megvárta, amíg mindenki elaludt.

A tiszta abrosszal, mint mindig, leterítette a koszos asztalt, most nem kiabált, csendben beszélt.

- Jól van, fiam, én megértelek, tudom, hogy nem könnyű cigánynak lenni, de holnaptól kezdve már nem leszel az.

- Hát? - néztem rá érdeklődve.

- Semmi hát, csak az iskolában voltál az, ahol megvetettek, gúnyoltak, kinevettek, itthon más leszel, gyáva, bolond, akinek nem fog a feje, hiába szeretnék taníttatni. Csaló, aki becsapta a testvéreit, szüleit, fajtáját, mert ő nem akar cigány lenni. Ha csak ez volt a vágyad, akkor ezt elérted. Azt hiszed, ezután is úgy tisztelnek majd, mint eddig? Nem érted, hogy mindenki szeret, rajongva vesznek körül, mert azt hitték, hogy majd te, aki annyi voltál, mint ők, megmaradsz nekik, értük, velük. Ne akarjon az ember más lenni, mert úgysem lehet más, de az legyen, ami. Azt hittem, tudod, hogy cigány vagy, és ez elég útravaló lett volna ahhoz, hogy megmutasd, amit senki nem hisz el, most már én sem.

- Te is azt hiszed, hogy nem tanultam, nem minden éjszakát végigtörtem. Itt vannak ezek a könyvek, kívülről elmondom az egészet.

Csak a fejét ingatta.

- Nem, nem - tette hozzá -, amit én elmondtam neked, nem megtanultam, hanem tudom. Választhatsz te is, most lefekszel, vagy fenn maradsz.

Értettem, hogy nem az ágyról beszél, de nem is az ébren maradásról.

Szó nélkül vettem elő az órarendemet.

Ha ugyan nagyon kevés lapot olvastam el a könyvekből, de az ő szavai visszhangzottak bennem, ami többet ért az eddigi szajkózásnál. Eleinte csak kötelességből, de később már magamtól is rájöttem, hogy ha igazán fenn akarok maradni, akkor kétszer annyit kell tudnom, mint másoknak.

Ezután már önként vállalkoztam. Talán már nem is feleltem, hanem előadást tartottam az anyagból.

A tanár úrnak szájára fagyott az előlegezett mosoly, amikor a legegyszerűbb módon bizonyítottam azokat a tételeket, amiket ő nehezen érthetővé és bonyolulttá tett. Egyre emelkedő hangom elnyomta az osztály pusmogását, a kitörni készülő viharos kacagás előhírnökét. Lapos pajzsokká tágult pupilláikat átdöfte a bámulat, ahogy a következő anyag logikai összefüggéseit ismertettem.

- Kitűnő - mondta a tanár úr, akarata ellenére. Sokszor félve közeledett felém, mintha hipnotizálnám. Pedig csak a tudni akarás vágya volt bennem, megmutatni, hogy engem is anya szült, és emberek gyereke vagyok.

Ilyen percek sorozatai után sikerült magam áttörni a leg-jobbakon is. Anyámnak örömeiben eleredtek a könnyei, mikor a félévi bizonyítványomat meglátta. Azért legyűrte érzékenységét.

- Így kell ezt, fiam. - Nem leptek meg a szavai, de mégis szokatlannak tűnt, hogy már felnőttek tart, akit nem kell kényszeríteni, tudta, mit kell csinálnia, sőt azt is, hogyan.

A természetes kötelességtudás elismerése sokkal nagyobb örömet adott nekem, mintha körülbabusgatna, saját vágyának beteljesüléséért dédelgetne.

- Büszke lehetsz a fiadra, Irén, legjobb az osztályban -dicsért segges Molnár. Háromkilónyi savanyított káposztával, jött hozzánk.

- Ha a fiad segítene Pircsinek, nem maradnék adós.

- Miben? - Anyám úgy tett, mint aki nem tudja, miről van szó.

- Tanulhatnának együtt, míg a szünet tart. Zsófi nénéd mindennap főz, jut neki is egy tányér étel, úgymint elég girhes, aztán húsz kiló liszt lesz a díja.

Utáltam a dagadt Molnár gyereket, de húsz kiló liszt majdnem egyhónapi kenyeret jelentett nekünk.

Egyszer sem ettem náluk, mindig vacsorát főztek, amit én nem vártam meg. Pircsi reggel televerte magát fokhagymás kolbásszal, aztán aludt volna. Egy hét múlva szédelgett a fáradtságtól. Ha a másnapi lecke nem ment, tornagyakorlatokat végeztünk. Körüljártuk a tisztaszobát békaügetéssel, aztán félórán át kucorogtunk lábujjhegyen. Nekem is nehéz volt, de mindig ő könyörgött. Néhányszor kilátásba helyeztem azt is, hogy leszakítom a fülét. Eleinte nem vette komolyan, de gyorsan meggyőztem, hogy nem tréfálok. Alig várta, hogy vége legyen az iskolai szünetnek.

A bátyja, aki tavaly karácsonykor birkaszart adott a kántálásért, velem íratta a szerelmes levelét. Járt ő iskolába, de már elfeledte, hogy kell írni.

Nem lett segges Molnár Imre kitűnő tanuló, de kijavította a félévi elégtelen bizonyítványát elégségesre.

- Aztán nem muszáj azt senkinek tudni, hogy te tanítottad Pircsit! - jelezte az öreg Molnár, amikor kimérte a lisztet.

Első év végén nagyon sokan kiestek. A parasztyerekek közül azok maradtak, akiknek a szülei tudtak valamit nyújtani hazulról. Az élelmiszerek egyre nagyobb tekintélye lett. Erősen megfogyatkozott az osztály, de így sem fértünk el egymás mellett. Az én fekete világom ismeretlen putriszaga éppúgy riasztotta őket, mint annak előtte, amit csak gondoltak, de nem éreztek. Már nem gúnyoltak. A tornaórákon végzett félelmetes mutatóványaim, amelyek a vándorcirkuszosok halált megvető bátorságát utánozták, a tornatanárt is bámulatba ejtették.

Fizikai erőm és vakmerőségem a nyílt gúnyolásoknak elejét vette, mindenki meggondolta, mielőtt elhatározta magát valami jó tréfára. Előfordult, hogy végső elkeseredésben a hitetlenkedőkkel és túlzásba menő szemtelenkedőkkel szemben nem az illemszabályoknak megfelelően jártam el. Ez ideig-óráig növelte a tekintélyemet, de baráti köröm még inkább önmagámra korlátozódott.

Padtársam csak a fizikai szertárban akadt, ahol nem volt lehetőség a válogatásra.

- A cigánynak jó - mondták -, mert Túróczi tanár úr is az énekkarban vele énekelte a szólót.

Azok az apró kis dolgok, amellyel egy-egy tanárnak megnyertem a tetszését, irigységet szültek az osztályban.

Mindenki szemében nekem volt a legkönnyebb helyzetem. Nekem könnyű volt tanulni, mert nincs más dolgom odahaza, könnyű volt mindennap tiszta ingben menni, mert a cigányoknak nem kell dolgozni érte. Koldulnak meg lopnak.

Bármit tettem, minden természetesnek tűnt, megtalálták rá a kellő magyarázatot. Ha az iskolaszolga azzal jött be, hogy valaki lepiszkolta a W. C-t, rajtam volt az osztály szeme, még az is megdöbbenve tekintett rám, aki éppen csinálta, és ha nem tudtam bebizonyítani ártatlanságomat, a tanárok megjegyzéseitől sem mentesültem.

Egyetlen ceruza nem tűnhetett úgy el az osztályban, hogy elsőnek ne az én zsebeim, táskám tartalmát kellett volna kiüríteni. Bár, soha nem volt rá példa, hogy bármit is nálam találtak volna meg, mégis mindig engem gyanúsítottak.

Egyedül Garabuczi tanár úr bízott meg bennem. Az ő szemében tehetségesnek számítottam.

- Előfordulhat, hogy valami diákcsínynek esel áldozatul -mondta jóindulatúan.

Csak később tudtam meg, hogy mire céloz. Volt, amikor véletlenül segítettek. Egyik alkalommal a nagykabátom zsebében idegen zsebkendőt találtam, amelynek a sarkába egy egypengős volt kötve. Először át akartam tenni egy másik fiú kabátjába, de mégis jobbnak láttam, ha odaadom Garabuczi tanár úrnak.

- Jó - mosolygott -, ne szólj semmit. Még magyaróra közben bejött az osztályba.

- Illik, hogy a legjobban sikerült rajz tulajdonosát valamivel megjutalmazzuk.

Egy rézkarchoz hasonló amfora rajzát mutatta fel az osztály előtt.

- Álljon fel a tulajdonosa.

Nem mondott nevet, de mindenki rám figyelt.

Nekem is ismerősnek tűnt a kőedényrajz, ami az előző hetekben elég sok vitát váltott ki, nemcsak az osztályban, hanem a tanárok között is. Erősen megoszlottak a vélemények, egyik csoport rajzkészségemnek, a másik sikerült véletlenül tulajdonította. Már kezdett a vita lecsillapodni, és ez az átkozott kőkorsó most újra felszínre került. Soha nem lehetett itt tudni, mi jó, és mi nem, miből lesz kellemetlenség. Ezek a dolgok elég bizonytalanná tettek, még azokkal szemben is, akiknek a jóindulata teljes volt irántam.

- Nézd, hé, nem ismered meg a rajzod? - Garzó Tihi szavait elnyomta az osztály kirobbanó nevetése.

Már régen kellett volna, de most igazán érdemszerű lenne, ha egy kézmozdulattal fülig repeszteném ennek a nagypofájú Garzónak a száját. Csak éppen a körülmények nem alkalmasak erre.

Eleinte csak szünetben, később óra alatt is káromgott rám, mint a varjú. Közben a legártatlanabb arccal háborgott a rendetlenkedő ellen. Tudta, hogy melyik tanár óráin lehet elsütni közkedvelt tréfáit. Határtalanul szemtelen volt velem, pedig egyik legjobb tanulója volt az osztálynak.

- Tihi, ha nem hagyod félbe a pimaszkodásod - mondtam neki az egyik szünetben -, vállalni fogom az osztályfőnökit.

- Mi az, hogy Tihi? Neked talán fiatalúrnak is megfelelnek.

Sokszor úgy éreztem, végső határán vagyok a türelmemnek, de mindig akadt erőm lenyelni a megaláztatást.

Garabuczi tanár úr szájáról eltűnt az örök mosoly.

Sokáig nézte Garzót, akinek lángvörösek lettek a fülei a rátapadó tekintetektől.

- Garzó, mi is a maga édesapjának a foglalkozása?

A pergő nyelvű fiatalúr nem tudott felelni az osztályfőnök kérdésére. Megbotránkozott az osztály, mindenki tudta, hogy Garzó Tihi édesapja a muronyi vasútállomás főnöke.

Ügy tett, mint aki nem hajlandó válaszolni, de az osztályfőnök kérdő tekintetének nem tudott ellenállni.

- Vasutas.

- Úgy értem ezt, ahogy az osztály súgja? Állomásfőnök? Garzó arca még vörösebb lett.

- Kérem! - csitította Garabuczi tanár úr a nevetést - akkor most tisztázzuk a Garzó apuka állomásfőnöki pozícióját, mert bizony ő csak váltóőr.

Én is pirultam a Garzó megszegényítésén, aki szegény kis bakter apját állomásfőnöknek nevezte ki.

- Csendben vagyunk, jó? - mosolygott újra az osztályfőnök. - Én pedig akkor ezzel jutalmazom az amfora tulajdonosát.

Felmutatta a pengőt, hogy mindenki jól lássa.

A pénzt mindenki felismerte. Sziszegett az osztály.

- Egy kicsit tintás a récéi között - nyújtotta felém. - Ági kisnyulakat rajzolt vele.

Boldog volt, ha rendkívüli rajz tehetséggel megáldott kislánya nevét említhette.

Talán csak én érthettem az egészből valamit, de én sem minderit. A magyartanár nem tudta hova tenni a jelenetet, és mikor az osztályfőnök szó nélkül kiment, rám nézett, aztán folytatta az előadást.

Garzó a szünetben erélyesen elém lépett. Finomkodó arckifejezése és uraskodó magatartása cserbenhagyta.

- Add vissza a pengőm, te rohadt cigány!

Sokáig néztem, nem tudtam eldönteni, érdemese iskolába járnom, vagy sem. Az osztály körülöttünk tolongott, Garzó kabátját húzgálták, jelezve, hogy mellette vannak.

A szünet végét már elkondította a kis harang, Turóczi tanár hangja, rikácsolt a folyosón.

- Tessék, kérem, mindenki foglalja el a szokott helyét. A lépcsőház már szabad volt az énekóra megtartásához.

- A szoprán az alsó lépcsőfokra. Igyekezzünk, kérem!

A diákboly, aminek közepén farkasszemet néztünk, rá sem figyelt a szemüveges, mitugrász tanárra.

- Milyen pengődet? - pimaszkodtam, mint ő szokott.
- Amit elloptál. Add vissza, érted, nekem is szükségem van rá.
- Nicsak, az állomásfőnök fiának egy pengőre lenne szüksége.

Senki nem nevetett a szavaimon.

- Egy pengőre - ismétellem hangosabban.
- Add vissza, az övé! - sziszegték körülöttem.
- Jó az idő - sepertem flegmán a kabátom elejét.

Nem éreztem haragot, de ha bekövetkezik, amit vártam, istenigazában kiöntöm minden keserűségem.

- Mi az, kérem, mi történik itt? - furakodott közénk Turóczi tanár.

- Ellopott a cigány egy pengőt - zengett a kórus. Csodálkozó tekintettel meredt rám szemüvege alól.

- Tessék, kérem, visszaadni a pengőt, és vessenek véget ennek a kellemetlen szituációnak.

- Tolvaj! - kiáltották.

- Csend! - harsogott túl mindenkit. - Adja, kérem, vissza - sürgetett Turóczi, mint aki el szeretne gyorsan simítani mindent. Tekintete hol rám, hol a sorban feltáruló tanteremajtókra ugrált, ahonnan a tanárok kíváncsian siettek felénk.

- Na, kérem, magának lesz jobb.

Csak hallgattam, mintha nem is történe semmi.

- Mi ez a lázongás? - tolt félre mindenkit Ceglédi igazgató. - Ki ütött előbb?

- Nem, még senki nem ütött, kérlek szépen, igazgató úr -buzgólkodott Turóczi -, én itt voltam.

- Lopott a cigány! - harsogott az osztály hangja. Az igazgató átnézett rajtam.

- Mi történt, Garzó?

- Ellopta egy pengőmet!

- Honnan tudod, hogy ő lopta el? Garzó csak lesütötte a fejét.

- Ki látta, hogy ellopta az egy pengőt? Mindenki hallgatott.

- Fáradjanak be, kérem, az osztályba, ne zavarjuk a tanítást. Bent megbeszéljük.

A tanárok magunkra hagytak bennünket, csak percek múlva jöttek be. Néma volt az osztály.

- Tessék kijönni, kérem - szólított az igazgató. - Azzal vádolják, hogy elloptott Garzótól egy pengőt. Hajlandó beismerni?

Segélykérően néztem Garabuczi osztályfőnökre, aki csak állt, tekintetét másfelé fordította.

Már korántsem voltam olyan nyugodt, mint az előbb.

- Hajlandó beismerni, vagy megkutatjuk! - sürgetett az igazgató.

Nem sok mondanivalóm volt, nem volt mit beismerni, de az egy pengő nálam volt. És kinek lesz igaza, nekem?

Ebből a számításból valamit kihagytam, azt, hogy az egyenlet olyan egyenlőség, amely megmutatja számomra azt az egy, csakis egy világot, amelyikhez tartozom. Ezen kívül a többi mind hamis.

- Hozzák ki a táskáját!

A fél osztály ugrott a táskámért.

- Maga pedig, legyen szíves, hozza be a felöltőjét! - mutatott az egyik tanulóra az igazgató.

Visszatért a régi derű, mindenki nevetett, és a kezét dörzsölte.

- Tessék, igazgató úr, itt a felöltő.

- Honnan tudta, hogy ez az?

A meghökkent fiú válaszul csak a vállát rángatta, szeretett volna menekülni a kényelmetlen kérdés elől.

- Itt marad, majd ellenőrzi a gyanúsított zsebeit!

- Kérem, rakjon ki mindent! - szólt oda nekem. Kivettem az egy pengőt, és letettem az asztalra.

Az igazgató egyáltalán nem lepődött meg a pengő láttán.

- Ez az? - kérdezte Garzótól.

Garzó bólogatott, az osztály hangosan válaszolt, hogy: 106

- Igen!

- Érdekes, egy órával ezelőtt senki nem tudta a Garzó édesapjának foglalkozását, de azt mindenki, hogy milyen egypengőse van Garzónak.

Úgy váltakozott minden, mint a kártyajáték, hol az egyikhez pártolt a szerencse, hol a másikhoz. Most nekem volt jó lapom.

- Fejezzük be ezt a játékot! - változott erősebbre az igazgató hangja. - Egy becsületes önként jelentkezőt kérek, aki nem akarja elveszíteni szavahihetőségét, amíg iskolánkhoz tartozik!

Mindenki a padot nézte, és kezüket térdük közé szorították. Az igazgató körüljártatta tekintetét.

- Tessék kilépni! - mutatott az első padban egy kis lógó hajú, szőke legényre. - Értette, mit mondtam, ugye?

- Igen - hajtotta meg magát a megszeppent gyerek, nadrágvonásra szorított kezekkel. - Garzó azt mondta, szégyellni kell magunkat, hogy cigánnyal járunk egy osztályba. A C osztályt mindenki cigányosztálynak hívja, össze kell fognunk, hogy kisöpörjük az

iskolából. Aki ebben nem akar részt venni, az áruló, és szégyellje magát, hogy az osztály becsületét nem akarja megvédeni. Az ő ötlete volt az egy pengő, amit körülhintve a kabátzsebébe tettünk, és a zsebkendő is. Még azt is mondta, hogy nem akar egy cigány után állni a tanulásban, mert ő lehetne kitűnő is, de nem akarja, hogy egy cigánnyal együtt emlegessék a nevét, mert az ő apja állomásfőnök.

- Jó, azt már tisztáztuk, hogy csak váltóór. Van-e, aki nem osztotta Garzó véleményét?

Mindenki fel akarta nyújtani a kezét.

- Arra gondolok, aki megmondta Garzónak, hogy ez nem illik egy becsületes diákhoz, ahhoz a becsületes diákhoz, aki büszkén viseli sapkáján a műveltség és a tudás címerét. - Hát ilyen nem volt. - Garzó osztályfőnököt kap, az osztálynak pedig figyelmébe ajánlom, hogy iskolánk becsülete megkívánja: ne állatok, embereket neveljünk.

Az énektanár csak mosolygott rám. - Gyerünk - mondta -, mert mindjárt vége az órának. Kérem, most igazi felszabadultsággal énekeljünk.

Ugrált, mint a stiglic, sokkal boldogabbnak látszott, mint én.

Már tavasz volt. Az évtizedek vályogtaposása apró tavakat formált, egész a telep legszélső kunyhójáig. A hóolvadások, tavaszi esők egybeszaggatták vékony gátjaikat, mint egy kis tenger ölelte félkaréjban a telepet.

Nem volt csúnya látvány. Kizöldült parányi szigeteit nagyra nőtt, sárga virágú somkóró tarkította, és a sás hegyes levelei között barna fejű buzogányok ringatták magukat.

Az ivóvíz kivételével minden vízigényünket a nagy gödör elégitette ki, mert így hívtuk. Nagyszerű fürdési lehetőséget biztosított az apróbb gyerekek számára, ők nem fürödtek a Körösben, nagy volt a víz. Pedig itt is előfordult, hogy egy-egy gyerek belefulladt, s a felnőttek hetekig megtiltották a fürdést, de ki tudott volna annyi gyereknek ellenállni.

Már április végén megkezdődött a fürdőszezon, és míg ki nem száradt, vagy b-3 nem fagyott a homokgödör, állandó lubickoló volt.

Este, ha elcsendesült minden, a békák birodalma lett. Szívesen hallgattuk kuruttyolásukat, sokszor kíváncsian figyeltük, azon gondolkodtunk, vajon miről beszélgetnek. A vékony brekegéseket mély, öblös hang bizonygatta, mint amikor nálunk csoportosan beszélgetnek, és a legvénebbek közül elismerő bólintások között azt mondja valamelyik: úgy van.

Aztán, gondjaikat feledve, csoportosan énekelni kezdenek, amíg meg nem szólal valamelyik öreg béka, hogy elég, holnap is nap lesz.

Vagy elhagyják, vagy nem, mi is így csináljuk.

Nálunk is vidám a nyár, szinte gondtalan. A reggelek tikkasztó hőségében olyan álmos szemekkel pislogunk kunyhóink tövében, mint ők lapuk alól, csak nem teregetjük ki nyelvünket, hogy egy bolond légy rárepüljön. De mi is álmosan, csendesen lihegjük végig a délelőttiakat, várjuk, hogy az öreg békák megérintsék nyelvünket valami enivalóval. Aztán vidáman úszkálunk száraz posványunkban, ki-kipislantunk a vastag békanyál alól, áhítva a kecses szúnyogokat, míg egy görönggyel fejbe nem kólint valaki.

Itt a vágyak nem bontottak szárnyakat, lesüllyedtek, mint a vízbe vetett nyeletlen fejsze,

a has és a szoknyák alá.

Nyáron szétfutott a nép, amerre látott, de a hétvége mindenkit hazahozott.

A napfényesnek ígérkező vasárnapokat apró lihegésektől átforrósodott éjszakák előzték meg, és a lucskos ölelkezésekben fuldokló álom elűzte a pásztorórák ketyegését.

Lustának, tunyának mondták azt az asszonyt, aki napfelkelte után még a férje mellett heverészett. Szemük alján fekete karikákban még ott ültek az éjszaka önfeledt percei, de szoknyájuk kereszttráncait már pirkadatkor az udvaron simogatták.

Ma sem tudom, miért kellett korán kelniük, hisz a férfiakat csak a legyek visszaverhetetlen ostroma űzte ki a vacokból. A gyerekek ébredési sorrendben tűntek el hazulról, nagy részük önellátó volt. Még alig virradt, amikor némelyik egy újságpapírba csavart cigaretta véggel bejárta a cigánypárizst. Azt nézte, hol talál tüzet. Anyám is a korán kelők közé tartozott, napfelkelte kiöblögette szennyes rongyainkat, aztán mindig talált valamilyen munkát a kunyhó környékén. A asszonyok egymás után sorakoztak udvarunkra, a kormos vályogok közé rakott ganétüzet körülfogva egymásnak nyújtogatták a cigarettavéget, hogy felüdítsék tüdejüket vastag újságpapírból és bagókeverékből csavart cigarettával.

- Alszik még a fiad, te asszony? - kiabált messziről az öreg Nyucu.

- Még? - csodálkozott anyám. - Alig jött fel a nap, minek keljen fel.

- Minek? - nyögte az öreg, és mint akinek megbénult a fél oldala, úgy vonszolta magát közelebb a tűzhöz.

- Mi van ezzel a szőrös talpú cigánnyal? - kérdezték az összegyülekezett kíváncsiak egymástól.

- Egész héten nem aludtam, az éjjel már majd felmartam a földet, annyira fáj a fogam.

Alig lehetett felismerni a hangját, annyira remegett.

- A fogad? - kérdezték csodálkozva.

- A fogam - nyögött tovább, miközben maga alá húzott lábaira rákucorodott.

- Rossz betegség az, hogy az isten pusztítsa el - sápadoztak a többiek, mintha valami gyógyíthatatlan kolera volna.

- Meg lehet abba bolondulni. Távol legyen még az ellenségünktől is.

Egyre többen jöttek, hogy részvétüket nyilvánítsák.

Már rég nem aludtam, hozzászoktam a korai keléshez, csak azt nem tudtam, mit akar velem az öreg. Végigfutott hátamon a hideg, amikor elordította magát. Némelyik asszony kezét tördelve vele együtt jajgatott.

- Miért nem kelted fel a fiad, te cigányasszony - ripakodtak anyámra -, csináljon neki valamit, itt bolondul meg ez a vén cigány.

- Mit csináljon neki? - kérdezte anyám kihívóan, de az ő hangja is remegett.

Nyucu féloldalt a földre borulva kezében tartotta arcát, és úgy ordított, mint a számár. Már egész tömeg fogta körül.

Az idegesség és a kíváncsiság soknak kiverte szeméből az álmot. Többen azt sem tudták, hogy mi baja van az öregnek, csak sajnálták.

- Hát ezt nézni is rossz - zúgolódtak a férfiak is -, miért nem kelted fel a fiadat, hé? - kiabáltak apámnak, aki a lovaival volt elfoglalva.

Apám dörmögve bejött.

- Kelj fel, Nyucu kivonítja a fejünket.

- Mit csinálok neki, ha felkelek? Adj neki bagót, hátha csak annyi a baja.

Apám kiment, de percekben belül visszajött.

- Gyere már, az anyád istenit, az összes cigány idecsődült.

Nem a felkeléssel volt a baj, hanem fogalmam sem volt arról, mit csináljak vele, nekem életemben nem fájt a fogam.

- Vidd be az orvoshoz - próbáltam újra az apámra hárítani.

- Vasárnap? Mit nem találsz ki?

- Neked fájt már a fogad?

- Nekem? - nézett gyanakodva, láttam, hogy gondolkozik. - Úgy emlékszem, a katonaságnál.

- Mit csináltál vele?

- Semmit.

- Hát, még mindig fáj ?

- Dehogy fáj. Azt hiszem - kereste a nyelvével -, kihúzták.

- Persze, katonaságnál az a legegyszerűbb módszer. De én mit csináljak? Fogalmam sincs, mi az, hogy fogfájás.

- Mi a pusztulatot csinálnál vele, a fejébe mondjad, hogy menjen a kocsmába.

- Én mondjam neki?

Már apám is ideges volt, mert az öreg egyre vadabbul bőgött, alig tudtam magamra venni a nadrágom.

Nyucu kifli alakba görbülve feküdt a tűz mellett, csorgott a nyála. Mellé álltam, mint egy rakás kétségbeesés, azt sem tudtam, mivel vigasztaljam.

- Segíts rajtam gyermekem, egyem a lelked, mert elpusztulok!

Ha apám mellém nem tolakszik, elsírom magam.

- Mért nem hozatol rá pálinkát, csak ordítol, mint aki meg van bolondulva. Azt hiszed, hogy azzal kiáll?

- Raktam én erre mindent - nvögte fájdalmas arccal -, még fokhagymát is kötöttem a kezemre.

Bal karján ötpepengős nagyságú hólyag csüngött, amit a hagyma csípett.

- Ki kell ezt húzni - kezdte újra a jajgatást.

- Befogok, csak ne ordíts, beviszlek az orvoshoz, hátha kihúzza. - Apámon is látszott, hogy sajnálja az öreget.

Nyucunak még jobban eltorzult az arca a méregtől.

- Engem viszel az orvoshoz, te Boncza, meg akarsz öletni? Rád gyújtom a házat, ha a fiad nem húzza ki a fogam.

Most értettem meg, miért jött hozzánk ordítani, de mielőtt elszaladhattam volna, elkapta a lábam.

- Húzd ki, drága gyerekem!

- Lóg? - ijedtemben azt sem tudtam, mit kérdezek.

- Ááá! - kitátotta a száját, mintha be akarna kapni. Kétségbeesésemben a körülállókra néztem.

- Miért nem segítel rajta? - kérdezték szemrehányóan.

- Hogy segítsek?

- Ezzel! - dobta közénk anyám a kis zsákot, amelyben apám lófogászati szerszámai voltak.

Szédülés környékezett, azt lestem, hogy lehetne elosonni. Apámtól vártam minden segítséget. Ő nem sokat gondolkodott a dolgon, kiborította a zsák tartalmát, egy hatalmas görbe fogót a kezébe vett.

- Na, hadd lássam, melyik fogad fáj?

Az öreg Nyucu berzenkedve ráemelte a kezét.

- Eredj innen, Boncza, a gyerekem haljon meg, ha meg nem ütlek, nem bánom, ha aztán agyonütöl is, de ne nézz lónak.

Ijedtemben megpróbáltam kisebb fogót keresni a szerszámok között, de csak az volt, amivel apám a lovak fogát szokta kiszedni. Még mindig a kezében szorongatta a meggörbített csőrű fogót, sápadtan a méregtől, de nem szólt, csak átnyújtotta.

Alig lehetett szétnyitni az évek óta nem használt szerszámot, csikorgott a rozsdától, mint a kenetlen ajtósarok.

- Meg kell azt petrózni - adták a tanácsot.

Nézegettem a széles hornyú, ló fogához méretezett fogó csőrét, ha ezzel belenyúlok a szájába, legalább három fogat húz ki egyszerre. Nyucu sápadtan, fülig tátott szájjal ott térdelt előttem. Bagótól megfeketedett fogai hiánytalanul sorakoztak, mint a lefűrészelt cölöpök.

- Melyik fáj ?

- Ááá! - rángatta a vállát, maga sem tudta, melyik.

- Biztosan az a nagy vastag - hajolt közelebb Jenő bácsi -, ott középen.

Lehet, hogy az lett volna a legkönnyebb, kihúzni a két szomszédjával, de egyhez nem

fért hozzá a fogó. Nyucu már csak lihegett, nem jajgatott.

- Ezzel nem lehet kivenni - próbáltam még mindig szabadkozni.

- Nem kell annak fogó - adta az újabb tanácsot Jenő bácsi -, itt van ez a lyukasztó, odapasszírod a foghoz, aztán kalapáccsal a végére ütöl.

- Hátha eltörik az állkapcsa?

- Dehogy törik el - erősködött -, láttam én a vásárba eleget.

- Hát akkor itt van, csinálja.

Már hozzá akart fogni, amikor rákiabáltak.

- Te mindenbe beleütöd az orrod, Ráncos, olyan vagy, mint egy doktor. Ha eltöröd az állkapcáját, soha többet nem tud vele enni. Hagyd a gyereket gondolkozni, tudja az, mit kell csinálni.

- Nagyon vastag ennek a fogónak a csőre - mutattam apámnak -, le kéne belőle reszelni.

- Tönkre akarod tenni a fogómat?

Egy kis gondolkodás után beleegyezett. Khandi csak bólintott, már ment is a reszelőért. Az egész telep körülöttünk állt.

Amíg a fogót reszelték, próbáltam megkeresni, melyik foga fáj.

- Majd szóljon!

Kezdem sorra kopogtatni. Minden koppantásra ordított. Megvastagodott nyelvét alig tudtam félretolni, állandóan rátelepedett fogsorára. Tanácstalanul dobtam el a lyukasztót.

- Honnan tudjam, hogy melyik fáj, ha mindig ordít?

A válasz csak egy nagy áááá volt és egy vállrándítás.

- Nahát ... azt sem tudja, melyik foga fáj - hördültek fel a többiek, lassan engem kezdtek sajnálni.

Az idegességtől folyt rólam a víz, de mindegy, valamelyiket ki kell húzni. Néhány perc múlva újra elkezdtem egy nádszilánkkal, most már lyukas fogat kerestem. A megkopott zápfogak közé bekövesedett bagómaradványokat feszegettem, csaknem minden foga egészségesnek látszott, az egyik zápfog aljában egy parányi fényes tárgy ragyogott. Nyucu bácsi verejtékezve sziszegett minden érintésre, de amikor a fényes tárgyhoz értem, kettéharapta a nádszálat. Hanyatt vágta magát, a földet kaparta kínjában.

Megkönnyebbülve törölköztem meg.

A cigányok már kifogytak a vigasztalásból, hol engem, hol az öreget nézték, mintha éppen most lehelné ki a lelkét.

Szó nélkül utat engedtek Khandinak, amikor visszatért a vékonyra reszelt fogóval.

- Így gondoltad?

Magam sem tudtam, hogy, de úgy nézett ki. Csak apám csóválta a fejét kelleetlenül, sajnálta a szerszámát.

- Hozz egy bögre vizet! - szoltam anyámnak, aki már az egészet megunta, és egyáltalán nem titkolta, hogy a pokolba kívánja Nyucut.

- Meg kéne fogni a fejét - szoltam Jenő báncsinak, aki mindenáron segédkezni akart.

Megragadta kétoldalt a haját a fülével együtt, az öreg cigány állta.

- Majd én tartom, csak bátran húzzad, annál rosszabb, ha az ember fél tőle.

De az ő szája is tátva maradt, amikor meglátta, hogy a fogót benyomtam a parázsló ganéj tűzbe. Halkan felszisszentek.

- Le kéne fogni a kezét is!

Két segítség is akadt egy-egy kezére, kifeszítették, mint egy nyúzott bőrt.

Hangosan sistergett a fogó, amikor belenyomtam a vízbe.

- Uram isten! - fohászkoztam magamban - csak össze ne roppanjon a foga.

Még néhányszor meglóbáltam a levegőben a fogót, hogy húljön.

- Ne félj, fiam, csak bátran - biztatott az öreg, fájdalomtól eltorzult arccal, aztán eltátotta a száját.

A hosszú szárú fogót két kézzel illesztettem a fogára. Szinte hallottam a recsegést, kétoldalt megcsavartam, aztán óvatosan mozgatva kiemeltem a többi közül.

- Ez volt a bűnös - mutattam a gennyes gyökerű fogat, aminek az oldalán levő kis lyukból egy beletört varrotűdarabka állt ki. Az öreg inteni szeretett volna a fejével, de a meglepetéstől Jenő bácsi még mindig kifeszítve tartotta, csak akkor engedték el, amikor rájuk szoltam. Csodálkozva nézték a fogat.

Nyucu hangos köpködés közben elmondta, egy hete, hogy beletört, azóta sem enni, sem aludni nem tudott.

- Majd fagyalfa levéllel öblögesd - mondta neki megbékélten apám.

Egyáltalán nem vált hasznomra az egész művelet, ezután minden bajukkal hozzám jöttek. Volt, amikor vasárnaponként két törést is fel kellett vágnom, amit a mezítlábas talpukon a göröngyök törtek, de vagy kipucoltam a gennyetől, vagy hagytam őket szenvedni.

Sok babonás hitből származó fertőzést kellett megakadályoznom, amit saját maguk idéztek elő.

A nyílt vágott sebekre meleg lószart, poros pókhálót és falról lekapart meszet raktak.

Ezeknek a vérzéscsillapító gyógymódoknak a helyébe nem könnyen lehetett ecetet vagy sót alkalmazni, pedig más fertőtlenítőszer nem volt. Egy lehetőség kínálkozott, kenyérbe felitatni, és valami mesével körülfogni, mert a gyógyulás soha nem az embereken, hanem rajtuk túli erőkön múlt.

Éppúgy, mint az ótvaros gyerek fejének a tisztán tartása, amihez a hiedelem szerint nem volt szabad víznek érnie. Az orvos utasításain, ha erre valaha is sor került, csak nevettek. Szappanos vízzel való lemosás szinte szentségtörésnek tűnt. Egy gyógyszere volt, mint kutyaharapásnak a szőre. Akkor keletkezik a gyerek fején ótvar, ha olyan asszony megy

be az újszülötthöz, aki „úgy” van, menstruál. Ezek a sebek éveken keresztül sapkányira megnőttek, nem is volt szabad sürgetni a gyógyulásukat, hanem időnként menstruáló asszony rongyaival, ingével, szoknyájával meg kellett törölgetni.

A telepnek majdnem minden lakója bőrbetegségtől szenvedett; rühtől és sömörtől. Mindkettőre huygot, pipamocskot és ablakizzadságot használtak. A gyerekek arcát és felsőtestét tenyéryi gombafoltok éktelenítették. Bár a pipaszárból kiszedett kenőcsszerű nikotinos szutyok elég hatásosnak látszott, de hol volt annyi pipa. Kétségbeejtően terjedt, az állandó testközelség vezetője volt a fertőzésnek. A rühbetegségtől én sem mentesültem. Az ujjaim között apró pattanások képződtek, elterjedtek az egész testemen, és később hatalmas sebekké alakultak.

Az orvosi segítségnyújtás hatástalan vagy csak lassan ható gyógyszerei a fertőzés lehetőségeit egyáltalán nem szüntették meg. Akik az orvost megpróbálták, gúny tárgyává váltak a telepen, a barna, kellemetlen szagú kenőcs messziről árulkodott a rüh jelenlétéről. Ez esetben nemcsak gúnynak, hanem kellemetlen hátránynak is kitette magát az ember, mert a faluban nem engedték be egyetlen házhoz sem. Így aztán a gusztustalan vakaródzásokból undorítóan elgennyesedett sebek keletkeztek, amelyek a piszkos gúnyák alatt egyre inkább fertőztek. Az orvos által felírt gyógyszert magam sem használhattam, nem mehettem az iskolába feketére maszatolva és azzal a kibírhatatlan bűzzel, amit a kenőcs árasztott.

Vállalnom kellett a kínzást, amit a gyógyulás reményében elszenvedtem a kékkő- és kénporkeveréktől, de megérte, mert egyszeri alkalmazása elég volt a teljes gyógyuláshoz.

Néhány nap múlva általánossá vált a tömény kékköves és kénes fürdő vagy kenőcs alkalmazása. Nemcsak a gyerekek ordítottak a fájdalomtól, hanem a felnőttek, is, szidtak és agyonveréssel fenyegettek, ha a gyereküknek vagy nekik valami bajuk történik.

Sokan úgy alkalmazták, mint aki hosszú rábeszélés után hajlandó öngyilkos lenni, és ha már csinálta, akkor istenigazában kiordította magát, igaz, volt is mitől.

Néhány hét múlva csak a fehér sömör helyei és a fekete rühseb nyomai látszottak. Kegyetlen gyógymód volt, de ennek a fertőzésnek nem lehetett másként ellenállni, csak ha mindenki alkalmazza. A falu szőlőtermelő gazdái nem tudták elképzelni, miért koldul minden cigány kékkövet és kénport, vagy ahogy ők nevezték, bűdöskővirágot. Bocz doktor csak nevette, amikor meghallotta, hogy mivel kezelik magukat a cigányok, de később, ha valamelyiken újra jelentkezett, ő is azt ajánlotta.

Bocz doktortól rettegett a telep. Az a hír járta, hogy egy orvos belehalt a tetűcsípősibe, mert a cigányokról rámásztak a tetvek. Sajnáltuk, hogy nem ővele történt. Egyetlen beteghez el nem ment.

- Él? ... - kérdezte. - Miért nem jött be? Akkor hívjatok, ha meghalt.

Egyébként sem óhajtotta a segítséget senki, inkább szenvedett vagy belepusztult.

Megszállottként üldözte a tetveket, egyetlen gyógymódot ismert, az ollót. Azt aztán minden esetben alkalmazta.

- Hol a halott? - üvöltött már a telep szélén. - Vagy megettétek? Rátok gyűjtöm ezt a bacilusfészket.

A cigányok csak sunyítottak a gödrök bozótjai között. A doktor dühöngése mindég nyomot hagyott maga után, aki a keze ügyébe került, annak keresztet vágott a hajába. Na de ez nem jelentett semmit, a kendő eltakarta. Még az sem, hogy végigrugdalta a telep tűzhelyeit, az elkészített vagy félig megfőtt ételeket kiborogatta. Hang nélkül túrték, pedig szép számmal akadt nagyszájú, harcias asszony, de jobbnak látták, ha hallgatnak, féltették koronájukat, ha ugyan akadt még nyirbálatlan.

Verge Margitot csendes alamuszinak ismerte mindenki, ketten éltek a lányával. Az idősebb korú férfiak áhítattal nézték az eladósorban levő lányt, az ő zsánerük nem változott. A fiatalok annál kevésbé emlegették Emma pendelyét, mert nagyon megnőtt a segge, vastag, görbe lábait borotválva vagy borotvátlanul egyaránt ízléstelennek tartották, úgy lépkedett, mint aki mindég attól tart, hogy tüskébe lép. Csak a jó magyardohány szaga csábította hozzá a fiúkat.

Annak ellenére, hogy Margit nénit mindenki csendes alamuszinak mondta, megélt a jég hátán is. Senkitől nem kért semmit, igaz, hogy ő sem szívesen adott, reszketett a keze minden csipetnyi dohánynál, de valamivel meg kellett kínálni a vendéget. Nem nagyon nyúlt a keze, ha adni kellett. Így aztán kettős öröm érte a cigányokat, amikor Bocz Elekkel összeakaszkoztak.

Margit néni egy döglött tyúkot bontott, már csak anyyi ideje maradt, hogy beugorjon alacsony eresű konyhájába. Bocz éppen az ő udvarán állította le motorbiciklijét.

- Mi ez! - mutatott a konyhaajtó elé vetett tyúkbélre. - Gyere ki, te rohadt kurva!

Elég sokáig vitakoztak, egyik kívül, a másik belül, röpködtek a durva szavak, Margit néni sem fukarkodott, nem csak mondta, hol nyalja ki, hanem csattogtatta is tenyerével, míg a doktor hajánál fogva kihúzta.

Egyáltalán nem tűnt megdöbbenő látványnak, máskor is előfordult, hogy az asszonyokat hajuknál fogva húzta maga után, mint a gyerekek a szánkót. Hanem Margit néni, amikor megunta a dicsőséget, fogta magát, és egy darab léccel félholtra verte az orvost. A község hintájának kellett hazaszállítani.

Végre valamit törlesztett a sok adósságból. Eddig se nagyon vették igénybe a doktor segítségét, de ezután még úgy sem.

A gyerekek megletek úgy is, az életrevaló megmaradt, amelyik nem bírta, eltemették.

Ha a rágott pogácsától vagy rágott hústól hasfájást kaptak, madárszart vagy vöröshagymalevet ettek.

Anyám is igyekezett ebből a gyógyszerből begyűjteni egész staniclira valót. Ha ez nem segített, éjszaka megfüstölte a gyermek ingét, vagy a küszöbre téve végigverte a balta fokával, átdobta a háztetőn, és ezt addig csinálta, míg a gyermek meg nem nyugodott. Egyetlen éjszaka nem múlhatott el, hogy a seprűt az ajtó mellé ne állítsa. Talán ennek köszönhattuk, hogy a bábaasszony egyikünket sem cserélt ki, néha anyyi költséget számolt, hogy éveken keresztül nem tudunk kilábalni, az adósságból, már csak azért sem, mert egyik gyerek érte a másikat. Ha éjszaka kimentem, és félrerúgtam a seprűt, eszembe sem jutott visszaállítani a helyére.

- Soha nem bírod megérteni? - szidott anyám. - Látod, a Borké Margit gyerekét egy

évvel ezelőtt világ csúfjára kicserélte a bábaasszony. Már elmúlt hároméves a gyerek, és csontbőr volt, csupa szőr, és még semmit nem fejlődött, sem járni, sem beszélni nem tudott, sírt állandóan, nem győzték ennivalóval. Hetenként borotválták, úgy nézett ki, mint egy szőrös majom. Hiába próbáltak vele bármit, amíg el nem vitték a tudós asszonyhoz.

- Mit csináltak vele? - érdeklődtem.

- Azt, hogy csuporba tettek neki ételt, aztán egy levesmerő kanalat adtak a kezébe. Kicsi csupor, nagy kanál, ennél Lajos, ha tudnál, mondta a cserélt gyerek. Megjósolta a tudós asszony, hogy megszólal. Azon az éjszakán a bábaasszony visszacserélte a gyereket. Ezért teszem én minden este az ajtó elé a seprűt.

Nagyon szégyellősen beszélt ezekről, de azért a hitében nem lehetett megingatni.

Kifelé én is megvettem a babonás hitet, de belül nem tudtam szabadulni tőle. Fél éjszakákat feküdtem mozdulatlan. A pislogó mécses fényében néztem az imbolygó árnyakat, ahogy lomhán vagy kapzsin belemartak kistestvéreim arcába, aztán visszaspolyogtak erőtlenül, megszégyenülten, de sikertelen rohamaikat újra meg újra megismételték, talán arra várva, hogy egy pillanatra elborítsa valaki a seprűt, aztán parányi áldozatukat hangtalan örömmel magukkal vigyék. Vajon én az vagyok, akinek hisznek, aki a csömörlés ellen nem a nevetlen ujjával csinál kilenc kört a köldöke körül, hanem sós ecetet erőltet beléjük, hogy a belefűlött, főtlen vagy romlott ételt kihányják.

- De hát akkor ki vagyok?

Nagypéntek éjszakáján megmosakszom, és pontosan éjfélkor megfésülködöm a danckai szomorúfűzfák alatt, hogy ölesre nőjön a hajam, és nem hagyom, hogy macskafarkat forgassanak a csecsemők szájába, mert azzal gyógyítják a szájpenészt. Ugy tiltakozom a babonák ellen, mint aki önmaga ellen tiltakozik, nem hiszem, de félek tőle. Ezer és ezer szállal fon körül mindent - és helyette nincs más. Ha egy szál elszakad, csak árnyék, üres feketeség ásít, minden hit és bizalom nélkül.

Hisszük a semmit, mert évszázadokon át megcsontosodtak a gyökerei, pusztít, öl, fertőz, hitet, félelmet követel. Felfal mindent, létünket megsemmisíti és újjáteremti, addig kínoz a félelemmel, amíg bátrak leszünk saját bilincseink rabságát elviselni.

Hol van ennek a világnak a tiszta kék ege, mely alatt hosszú hajú fekete tündérek eloldozzák a gúzsba kötöttek bilincseit, amit a dzsuklano manusi álmukban rájuk kötözött.

Sokszor szó nélkül ültünk egymás mellett Zoltival, néztük, hogy a cigányok nadrágba öltöztetett lovaikat legyezgetik. Úgy néztek ki, mint valami ember- és állatkeverékből létrehozott szörnyek. Simogatták lovaikat, illatos takarmányt loptak nekik, míg gyerekeik egész nap az eperfák tetején csüngtek, mint a hernyók. Le sem szálltak, csak végigfosták az ágakat, mert az anyjuk késő délután vetődött haza a faluból.

Ha már nem futotta erejük az eprészésre sem, mert a vérhassá vált hasmenés csonttá soványította őket, gyantaport tömtek beléjük. Legtöbbször két krepp-papír meg egy ingyenkoporsó lett a vége.

Esténként harsogott a Párizs. Az öreg Kéki Zsófi átkait égnek, földnek nehéz volt hallgatni.

- Miért nem otthon zsinatoltok, a rák kék feketefene mancsikolja meg a belsőrészeteket,

megszédítitek a lovat, nem hagyjátok aludni.

Minden a ló, a rajongás és az egyetlen vágy. Imádata mellett eltörpül a becsület és az emberség, sokszor a család és a feleség is. Kiköveteli magának, hogy sem barát, sem testvér ne jöjjön számításba, mert a csalás, lopás, hazudozás, verekedés korlátlan uralma így érvényesülhet.

Már jól a nyárban jártunk. Hamar elfeledtem az iskola alapszabályokhoz kötött életmódját. Néhány hét alatt felhabzsoltam magiam körül mindent, amit már oly cég éheztem, aztán a tétlenség, a semmittevés csömörével fuldokoltam az unalomban.

Nem sikerült elszegődni marokszedőnek, hiába korzóztunk egész vasárnap a publikáción.

- Majd kellünk a jövő héten - vigasztalt Bada -, ha körmükre sül az aratás, jó lesz nekik a cigány is, csak kapjanak.

Bántam is, meg nem is. Azt beszélik, nehéz az aratás. Elgondolkodva nézegettem otromba, foltos cipőm, már nem hasonlított az eredetire, teljesen kitapostam a formájából. Az aratásra számítottam, húsz pengőre; annyiért fogadták a marokszedőket. Nagyon nehéz kenyér, egybefolynak a nappalok az éjszakákkal, verejtékben fürödni négy-öt héten keresztül, amikor száz ágra süt a nap. Nem egészen vigasztaltak meg a gondolatok, mégis örültem, az ősz majd hoz valamit. Bada az asszonyokról kezdett beszélni, kora férfiasságától nemcsak a nők, saját maga is el volt ragadtatva. Egyik vénasszonyt a másik után szedte fel, válogatás nélkül, amelyik épp az útjába esett. Könnyűvérű valahány, vénségükre megy el az eszük. Nem tudom, Rályi hogy ereszkedett le ezzel a bolonddal, na de mit mondjak, öreg a férje, nagyapja lehetne, mit tud csinálni a fiatal asszonymak? Badát meg akármilyen bolondnak mondják, fiatal. Nagyon nehéz az asszonypolitikát megismerni, Rályi világéletében mindig félt a békáktól, fhostanában meg kivackol a putri elé. A vén Gacsesz egész nap szalad, mert akinek fiatal asszony kell, tegyen ki magáért. Jól ment neki valamikor, amikor Linkával lakott. „Sárga kocsi, kulcsos szerszám, csak úgy pereg a főutcán”, danolászta. Na de meddig tart a cigány vagyon ? Amíg valamerről be nem borul az ég. Rályi tizenöt éves lehetett, amikor megszökött az öreg cigánnyal.

Nagy nehezen összekalapált neki három gyereket, most meg úgy tartja őket, hogy egész nap peccőzni jár, halat esznek, mint a gémek. Le sem nyeli az utolsó falatot, már alszik. Bada akkor megy, amikor neki jólesik. Rályi átöleli Gacseszt, felhajtja a seggén a szoknyát, másnap, ha mondják, mert annyira szűk ez a világ, hogy az esetek csak addig titkok, amíg meg nem történnek, Gacsesz csak mosolyog, nem hiszi, hogy a házasság kötelességeit más végzi helyette. Pedig ha meggyőződik róla, halál lesz a vég. Ő még azok közül a cigányok Iközül való, akik a borotvát nemcsak szőrvágásia használták.

Csak most értem, mire figyelmeztette anyám, mikor Rályi egy reggel átjött hozzánk tüzért.

- Elvágja Gacsesz a nyakad, ha megtudja.

- Majd én elintézem a sorsát - heveskedett Rályi. iAznap kocsival hozták haza a vén cigányt, mert az asszony

felküldte egy fára varjúfiókákért. Amíg él, örök nyomorék lesz, ha bele nem hal, mert fel sem tud kelni, eltört a hátgerince. Nagy csoport ácsorgott a műút szélén, ahogy

hazafelé mehetünk a publikációról. Kíváncsian furakodtunk be az embergyűrűbe, amely egy deres lovat fogott körül.

- Ezzel már nem lehet csinálni semmit, szólni kell a sintérnek.

Felsőhajtottak a báméskodó emberek, sajnálták a lovat. - Kár a földbe!

Kis János csak állt, mély megrendüléssel nézte a lovat.

- Nincs mit tenni - ismételte az állatorvos -, az utcáról el [kell takarítani.

- Bada rám kacsintott, odalépett a szomorkodó emberhez. Adja nekem, gazduram, ezt a lovat, megveszem. Mit csinálsz vele?

- Megesszük, gazduram. Sokan vagyunk, kifizetem a bőre Sárát, legalább magának nem kell vele foglalkoznia, a sintérnek azért is fizetni kell, amiért elviszi innen. Még a bőre árát Isem kapja meg érte. De én adok tíz pengőt.

- Nem eladó.

- Miért nem adja oda, Kis úr, ha most leszúrnák, valóban megehetik. Magának sem okoz kellemetlenséget, és elveti a gondját - vélte az állatorvos.

- Ezt, doktor úr, én húztam ki az anyjából, én fogom eltemetni is,

- Rosszul teszi - nyújtott neki kezet a lódoktor, aztán elment.

- Adok érte húsz pengőt - kezdte újra Bada az egyezkedést -, akár írást is csinálhatunk róla, ha megdöglik, az én bajom, megesszük, nem vész kárba.

- Eredj a dolgodra - mondta a gazda ingerülten -, megmondtam, hogy nem eladó.

Mindenki a mi pártunkon állt, akadtak parasztok, akik a szemébe mondták Kisnek, hogy bolond. Az elgondolkodva vette ki tarisznyájából a hosszú, hegyes kést, végigfente a kerékráfon, aztán még lassúbb mozdulattal elindult a ló felé.

- Várjon, gazduram - lépett eléje Bada kétségbeesve -, mi meggyógyítjuk a lovat.

- Tik? - a paraszt elmosolyodott, vigasztalás na'k tekintette a szándékunkat. Aki egy kicsit értett a lóhoz, látta, hogy nincs veszélyes betegsége, legalábbis nem annyira, hogy ne lehessen rajta segíteni. Nagyon csodálkoztam az orvoson. Ezek a merevgörcsök vérkeringési zavarok, de ilyenkor a hozzá nem értő embereket könnyen be lehet csapni, sokan úgy vannak vele, ha valaki meri kérni, odaadják, gondolják, veszett baltának nyele fordul. János bácsit nem sikerült csőbe húzni. Eddig egy szót sem szóltam, a Bada ravaszkodása nagy pénzszerzési lehetőséget kínált, de nem volt szerencsénk. A biztóri-ság kedvéért még egyszer megnéztem a ló szemhéját, sürgősen cselekedni kellett.

- Ha ránk bízna, fél óra múlva kötheti a saroglyához. Vagy ha nem akarja, akkor tényleg kiviheti a dögtemetőbe.

János bácsi gondolkodni kezdett.

- De csak húsz pengőért - szólt közbe Bada.

Észre sem vettük, hogy Zoga bácsi és az öccse mellénk lépett.

- Mit akartok csinálni? - kérdezte cigányul. - Ha meg meritek gyógyítani, kiverjük a

fogatokat.

- Ne higgyen ezeknek a gyerekeknek, gazduram, csak ki akarnak csalni húsz pengőt. Úgysem tudják meggyógyítani, félig már meg van dögölve. De én adok magának érte ötven pengőt.

- Ötven pengőt? - Zogára nézett egy pillanatig, aztán levette az ostort. - Nem lesz az kevés ?

Zoga bácsinak megraggyant a szeme.

- Hát egye fene, gazduram, adok érte hatvanat, ha megdöglik, az én bajom.

- Szóval hatvanat.

Zoga bácsi még nyekegni akart valamit, de amikor Kis János elkezdte tángálni az ostorral, rőfögve tört magánál utat.

- Az anyád nyekegős istenit, nem lehet meggyógyítani, mégis adnál érte hatvan pengőt.

A Zoga öccsére egyet sem tudott ütni, idejében kereket oldott. Úgy nézett ki, hogy mi is kapunk, de lecsillapultan visszatette az ostort.

- Itt van húsz pengő - nyújtotta felénk -, még húszat kaptok, ha a ló feláll.

Érvágó sem kellett, Bada pillanatok alatt felmetszette a ló nyakerét, amit előzőleg az ostorszíjjal elszorított. Vékony, egyenletes sugárban folyt a vére.

A ló kifordított szemhéját néztem, amíg el nem halványodtak a megduzzadt hajszálerek.

- Mennyi vért eresztünk ki?

- Amíg tele nem lesz a veder - súgta -, ne félj, a húszas már a zsebben van, ha a másikat nem is kapjuk meg, le van szarva. Jó lett volna, ha nekünk adja - sopánkodott -, testvérek közt is megér két darab százast. Huncut gázso ez. Inkább megölte volna, pedig az életét éri - simogatta a ló nyakát. - Rendben van most már a lova, fene a szemét.

Leoldozta a ló nyakáról az ostort, és a felmetszett bőrt ügyesen elkötötte. Deres Kis János a kocsinak támaszkodva nézett bennünket, akkor lépett közelebb, amikor a ló a megmerevedett lábait maga alá húzta.

- Adjon egy cigarettát, János bátyám! - Bada büszkén törölgette a véres kezét a ló sörényébe.

Elég sokan segédkeztek, de már alig tudták fekvé tartani a lovat. Bada sorra locsolta mind a négy lábát, a megmaradt vizet a szeme közé zúdította.

- Ki lehet engedni, szóljon a lónak, gazduram!

A deres hangos rázkódással szórta le magáról a vizet, még egy kicsit reszketett, de szeme és feje tartása az élet tökéletes jelét mutatta.

Kérni sem kellett Kis Jánost, átnyújtotta a húszast.

- Még ma ne adjon neki enni! - láttuk el jóindulatú tanáccsal a mooolygó gazdát, és hazaindultunk.

Bada majd kiszorította belőlem a lelket. Én is örültem, azt sem tudtuk, mit csináljunk

egy-egy húszassal. Ha elállunk marokszedőnek, nem kaptunk volna többet.

Zogáék, még mielőtt hazaértek, alaposan felöntöttek a garatra, nem tudták lecsillapítani haragjukat, mert közbeléptünk a szerencsésüknek. Alig értünk haza, már hallottuk a csatítást.

- Vagy fizettek harminc pengőt, vagy összedarabollak benneteket! - kiabált Ferenc.

A Billaték udvarára csődült.mindenki. ?

- Miért adjunk mi neked harminc pengőt, ott sem voltál.

- Én nem voltam ott, te taknyos - Ferenc mérgében letépte magáról az inget, és kinyitott bicskával Bada felé szaladt.

Billaték egész nyáron szabad tűznél főztek, a tűzhely mellett odvas hordó roncsai heverték.

Bada felemelt egy dongát, amikor Ferenc szűrni akart, nyakszirten ütötte a fával, orrán-száján ömlött a vér, arccal zuhant a kemény földre.

- Ha le nem fogják, agonverí. Az asszonyok ráfeküdtek Fe-Irencre, mert a Bada rokonai vasvillákkal, kaszákkal jöttek, hogy megöljék. Órák teltek el, mire lecsillapodtak a gyilkos szándékok.

Ferenc hamar kijózanodott. Zoga bácsi sírva jött hozzánk

bocsánatot kérni, hogy csak részegségükben tették. Estefelé már híre sem volt a bajnak, úgy ülték körül a tüzet, mint ahol semmi nem történt, csak Ferenc borogatta kékre-zöldre dagadt arcát vizes ruhával.

- A többi jóízűen nevette Palalót, aki nyár ellenére is mindig fázósan kuporgott a tűz mellett.

- Értedi azt? - kérdezte Palaló erélyesen. Senki nem értette. Ha valamiről beszélt, összefüggéstelen történetekbe fulladt.

- Hm, értedi azt, amikor a bivalyok után kötöttek, az a kisjány mentett meg.

- Ki volt az a kislány, Palaló? - kérdezte Hörcsög. - Hm. Hát azt csak te tudod, neked kell azt tudni, te bocskorkípiú Hörcsög. Értedi azt? -Kereste a botját, hogy megüsse. Egyedül Hörcsög Kálmánt nem tűrte maga körül. Sovány, két méternél is magasabb ember volt. Télen-nyáron gatyában járt, a bőre csak akkor látott vizet, ha kinn érte az eső. Nem ment be a házak udvarára. Kell budit takarítani? - kiáltott át a kerítésen. - Akkor is behívták, ha nem kellett, mindig találtak valami szennyes munkát Palaló részére! Alamizsna nem kellett neki.

- Egy budi, egy hatos, értedi. - Aztán felesleges lett volna többet adni tíz fillérnél, úgysem vette el.

Egész életében egyedül élt, senki nem tudott azzal dicsekedni, hogy valaha betette Palaló putrijába a lábát Munurán kívül. Munura lihegett, sikangatott. Óriási fogai közül idegesítően éles hangokat hallatott. Elcsúfolták egérnek, mert mindég rágott valamit, ami a kezébe akadt.

Nem tudott járni, csak mászott, felpuffadt hasán nem maradt ruha. Éjjel is kimászott a

putriból, Palalónál érezte jól magát.

- Na, üljön kend le - mondta Palaló a kislánynak. Körülrakta száraz kenyérrel, Munura hol az egyikbe, hol a másikba harapott.

- Hüm, jó foga van kendnek.

Nagyokat sikkantott a nyomorék lány, öltre szedte a kenyérdarabokat. Palaló csak hümmögött.

- Kend érti azt, hogy mit beszél. - Amíg a lány el nem fogyasztotta a kenyeret, nem engedte ki.

Nyáron is bent tüzelt. A kunyhóban csak singfát meg egy maroknyi szalmát lehetett találni.

Hazamenetbe megállt a kocsmá előtt.

- Itt van Palaló, tésúr - kiáltott a kocsmárosnak. Nem ment be, tudta, hogy szakmájához bizonyos szag is tartozik.

Két fertály pálinka elég volt, hogy fél éjszakát beszélgesen magával.

- Értedi, Palaló ... hüm ... értedi, te kormos Palaló, értedi hát? Hát mán hogyne érteném, a hétszentségit.

Sokszor akkorákat kiáltott, hogy hallgatózás közben mi is megrettentünk.

- Értedi, te ... hüm ... hát. Haj, haj ... haj aj, Palaló ... hüm, az nem akárki.

Mindég a hátán feküdt, a putri földjére hintett szalmán, fejét a falnak támasztotta. Kifogyhatatlan témái lehettek. Soha nem sikerült megtudni, miről beszélt.

- Hüm, majd lesz az valahogy. Nem igaz, Palaló? Igaz, Palaló, soha nem volt úgy, hogy valahogy ne lett volna.

Akkor is azt mondta, amikor leesett a bolondmalomról.

- Hadd menjen - mondta, amikor kérték tőle a pénzt -, majd lesz valahogy.

Alig fordult kettőt a ringlispíl, Palaló a földön hevert.

- Hüm, mondtam, hogy majd lesz valahogy. Így lett.

Ez volt az utolsó értelmes szava. Azon az éjszakán bennégett a kunyhójában.

Hajnalban vették észre, amikor összeomlott a putrija. Az izzó fahasábok közül vasvillával vették ki.

Elszenesedett maradványa még sistergett, keze-lába az égnek állt, ujjai percegő kék lánggal égtek, mint a gyertyák. Egy kis sült malacra hasonlított.

Szívvél-lélekké sajnáltuk, sirattuk, mint egy kedves bohócot.

Kunyhója helyén nagyon sokáig látták, éjszakánként keresett valamit az üszök és hamu között, amíg be nem lepte a fű.

Mindent magával vitt, nem maradt utána semmi és senki. Emlékén is inkább derültünk. Ha Badát láttuk, mindenkinek Palaló jutott észéibe. Kiszikkadt teste, mint egy hatalmas

lábon járó füstölt hús, természetes fekete seggével a megtévesztésig hasonlított rá, pedig semmi rokoni kapcsolat nem fűzte hozzá. Állítólag terhes állapotban megcsodálta az anyja.

Itt már gyermekkorban megállapították, ki kire hasonlít, vagy milyen hibája van, és arról kapta a nevét. Ezek a kapott elnevezések élete végéig elkísérték. Az igazi nevét csak hivatalosan használta. Legtöbbször alig értett róla, ha valakit a saját nevén kerestek, mi sem tudtuk, kiről van szó. Kevés gyerek kapott annyi melléknevet, mint Bada, de ő legjobban a „Diló”-t szerette, mert erről papírt is kapott.

Mutogatta, mint a keresztlevelét. A szülei kénytelenek voltak bolondnak nyilvánítani, már unták a büntetések, amit Badáért kaptak. Egyébként nagyon sok olyan tulajdonsága volt, ami élelmességre, életrevalóságra vallott. Ezek a jó tulajdonságai már kiskorában megmutatkoztak. Csalt, lopott, hazudott, a saját anyjától is elemelte, amit bírt, minden hájjal megkent, rafinált gyerekeknek ígérkezett, akinek a kártya volt az élete.

Ez a feltevés nemcsak bevált, hanem, ahogy nőtt, ez a tulajdonsága egyre tökéletesedett. Ahogy férfikorba lépett, szenvedélyének űzéséhez újabb lehetőségek kínálkoztak. Hetenként, vagy ha úgy jött ki a lépés, akár naponként újra nősült. Nászát mindig az szabta meg, mennyi pénze van az újdonsült feleségnek, az évek nem számítottak, csak legyen mit beütni a bankba. Nem panaszkodtak az asszonyok, ha a játék nem is járt szerencsével, de a természet megadta számára azt a lehetőséget, hogy kártyaadósságait törlessze. Sőt mindig újabb hitellehetőséget biztosított.

Szerettem Badával barátkozni, pedig anyám nagyon tiltott tőle, attól félt, rossz útra visz.

Bada mindig dühöngött a bosszúvágytól, el akarta nyerni az életét is annak, aki aznap kifosztotta. Legtöbbet nem sikerült a visszavágó, de nem tört le. Végző esetekben a saját ruháját is betette a bankba, és ha nem kísérté szerencse, hát istenem, a kártyában valakinek veszíteni is kell. Nagy ricsajjal kísérték a gyerekek, amíg a telep kunyhói között hazaért.

- Nyisd ki! - döngette a putri ajtaját. Bezárta előtte az anyja.

- Elpusztulj innen, te kormos Palaló, be ne gyere a gyerekek közé. Járj meztelen, ha elkártyáztad a ruhádat.

- Adjál rám valamit! - kiabált.

Az anyja végül kidobott egy szoknyát; leginkább azt is elkártyázta.

Itt mindent lehetett, lopni, csalni, hamisan játszani, ez volt a lényeg: ha megütötte a bankot, tegye mellé. Nem kérdezték, kié, hol vette.

Bada egész nap meztelen kószált a telepen, amíg a nyerők ki nem röhögtek magukat, aztán visszaadták a rongyait. Senki nem vette komolyan a kártyacsatákat, csak ő. Pénz alig akadt, ócska, hasznavehetetlen holmik cseréltek gazdát, de valami mindig kellett, amivel elűzzék tétlenségüket.

A kártya minden igényt kielégített, szórakozást, izgalmat nyújtott, okot adott a verekedésre, és néha az is jóllakott aki egész nap színét sem látta ennivalónak, mert volt, aki a tűzről elkártyázta az ételt. Badát csak addig szórakoztatta, amíg játszott, nagyon sokszor unta a bolondságát, de szenvedélyének fogságából nem tudott kiszabadulni.

- Lovat veszek - mondta komoly elhatározással -, megmutatom a cigányoknak, hogy ahol én bort iszok, ők vizet sem kapnak.

Beváltotta szavát, olyan lovat hozott, amit a cigányok meg sem mertek közelíteni. Egy-két nap múlva agyonütötte, pakszus nélkül nem tarthatta. Szétmérte a húst hitelbe, csak a ló bőre maradt, amit értékesíteni tudott. Aztán első dolga volt, hogy új kártyát vegyen.

Folyt minden tovább a régi mederben.

Egy hét sem telt el, másik lovat hozott, valahol tapasztott érte. A szerencsétlen öregébét majd eldöntötte a szél. Az egész Párizs rajta röhögött, körülfogták.

- Menjetez innen! - kiabáltak a gyerekekre - valamelyiketeket agyonrúgja.

Bada mosolygott, tudta, hogy gúnyból beszélnek. Odakötözte a lovát egy líciumbokorhoz.

- Gyere!

Félrehúzott a többtől, körülnézett, aztán mintha valami nagyon titkos dolgot adna, egy doboz Hercegovina cigarettát vett elő a kebléből.

- Gyújts rá, a többit tedd el! Ezt meg olvasd! - széthajtogatta a ló pakszusát. - Azt nézd meg, milyen bilyagja van!

- Semmilyen, csak pej.

- Rajta van a nevem?

- Ide van írva a hátuljára.

Mosolygott, amikor a nevét olvastam. Újra körülnézett, látta, hogy figyelnek, még messzebb vonzolt.

- Hány éves?

- Tizenegy.

- Tizenegy? - ismételte vigyorogva. Kitaláltam a gondolatát.

- Szóval ezért vettél nekem Hercegovinát? Nesze - nyújtottam vissza a dobozt.

- Na, ne bolondozz - hárította el magától -, nem is tudom, hogy mit akarok.

- Dehogynem tudod, meg akarod fiatalítani ezt a vén kecskét.

- Ezt? - nézett a ló felé. - Majd a nagybalta megfiatalítja. Jössz moziba? beváltalak.

Életében talán kétszer sem volt moziban. Gyanúsak tűnt a nagylelkűsége.

- Majd mondok az úton valamit. Állítom, nem bánod meg, annyi pénzünk lesz, hogy egy cigánnyal sem cserélünk. Ez a vén gebe még szerencsét hoz. Tudod, hogy én ismerem a pénz fészket - dicsérte saját magát.

Kevés szavát lehetett elhinni, az viszont feltűnt, hogy hiába hívták, nem ment kártyázni.

- Gyere, Diló, játsszunk! - csalogatták a többiek, sejtve, hogy valahol pénzre tett szert.

- Nem játszok, megesküdtem a Szűz Máriának, hogy nem kártyázok többet.

Ügy hazudott, mint aki előtt le van írva. Sokszor megfogadta, hogy nem játszik, az anyja és a testvérei életére, de a másik percben elfelejtette. Annyit ért a fogadalma, mint este a jó reggelt.

Spekulált valamin.

Nehezen vártam az estét, de ő még nehezebben.

- Menjünk, hé! - nem mert bejönni hozzánk, csak messziről kiabált, félt anyámtól.

-Most jó mozi lesz, nem kapunk jegyet.

Ütközben több helyen megálltunk rágyújtani. Nem siettünk. Nagyokat köpött a kerítések alján vicsorgó kutyák szeme közé.

- Jó napot, András bátyám! - kiabált be az udvarokba, mindenkit András bácsinak szólított, úgy nézett át a kerítések tetején, mint Palaló.

Jól kinőtt a sárból, csak éppen azt nem mondta, „kell budit takarítani?”. Nem győztem hívogatni, lépten-nyomon lemaradt tőlem.

- Jól van, jól van, megyek.

Egy darabig jött, Kurucsó kisbíró előtt megint lemaradt. Meguntam a szólítgatást.

- Hallod, ha az utcán nem jössz rendesen, visszamegyek. Mi a fenét báméskodsz be a mások nyitott ablakán?

- Na, akkor lépünk ki, nem báméskodom most már.

Nagyokat lépett, még elébem is került. Már majdnem a főutcán jártunk, a hazafelé baktató szekerek zörgésétől csak akkor hallottam meg a kisbíró csizmájának a kopogását, amikor megragadta az ingem nyakát. Bada meg akart ugrani, de már későn, őt is elkapta. Jó nagy, tenyeres-talpas paraszt volt, majd megfulladtam, úgy ráhúzta a nyakamra a vászoninget. Egymáshoz szorítva tolt bennünket maga előtt.

- Majd ellátom én a bajotokat, az anyátok kurva cigány istenit!

Akartunk, nem akartunk, futni kellett, a nagy csizma kotyogott a seggünkön. Ha egy kis levegőhöz jutottam, nagyot kiáltottam, de újra belém szorította. A községháza előtt már a fuldoklás környékezett. Emitt-amott érte csak a lábam a lépcsőt, az asztal tartott meg, amikor belóditott a kézbesítőszobába.

- Elfogtam a gólyatolvajokat.

Két ingujjra vetkőzött csendőr cigarettázott a szobában.

- Gólyát loptatok?! ... Hiiinye az anyátok ...

Nekünk rohantak, mindenfelől csattogtak a pofonok, pillanatokon belül egymásba futó csillagokat láttam, estünk-buktunk az asztaltól a kályháig, egyik szék a másik után borult fel, velünk együtt.

Olyan ordítást még életemben nem hallottam, mint amilyen Badából kitört. A csendőrök gyorsan becsukták az ablakot. Bőgött, egyre erősebben, már nekem is az. agyvelőm sértette. Néhány percre megállt az ostrom. A csendőrök előbb fenyegették, de aztán majdnem könnyörögve mondták, ha nem hagyja abba, kikap.

- Hol a gólya? - kezdték velem mind a hárman. Szóhoz sem jutottam, minden ütésnél elterültem.

- Gólyát fogtál? Nesze gólya! - Elestem, felállítottak. Bada rázendített újult erővel, talán még hangosabban, már nem tudtam különbséget tenni. Nagyon megtompult a hallóérzésem.

- Mars ki!

Igyekeztek megszabadulni tőlünk. Nem emlékszem jól, hogy a kézbesítőszoa ajtaját otthagytuk, vagy magunkkal vittük az utcára. Vágtattunk, porzott a szekérút utánunk. Badának hiába nőttek hosszúra a lábai, alig tudott követni.

- Állj meg már, ne szaladj! - lihegte.

- Gyere! - alig mertem visszanézni.

- Nem ... nem bírok szaladni ... még máma nem ettem. Meg kellett várnom, mert lemaradt.

- Hát ezért ... kár volt - mondta kifulladásra.

- Te vágytál annyira moziba. Nem tudom, mért csaltál el, alaposan elintézték. Kellett nekem mozi.

Tapogattam felrepedezett számat.

- Ah, dehogy a mozi, az a rohadt gólya.

- Az anyja istenit ennek a bolond Kurucsónak, milyen gólyát követelt rajtunk?

- Ezt ni.

Inge alól tyúktojás nagyságú, festett gipszgólyát vett ki.

- Neked loptam.

- Nekem ...? - Elfutott a méreg. - Hogy a rák essen abba a bolond szívedbe!

Ha le nem hajlik, kiütöm vele a szemét. A gólya apró darabokra tört a kerítésen. Nekiugrottam, mint a kutya, téptem, haraptam, ahol értem. Bada elszaladt.

- Állj meg, bolond Bada, csinálj anyádnak kiskutyákat, megöletted a csendőrökkel! Te rablógyilkos! Gólyát loptál, te szárazhús! A tömlöcökben rohadjon el a csontod! Fogják meg, emberek, gyilkos!

Kicsődült az utca, annyira kiabáltam, nevétek, hogy öklömnyi göröngyöket verek a hosszú cigány hátához szaladás közben. Nem tudtam tovább futni, leültem, bőgtem mérgemben. Bada is megállt.

- Ne ríjál, drága testvérem, nem rosszakaratból csináltam. Néhány lépéssel közelebb jött hozzám.

- Ne sírj! Húzd ki anyádnak a belső részét.

Megint nekiiramodtam, de már görönggyel sem értem be.

Lemondtam az üldözésről. Egy ideig még dühöngtem, de ahogy kifújtam magam, eloszlott a mérgem is. A kertek közt megvárt. Szó nélkül mellém szegődött, nem óhajtott

velem beszélni. Oldalról rám nézett. Arcom vértől, könnytől, portól maszatos volt, még mindig fojtogatott a sírás, méltatlannak tartottam a verést.

- Adjál cigarettát. - Odadoztam neki, mintha minden emlékéért meg akarnák szabadulni. - Te nem gyújtasz rá?

Némán nyúltam a cigarettáért, már megbántam, hogy visszaadtam.

- Gyufa? - morzsolta a cigarettát, nem mert rám nézni.

- Nálad van.

- Ja - verte körül az inge derekát.

Szerettem volna nekirohanni, de féltem, itt könnyen megrakhat. Előbb nekem akart tüzet adni.

- Igazad van, ha haragszol, én vagyok a hibás, de ide nézz! - Egy rakás lópakszust húzott elő az inge alól.

- Ez, ha akarod, mind százas lesz.

- Hol vetted? - egyszerre elfelejtettem a gólyaügyet. -Hány darab?

- Tizennégy. Az okányi sintérenél két napig dolgoztam, amíg el tudtam csórelni. A rossz lovat is ő adta fizetés helyett.

- Kinek akarod eladni a pakszusokat?

- Senkinek - meresztette rám a szemét. - Azt hiszed, bolond vagyok? Mink is fel tudjuk ezt használni. Ha okos leszel, két hét múlva tele leszünk pénzzel. Láttad a lovat, amit agyonütöttem?

- Láttam.

- Mit gondolsz, hol vettem?

- Sehol, loptad - megint elfutott a méreg.

- Az igaz. De honnan?

- A magyaroktól.

- Hogyisne. A románoktól. Egy nap, egy éjjel megjártam, úgy jött alattam, mint a táltos.

- Te jó isten, most lovakat akarsz lopni?

- Igen. Ideát senki nem fogja keresni. Ha meg pakszúsa van, a kutya sem szól hozzánk.

- Miért hozzánk? Azt hiszed, én is megyek veled, te gyáva féreg. Ügy gondolod, hogy behúzol, mint a gólyával. Te ordítottál, mint az őrült, engem meg gyilkoltak.

- Ne hidd, hogy a veréstől féltem, hanem attól, hogy ha megkutatnak, megtalálják a pakszusokat. Aztán meg minek veressem magam azokkal a béreslegényekkel?

- Ha addig ordítol is, amíg a fejedet ki nem ordítod, én nem megyek veled egy lépést sem.

- Nem kell neked jönnöd, te bolond, hát egyből beszarsz?

- Be. Ilyennel nem foglalkozom.

- Meghallgatsz engem?

- Csak mondd, úgysem megyek. Azt még megteszem, hogy a vén lovad pakszusát kijavítom, de én félek.

Idegességemben a cigarettának is a tokját gyújtottam meg.

- Mondtam már, hogy neked nem kell jönnöd.

- Hát akkor én mit csinállok?

- Semmit. Megnézed, hogy melyik pakszus pászol ahhoz a lóhoz, amit áthoztam, esetleg, ha valamelyiken kell, javítói.

- Tudod, kit tegyél bolonddá? Azt hiszed, nem tudom, hogy ha elfognak, azonnal magad mellé tennél a börtönbe? Vagy lehet, hogy téged be sem zárnának, papírod van róla, hogy bolond vagy.

- Attól ne félj, engem nem fognak el. Olyan helyen megyek át, ahol a madár sem jár, egy ménest tudok, ami egész nyáron kint van, senki nem őrzi, víz veszi körül a legelőt, még nyomokat sem találnak utánam.

- Hát itthon mit mondanak, ha jó lovad lesz? Azt hiszik majd, hogy lelted?

- Mi közük hozzá? Akkor mit mondanak, ha a derest meg tudjuk venni, amin eret vágunk? Azt, hogy a bolondnak szerencséje van. Holnap a nevemre íratom a gebe pakszusát, legalább az elöljáróság is tudja, hogy van lovam, úgysem nézik meg, milyen.

Eddig is tudtam, hogy több ravaszság van benne, mint az összes cigányban, de ennyire nem ismertem.

- Arra nem gondoltál, hogy valamelyik cigány befúj?

- A másikat sem fújták be, pedig tudták, hogy loptam.

- Azt mért árulták volna el, amikor jól tartottad őket hússal? Nekik hoztad. De ha majd nem vágod le?

- Attól te sohase félj, ők tanúskodnak mellettem, hogy hol vettem. Mindenki azt mondja: én is tudtam azt a lovat, hé, csak akkor nem adta a magyar, vagy sokra tartotta. Mindig bolondnak áll a szerencse, annak adja az isten a sárga csizmát, aki nem tudja összeverni. Azt hiszed, nem ismerem a cigányokat? Ügy kiabálnak öt-hat pengőért, mint Ferenc. Mindenki esküdzik, hogy előle vettem meg a lovat.

Elhallgatott, egy ideig szótlánul mentünk. Valami érdekesre gondolt, fehér fogai kivillantak, lógatta magát menet közben, rám nézett, billegette a fejét és mosolygott. Jókedvűnek látszott. Szerencsétlen, ennek a pénz teljesen elvette az eszét, fogalma sincs, mit akar csinálni.

- Tudod, mit nevetek? - megrázta a vállam. - Hogy marták a húst, amikor hitelbe is adtam, öt ló is kevés lett volna.

- Éhesek.

- Éhesek ... Ha más árulja, felényit sem vesz némelyik. Tudták, hogy a bolondot be

lehet csapni.

- Miért kértél pénzt, mindenki tudta, hogy loptad.

- Tudták ...? De arra nem gondoltak, hogy az életemmel fizethettem volna?

- Nem mondták, hogy csináld.

- Csodálatos népség, becsapni, akit lehet, aztán kinevetni.

- Miért, mit kellene csinálni az olyannal?

- Nem kell semmit - mondta elkomolyodva -, de szűkülnek még nekem egy pengőért, mint a kutya.

- Mondd, nagyon haragszol rájuk?

- Én? Miért haragudnék? - Úgy tett, mintha meglepték volna a szavaim, de legszívesebben igent mondott volna.

- Te ... fáj az, ha valakit bolondnak tartanak?

Egy kicsit meglepődött, megállt, végignézett rajtam, aztán billegette magát tovább.

- Te is annak tartol?

- Most ne kérdezz, felelj! Fáj, ha valakit bolondnak tartanak?

- Igen.

- És azt gondolod, ha elkártyázod magadról a rongyot, mezítelen könyörögsz anyádnak szoknyáért, éjszakákon át dögönyözöd fogatlan Zsuzsát vagy szőrös Irmát harminc fillérért, akkor okosnak tartanak?

- Te nem tudod, hogy miért csinálom.

- Dehogynem tudom, nagyon jól ismerlek. Nem a játék szenvedélye hajt, hanem a bosszú. Elnyerni a gatyáját is a többinek, széttépni, megégetni, járjon más is mezítelen. Úgy gondolod, ha több bolond lesz, elvegyülsz közöttük.

- Mit érek veled, engem akkor is bolondnak mondanak. Amelyik kutyának veszett nevét költik, annak el kell veszni - sóhajtott. - Ne hidd, hogy mindenkit be akarok csapni, téged még egyszer sem akartalak.

- Igen? Akkor nézzél rám, olyan a fejem, mint egy kosár. Látod ezt? - mutattam a számát. - Még mindig vérzik. Ha eddig nem sikerült, most alaposan pótolta.

- Á ... dehogyis. Sokszor megtehettem volna. Amikor megváltuk a deresen az eret, akkor sem vitt rá a szívem. Éri csináltam mindent. Kiszúrhattam volna a szemed öt pengővel. De szeretlek, te nem nevensz, hanem szidol, ha olyat csinálok.

Nehéz volt Badának hinni, de azért sajnáltam. Mindenki tudta, hogy nem bolond, de mit lehet csinálni, ő tette magát nevetségessé. Szó nélkül baktattunk egy ideig, aztán gondolt egyet, belépett a kertbe.

- Ott a csósz! - kiáltottam utána.

Meg sem hallgatta, csak kóstolgatta az almát. Az öreg nagy ívben kikerülte, odajött hozzám.

- Szólj annak a bolondnak, menjen ki a kertből, mert még meglátja valaki.

Nevetve állt a vénember mellé púposra rakott sapkával.

- Na, hogy vagy, Pálinkás komám?

- Haladj, haladj, vigyen a fene a dolgodra - dörmögte a csósz.

Valamivel odébb leültünk.

- Na egyél - nyújtotta felém az almát sapkástól -, látod, néha jó is, ha az ember bolond, többet megengedhet magának, mint az okos. Értedi ezt?

Későn mentünk haza, amikor mindenki aludt, ha anyám meglátja, lesz mit hallgatni.

Szerencsémre korán elment, fejemre húztam a takarót, nehogy meglássa. Mindég déltájban keltem ki a vacokból, apám valahol a telep másik végén beszélgetett, hűvös volt a putri, az ablakot zöld akáclombbal rakta be anyám. Olyan délelőtti csend úszott a Párizs felett. A korán kelők még nem jöttek haza, a későn kelők azon gondolkodtak, érdemese már felkelni. Az emberek, mindég a nap állásától függően, valamelyik kunyhó hűvösében csoportosultak. Bada nagyon türelmesen ült a szemközti líciumbokor tövében, engem lesett, közben el-elbóbiskolt. Nem hagyta nyugodni a nagy terv.

- Ha csak két lovat hozok át a határon, az is egy vagyont jelent - mondta búcsúzóul az este -, itt a hordás ideje, úgy elkel, mint a jó bor.

Engem is ez foglalkoztatott az éjjel, de ahogy reggel belenéztem a tükörbe, elment a kedvem mindentől. A szemem alján éktelenkedő kék-zöld foltok miatt csak a fejem mertem kidugni a konyhából.

Olyan volt a telep, mint ahonnan mindenki elköltözött. A halkan beszélgető embercsoportban Táltosnak hangzott legjobban a szája, dicsekedett valamivel. Elég volt egy darab szalonna, végigjárta vele a Párizst, nem győzött kiabálni utána az asszony.

- Gyere haza, te Tatus, hozd haza a szalunnát, hadd főzzek rajta a gyerekeknek valamit.

Roszul beszélt magyarul, de a legjobb falus asszonynak számított. Az a fajta jóképű menyecske, akitől nem sajnáltak a parasztok egy kosár krumplit, hogy megtapogathassák a fenekét. Koldulásból nem lehetett eltartani öt gyereket, amikor az ember hónapokon keresztül nem keresett tíz fillért sem. De hát melyiknek nem seggezték a feleségét? Abból a sokszínű gyerekseregéből, amely a telepen található, senkit nem a gólya hozott.

A másik feleségéről mindenki tudta ezt, csak a magáéről nem akarta elhinni. Nem is akadt más beszédtemájuk napközben, csak az asszony meg a ló. Mindkettőt úgy nézték, mint a haszonállatot, de az asszony kifizetődőbb, könnyebben megszerezhető, és nem kerül semmibe a tartása. Sőt az tátotta a férjét. Ezért aztán mindenki hárnýék₃ asszonyon igyekezett, amiből nagyon kevés akadt. Az élhetetlenek nem kellettek a kutyának sem, csak amíg pénzük volt, aztán faképnél hagyták őket. Ha egy koldus vagy drótos jött valamerről, hajra mentek érte a nők, mind el akarta Venni.

Nagyon sok cigányt behívtak katonának, az asszonyok és lányok férhihiányban szenvedtek, nem bánták, ha félkezű, féllábú, csak feküdjön melljük valaki. Egész este ment a férjihívogató, táncoltak, riszálták magukat, majd megmászta a fiúkat.

Uborkahéjat tapasztottak az arcukra, hogy eltűnjenek a ráncok.

Bada észrevett.

- Mi van - lopakodott be a konyhába -, meglátták rajtad?

- Még senki, de nem akarom, hogy lássanak. - Beljebb húztam, mert kopasz Rózsi mindég ott ólálkodott a ház körül, nagyon pályázott rám.

- Mit akar ez?

- Ég a pendelye.

- Csald be, egyem a lelkedet, ellátom én a baját úgy, hogy a kórházba viszik.

- Menjen a bánatba, tele van kórsággal. Szólj apámnak, hogy levisszük a lovakat legelni. - Kapott az alkalmon, visz-szajövetbe már hozta a gebéjét is.

Sikerült kijutni a telepről, nem találkoztunk senkivel. Nagy, selymes fű lepte el a gödrök közét, Bada vigyorogva vetette el magát, vidám volt.

- Te, tudod, kivel háltam az éjszaka - megpróbált engem is felvidítani -, a Verge Margit lányával. Hajaj, pajtás, nem is olyan rossz nő az. Ott aztán van mire nézni, csupa háj. Nem törí fel az ember ágyékát. Neked is jobb lenne, ha fognál már valami nőt, mit félsz annyira tőlük? Vagy szűz akarsz maradni? Én ilyen idős koromban vágtam Szőrös Irmát.

- Azért nem bírsz megszabadulni tőle.

- Hát aztán? Minek szabaduljak? Nekem rak el mindent, amit a faluból hoz. Jobb lenne, ha éheznék?

- Köszönöm azt az ennivalót, amit a segge után kap. Az öreg magyarok jól megdörzsölik, aztán hazahozza neked a zsíros tepsit. Nesze, Dilóm, egyél!

- Bánom is én, ha dörzsölik, nem hagyja benne senki. Ne félj, ha pénzem lesz, szóba sem állok velük. Hozok valamerről egy jó mácsár₃ asszonyt, azok legalább nem a seggükkel kereskednek.

- Csak azok megválogatják, kihez mennek.

- Megválogatják? Ha kocsim, lovam lesz, füzérre szedem őket. Azt hiszed, nem értek az asszonyok nyelvén? Eddig is foghattam volna, csak látták, hogy csóró vagyok. Most már leszárom az egézet, ezekkel nem foglalkozok, kezemben a szerencsém, okosan bánok vele. Majd meglátod.

- Én nem látok meg semmit. Nem foglalkozok a szerencsédde, rám ne számolj.

- Hát akkor te bolond vagy.

- Nem baj, de azért nem akarok börtönbe kerülni. Gyere, inkább fürödjünk!

- Jó - sóhajtott -, majd megbánod.

A telepről odakiabáltak, amikor Bada levetkőzött, ő csak rájuk dűtötte a seggit.

- Ide nézz! Jöhettek holnap a fényképért.

Belevetette magát a vízbe, csak a másik szélén bújt fel. Kilépett a partra, ismét csinált

egy fényképet.

- Hé! Láttatok már cigány papot?

Ugrált, mint a bakkecske, csattogott a meztelen segge, annyira verte. Nem lehetett tudni, haragjában vagy jókedvében csinálja. Játszott, amíg a gyerekek meg nem dobálták. Visszaugrott a vízbe, feje, lába a víz alá merült, csak a fenekéből látszott egy darab, mintha valami ismeretlen tárgyat hozna a víz. Mindég a legjobb úszónak számított, pihenés nélkül kétszer-háromszor átúszta a gödröt, pedig volt vagy ötven lépés.

- Gyere, ússzunk versenyt!

- Oszunk - kaptam az alkalmon, már fáradtnak néztem.

- Aki hamarabb visszaér, öt cigarettát nyer. Állód?

- Állom.

Először úgy nézett ki, hogy valóban fáradt, a víz közepén azonban gyorsulni kezdett. Ez már csak erőlködés, gondoltam. Rákapcsoltam, egyszerre fordultunk, egy kis előnyöm is látszott. Nekibátorodtam, biztosra vettem, hogy lemarad.

- Hahó, nem játszunk ilyet, komám.

Mire én kiértem, már rég a parton állt. A nagy versengés közben nem hallottam, hogy apám kiabál.

- Gyere haza, gólyás! - integetett.

- Gólyás - kérdeztem Badától, mint aki rosszul hall -, hát ez honnan tudja?

- Gyere, keresnek, hé! ... - sürgetett.

- Na, Dilo, megint itt vannak értünk.

- Hát aztán, hadd legyenek. Nem veretjük tán szándékosan magunkat?

- Hogyhogy szándékosan, nem érted, hogy hívnak?

Apám még mindig a víz túlsó partján állt, megvárta, amíg felöltözöm.

- Fűtyölj rá, gyerünk valahová, majd megunják a várást, aztán elmennek.

- Persze, legföljebb előveszik helyettem az öreget... nem?

- Anyám haljon meg, ha nem bolond vagy. Miért vennék elő az öreget? Nem ő lopta a gólyát.

- Nem bizony, a rohadás egye meg azt a girhes húsodat, hanem te. Olyan vagy, mint a rossz csont-bőr lovad, edd le rólam a húst kínodban. - Nem szólt, némán hóna alá szedte ruháit, csapzott haja alól a messze kék semmit szemlélte, ahol a perzselő napfényen kívül csak az éjszakát lehet találni.

Nagyokat rúgott a puha, füvet feltörő vakondtúrásokba, aztán hóna alá gyűrt ruháit földhöz vágta, ahány darab volt, annyi felé rúgta.

- Mit akarsz?

- Megyek veled.

- Menj vissza a lovakhoz, mert megmondom, hogy te loptad el a gólyát.

- Megmondom azt én is - rakta magára a sarat marokkal -, legalább téged elengednek, engem úgysem ütnek, besározom őket.

- Jó ... majd megint duplán kapok.

- Akkor meg mondd, hogy én csináltam, jöjjenek értem. Már örültem, ha szabadulok tőle, ráhagytam mindent. Apám újra megjelent a telep szélén. A nagy csoport cigány

között, ami körülvette Kurucsót, nem láttam kakastollasokat.

- Micsoda gólyát loptál? - kérdezte apám.

- Ez tudja - mutattam a kisbíróra -, nézd, hogy összeverték tegnap. Gólyát követelt rajtam. - Felzúgtak a cigányok, ahogy meglátták az ütések nyomait. Kurucsó jobbnak látta a kardját készenlétbe helyezni.

- Indulj, fel a csendőrségre! - Megint megragadta a nyakamat. Apám is megfogott, kivett a kezéből.

- Nem mész sehova, eredj, legeltesd a lovat. Neked meg, ha valami kárt tett, kifizetem. Tessék, itt van két pengő - nyújtotta Kurucsó felé. Az rá sem figyelt, jött utánam. Sietni kezdtem.

- El ne szaladj, mert utolérlek! Indulj a csendőrségre!

Van eszemben, gondoltam, csak érjek ki a telepről, nem beszél velem. Végigvágott rajtam a kardlappal. Ha meg nem ugrok, a másik ütés is elér, csak a suhogását hallottam. Üldözőbe vett.

- Meg ne üsd a gyereket! - kiabált apám, és egy vasvillával szaladt utánunk. A többi cigány is rohant, ki mit tudott a kezébe kapni, azzal. Bada mezítláb szaladt felénk, ijesztő agyagkülséjével, mint az ördög, valami botféleséggel hadonászott.

- Megütlek, az anyád paraszt istenit!

A kard egyre közelebb suhogott hozzám, Kurucsó botladozott, de mindenütt a nyomomban jött. Ordított, nyilván azért nem hallotta a mieink kiabálását, mert ismerhette, hogy ilyenkor nem babra megy a játék. Bada közelített meg a legjobban, ahhoz azonban még elég messze járt, hogy megakadályozza Kurucsót, aki dühében már a kard élével csapkodott felém. Szinte nyögött belé, minden erejét beleadta csapásaiba, csak hogy egy arasznyival közelebb kerüljön hozzám.

- Megöl ez a bitang, ha elér - gondoltam -, vagy legalábbis megszabdal, hogy soha nem lesz ember belőlem.

Még bírtam a szaladást, de úgy éreztem, hogy a félelem egyre inkább erőt vesz a lábaimon.

„Csak a vízig érjek el, belefojtom, ha utánam jön.” Bada közeledése felbátorított, talán ennek köszönhettem, hogy elugrottam egy halálos csapás elől, aminek lendületétől a kisbíró megbotlott, de visszanyerte egyensúlyát.

Néhány lépés előnyt szereztem. Szétdobált szeméthulladékokon keresztül a víz felé szaladtam, talpaimba ropogva töritek bele a szétdobált csontdarabok és száraz tuskék, de a

fájdalomnak még a gondolatával sem tudtam foglalkozni, csak vittem megsibbadt talpaimat, ahogy inaimból telt.

Fel kellett mérni a helyzetet Bada és Kurucsó között, fogyott az erőm. Azok az évek, amelyeket az iskolában eltöltöttem, megpuhítottak, ellenállóképességem megsemmisítették. Az utánunk rohanó cigányok lemaradoztak, megálltak, rázták ütőszerszámaikat, ordítottak, ahogy torkukból telt, de Kurucsó üldözött, mint az ítélet. Behozta hátrányát, csapásra emelt karddal törtetett mögöttem. Nem volt annyi bátorságom, hogy hirtelen leálljak, vagy eléje vessem magam, vitt a kétségbeesés és a lendület, azzal a reménnyel, hogy Bada idejében közbeavatkozik, mielőtt két darabra hullanék. Talán az ördög vetett elém egy ócska lópatkót, rozsdás szegekkel az ég felé meredve, mint egy hátára fektetett százlábú bogár. Egyáltalán nem gondoltam rá, hogy felveszem, nem tudtam örülni a megpillantásának, nem jutott időm arra gondolni, hogy eszköze lehet a menekülésnek. Az ösztön cselekedett, azt éreztem, hogy kezemben a súlyos vasdarab, szerencsét sem remélve, vakon, utolsó erőmet beleadva hátam mögé dobtam a patkót. Eldobtam vele minden akaratom, megfordult velem a világ, célt és reményt veszítve visszanéztem, minden gondolat és elhatározás nélkül.

Kurucsó elhajította a kardot, tántorogva szorította két tenyerét az arcához, először egyik térdére, majd a másikra ereszkedve, beletúrta a fejét egy tyúktollas szemétkupacba. Bada megállt mellettem, hol rám, hol a vonagló kézbesítő rendőrré nézett, aki véres, tollas arccal, eszméletlen vergődésben hanyatt fordult. Apám lihegve támaszkodott a vasvilla nyelére.

- Hiii, ... az anyám istenit - mondta elnyújtott hangon -, ezt alaposan megpocsékolta. - Sírógörcsök szorongatták a torkom, válaszolni sem tudtam apám kétségbeesett kérdéseire. Kis csoportokban a többi is odaérkezett, némán nézték a rendőrt, ahogy az orrán-száján kifújtv levegő alvadt vérbuborékokban tornyosodott arca fölé.

- Vigyük be már innen - kérte apám, még mindig kétségbeesett hangon -, ne legyen itt a szemétdombon!

Előkerült valahonnan egy cafatokká mosott vászonlepedő, megpróbálták a vérzést elcsillapítani. A homlokáról lefittyedő bőr eltakarta szemeit, szája helyén egy formátlan lyuk tátongott metszőfogak nélkül, mérgesen kunkorodó bajuszából csak két tincs meredt kétoldalt. Egyáltalán nem hasonlított a régi kisbíróhoz.

- Hát ezt jól elintézted - sóhajtoztak a körülötte szorgoskodók -, veheted a világot a nyakadba.

Ott kucorogtam, ahol Bada várt rám órákkal ezelőtt, a lícium tövénél. Szidták a kisbíróét élesztgetés közben, minden található fehér rongyot összeszedtek, Khandi, feleségestől, könyékig véresen csillapítgatta a vérzést, nem köthették be a száját, mert akkor megfullad. Máskor a pokolba kívánta mindenki, most azon könyörögtek az istennek, nehogy meghaljon. Ez az aggodalmuk hamarosan elmúlt, ahogy magához tért, félkábultában orvosért kiabált, aztán az öreg Khandit hasba rúgta, lehet, ha a kard a kezébe kerül, a körülötte állókat megszabdálja. Szétfutottak, mint a kiscsirkék, ahogy támolyogva rohangu, hol az egyik, hol a másik után. Belegázolt a csoportosan bámészkodó gyerekek tömegébe, de mielőtt valamelyiket halálra rugdalta volna, megragadta két markos cigány, és hazavitte. Rajtam volt a sor, engem ugyan nem kellett ápolgatni, taknyom-nyálam

egybeszakadt a sírástól. Kétségbeesésemben nem tehettem mást.

- Menekülj, mert a bőröd rostának sem lesz; jó.

- Hová meneküljön - kérdezte apám, mint aki le akar beszélni -, talán ő a hibás?

- Haj, de könnyen vagy a dolgokkal, Boncza - förmedt rá mindenki -, te megvéded, ha érte jönnek a csendőrök?

Mondani akart valamit, de összeszorult fogai csikorgássá morzsolták hangját.

- Ne dévánkozz, menjünk, amíg nem késő! - sürgetett Bada.

Apám sem marasztalt tovább, nekem adta a két pengőt, amit nemrég Kurucsónak akart adni.

- A két szemed legyen a gyerek, Dilo!

Hallottam a zshivajgó tömegből apám hangját, ahogy futva elhagytuk a telepet. Lucskos lett rajtam az ing, míg átvágtunk a kiégett legelőn, messze elkerültük az országutat, árkonbokron keresztül egy távoli torony irányát néztük. Bada kötőféken vezette a vén pejkit, biztatta, meg-megcsapkodta, futottam utánuk. A fejembe zsúfolt gondolatoktól a fáradságot sem éreztem, vissza-visszanéztem, mint akinek hangyák másznak a hátán. Nagyon féltem a csendőrök kezétől. Messze magunk mögött hagytuk a másik falu határát is, amikor Bada megcsendesítette a gebét. Haja szürke sárcsimbókban lógott izzadságtól tisztára mosott nyaka körül, fehér fogai kivillantak összemaszatolt arcából, ahogy visszavigyorgott rám.

- Most már ne félj.

Lihegett ő is, de egész lényében boldognak látszott. Szemei sokkal nagyobbak lettek, a megelégedés öröme lobogott bennük, mintha azt mondaná:

- Na látod, mégis velem jöttél.

Jegyzetek:

1. Dzsukluno manus = kutya ember.

2. Gázso = idegen, nem cigány.

3. Mácsár = halásztörzs.

IV. rész

Lassan baktattunk a poros országúton, Bada beszélt valamit, én gondolatban rendszerezni próbáltam az elmúlt órák eseményeit. Valahogy futás közben kihullottak belőlem azok az aggodalmak, amik a Kurucsó véres arcának láttán átjárták minden porcikámat.

Nagy csozej volt. Már egy kicsit sem bántam, hogy szétvágtam a kisbíró pofáját. Két

pengőt ígért neki apám, ő mégis inkább verekedni akart.

Hát jól tettem. Egy vesszővel dühösen végigvágtam a gebén, újra trappoltunk mind a hárman.

Végtelennek tűnő ökörfogatok mellett kocogtunk el, nagyokat kurjantottak utánunk a búzakeresztektől nyekergő kocsik tetején bóbiskoló béresek, aztán újra beleszaladtunk a csöndbe, csak a lábunk halk, ütemes pufogása kísért, ahogy szétfröccsent talpunk alatt a finom, szürke por. Aranysárga lében úszott a határ, vakított a nap és az izzadság, a magános akácok szikkadt levelei kókadtan csüngtek, mint a tűzről leemelt levesben a zöltség.

- Vajon hová visz ez az út?

- Nem mindegy?

- Nem. Nem bizony, mert ez az út - megpróbáltam megfelelő gondolatot keresni, hogy kielégítő választ adhassak magamnak - a menekülés útja. - Elmosolyodtam a hazug, semmitmondó gondolaton. A menekülés útja? Ez? Csóváltgattam a fejem, sajnálkoztam saját gyarlóságomon. Menekülni ebből a világitból? Ugyan hová?

Távol, az ég görbülete alatt, keskeny, fekete csík húzódott, szemmel el nem érhető messzeségben. Homlokom összehúzott ráncai között, portól, izzadságtól összetapadt szempilláim alatt éreztem, hogy ismerem azt a szigetet, az évszázados fákkal körülvett csalóka pázsitot, ahol az ököristállók sötét ingoványában elvész emberek és állatok különbsége, a bűzök és a férgek elválaszthatatlanul keverednek össze. Időtlenül folyik egybe; minden. A nappalok és az éjszakák váltakozása csak a fény és árnyék, a hideg vagy a meleg egymást kiegészítő összetartozása, percek és órák nélküli örökkévalóság.

Jártam ezen a szigeten, visszatérnek füstös képei, melyeket! mintha nem is három, hanem harminc vagy száz év távolából néznék. Megmerevedve a gondolatok hevenyészve egymásra dobált figurái között, körülöttem áramló ízek, színek, szagok felforrósodott hevében nincs erőm, hogy egyesüljek velük, mert egyformán szeretem, gyűlölöm és félem őket. A felvillanó képekben ismerős alakok jelennek meg, esküdni mernék, hogy soha nem láttam őket, közelebb kerülnek vagy távolodnak, hallgatnak a kitalált nevekre, mégsem tudom hová tenni. Olyan útra tévedtem, ahol minden percnek jelentősége van, mert azokból tevődik össze az idő. Megy, rohan, nem visz magával sem-! mit és senkit, aki nem tart vele, irgalmatlanul otthagyja. Amióta feltűnt a Tisza-birtok, nem siettünk. Lassan poroszkált a vén gebe, orrával meg-megérintve a földet, megszagolt minden göröngyöt, mint aki előre élvezi az illatot, amivel örökre egyesülni fog.

Valahonnan egy kolomp ütemtelen kalapálása ébresztgette :a határ álomba zsibbadt, delelő béreseit. Csak a csönd ébredt fel, hogy felfalja a kolompszót, aztán lassú, percegő kemencéjében emésztett tovább.

Ki tudja, mióta szaladunk? Akár meg is állhatnánk, vagy leheveredhetnénk valamelyik fa hűvösébe, alhatnánk, amíg az éhség újból futásra nem kényszerít bennünket. Mert mindig szaladunk, egyszer ezért, máskor azért. Végeredményben mindegy, ugyanazt a célt közelítjük meg mindkettővel. Lehet, hogy nincsenek is célok, csak szaladunk, aztán megállunk valahol, azt hisszük, hogy révbe értünk, majd újabb lendülettel nekivágunk, talán épp oda, ahonnan elindultunk.

A gebe megtorpant, Bada meglapult előtte, mint a vízslakutya, majd meghajlított derékkal, attól tartva, hogy észreveszik, nekiiramodott a lekopasztott borsóföldnek. Két tűzok véresen egymásba kapaszkodva, a bosszúvágtyól megfélemedkezve a rájuk leselkedő veszélyről, tompa szárnypufogással verte egymást. Élethalálharcukban nem vették észre, hogy Bada rájuk rontott. Nagyon gyorsan játszódott le az egész. A hatalmas madarak, elvakulva a méregtől, kiszolgáltatották magukat saját vesztüknek. Bada elrúgta magát a földtől, kis ívet húzott a levegőben, hallani lehetett a reccsenést, ahogy összeomlottak az egyik tűzok csontjai. A madár szétterjesztett szárnyai hangosan dübörögtették a földet, csőrével erősen fogta a már ösztönszerűen menekülni próbáló másik feje körül a kékre-vörösre duzzadt lebernyeget. Eszembe sem jutott, hogy segítek, teljesen lenyűgözött a látvány. Újabb küzdelem kezdődött, por és barna pihék röppentek a levegőben, Bada hemperegve kapaszkodott a madába, az már kicibálta magát ellenfele csőréből. Az összetört csontú tűzok szárnyai segítségével három-négy lépésnyire elvergődött, imbolygó testét felemelte a földtől, aztán erőtlenül visszahanyatlott. A másikkal még állt a harc, menekült volna, vergődött, csapkodott a szárnyával, de nehéz súlya miatt nem tudott felszállni. Bada teljesen kimerült, bukdácsolva kapaszkodott a tűzokba, kitépett tollak örvénylettek körülöttük. A megtépázó zott nagy madár hihetetlen erővel vonszolta támadóját maga után, telerúgta szemét-száját porral, erős farktollai fürtöstől maradtak Bada kezében, mire félig megkopasztva sikerült annyi egérutat nyernie, hogy lomha szárnycsapásaival felemelkedjen a levegőbe. Bada szomorúan nézett utána, aztán szemrehányó fejcsóválással felém fordult.

Elismerően bólogattam, egy kis segítség valóban elért volna. Hangos krákogással igyekezett megzilált külsejét rendbe hozni, megállt a haldokló tűzok mellett, nyakánál fogva két kézzel a levegőbe emelte, kivillanó fehér fogai azt mutatták, hogy gyorsan elfeledte előbbi kudarcát.

- Hahaha! Mindjárt megeszünk.

Nem lehet tudni, hogy jó- vagy rosszindulatból mondta. A madárnak már mindegy volt. Még egy utolsó mozdulattal összerándult, aztán teljes erejével kirúgta lelkét. Szürke körmei beleakadtak Bada inge nyakába, csak egy halk reccsenés hallatszott, és az ing gallérostól belegyűrődött a nadrágja korcába.

- Hú ... az anyád rohadt istenit!

Hirtelen támadt indulatában a madarat addig forgatta maga körül, amíg le nem szakadt a feje. Mellén szabályos vércsíkokban patakzott a vér, egy ideig a leszakított tűzokfejjel törölgette, aztán a délelőtről testén maradt, vértől felázott sárral betapasztotta. Mire visszatért hozzám, már elfelejtett mindent, nevetett.

- Ezt nézd meg!

Félve ugyan, de látszott, hogy melle dagad a büszkeségtől, ahogy levegőbe emelte a fejetlen tűzokot.

- Nyom vagy tizenöt kilót.

Elismerően emelgettem én is, valóban volt benne hús bőven.

- Majd az erdőben elintézzük a sorsát - motyogta, ahogy széttépett inge darabjaival felkötötte a ló hátára.

Indulás után már én sem tudtam másra gondolni, mint a hasamra. Az erdő csak akkor tűnt fel, amikor átbújtunk egy sövénynek beillő fasoron.

Apró tanyák húzódtak meg a dűlőutak mentén, valamikor célszerűen épültek, de oly nagy volt itt az istenáldása, hogy agyonra lakták a kommenciós csőszök ivadékai. A vályogból készült viskókat félig elnyelte a föld, az irdatlan bozótrengetegből csak a füstölgő kémények látszottak.

- Hogy esszük meg, hé? - Bada ki sem zökkent gondolataiból, félvállról hátravetette:

- Sülve.

Bolond, gondoltam, azt én is tudom.

- Hát kenyér? - nyaggattam gargarizálva, ahogy számban összefutott a nyál.

- Éhes vagy? - kérdezte ellágyuló hangon.

Nagyot köptem, jelezve, hogy úszik a nyálam. Lábujjhegyre emelkedve körüljártatta tekintetét a tájon, szeme megakadt egy lakottnak látszó tanyán.

- Na, mindjárt eszel.

Úgy mondta, mintha valami láthatatlan tarisznyát keresne a fasor sűrűre nőtt hajtásai között. Nagyokat nyögött, míg nyakló bicskájával elnyiszált egy botvastagságú akácfajövést, gondosan megtisztogatta, a felső két ágat arasznyi nagyságra elmetsette. A meghámozott fehér botot beleforgatta a porba, hogy régi, koszos látszatot keltsen.

- Majd jövök, itt várj meg!

Elindult, mint egy született béna a frissen készült hónalj mankóra támaszkodva. Ahol úgy gondolta, hogy nem látják, vállára vette a mankót. Egy darabig kísértem tekintetemmel, aztán a gebét levezettem az árokba, a frissebb, dúsabb fűbe. Falta, ahogy a száján befért. „Amelyik ló tud enni, az életrevaló.” A gebe zápjai jól szóltak. Vajon hogy hívják? A gebe nevet én adtam rá. Minden lónak van igazi neve is. Van hát, na és? Nekem is van, Badának is van, akit én ismerek, mindenkinek van, mégsem hívja úgy a kutya sem. Az igazi név csak arra való, hogy be lehessen hívni katonának. A lovakat is besorozzák. A jókat. Az emberekből is a jókat válogatják ki. Ajaj.

Katonának meg csendőrnek meg katonalónak azért mondják, hogy jó, mert tudnak rúgni.

- Igaz, Csinos? - Hátrahúzta a füleit, rám nézett, megállt szájában a zöld fű, úgy láttam, hogy megraggyantak a szemei. Te jó isten, ezt Csinosnak hívják! Persze hogy Csinosnak, tegnap olvastam a pakszusát, ha az igaziból az övé. Én is két születési bizonyítványt váltottam már, mindkettővel a Fardi bácsi unokái járnak, nehogy bevigyék őket katonának.

- Én elhiszem, hogy te Csinos vagy.

Végigsimítottam a ló csontos gerincét, felém dőlt, jólesett neki.

- Elfáradtál, ugye? - paskolgattam a nyakát. Dübörgő, renyhe bélmozgás volt a válasz, csak azt nem tudtam, melyikünk hasa korgott. Éles körömmel káfrolásztá bendőmet az éhség, tegnap ilyen tájban ettem, amikor elindultunk a moziba. Nagy légyraj lakmározott a Csinos hátára kötözött tűzok nyakán, itt-ott sárgásfehér tojáskupacokat lehetett látni,

rárakták a jövő nemzedéküket is.

- Jézus Mária, mennyi hús van ebbe? - Élvezettel tapogattam a tűzök hatalmas combjait. Az erdő már egészen közelinek tűnt, óriási tömege betöltött mindent, a lassú mozgású ökörfogatok sorai szaggatott vonalakká zsugorodtak lába előtt. Az erdő felett keringő varjúsereg zsidongása elnyelte a béresek rikkantásait. Több mint ötven ökörfogatot számoltam, mind búzakeresztet vitt. A magasra rakott szekerek valamelyikéről időnként egy telt torokhang mélyen belemart a madarak tivornyájába, nem tudtam megállapítani a „Sej, idesanyám” dallamát, mert ahányszor elkezdte, mindig más, vagy teljesen ismeretlen kótán énekelte.

Csinos élénken tépte a füvet, megrezzentek a falevelek, ahogy egy eltévedt szellőcske meg akart bújni közöttük, mélyre merültem a gondolatokba, lassan szememig értek, még Csinos egyhangú darálása sokáig bennem dobolt, aztán az is elszállt. A cigánytelep kutyái szűkülve fogtak körül, olyan kicsi volt a lábuk, hogy a hasuktól nem tudtak menni, csak csúsztak a földön.

Edcs kis punukám, hogy került ez a vasdarab a hátadba? Véres kézzel simogattam egy elázott fél vályogot, ahogy hozzáértem valamelyik kutyához, mindből egy-egy vályogdarab lelt. A cigányok messziről néztek, csóváltgatták a fejüket, egész testein ragadt a sártól, megpróbáltam szétnyitni az ujjaimat, nem engedte a sár, apró tűszúrásokat éreztem a karomban, mondani akartam, hogy ez nem én vagyok.

- Na vorbi!² - kiáltott Bada.

- Látja, gazduram, nem süket ez, csak néma szegény.

Az álomtól kábultan ültem az árok szélén, de azért megértettem, hogy ez nekem szól.

- Kodé phengyom, szár Tu muto szár.³

Vajon miben sántikál megint ez a bolond, miért akarja elhítenni ezzel a szerencsétlen másik bolonddal, hogy néma vagyok? Bada a rozoga kordén ült, vigyorogva, mint valami bábaasszony, mankójával huncutul mutogatott a parasztbácsira, aki nekifeszülve a két rúd között húzta a kordét.

- Hóha! - A bácsi megállt, lesegítette Badát a kordéról.

- Hát ez az, gazduram. Igazán jóakarátú, az isten is magának teremtette, nem rúg, nem harap, végigsimíthatja a koromhegyéig. Hozd fel csak, te néma, az árokból! Ezzel akár a templomot elhúzhatja. Oldozd már le róla azt a döglött pulykát, nem látszik jól az alakja.

Csinos makrancoskodott.

- Olyanok ennek a fogai, mint a rizskása. Van benne egy kis száraz keh, de ettől ítéletnapig élél.

Az illető már túl lehetett a középkoron, vörös borostái alatt szabálytalan négyszögekbe képződtek a ráncok, melyek hol bemélyedtek, hol elhalványodtak, ahogy mustrálgatta a lovat.

- Sovány.

- Az igaz, hogy nem reng rajta a hús, de ha jó gazdára talál, meghálálja a takarmányt.

- Gyenge.

- Ez gyenge magának? - Két kézzel meghúzta a ló farkát. - Akár a hegyet elhúzza. - Úgy tett, mint aki megsértődött, mérgesen végigtörölte a ló kiálló bordáit. - Nem kötelező ezt megvenni, ha nem akarja. Menjünk, te gyerek, még nagy út áll előttünk. - Meglóbálta feje felett a mankót, már majdnem elhajította, amikor eszébe jutott, hogy ő béna.

- Arra van Geszt? - kérdezte, mint aki csak azért lóbálta meg a mankót, hogy bemérje az irányt.

- Hát mennyit kér érte a komám?

- Tudja, öreg komám - mondta Bada megenyhülten -, nem szívesen válok meg tőle, úgy hozzánk nőtt, mint a gyerek. Sok jón, sok rosszon keresztülmentünk vele, mert a magunkfajta koldusnak mindig megvan a maga baja, most is csak azért vettem áruba, hogy tudjak valami orvosságot venni az asszonynak. Elhiszi, öreg komám, hogy másnak nem adnám el, de tudom, hogy magánál jó helye lesz, istenemre, ha majd erre járok, nem fog kiverni a tanyából, mert becsaptam.

Megfogta az illető kezét, erősen belecsapott a tenyerébe.

- Tíz pengőért legyen a magáé, gazduram.

- Sok - mondta az ember kurtán.

- Hát mit ér magának?

A gazda még egyszer körüljárta a gebét, megtapogatta a lábait, aztán visszament Badához. Egy ideig úgy tett, mint aki számol valamit, le sem vette szemét a lóról, csak úgy belecsapott a feléje nyújtott tenyerébe.

- Öt pengőt.

- Micsoda? Öt pengő? Inkább ott haljon meg a feleségem, ahol van, de a lovamtól nem válok meg. Hallod ezt, Csinos? Öt pengő, hát a bőrdéért is többet adnak, ha lenyúzom.

- Ebben az irigy sem talál hibát - bökte oldalba a mankóval -, látja, olyan, mint a kezes bárány.

Csinos az egész egyezkedés alatt aludt.

- Ennek az utolsó ára, gazduram, nyolc pengő - bicegett vissza Bada a paraszthoz -, ott haljon meg a feleségem, ahol van, ha egy fityinget is eresztek belőle. Fogja csak be a kordéba, meglátja, minden küllőre indít. Amíg él, megemleget érte, mert ilyen lova nem volt, amióta kétágú gatyát visel. Itt dögöljön meg, ha egy vásárban behunyt szemmel nem adnak érte két darab tízest.

Újra odatartotta a tenyerét.

- Na, mit ér magának? - nézett rá várakozóan.

- Hatot. Nem csúfoltam az árát - rázta meg a paraszt Bada kezét, mint aki búcsúzkodni akar.

- Várjon, gazduram, ne siessük el a dolgot. Maga is szegény ember, én is szegény ember vagyok, ne legyen egyikünknek sem igaza, vágjuk ketté a különbséget. Most már nem

mondhatja, hogy kitartottam az árát.

- Nincs több pénz a háznál.

- Nem baj, gazduram, meg tudunk mi másban is egyezni. Láttam, szép búzakenyeret sütött a komámasszony. Legyen hat pengő meg egy szép nagy magyar kenyér.

- El van kelve - csapott Bada tenyerébe az illető. - Még kapnak mellé kentek egy darab szalonnát is.

Mi nem nagy hasznát vettük a Csinosnak, csupán eggyel többen voltunk. Az utóbbi órákban valahogy megkedveltem, mint egy komoly öreget, aki nem szól, csak teszi a dolgát, vagy üres óráiban mélyen magába száll, meghányja-veti a tennivalókat, aztán úgy csinál mindent, ahogy illik.

- Na, komám, ha beválik a pejgó, egyszer fizetek egy jó áldomást kendnek.

Megjött János bácsinak a beszélni való kedve.

- Ne mondja nekem a komám, hogy gazduram, a zsidó itt a gazda, ismernek engem a környékbeli cigányok, a rossz Székely János mindenkinek komája.

- Ajjaj - gondoltam -, Bada, most cigánynak adtál el szentet.

Laposakat is kacsintott rám a rozoga kordélyról, ahová János bácsi felsegítette.

Rohadjon meg az a kormos Palaló húsod, most is húzatod magad ezzel a szerencsétlen másik bolonddal! Láttam, hogy a pokolba kívánom, nevetve mutatott bénának tettetett lábára.

- Nyomorodj meg! - vágtam hozzá sziszegve a döglött tűzököt.

- Menjünk, János komám, éhes ez a néma.

Szerettem volna eltángálni a mankóval, de János bácsi a jó vásár örömétől kocogva indította el a kordélyt. Örültem, hogy Csinos új gazdára talált, ki tudja, milyen gondolatok születnek Bada fejében, nem sokat gondolkodna rajta, hogy agyonüsse.

Egy terebélyes, piszkos ruhás gazdasszony fogadott bennünket, a tanya ágasokra épült eresze alatt ült, szétterpesztett lábakkal, három lelences gyerek riadt tekintettel lesett ránk. Körülöttük széttaposott, friss gyerekszart dongtak a legyek. Csinos magasra tartott fejjel nyerített a tanyaudvar tótágast álló rendetlenségébe, röhögött, míg a seggén a ruhát friss mozdulatokkal seprő gazdasszony elébünk nem állt.

- Nem hagyta tán magát becsapni ezeknek a fekete lelkű embereknek?

- Nem vagyunk mi olyanok, kezét csókolom - nyögte Bada, amíg János bácsi leemelte a kordélyról.

- Ááá, kentekbe nem nagyon lehet bízni.

Bada félretartott fejjel, sántikálva körültopogta az asszonyt, amíg János bácsi tisztázta kilétünket.

- Ismeri is kend! - mondta az asszony hitetlenkedve. - Na, osztán kíváncsi vagyok rá, hogy mennyi volt.

- Hat.

A gazda igyekezett röviden kielégíteni az asszony kíváncsiságát, akinek kérdő tekintete megingatta a jó vásárba vetett hitét.

- Hát, Székely János ... - bizonyára azt akarta mondani, hogy ezek bolondok, de még gondolkodott, marokra fogta ülepén a zsírtól, kosztól ragadós krepdesinruhát, lassú, egyenletes mozdulatokkal dörzsölte a seggéhez, amíg meg nem találta a megfelelő választ.

- Nem tud kend vásárolni, ha nem vagyok ott.

Székely János lesütött fejjel mosolygott, érezte az asszony hangjából, hogy neki is kedvére tett, de ez így van a kupecvilágban, mindig ócsárolják a vettet, és dicsérik az eladót. Ők jól ismerték egymást, az orruk alatt bujkáló ráncok felforgatták a vékát, ami alá el akarták rejteni az örömeiket.

- Jó darab, egészséges asszonya van kendnek, öreg komám - ingatta Bada nyomatékkal a fejét -, ehhez aztán van mit csinálni.

- Tud is ő mit csinálni - csapott át nevetésbe az asszony -, mikor egész nap agyondolgozza magát.

- Azt azért ne mondja, komámasszony - hízelgett Bada -, látom, hogy három gyereket is összeboronált.

- Össze bizony, a lelencből.

Annak ellenére, hogy a gyerekeken látszottak a lelencek jellegzetes ruhadarabjai, Bada úgy tett, mint aki nem akarja elhinni.

- Pedig ez a kis szaros inges hasonlít is a komámhoz. Székely János odaintette a három némán bámuló gyereket.

A szőke lelencgyerek bordásra nyírt koponyáján nagy seb éktelenkedett, a gazda végigpaskolta a hátukat olyan mindenki gyerekének kijáró szeretettel, megnézte a légy dongta sebet, ujja hegyével kulimászt szedett a ikordé tengelyéről, rákente a sziszegő gyerek fej sebére, a maradékot beletörölte nadrágja elejébe, aztán intett nekik, hogy visszamehetnek.

- Hát a fizetést már az asszony intézi - mondta János bácsi -, ő bajlódik ezekkel a kölykökkel, az övé a píz.

- Bizony, Székely János, nem is volna kendből semmi, ha én nem lennék - büszkélkedett. - Minden hónapban tizenöt pengő jön a tanyába. Melyik cselédasszony teszi ezt meg? Kend is a nyakába veszi hajnalban a puskát, te meg, Gargya Julis, bolondulj meg a lelenceiddel. Ott még a sütés, minden héten három kenyér cipó, de oszt akkorák, mint egy kocsikerék.

- Jól van, na - csillapította Székely János -, hát éppen azért kell a ló, nem bírod már a gyaloglást. Úgy el lesz ez a gyerekekkel, mintha nem is vóna.

Julis néni rá sem figyelt, csak szidta Székely Jánost, mert az ő apja valamikor a Tiszáék idejében béresgazda volt, most meg a más kölykeivel kell bajlódni.

- Bár soha ne ismertem volna meg, Székely János, olyan lány nem cseperedett több a

majorban, mint én, ha hozzákezdttem énekelni, a segédtsízt urakra is rájuk jött a happaré.

- But dzsenel khohovel.⁴ - súgtam.

- Mit motyog a néma?

- Eső lesz, Julis néném.

- Hogy a fene a jó dolgát, azt is megérzi.

- Meg ám, foggal bújt ez ki az anyjából. Hozza, Julis néném, minél előbb a pénzt, nem szeretném, ha a vihar utolérne bennünket.

János bácsi, ígéretéhez híven, megadta a szalonnát, Julis néni csak a zsákot sajnálta, amiben hat macska sem fogott volna meg egy egeret. Jóformán a G. D. otromba betűit nem fedte folt. Mindenáron az én nyakamba akarta sózni, sajnálta Badát, hogy fiatal ember létére olyan szerencsétlen.

- Nem lehet ezzel boldogulni, asszonyom, ha egyszer megmakacsolja magát, nincs isten embere, aki rábeszélje valamire. A zsákért meg ne aggódjon, ha egyszer erre hoz az utam, visszaszolgáltatom.

Sokáig szótlantul mentünk, Bada rég eldobta a mankót, én továbbra is némának tettem magam, csak azért, hogy bosszantsam. Ügy határoztam, hogy nem eszek a Julis néni kenyereiből, nagyon piszkosak voltak a kezei, de ahogy az erdőhöz közeledtünk, mindinkább elálltam gondolatomtól. Meg-megcsapta orrom a friss kenyérszag, úszott a nyálam az evés gondolatára, már csak a makacsságom tartott vissza, hogy el nem vettem tőle. Egy folyondárral benőtt rőzsekazal mellett ütöttünk tanyát. Amíg Bada a tűzgyújtással foglalkozott, én már könyékig jártam a puha kenyér belsejében.

- Nehogy beteg legyél!

Mellém kuporodott, szemei könnyben úsztak, lehet, hogy a füsttől, lehet, hogy az éhségtől meggyötört külsőm láttán.

- Van most már kaja, ne búsulj.

Kiborította a zsák tartalmát, Julis néni sót, paprikát, vereshagymát is csomagolt.

- Ebből lesz majd igazi, úri vacsora - veregette a döglött tüzököt. - Vágjál csak nekem is egy darab kenyeret.

- Micsoda gyönyörű combok!

Paskolgatta, mintha valami szép lány heverne a lábai között, nagyokat harapott a friss, ropogós héjú kenyérből, aztán tépte tovább.

- Ráérsz bemenni majd, addig meg, amíg a napszámosok be nem mennek, akár három ilyen tüzököt is meg tudnánk enni.

Előbb azt hittem, hogy a tüzöknek beszél, de ahogy rádöbbsentem, megakadt a torkomon az ennivaló.

- Hát te?

- Én? - nézett rám meglepődve.

Megpróbáltam lekényszeríteni az utolsó falatot, de már nem ment, nagy, hosszú nyálcérnával kifordult a számból. Ennyire soha nem éreztem az egyedüllét súlyát, mint ebben a pillanatban. A menekülés és a csavargás gondolatával már úgy-ahogy megbarátkoztam, kettőnek talán könnyebb elviselni, egyedül viszont képtelen vagyok egy lépést is tenni. Már bántam, hogy ilyen gyermekes gyengeséggel elérzékenyültem, szégyelltem az orromon végigfutó könnyek versengését.

Ki akartam mondani a gondolataimat, melyek egész úton a fejemben motoszkáltak, de csak csuklottam, szipogtam, téptem magam körül a füvet, pedig már szilárdan elhatároztam, hogy visszamegyek azon az úton, amelyiken jöttünk. Mit csinálnak velem? Agyonvernek vagy bezárnak? Az is jobb lesz, mint vadidegen emberek között örökös rettegésben élni. Egy nagy, visszafogott lélegzettel sikerült valahogy kinyögnöm.

- Hazamegyek.

Bada nagy sietséggel cibálta a tűzök tollait, kapkodott az orrához, mintha a pillék idegesítenék, sepegte a tenyerével, hol a tűzöket, hol a nadrágját, sziszegett, nyögött, mire saját hangját megtalálta.

- Ha jóllaktál, vágjál két kétágú botot, olyant, mint a mankó volt.

- Ments meg, uram, a bolondoktól - gondoltam -, ez teljesen bedilizett, már azt sem bánja, ha a széllal versenyt futok, csak mankója legyen kettő. - Hordd el hónaljmankónak ezt az erdőt - ugrottam fel mérgesen -, én tovább nem árulok veled egy gyékényen.

Nekiiramodtam a tarlónak, amin átjöttünk.

- Hová mész, bolond, hé? Emerre az erdő! Vissza sem néztem, csak mentem.

- Nem hallod? - visszhangzott újra a hangja. - Ha utánad megyek, megraklak!

Gyere csak, gondoltam, megraklak én úgy, hogy két zsákkal leszel. Valahogy kívántam is, hogy utánam jöjjön, legalább a keserűségem valami bosszúval enyhítem. Hallottam, hogy a tarló ropog a hátam mögött, nem szaladt, csak nagyokat lépett.

Lelassítottam a lépteimet, valami keményebb tárgy után néztem a zsebeimben, egy pillanatra megörültem, de aztán szégyenkezve húztam ki a pejkó árát szorosán beletekelve egy rongydarabba., Bada már mellettem jött, nem tudott szólni, csak zokogott.

- Most miért sírsz - gyúrtem le én is a sírógörcsömet -, ne ijedj meg, nincs szükségem a pénzedre. Nesze!

Kézzel háritotta el magától a feléje nyújtott pénzt, nem tudtam sokáig kínálgatni, engem is elfogott újra a gyengeség, jó hosszú idő eltelt, mire istenigazában kisírtuk magunkat. Lassan már azt sem tudtuk, hogy miért sírunk. El-elcsukló hangon, apró szemrehányásokkal próbálkoztunk vigasztalódni, míg végül beláttam, hogy Badának igaza van.

Kevésnek bizonyult a tizenhat évem ahhoz, hogy felismerjem azokat a cselfogásokat, amikkel tervét előkészítette. Rejtélynek tűnt előttem a némaságom, az ő bénasága, és legkevésbé értettem a Csinos elkótyavetyélését, amikor ő tizenöt pengő fejében kapta az okányi sintértől.

- Nem vihetlek magammal - mondta szomorúan, amikor visszamentünk a tűzhez -, én

még ma este átmegyek Romániába, innen csak egy hajítás a határ. Nehogy azt gondold, hogy bolondságomban beleugrok a bajba, nem reszkírozhatunk semmit. Azért nem kísérlek be a majorba, mert száz olyan ismerőssel találkozhatunk, aki egy mérges csendőrtekintetre elárulja apját, anyját. Ha eddig megúsztuk, hogy helyettünk két szerencsétlen koldust láttak, akkor most már ne rontsuk el.

Közben kiforgatta a tűzök belét, keskeny szalonnacsíkokat vágatott velem, amit begyömöszölt a felhasogatott hús közé.

- Így ni.

Simogatta egyre vidámabban, valamit mondani akart, de aztán maga indult el az erdőbe, két mankóféle bottal tért vissza, egy kihegyezett nyársat átdugott a madár testén hosszában.

- Ezt majd forgasd - illesztette rá a földre szúrt kétágú fákra -, én meg csurgatok rá szalonnaszírt.

A vadászlakomának beillő hússütés elfeledtetett velünk mindent, észre sem vettük, hogy a nap elbújt az erdő túlsó oldalára. Nem győztem eleget gyönyörködni az egyre jobb szagot árasztó, rózsásra pirult húsban, ahogy kiizzadta magából a betűzdelt szalonna zsírját.

- Majd szóljál, ha jó lesz!

- Ha akarod, már jó - riadt fel gondolataiból -, a hús akkor a legjobb ízű, ha félig sült, félig főtt.

Megálltam a forgatással, amíg lekanyarította az egyik combot, letette a fűre hűlni.

- Vágd le a másikat is!

Fordítottam egyet a nyárson. Rám nézett, életemben először talákoztam olyan tekintettel, amelyből olyanféle értelem sugárzott, mint azoknak a háziállatoknak a szeméből, amelyek egy mozdulatból követik vagy kitalálják az ember gondolatát. Bicskáját mélyen belemerítette a sístergő húsba, keze fején apró buborékokat vetett a fröcsögő zsír, összehúzott szemében felvillant valami fény, amit nem lehetett felismerni, hogy harag vagy bánat. A kifaragott lábakat egymás mellé helyezte.

- Így jó?

Nem szóltam, ezek a percek nem adtak alkalmat a sok beszédre. Máskor talán megkérdezzük egymástól, mire gondol, vagy csak azért, hogy úzzuk a némaságot, összefüggő vagy összefüggéstelen szavakkal, önmagunk rossz gondolatát is elhessegetve átadjuk magunkat az evés élvezetének, fecsegünk, di csekszünk, ízes falatok között lenyeljük keserű aggodalmunkat, elfeledünk mindent, ami percekkel ezelőtt bevájta magát gondolatainkba, csupán egy érzés marad, az, hogy éles fogaink megszámlálhatatlan kalapálása közben már böfögni kell, mert megtelt a zsák, és mi lesz a maradékkal, nem tehetjük el holnapra.

Ki tudja, mit hoz a holnap.

Hűltek a combok, mi néztük, mint két színig töltött poharat, amit ki kell üríteni. Így szokás minden búcsúzaskor, torkig enni vagy inni magunkat, nem érezni az elválás

pillanatait.

Mindig ez fáj a legjobban. Ezeket a perceket kell elzsibbasztani, hogy ne fájjon a nagy műtét, ahogy a sors kegyetlen késével felhasítja a lelkünket. Aztán a béna is megszokja a mankót.

Mi is búcsúztunk egymástól. Nem tudtunk összekoccintani poharat, elmaradt a szívből jövő thavesz baxtalo^s is. Némán csontig rágtuk a combokat, mintha minden bajt, minden veszélyt fogainkkal zúznánk szét, hogy a másik útját semmi ne gátolja, baj nélkül térjen vissza, mielőtt megkeseredne szánkban a falatok íze. Bada ment el előbb, még az erdő bozótjaiból visszaintett, aztán elnyelte a rengeteg.

Este értem be a majorba. A pislákoló villanyfény csak sejteni engedte az apró ablakos istállósorokat, de már érezni lehetett a lüktetést, ahogy száz és száz szarvasmarha kitágult orrlyukán ki-be tódult a levegő. Nagyot ittam az örökké folyó artézi kútnál, sokáig paskoltam arcom a langyos, sima vízzel, amíg kedvet nem kaptam a mosakodáshoz. Már kerekre duzzadtak talpaim a hosszú út után, a kút környékén tócsában álló trágyáié viszkető fájdalommal marta felszakadozott lábujjaimat. Az etető béresek valamelyike egész közletről énekelte újra a „Sej, idesanyám” kitekert nyakú dallamát, mintha csak engem akarna bosszantani vele. Durcásan ültem fel az egyik tartóoszlopra, lábaim térdig belógtak a vízbe, a béreslegény cudar jókedve kiverte fejemből előbbi gondolataimat, lehet, hogy az évekkel azelőtt itt töltött hetekre gondoltam, talán arra az éjszakára, amikor Babi gyerekes anyáskodásával elvezetett egy ismeretlen érzésektől duzzadó folyóhoz, aminek vérhullámai elárasztják a legmagasabb agyat is. Nekem azóta nem sikerült beleesnem, önszántamból meg szinte kerültem ezeket a partokat.

Nagy nevetés hallatszott az istállók felől, mesélnek, vagy valami bolondra akadtak, aki elszórakoztatja őket.

Sokáig hallgatóztam, melyik istállóból jön a hang, aztán gondolataim újra másfelé mentek, kergették egymást, hol a múltba, hol a kilátástalan jövő felé. Szerettem a csöndet, a magányt, mentem az elgurított spulni után, bogozva az összekuszált szálakat, aminek vége valahová a mi világunkon kívül esett.

Órákig kitartottam egy-egy gondolat mellett, a magam szötte események, mint valami káprázatos valóság, életre keltek, zenéjük könnyű atmoszférájában úgy éreztem, hogy évek suhantak el felettem, kemény, mindenre elszánt férfiként léptem vissza a szigorú valóságba, aki porrá akar égetni mindent maga körül, hogy az üszkők felett egy új világot teremtsen, mindaddig, míg egy másik gyerekes gondolat épp az ellenkezőjére nem ösztönzött.

Babi is, ki tudja, hányat ölelt anyáskodva magához, olyan férfiak közül, akik nem hagyták bordában a vásznat. Amióta beértem a majorba, elég sokat gondoltam rá, megpróbáltam magam elé idézni, de csak egy rágott kocához hasonló anyát láttam, akit visítva vesznek körül apró porontyai. Mindnek ez a sorsa, miért lenne Babi kivétel? Megnyúzzák őket az emberek, mert százat szeretnek. Ha egy jóra való férje akad valamelyiknek, nem nézi semmibe, alamuszinak, bolondnak mondja. Az az igazi, amelyiknek kemény az ökle. Egy görcsös kamzsi^s ugrasztott ki az itatóvályúból, ahogy a káromkodó béres végigvágott vele a meztelen hátamon.

- Az anyád istenit, ebből igyanak az ökrök?

Hirtelen támadt haragomban egy fél téglát lendítettem a levegőbe, már csak el kellett volna engedni, nem hiszem, hogy az időnek ilyen parányi mennyisége alatt gondolkodni lehetne, mégis körmeim mélyen belevájódta az ázott téglába, úgy tartottam a fejem felett, mintha onnan akarnám letépni, dühösen földhöz csaptam, amikor a béres eltűnt a sötétben. Hangjáról

felismertem az énekest, aki kis híján Kurucsó sorsára jutott. Fájt ugyan a kamzsi helye, de még mindig jobb így.

Nem tudtam szabadulni azoktól a gondolatoktól, hogy mindaz, amit teszünk, nem a saját elhatározásunkon múlik, hanem valami mindenható erő kényszerít bennünket, aminek a kezében csak eszközök vagyunk. Most is, ha ő akarja, az illető véresen fekszik a kút mellett, én meg szaladhatok. Ez aztán néha megnyugtató, néha meg lázongásra kényszerített. Most kivételesen bíztam a sorsban, hogy egyszer majd a kezembe adja, és akkor elszámolunk a kamzsiütésért. Sziszegtem, ahogy felrepedt bőrömhöz ért a zsák, de már nem érdekelt, mentem az istálló felé, ahonnan egyre viharosabb nevetés hallatszott.

Az éjjeliőr, botjára támaszkodva, egy trágyával megrakott lóré mögül leleskedett, ami a sarkig kitért ajtó nyílásában állt. Köszöntöttem, de nem válaszolt, nagyon lekötötte a látvány. Nagy nehezen átpréseltem magam a nedves trágyakocsi oldala mellett, a zsákom okozott gondot, amíg átráncigáltam a keskeny résen.

Ismét elsuttogtam egy csendes jóestét, de választ vagy fogadj istent nem kaptam, pedig az istálló két tartóoszlop-sora mellett egymás hegyén-hátán állt a nép, csak a placc látszott üresnek, ahol a keskeny lórésin átszelte az istálló közepét. Semmit sem láttam, ami a kitörő nevetést vagy a feszült várakozást előidézte. Lehet, hogy zavart a hirtelen világosság, de annyira nem, hogy végig ne lássak az ököristállón. Csupán egy sétáló ember közeledett, aki valami rongycsomót rugdalt maga előtt.

Nem találtam annyira érdekesnek, amin nevetni is lehet, aztán a kamzsi ütése eléggé égette a hátam. Kedvetlenül vártam a mutatvány érdekességét. A közeledő emberben, aki egy vastag kötélrészletet lóbált a kezében, felismertem Kékhúst. A gyenge világítás mellett is feketén ragyogott az arca, a Kékhús nevet vastag, szederszínű szájáról kapta, ami mindig azt a látszatot keltette, mintha fütyülne, pedig kifordult ajkai ritkán takarták kiálló ínyét. Orrsövényét még kisdéd korában elveszítette, örökké vérben forgó, kidülledt szemei alatt egy lapított gömb ékeskedett, a tetején két lyukkal. Mindig azon csodálkoztam, hogy nem esik bele az eső. Bolygó Zsófi hozta valahonnan. Senki nem kérdezte, kicsoda, hová való, megkapta a maga nevét, aztán él közöttünk, mint a többi, amíg Zsófi meg nem unja, mert hogy nem fog letelepedni nálunk véglegesen, az biztos. Olyan ember még nem született a földön, akivel Bolygó Zsófi egy évet leéljen. A rongycsomó ugrált, Kékhús püfölte.

Miféle játékot talált ki ez a csúnya cigány?

Ahogy közelebb értem, egy guggoló női alak bontakozott ki, kétoldalt, a mellei környékén, két-két téglalógott. Már a nyögése is hallatszott, a lórésinek között békaügetésben egyre gyorsabb iramot diktáltak a hátán pufogó ütések. Kékhús vigyorgott, ahogy felröhögött a tömeg, rúgta, verte a sínek közé borult asszonyt, amíg az mászni vagy ugrálni nem kényszerült. Amikor elindult, újra csend lett, izgatottan méregették az ugráló

asszony és a síneken keresztbe fektetett kapanyél közötti távolságot.

- Az anyám istenit, jól bírja - motyogta mellettem egy masalka, szájú cigány -, ez már a hetedik. Elpusztul, mire végigmegyem.

Az asszony ütésektől véresre duzzadt arcából nem lehetett mit kinézni. Közelebb furakodtam a kijelölt fordulóhoz, amit a kapanyél jelzett, a látvány nem ragadott túlságosan magával, inkább azt éreztem, hogy a fejembe tódul a vér, mint az előbb, amikor a hátamon végigvágott a béres. Észre sem vették, hogy egy ismeretlen új jövevény van közöttük, mindenki azon igyekezett, hogy előrébb furakodjon, volt, aki eltolt maga elől, volt, aki a vállaimba kapaszkodva átnézett a fejem felett.

Nem hallgattam a megjegyzésekre, szitkozódásokra, a zsákot messziről belódítottam a jászolba, mindkét kezem szabaddá téve nekirugaszkodtam, hogy áttörjem magam a szorosan egymásba kapaszkodó emberfalon.

Mindenki lánynak nézett inkább, mint fiúnak, elég hosszúra nőtt a hajam, vékonyka bajuszomnak semmi köze nem volt a szőrhöz, akkor mutatott valamit, ha alatta befeketítettem égetett gyufaszállal. Reggel ugyan kifestettem ceruzával, de hova lett már az? Még délelőtt lefürödtem, amikor Badával versenyt úsztunk.

Tolongás közben nem sokat láttam, csak a kitörő nevetésből vagy a lélegzetet is visszatartó csendből következtettem. Sokszor játékosan vagy egyáltalán nem titkolt haraggal próbálták tudtomra adni, hogy nem illik mások elé állni vagy tolakodni. De mindenki ezt csinálta. Egyébként én később jöttem, miért ne szerezzek tudomást arról, hogy mi történik?

Nem lehetett vitába szállni senkivel, így aztán fütyültem a megvető pillantásokra, sőt egyet-kettőt magam mögé penderítettem, mielőtt még észbe kapott, átbújtam a másik hóna alatt. Úgyannyira, hogy az a rész már nem az asszonyt figyelte, hanem rám morgott vagy a mellette levőt vágta horpaszon. Kékhús egy rúgással felborította az asszonyt, kezeit csípőre téve körüljártatta tekintetét.

- Tán valakinek nem tetszik? Szóljon, akinek baja van! Amíg én fekszem mellette, addig azt csinálom vele, amit akarok. Akinek meg fáj, feküdjön mellé.

Mindenki helyeslően morgott, csak én furakodtam tovább, amíg az első elé nem kerültem. Kékhús megint körülnézett, szeméit hunyorgatva, még mindig azt keresve, kinek nem tetszik valami.

Az asszony nagyon félénken, de megpróbált felemelkedni, arcától vereslett a kő. A kétoldalt lelógó, hosszú fekete hajához kötözött téglákon apró, alvadt vércsomók nyúlottak, ahogy fájdalomtól eltorzult arccal felemelte a kőpadlóról. Egyszeriben imbolyogni kezdett velem az istálló, soha nem tudtam megbarátkozni az embervérrel, ha láttam, úgy éreztem, orromba csap a szaga, eleinte csak émelygő, majd ökröndő hányinger vett rajtam erőt. Már bántam, hogy előrefurakodtam, de nem tudtam levenni a szemem az összevert asszonyról, segélykérően fel akarta emelni a kezét, egy villanásnyi fényt láttam a szemében, ami nemcsak könnyörgésre, hanem reményre is emlékeztetett.

A súlyos téglák arccal visszarántották, előrenyújtott kezekkel, hason csúszva kaparni kezdte magát felém.

- Ments meg, testvérem - jajgatta -, ments meg ettől a Kékhús cigánytól, hogy a kórházakból seperjék ki a csontját, lásd, meggyilkolt. Ország-világ előtt csúfot üzött belőlem, az isten ne adjon neki soha erőt, egészséget, ott vegye el a szerencsáját, ahol nem is gondolja.

A többi átokból apró foszlányok jutottak el a tudatomig, Kékhús riadt szemei villogtak, a kapanyél zúgva átszelte a levegőt, aztán kettétört szemöldöke felett, nekiugrott az ágasnak, reszkető női hang tört fel a torkán, kapaszkodni akart, szétfröccsenő vére elriasztotta a körülállókat, tántorogva keresztben elterült a síneken. Egy darabig néztem a kettétört kapanyél darabját, kemény akácfa, állapítottam meg.

Megint a mindenható erő! Még nem múlt el a hirtelen fordulat okozta meglepetés, a véres arcú Kékhúst bámulták, mintha senki nem értené, mi történt. Én sem értettem. Néztem. Ujjaim hegyei elkékültek, ahogy a kezemben maradt csonka nyelet szorítottam, bensőmben leküzdhetetlen remegést éreztem, mint a macska, amelyik halálra gyötört áldozatát lesi, hogy a legkisebb mozdulatra újra lecsapjon. Az émelygő hányinger helyett, ami néhány pillanattal ezelőtt majdnem ökröndözéssel tört ki belőlem, édeskés nedv úszott a számban, köpnöm kellett. A kis masalka szájú cigány állt mellém, végigsimította felrepedt hátamat, nem éreztem fájdalmat, csak egy meleg kezet, ami felolvasztott megkövültségemből.

- Ember vagy, nyalom a húsd. Tik meg szarok vagytok -fordult a többiek felé -, kacagtatok, hogy meg akarta ölni a más gyerekét. Ha százszor ő fekszik mellette, akkor is legyen ember az ember! Kösse a gatyamadzagára, ha félti az asszonyt, ne tegye csúffá a világ előtt!

Az utolsó szavakat nagyon erélyesen mondta, olyan hangsúllyal, mint aki egyben le is zárt mindent. Hangja még nem higgadt le egészen, amikor felém fordulva megkérdezte:

- Ki vagy te, fiam?

- Hát a gyerek, hé! Nem ismered? - kiabáltak felé szemrehányóan, hogy visszaadjanak valamit az előbbi korholásból. Kételkedve végignézett, legalább egy fejjel magasabb voltam nála, vállmozdulataival jelezve, hogy nem tartozom az emlékei közé. Míg az asszonyok, szidva a férfiakat, megszabadították Bolygó Zsófit koloncaitól, a kis öreg odalépett Kékhúshoz, mezítelen lábujjaival megbökdöste.

- Kelj fel, komám, nyald meg a Mára buláját!

A sok cigány között egy sem akadt, aki a legkisebb szánalmat érezte volna iránta, pedig az előbb nagyon jól elszórakoztatta őket. Kábultan, bambán maga elé nézve törölgette felrepedt homlokát. Talán csak én sajnáltam.

- Folyjon el a véred! - ugrott neki Zsófi, és marta, pofozta, amíg le nem tépték róla.

- Ide hallgassatok, cigányok! - Letérdelt, Kékhús véréből összemaszatolt kezeit az ég felé tartotta. - Az én drága jó istenem ne adjon nekem szerencsét, boldogságot, így, térden kúszva könyörögjek minden falat kenyérért, azt vegye el tőlem, akit legjobban szeretek, ahol járok, ahol kelek, bűdösödjön meg a föld tőlem, ha megengedem, hogy az életben valamikor Kékhús mellém tegye a gatyáját. Báter!.

- Látod, testvér, hát ne öljem meg?

Nem válaszoltam Kékhús szavára, csak körülszakított ingem derekát elébe dobtam. Egy bozontos hajú lány lépett mellé, betekerte felrepedt homlokát.

- Rohadjon meg az a csúnya húsod, nem kellesz az asszonynak, mégis erőszakoskodol rajta. Nekem sem kellenél, ha tiszta aranyból volna is a bögyörőd.

- Most mindenki szemében én vagyok a rossz? Mérgében leszakította magáról az inget.

- Nem láttatok, hogy a szemem láttára megcsalt mindenkivel? Nincs ember a földön, aki kielégítse, hét fehér mája van!

A masalka szájú kis öreg nem tágított mellőlem, csitítani kezdte a kirobbant nevetést. Feltűnt, hogy hallgatnak rá. Később megtudtam, hogy öt markos fia meg két vő biztosítja számára a tekintélyt. Egyébként is már megfehéredett a haja ahhoz, hogy békebíró vagy efféle igazságtevő szerepét betöltse.

- Idehallgass, ecsém - veregette hosszú szárú pipájával Kékhús vállát -, az olyan asszonyt, akinek fehér mája van, nem veréssel szokás megszelídíteni, hanem ember kell a fara mellé.

- A te fiad sem tudta megszelídíteni, hé - vágott dühösen Kékhús az öreg szavába -, pedig az is elhálta.

- Én háltam el a feleséged, te senkiházi alak? Mindjárt a kezédbe adom a belsőrészedet!

Az oszlop mögül előlépett húsz év körüli fiú könyékig zsebbe süllyesztett kézzel várta, hogy amaz megismételje kijelentését. Minden tekintet rájuk szegeződött, a kitorni akaró nevetést elnyelték a feszült pillanatok, Kékhús remegett, szemei jobbra-balra villogtak, vastag, szederszín ajkát szorosan ínyére húzta, nehogy valami meggondolatlan szó újra kicsússzon rajta.

- Nyughass! - tartotta tilalmat parancsoló mozdulattal az öreg fia elé pipáját. - Nem mondta, hogy te háltál vele.

A fiú zavartan pislogott körül, észrevéve, hogy fiatal felesége hangtalan léptekkel kiválik a többi közül.

- Hát aztán, ha vele hált - fogta le férje megránduló kezét -, neki esett az jól meg Zsófinak. Legalább megkóstolta, milyen az igazi ember. Legyen férfi az asszony mellett, akkor nem csalja meg mással. Igaz, Zsófi, mi azért nem haragszunk egymásra? Akinek meg fáj, nyalja ki a seggünket.

- Gyere, kiskutyám, feküdjünk le! - mondta azután, és kedveskedve elcibálta a férjét.

A tömeg alkotta kör széléről még gúnyosan visszakiáltott:

- Ahol van, hé, ott jut is, meg marad is!

Már nemcsak a verés, de a szájalom sem hiányzott Kékhúsnak. A gyorsan pergő események minden szavát nevetségessé tették. Fékezhetetlen hahoták között erőlködve próbálta bizonygatni cselekménye helyességét. Az említett nevek hallatára kegyetlen gúnyal válaszoltak, közöttük Zsófi vitte a vezérszólamot. A kettőjük szócsatájából az asszony került ki győztesen. Talán csak én hittem, amit Kékhús mondott.

Kisgyermek korom óta ismertem Zsófit, legalább annyi férfi volt az életében, mint

ahány hónap.

Könnyen el lehet vérezni egy késes küzdelemben, ahol nem mindig az erő győz, mégis a győztest dicsérik. De a vesztes részére is megmarad a lehetőség, ha túléli, hogy az elpártolt szerencse egyszer visszatérjen. Viszont az olyan megalázott asszonybolond, mint Kékhús, csak azt teheti, hogy bebújjon a jászol alá, kerülje a férfiak társaságát, ha nem akar egy életen át gúny tárgya lenni, vagy akassza fel magát.

Már senki nem aggódott vele. Nagyrészt szétszéledt a nép, megkeresték helyüket az istálló oldala mellett elterített vastag alomszalmán. Sok ismerőst találtam közöttük, meleg, férfias kézzszorítással üdvözöltek.

- Hogy megnőttél, te gyerek!

Én úgy éreztem, hogy azóta egy perc sem telt el. A régi rongyok, bozontos fejek, borotvátalan arcok. Csupán a nők lettek kiéltebbek, ruhájukból erjedt tejszag áradt, arcukon már ott ült az el nem múló idő, a rágott kocák megcsontosodott vonásai. Azt mondják, nincs állandó, minden örökösen váltakozik, fejlődik. Vajon ez a mi világunkra is érvényes?

Ezeket az embereket évek óta nem láttam. Ha igaz, hogy itt is van állandó vagy változó mozgás, akkor egy idő elteltével meg lehetne határozni a megtett utat. Hacsak ez a mozgás nem egy ponton vagy önmagába visszatérő körön történik. Amióta a fizika berkeibe betekintést nyertem, sokat foglalkoztatott saját világunk mozgási sebessége. Bármennyire csábítónak tetszik a megkövesedett mozdulatlanág gondolata, amit az elmúlt idő igazol, mégsem hiszem. Lehet, hogy olyan mozgás ez, mint a forgó korongé, amely gyors forgási sebesség mellett a mozdulatlanág látszatát kelti. De akkor hol vész el az a röpítő erő, ami ilyen nagy forgási sebesség mellett létrejön?

Mit válaszolna ez a borzas hajú lány, ha megkérdezném: Érzel valami erőt, ami ki akar kényszeríteni ebből a világból? Bizonyára azt kérdezné, hová. És neki lenne igaza. Hová? Rajta feledtem tekintetem a borzas hajú lányon, állt, mosatlan lábát nézte, takarva előlem arcába tóduló vérét. Nálam fiatalabb, és már válogat a férfiakban. Neki sem kéne Kékhús, ha aranyból volna is a bögyörője. Idegesen turkálta lábujjaival a szalmát, hol rám, hol a körülöttem álló férfiakra nézett, mosolyogtunk, zavarában visszamosolygott, majd hirtelen gerjedt haraggal rám kiáltott:

- Gyere, te gyerek, hí Papu! - Elrohant, mint a szél. Értetlenül néztem a többiekre.

- Eredj - biztatott az egyik -, ott a helyük az istálló közepe táján, megtalálod a kisöreget.

Nem csábított a vendéglátás, legszívesebben elterültem volna a szalmán, de annyira egymás mellé préselődtek, hogy szinte kilátástalannak látszott. Intve a barátoknak, elindultam megkeresni Paput. Ahogy végigmentem az istálló üresen hagyott közepén, a sűrűn egymás mellett heverő cigányok között még mindig nagyon sok ismerőst láttam.

Bólintásaimra visszamosolyogtak, némelyik utánam kiabált:

- Hogy vagy? ... Jól megnőttél.

- Hát igen - szerénykedtem.

Valójában egy kis belső büszkeséget éreztem, amit ez ideig nem vettem észre. Most,

ahogy szemlélgettem a nálam idősebbek feje tetejét, el kellett ismernem csodálkozásukat. Hirtelen, minden átmenet nélkül átléptem koromat, már nemcsak okos, komoly gondolkodású gyereket, hanem bizonyos mértékben cselekvőképes férfit látnak bennem. Meglepődtem, mert egy ismerős lány a nyakamba ugrott, életemben először fordult elő, hogy nő szájon csókol. Vártam a megszokott szöveget, sokáig szorongatott, már azt hittem, elsírja magát. Lenyelve könnyeit, összefogta lapos mellein a futtában magára kapott blúzáat.

- Babi tavaly nyáron meghalt. - A hír okozta meglepetésemnek nem tudtam hangot sem adni, folytatta. - El akarta csinálni a gyereket, oszt belérohadt.

Ha Babi halálhíre egy kicsit felkészültebben ér, talán mélyebben érint, de ez az egyszerű hírközlés csupán tudtomra adta, amit lényegében még nem fogtam fel. Talán azért, mert másként képzeltem Babi sorsát, egyszerűen nem tudtam, vagy nem akartam elhinni.

- Van most feleséged?

Kérdése jobban zavarba hozott, mint az előbbi hír. Ami az ő részére természetes volt, annak a teljes valóságára csak most döbbsentem rá. Itt az évek nem számítanak.

- Egész nyáron emlegetett, várta szegény, hogy visszaveszed.

Már nem ért meglepetés, szavait úgy kell felfogni, mint azoknak a férjeknek, akiknek házassági szándékuk egy-két éjszakánál nem több. Egyáltalán nem számít megvetett tulajdonságnak. Legalább annyira természetes, mint az, hogy ha két különböző nemű egyén egy éjszaka együtt alszik, azokat házastársakként emlegetik. Ezek szerint én már megnősültem. Ez ellen fölösleges minden tiltakozás, csak magamat kisebbíteném.

- Nem változtál - tapogattam mezítelen karját.

- Ááá! - félrehúzta összeszorított száját, szemével a szalmán vigyorgó fiatal cigányfiú felé intett.

Nem mertem valami sokat ígérő pillantásokkal búcsúzni, csak melegen kezét szorítottunk.

Egyre inkább hinnem kellett, hogy évek óta gyermekbetegségben szenvedek. Kezdte piszkálni az orrom, hogy az a kócos lány milyen arcátlanul fejemhez vágta: „Gyere, te gyerek.”

Kit érdekel az ő Papuja. Már azon gondolkodtam, vajon érdemese alkalmat adni. Ezek a csitrik így akarják magukat nagylánynak tenni.

Gondolataim pillanatok alatt kiestek fejemből, szinte éreztem, hogy lehetetlen csak egy fél percre is megmaradni valami téma mellett, annyi ismeretlen, annyi új láttán, ahogy a tekintetek apró fénypontjai más és más keretből rám szegeződtek. Soha nem tűnt ilyen tarkának ez a világ. Benne éltem, együtt nőttem fel a színekkel, a formák egyhangúsága megcsontosodott bennem, azt a szűk kört, ahonnan idáig futottam, csupán néhány nemzetség alkotta. Az állandó keveredés elmosott minden különbséget, némelyikre még a kutyája is hasonlított.

Papu türelmetlenkedve integetett. Hosszú szárú bő gatyára vetkőzve ült a tarka rongyokkal letakart szalmán. A vacok szélénél cifra, bő szoknyáktól kövérnek látszó néni

frissen főtt kukoricadarát szortérózott. A hevenyében készített fakanállal visszaverte unokái visongó támadásait, kevesellték az egyenlőtlenül kimért adagokat.

- Pusztuljatok! - férje elé tette a kormos lábast. - Nem győzne titeket a vármegye sem. Nincs egy órája, hogy szétosztottam rajtatok egy lábas ételt - méltatlankodott tört magyarsággal. A gyerekek duzzogva nézték az ingük derekába rakott gőzölgő kását, amíg étvágyuk le nem gyűrte a pótlás reményét.

Hosszan, mindenféle jókívánságokat egymásra halmozva köszöntöttem az öreget.

- Naisz¹⁰ - mondta kurtán, csak akkor engedte el a kezem, amikor helyet foglaltam mellette.

A család felnőtt tagjai letelepedtek a kásás edény köré, nem illett visszautasítanom a felém nyújtott kanalat, amit Papu felesége megtörülgetett a szoknyája aljával. Fújogattam, nyalogattam a kimerített kását, egyáltalán nem ízlett, még dagadt a hasam, minduntalan vizet kívánt a tűzök.

- Hol van Vorzsa? - kérdezte Papu a mellettem kanalazó harcsabajuszos férfitől.

- Sun,¹¹ hát én tudom?

- No, akkor amelyik koldus szegei,¹² annak üresen marad a tarisznyája. - Papu forgatta tovább bajusza alatt a kását. Mellettünk ugrásra készen lapultak a gyerekek. Emlékszem, én is lestem a lábast, csak türelmetlenebbül, azt szerettem, ha odakozmál az étel. A kócos hajú lányt nem láttam. Néha rám nézett a harcsabajuszos mellett ülő asszony, többet beszélt a szeme, mint a szája. Pillantásaiban volt valami, ami a kócos lányra hasonlított. Térdével meglökte a férjét, intett felém.

- Egyél, testvér, ne szégelj, van itt elég. - Egy ideig csikorgott a lábas oldala, beszélgettek, törölgették a bajuszokat, bőfögtek, aztán elcsendesült a kanálzörgés. Papu le sem nyelte az utolsó falatot, már a pipáját kereste.

- Vidd el ezt a kotlit, Mára! - Mára néni helyett feltűnően tiszta, rózsaszín ruhás lány nyúlt a lábásért.

- Hol voltál? - kiáltott rá a harcsabajuszos felesége. - Talán szegekéi enni? Máskor meg a világot elnyelnéd. Látod, ha nem lennél itt, te fiú, most az övé lenne az istálló.

Egy ideig farkasszemet néztek, a lány kezében úgy állt a lábas, mintha mindjárt az asszony fejére borítaná, aztán durcá-

san a gyerekek elé dobta. Mozdulatáról ismertem fel. Piros szalagokkal két ágra font haját simára fésülte, fülei mellett még vizesen fénylett. Arcán most jobban látszott felhevült vére, az el nem titkolt harag szeme köré sötét karikákat rajzolt. Mára néni neki nyújtotta át az üszóktől megtakarított pogácsát, térdén dühösen kettéroppantotta, letette a kiemelt lábas helyére.

- Te nem akarsz enni? - kötekedett újra az asszony.

- Hallod, szólj a feleségednek, mert te haljál meg, ha csúnyán nem teszek neki. - A harcsabajuszos mosolyogva vállat vont.

- Na, ha ügyes lány lennél, hússal kínálnád a fiút, nem üres bokolyit¹³ tennél elébe.

Nem válaszolt, konokul összeszorította száját, háttal az ágasnak támaszkodott. Valamivel hosszabbnak láttam az arcát, mint az átlagosan megszokott macskafejű cigánylányokét. Élesen elszögletesedett homloka aljától lágy ívű, keskeny orr húzódott, idegesen remegő lyukakkal. Lábujjaival köröket rajzolt a téglapadlón, lesújtó pillantásokkal méregetve jóízűen nevető anyját.

- Egyél, te fiú, bodagot - nyújtotta felém a pogácsa felét -, ez a lány gyúrta.

- Az ám, egyem a lelkét - csámcsogott az apja -, csak só is volna benne!

- Hát miből, hé, ha nem jutott több? A kásába is kellett -próbált védelmére kelni Mára néni.

Néztem a lány arcát, a só hallatára szégyellősen elmosolyodott, más lányok ilyenkor elfutnak, de őt makacssága az ágashoz kötözte. Gyerek vagy még, gondoltam. Ha tudnád, hogy így próbálnak kiábrándítani nagylánykodásodból, akkor nem feszülnének orrlyukaid, és nem koptatnád a körmeidet láthatatlan figurák rajzolásával. Nincs az idő ellen fellebbezés, egyre megy, vár vagy megáll, nem tudod túlszaladni.

Zárt ajkai közül nem tudott szabadulni a mosoly, hangtalanul vonaglott szája szögletében a gyermekké alázott felnőttézés szorítása alatt. Szorosan testéhez simuló rózsaszín reklíje szembetűnő jelekkel igazolta nagylányságát. Talán ezt akarja eltüntetni az anyja? A pogácsát még mindig a kezében tartotta.

- Kóstold meg már! - kínálta újra az anyja. - Ne kosarazd meg a lányunkat.

- Ha bolond volna - vágott közbe az öreg -, majd ha Vorzsa is megkóstolja. Ki tudja, mit tett bele só helyett?

Papu olyan komolyan mondta, hogy a lány meg sem próbált vonakodni. Az első falatnál kitört a nevetés, Vorzsa kétségbeesve kiköpte.

- Ez csupa só, Papu! - szólt nagyapjához pityeregve - te haljál meg, meg apám is, ha nem a feleséged mondta, hogy tegyem bele mind, ami van.

- Pusztuljon el a bolond feje nagyanyádnak, ne hallgass rá többet, a vénsége már elvette az eszét.

- Nincs igazad, öreg. Ha a nagyanyja azt mondja, hogy ugorjon a kútba, fogadjunk, nem ugrik bele. Nemcsak a cicomára kéne eszének lenni, hanem arra is, mennyi só kell a bodagba.

- Te csak hallgass - intette le feleségét a harcsabajuszos -, amit te süттöttél, a kutyának is megülte a gyomrát.

- No, de tudtam húst főzni, olyat, hogy nyaltad utána a szád.

- Hát, ha vittem. De magadtól soha nem voltál egy lábas ételnek asszonya.

- Ha bolond lettem volna! Akinek asszony kell, álljon ki.

- Akkor meg ne csodálkozz a lányodon, a te tanításod. Hadd cifrálja magát, ott van az ideje. Te ilyen korodban már szoptattad Vorzsát.

- Szoptattam ...? - kérdezte bizonytalanul. A bólogatások-ra erőltetett nevetéssel illegette magát.

- Akár szoptattam, akár nem, de én asszony voltam.
- Az igaz - vágta rá a férje -, mert tizenhárom éves korodban elszöktettelek.
- Ezért bízza ez el magát - csapott az asszony a lánya felé -, mert az apja mindenből 'kipártolja, a rohadás essen abba a kikotrott húsába.

Vorzsa Papu háta mögé ugrott.

- Essen a fódozók húsába - kiáltotta vissza -, ugye, Papu, a fódozók mind bolondok.

Papu arca ragyogott az örömtől. Tetszett neki, hogy unokája többre tartja az apja fajtáját, mint az anyját.

- Te is nevedet - fordult a fiatalasszony gúnyosan a férje felé -, de jó volt hét gyereket csinálni a fódozólánynak.

- Jó - mondta a harcsabajuszos. Kivillanó fehér fogait mutatva magához ölelte asszonyát, békítően megpaskolta a hátát.

- Te milyen fajta vagy, fiam?

Gondoltam, hogy Papu megkérdezi, azért nem válaszolt a lány kérdésére. A fiai még nevetgéltek, Vorzsa nagyapja nyakát ölelte, szeméit most tisztán láttam, nagyok voltak és feketék.

- Péterestyó, munro nano.¹⁴

A fiúk elhallgattak, csak a harcsabaj uszos ragadta meg a vállam, maga felé fordított.

- Péterestyót mondtál?

- Azt - feleltem nyugodtan.

- Ahh, messziről jött ember azt mond, amit akar.

- Gondolod, hogy hazudok?

- No, azt nem, csak tudod ...

- Azsukar.¹⁵ Nagyot mondtál - nézett rám Papu billegő fejjel. Sokáig hümmögött, pőfékelt a pipájából, aztán rántott egyet a vállán.

- No, hát az isten tudja.

A harcsabajuszú szólni akart valamit, de Papu felemelt pipaszára csendre intette.

- Melyik végről?

- Apámról.

- Ki volt a nagyapád?

- Nem ismertem.

- Apádtól csak hallottad?

- Ő sem ismerte.

Az öreg fogaihoz aszalódott szája apró ráncokba húzódott, úgy nézett ki, mintha ketté akarná harapni a pipaszárat. Kezével helyet kotort a szalmavacok szélénél, nagyot köpött.

A család kényszeredett mosolyára ő is elmosolyodott.

- Hiába, öreg vagyok már.

Nyakát bocsánatkérően összehúzta. Vorzsa felállt mellőle, visszament az ágashoz, szomorúan rajzolni kezdte újra körmeivel a láthatatlan figurákat. Kellemetlen néma percek következtek. Szívesen odébbálltam volna. A fiúk sajnálkozva néztek apjukra, aki most, öregkorára, a nagy bölcsességével kudarcot vallott. Olyan emberrel osztotta meg a falatját, aki ok nélkül hazudott. Pedig ebben a világban szabad csalni, lopni, hazudni, sőt legtöbb esetben dicsérnek, élelmesnek tartanak érte. Hát akkor most miért?

Vorzására néztem, kerestem benne a kócos lányt, akartam valamit törleszteni a kellemetlen percekért, mert semmirevaló, mások fajtájával dicsekvő hazugnak néznek. Észrevett, előbb körülnézett, aztán félénken elmosolyodott. Annyi szépséget tükrözött az arca, hogy hirtelen elfeledtem gondolataimat. Anyja kárörvendve nevetett férjére, aki már csak a lány elpirult arcát látta. Lelógó bajszát fogai között ropogtatva Papura nézett, aki, isten tudja, miért, üresen bámult maga elé.

A vastag szálú szőrök pattogtak összecsikorduló fogai között, ahogy a szemembe sziszegte:

- Akkor te, hé, a kutyáktól vagy.

Ez olyan sértésnek számított, amiért joggal át lehetett volna döfni a torkát.

- Igen.

Mérgesen felugrottam. A zsákot szájánál fogva erősen megragadtam, ha még szól valami sértőt, úgy tarkón vágom a maradék tűzokkal, hogy elnyeli a nyelvét. Egy ideig néztük egymást, közben arra gondoltam, ha már ennyire érdekel benneteket, akkor győződjetek meg, hogy igazat mondtam. Nem számított, minek néznek, rokonnak, ellenségnek, megismételtem:

- Igen. A mi fajtánk embereit úgy is hívták, hogy dzsuklano manus¹⁶.

Papu rám nézett, mint aki álmából ébred, aztán fia felé bökött a pipával.

- De Zselko szo pengyom thuke?¹⁷

A harcsabajuszos Zselko rántott egyet a vállán.

- Hát jól van, no, engedelmet kérek!

Az öreg szeme körül összehúzódtak a ráncok, addig nézte Zselkót, amíg az állta a tekintetét.

- Engedelmet kérsz? Tőlem is engedelmet kértéi, amikor összekeverted a vérünket. Nézd meg őket, fiam, ezek is Péterestyoknak mondják magukat, ha együtt vannak. Különkülön mind gyáva, csak engedelme mange,¹⁸ ezt értik!

A fiúk lesütött szemmel túrték apjuk dorgálását.

Körülotünk még javában állt a zenebona. Énekeltek, hancúroztak, a lányok kacér vihogásait férfihahoták követték. A levegőben úszott az éjszaka különös kábulata, amelyet a gátlástalan jókedv sejteni engedett. Örök márciusi esték holdvilága bukdácsolt vérük tükrén, már saját árnyékuk mögé rejtőzve vámolták tilos mézét a teremtésnek.

- Megvetitek az idegent, ha nem kedvetekre szól, de nem vetitek meg a szoknyát, bárki lányát takarja - korholta Papu a fiait -, te sem érezted magad megalázva, amikor a romungricát¹⁹ ölelted.

Nem szóltak, hallgatásukkal kibőjtölték, amíg Papu megenyhülve újra helyet mutatott maga mellett. Nekem nem kellett magyarázkodnom, az idősebb szó jogán maga bontogatta a szálakat. Apró történeteiből szigorú törvényként fogalmazódtak meg a világmindenségén kívül önmagát szülte világ íratlan parancsai, ahol a vétkes maga ítélkezik bűnei felett, hogy önként vállalt rabságát szabadon töltse.

Fehér borostáiban turkált, nyögve ringatta felsőtestét, mintha lassan húzó szekerek részegítő nyekergésében látomások csábítanak. Elkísértem gondolataiba. A végtelen puszták égből jövő útjain néma szánakozással üdvözöltem ismerőseimet, akik Papu fiatalságában félelmet nem ismerő bátorsággal forgatták útszéli husángjaikat. Még lángolt bennük az élet, szilajságukra nem vetett béklyót az idő, de én Mami emlékeiből elloptam sorsukat, ismertem útjaik rejtelseit, unokájuk nevét, még a hantot is, amely fiatalon vagy vénen betakarta őket.

- Hol vannak már ezek? - kérdezte. - Egy része versenyt futott a széllel, a másik részét felfalták a gyerekek. Nekem is ez lesz a sorsom.

Ásítva tömte a pipáját, a vastagra vágott dohány közé hosszúkás, zöldön szárított fűleveleket vegyített. Lindralo drab²⁰ gondoltam. Éreztem a szagát, gyomromban enyhe hányinger ült, féltem is, vártam is, hogy az öreg újra rágyújtson. Ettől álmodják olyan szépen vissza a fiatalságukat.

- Nyolc gyereket neveltem, még mind Péterestyónak mondja magát. De csak mondja ... ! - méregette fiait. - Amíg egy szoknyát meg nem látnak! Szegény apám, az isten nyugosztalja, mindig azt mondta: amelyik emberben rajta kívül száz más vér folyik, az nem tartozik sehova. A pusztá üres számára, az erdő meg sűrű. Ezt a pipát szívjam el utoljára, ha nem igazán mondom, ezek között egy okos embert nem találsz. Rámutatott a szalmába bújt cigányokra:

- Csak lyukat keresnek, mint a patkányok. Ha van mit, esznek, ha nincs, hallgatnak. Igaza van annak a romungricának, amelyikért fejbe vágta a cigányt. Minek élje le az életét egy kenyérbúrával?

- Rossz vérű nő az, Papu.

- Rossz vérű? Melyik nem az, ha rossz ember van mellette? Csak az egyik nyíltan csinálja, a másik meg titokban. Pedig a szólásmondás szerint a rosszat bármikor föl lehet cserélni.

- Más világ van már, apám, mint a te korodban.

- Nem a sátor újult meg, fiam, hanem a karó. Attól még befúj a szél. Az én koromban még minden bokor szállást adott, de ebben a más világban lassan annyi helyünk se lesz, ahová' lehajtsuk a fejünket.

Pirosra érett tajtékpipájából nagy füstgomolyokat eregetett. A lindralo drab szagától lágy ringatást éreztem, képzeletemben lelassultak a képek, mint egy-egy keretbe zárt világ, szinte válogatásra kínálták magukat. Furcsa fű, a legvadabb lovat jámbor állattá

teszi.

Bamba tekintettel meredtek maguk elé Papu fiai, az öreg beszéde megkönnyítette kiépíteni a képzelet színes ködvilágát, visszaidézték gyermekkoruk legapróbb mozzanatait, csak testük haladt előre az időben, de lelkük ott maradt a múltban.

Megzsibbadva tértek nyugovóra. Vorzsa még ott állt az ágas mellett, kitartóan végighallgatta beszélgetésünket.

- Van már helyed ? - kérdezte Papu.

- Van - felelt helyettem Zselko felesége. - Nem bízunk terád, öreg. Reggelig beszélnél, csak legyen, aki hallgassa.

Recsegve szakított szét egy tarka szoknyát: - Nesze, te lány, terítsd alája!

A jászol keményre tömött szalmavackán tekintélyes magasságból szemlélhettem az alvó népet. Olyan volt, mint egy gyermekjátsszótér, ahol rosszul öltöztetett rongybabák hevernek rendetlen összevisszaságban. Az istálló törött ablakain friss hajnalszag bújt be, csípős trágyaillatot kevert a verejtékpárás levegőbe. A fejem alá terített szoknya férfias gondolatokat ébresztett bennem, a máskor sivárnak, egyhangúnak tűnő képeket érdeklődve nézegettem.

A jászol előtt Vorzsa feküdt. Szalagpántos ingéből kivillanó barna héjú mellei minden normális gondolatot elűztek belőlem. Éreztem, hogy ő sem alszik. A gyerekek összegubancolódott gombolyagában nagy lélegzeteket vett, aztán hosszan, kitartó csendben ölelte magához a rugdalózó apróságokat. Egy kis kopasz vakarózva kibújt a többi közül, hegyesen oldalba hugyoz-ta az ágast, sokáig állt, szipogott, amíg Vorzsa ingénél fogva be nem rántotta a többi közé.

A túlsó oldalon Muto asztmás tüdeje sípolt, pisze orrú felesége tátott szájjal rőfögött a gyászos zenéhez. Hónaljáig felcsúszott ruhája kitakarta elhájásodott testét, színét vesztett, vastag bugyiján a foltok különféle alakjai virítottak, eltakarva Muto kezét, ahogy mozdulatlanul pihent valahol az asszony szeméremdombján.

Az aggregátort hajtó öreg benzinkút pufogása néha kihagyott, ilyenkor úgy tűnt, megnyúlnak a meztelen combok, a szőrök elmosódott fekete foltokká váltak, erősödtek a szuszogások, hosszú, elnyújtott nyögésekkel húzták le egymásról a takarót. Itt-ott dörrenve szabadult el a sületlen rozskenyér mocsárszagú gáza, mozgásra, szitkozódásra ingerelve a többieket. Csupa meztelen segg volt körülöttem a világ, szünet nélküli vakarózás. A gyapjas szőrök hersegése között elvegyült az élelein után kutató patkányok fürge vágója. Ha egy hangosabb kiáltás megzavarta az álom monoton zenéjét, dühös zümmögéssel estek egymásnak az istálló tartóoszlopkeresztjeire telepedett légyrajok.

Irgyeltem őket. Egymás hegyén-hátán nyüzsögtek, különbség nélküli egyformaságban, nem lehetett tudni, melyik a kan, melyik a nőstény.

Vorzsa szaga átcsapott a jászol peremén, saját vérem hevében égtem. Átkoztam a villanyt, meg azt, aki a jászlat ilyen magasra készítette. Ha csak félarasznival alacsonyabb, lelógatott kezem eléri meztelen vállát. Gondolataim a testemben lüktető nedvet artériáimba szorították, lázadásra kényszerítették tapintószerveimet, ropogó oldalbordáim és a kiszádkásodott, szúrós fenyőfa perem ellenére addig gebeszkedtem,

amíg ujjaim hegye megérintette feje búbjához simuló haját.

- Nem alszol? - nézett fel a színlelt alvástól kidagadt szemekkel. Bátorságomból csak egy mandulagyulladásos hangú nemre futotta. Elzsibbadt kezem ijedten magam mellé dobtam, hanyatt fordulva az izgató tarka szoknyán, néztem a pókhálóval sűrűn beszótt deszkamennyezetet. Talán annyi kívánság maradt bennem, bár szakadna rám az éggel együtt. Hallottam, hogy megzizzen alatta a szalma, idő nélkül folyt egybe minden, lehet, hogy később, lehet, hogy azonnal éreztem forró testének közeledését. Áthajolt a jászol peremén, fekete haja betakarta arcom, sötét megsemmisülésemben apró, tüzes karikák kezdtek egymásba kapaszkodni.

- Hozzád megyek - súgta.

- Gyere - mondtam az előbbi hangon rövid szerelmi vallomásom. Magasra csapott bennem a megfékezett tűz, már úgy emeltem magam mellé, hogy ujjaim szoknyája alatt kutattak.

Néma, visszafojtott lélegzettel tapadtunk egymáshoz, fogai durva vászoningemmel együtt mélyen belevájtak a húsonba, összeforrasztottak bennünket az órákon át hevítő gondolatok, remegett minden ízünk, mint a derékon ütött békáé, amíg elernyedve testünk izzadságtól lucskos gőzében, vissza nem nyertük tudatunkat. A szünetekben hallgattunk, kifordítottam melleit a szalagpántos ingből, lágy lüktetéssel felgyorsultak apró hullámai, ahogy puha bajszómmal megérintettem. Nem volt erőnk a tiltakozásra, akaratunkat kisajátították az érzések. A cserepes ajkunk megvastagodott dudorai köré rakódott sóréteg telhetetlen szomjúsággal készített újabb és újabb cselekvésre, amíg el nem úztuk az éjszakát. A nap sápadtlilas színnel fenyegetett az istálló vaskeretes ablakaiból, mintha őt is bosszantaná a gyors virradat. Elhalványodtak a pislákoló lámpák, a reggel fényével keveredve szürke földszínűre festették Vorzsa arcát, szeme köré mély árnyéket loptak, hogy a percek méltóságát álmos hunyorgással tiszteletlenül összetörjék.

Csak úgy fértünk el a jászolban, hogy félig Vorzsa hasán feküdtem. Nagyon gyorsan virradt. Nehezen tudtam annyi rést megtartani szempilláim között, hogy a korán ébredők csodálkozó tekintetét felfogjam. Úgy néztek ránk, mint azokra a kísértetekre, akik a földi boldogság élvezetében nem hallották az első kakaskukorékolást. Nem számított itt bűnnek semmi, csupán az éjszaka követelte, hogy titkain ne csámcsogjon a virradat.

Illett volna Vorzának visszamennie a gyerekek közé, mielőtt cégére lettünk önfelelt perceinknek. Na, de hol volt mibennünk annyi erő vagy akarat. Gondolkodás nélkül legyen a kutyáé az a részem, amelyik a legkevésbé is kívánta, hogy menjen el mellőlem.

Egy-egy percre elszenderedtem, de minden esetben az az érzés kínozott, hogy Zselko tekintete rajtunk van.

Ugyan mit szól, ha meglátja, hogy a lányával egymáshoz préselődve szorongunk a szűk jászolban. Biztos nem esik meg rajtunk a szíve. Kár gondolkodnom, ez a napom így is, úgy is el van rontva. Ha elszöktem, akár máris odaállhatnék elébe: Kelj fel, Zselko, elvettem a lányod! Gyere, igyunk!

Akaratlanul a pénzre gondoltam. Keményen közénk ékelődött. A gombolyaggá bugyolált aprópénzcsomag újabb érzést válthatott ki a lányból, addig izgett-mozgott, amíg lágyabb részéhez került, aztán teljes odaadással bepréselődött a combom tövébe.

Annyira megtompítottak a nagy, szinte örök boldogságnak ígérkező percek, hogy mindentről csak most kezdtem tudomást szerezni. Amíg az istálló csendjét fel nem bolygatták, nem akartam gondolni semmire. Tudatom alatt ugyan már az első pillanatban ott fészkelődött az aggodalom, de úgy tettem, mint a tolvaj, lesz, ami lesz. Ám ahogy szaporodtak a csodálkozó tekintetek, úgy lombosodott bennem a félelem. Agyonüt Zselko, ha felébred. Muto a túloldalon majd megfulladt az újságpapírba csavart cigarettától, de a világért nem vette le rólunk a szemét. Nézett bambán, köhécsejt, krákogott, mutogatta, hogy a bajszos elvágja a nyakam. Rohadjon le az a néma húsod, gondoltam, bár ő is aggodalomból tette, de azért odamutattam neki Vorzsa seggét.

Óvatosan lefejtettem magamról tizennégy éves feleségem ölelését; szögletes, sima homlokán a teljes megelégedés fénye ragyogott. Minden veszélyérzet ellenére boldognak éreztem magam, hogy szüzességem nem valami vén ringyó erőszakolta el tőlem. Az eddigi csábításoknak mindig ellenálltam emberséggel, lehet, hogy a nagy dicsőséget most állítottam feje tetejére.

Ó, vajon ebben a világban ki tudná megmondani, mi van lent, és mi van fent. Saját sóhajtásomtól meglepődtem. A hurkává csavarodott tarka szoknyát kihúztam Vorzsa feje alól, betakartam meztelen vállait. Pihenj, gondoltam, érezd, kit vettél el férjül, még úgysem kolompoltak ébresztőt.

Sokáig simogattam a nadrágom elejébe vésődött gyűrődéseket, megpróbáltam valami elfogadható külsővel megtisztelni az apósom. Örültem is, bosszantott is, hogy még nem ébredt fel, pedig már majd mindenki talpon volt. Jobb ezen mielőbb túlesni. Minden bizalmam a Bada ingdarabjába kötözött nyolc pengőben találtam.

Jegyzetek:

1. Csozc = semmirekellő, mások után élő.
2. Na vorbi! = Ne beszélj!
3. Kotle phengyom, szár Tu muto szán = Azt mondtam, hogy néma
4. But dzsenel khohovel = Sokat tud hazudni.
5. Thavesz baxtalo = legyen szerencséd.
6. Kamzsi = kötélből font ökörhajtó ostor.
7. Masalka = keserű mosolyú.
8. Báter! = Ügy legyen
9. Papu = nagyapa.
10. Naisz = köszönöm.

11. Sun = hallod.
12. Szegei — szégyenlős.
13. Bokolyi = pogácsa.
14. Munro nano = bátyáin.
15. Azsukar = Várj.
16. Dzsuklano manus = kutyaember.
17. De Zselko szo pengyom thuke? = Na, Zselko, mit mondtam neked?
18. Engedelme mange = engedelmet kérek.
19. Romungrica = magyar cigánynő.
20. Lindralo drab = álmosító orvosság.

V. rész

Kelj fel, Zselko, elvettem a lányod! Gyere, igyunk! - suttogtam magamban. Néhányszor el kellett mondanom, mire találtam valami gőgös, parancsoló csendőrhangot. Csak ki ne menjen a fülemből.

Ha az embert álmából riasztják, ez mindég megteszi a hatását. Egy fél liter pálinka után már enyém a vásár.

Igazán akkor lepődtem meg, amikor nem találtam Zselkót az asszony mellett. Anyósom karikába csavarodva szagolgatta a hasát, alig látszott a feje búbja a piszkos zsákponyva alól. Papun nem csodálkoztam, az este telepipálta a mi fejünket is lindralo drabbal, délig aligha alussza ki az álmosító fű kábítását. Szegény kis öreg, rontásban van, vagy valamikor abban lehetett. Azok menekülnek az ébrenléttől. Alusznak, alusznak, azt álmodnak, amit akarnak, van, amelyik száz évig élél, amíg bele nem fér egy köcsögbe. Papun is látszik, hogy nem volt mindig ilyen töpörödött, de az erejét meg a bátorságát, amiről az este mesélt, nem hiszem. Az erős, bátor embereken nem fog a rontás.

Na, de hová a bánatba lett Zselko? Nem látta, hogy a lányával fekszem? Az öreg Mára, szegény Mámi módjára, rikító rózsás szoknyákat terítve a hátára, a vén cigányasszonyok utánozhatatlan kuporgó ülőhelyzetében gatyamadzagot font.

- Laso tehara! - köszönt félhangosan, intett, hogy menjek közelebb. A szalmavacok fejrészből egy fehér orvosságosüveget húzott elő.

- Igyál! Igazi szilvapálinka. - Mosolygott, ahogy lötyögtetve felém nyújtotta. Fogai, mint akinek az éjjel nőttek ki, ragyogó fehér egyformasággal virítottak gatyakorchoz

hasonló, ráncos ajka mögül.

- Majd jönnek azok nemsokára.

Az asszonyok emberek nélkül nyújtóztak a piszkos, tarka terítők alatt, egyikük-másikuk kilógatott mellén ott csüngött ökölnyi vagy iskolásnak is beillő utóda.

- Egész éjjel kártyáznak a segédtsztekkel. Dolgozzon a pusztulat - fogta suttogóbbra a hangját. - Igyál!

Nem kínáltattam magam, még egyszer nagyot húztam az üvegből, majd sietve visszamentem Vorzsához. Álmos, pislogó szemmel nézte kipúposodó arcom, feléhajoltam, karjait összefonta nyakam körül, ajkunk egymáshoz tapadt, nyelvem hegyéből csatornát formáltam, lassú kortyokkal átszívta a pálinkát. Ahogy az ital fogyott, úgy erősödött a szorítása, alig tudott betelni a szívással, pedig nem voltam szűk szájú. A reggeli kolompaszó választott szét bennünket. Néhány cuppanós csókra visszarántotta a fejem, aztán, mint afféle tűzrőlpattant menyecske, kipenderedett a jászolból.

Hamar elmúlt a cigányok álmélkodása, tudomásul vették, hogy férj és feleség vagyunk. Vorzsa magára húzta rózsaszínű blúzá, ujjai hegyével nagyjából kifésülte a haja közé keveredett szalmát, aztán tétlenül, a gyerekek mellé kuporogva néztük egymást.

Könnyű éveink zenéje elnyomta körülöttünk a jövő-menés zörejét, néma boldogsággal kószáltunk gondolataink szabad pusztájában, ahol gátlástalan érzéseinket nem korlátozta semmi.

Lábaimat bedugtam a szoknyája alá, éhesen, mérgesen csíptek a legyek, esőre állt az idő. Meleg testének érintése felhevített, és a hűvös reggel okozta lúdbőrzések elsimultak körültepett ingem alatt. Úgy nézett ki, hogy az idő mindent eligazított. A korán tornyosodó felhők jókedvre serkentették a népet, nagy részük visszabújt meleg fészkébe, szívből jövő „hál' isten" fohással dicsérték az úr bőkezűségét. Dörgött, villámlott, megeredt az eső, mint amit kannából öntenek. Nagyokat reccsent, beleremegett az istálló, ijedten kihúztam a lábam Vorzsa combjai közül, nem látszott ugyan, mert eltakarta a szoknya, mégsem illett, hisz csak az ember nem lát át a szoknyán. Egyébként is, ilyenkor szerettünk csendben lenni, nyugodt, tiszta lélekkel nem gondolni semmire. A teremtő ismeri mindenki bűnét, kár lenne feszegetni kunyerálással, aki bűnös, azt agyonüti, aki nem, azt meghagyja. Az viszont megbocsáthatatlan bűn, ha az asszony zengés, villámlás idején hajadonfótt van. Soha nem értettem, miért. A mindentudó teremtő akkor is tudja, ki szűz, ki nem szűz, ha nem kötik be a fejüket. Vorzsa sem értette. Muto felesége átkiabált a túloldalról :

- Kösd be a fejedet, te kis menyecske! Nem hallod, hogy zeng az ég?

Körülöttünk egymás után szólaltak meg a nagy szentek, akik az éjjel ugyanazt csinálták, amit mi, na de ők bekötötték a fejüket. Kénytelen volt egy kendőnyit kitépni a lepedőnek használt szoknyából, mert lassan a férfiak is kezdtek berzenkedni.

Nem vettük észre, amikor Zselkóék megjöttek. Igaz, keveset aggódtunk környezetünkkel, befészkeltek magunkat a jászol aljába, egymás testének melegítése közben elszenderedtünk.

Anyósom csatítása verte ki szemünkből az álmod. Zselko, válasz nélkül hagyva az

asszony cifra mondókáit, megnyúlt, álmos arccal bámult maga elé, mint valami bűnbánó szent. Ezek a hallgatások, bár embere válogatja, nem minden esetben tartanak örökké. Ha ugyan már nem minden késő. Amelyik asszonynak az első percekben nem kötnek görcsöt a nyelvére, azé egy idő elteltével ölesre nő. Aztán már tényleg csak egy lehetőség marad, hogy a férfi hallgasson. Ha tud. Nem tudom, mennyi ideje tarthatott az egyoldalú vita, az bizonyos, hogy előbb csöndes kérdőre vonás lehetett.

Attól az időtől számítva, hogy mi is tudomást szereztünk anyósom egyáltalán nem válogatott mondanivalójáról, Zselko viszonylag hamar elveszítette türelmét. Hátba döbbsentette feleségét a kormos lábassal, amit az este kiürítve félrerúgtak a gyerekek.

- Ó, de jól tette - súgta Vorzsa -, áldja meg érte az isten. Ha egy csomó pénzt nyert volna apám, most nem hangzana a szája.

Anyósom viszont egészen másként fogta fel.

- Megütöttél, Zselko? Na, hogy a darázs-fészek költözzön abba a csúnya, bajuszbogár belsőrésszedbe, az én főztömből nem eszel. Ha a gyerekeim szájából elkártyáztad az utolsó krajcárokat, akkor eredj ahhoz, aki elnyerte.

- Mondom neked, te cigányasszony, hadd abba, mert meglátod a véredet.

- Hagyjam abba? Hát jobban kellett a segédtsz uraknak a pénz, mint a te éhes gyerekeidnek? Hogy világ életedben az éhség meg a tetű ette meg a nyakadat. - Úgy látszik, apósomnak csak az indulás esett nehezebbre, elkezdte döngötni az asszonyt, amíg az ki nem csúszott a kezéből.

- Megállj, Zselko, megállj - kiabált vissza a harmadik ágas mögül, megtépázott haját simogatva -, százszorosan megbánod ezt. Látjátok, cigányok, mit tesz velem az igazságomért ez a koldus, pedig a rongy nem akadna meg rajta, ha én nem csalnék, lopnék neki. - Zselko visszafeküdt a vacokra, s nem akarván tudomást venni az asszony csatításáról, betakarta fejét kiskabátjával. Csak akkor tévedett, amikor azt hitte, hogy az asszony egyszer megunja, és annyiban hagyja. Esze ágában sem volt. Egyre közelebb settenkedett, mondta a magáét esőtől, ahogy a száján kifért, olyankor állt le lélegzetet venni, amikor megpillantotta a kabát alól kikandikáló bajusztincseket. Ahogy betakarózott, folytatta.

- Azt hiszed, hogy nem megyek mindjárt a segédtsz úrhoz? Adja vissza a pénzem, mert vasra veretek mindőtöket. Az én pénzemet loptad el, bűdösödj meg éltés korodba! - A kormos lábas nagy csörömpöléssel gurult végig az istálló kövezetén, ahogy Zselko az asszony felé röpítette, találat nélkül. Utána elcsendesedett minden, anyósom kereket oldott, Vorzsa kibújt közösen felmelegített odúnkából, én még maradtam, egyáltalán nem láttam alkalmasnak a körülményeket, hogy a hajnali elhatározásunkról a felbőszített apának vallomást tegyek. Estig van idő. És ha mástól meghallja? Ez az állapot még kevésbé kedvez nászúnknak. Ismét visszatértek az aggodalmak, látva, hogy nincs is olyan könnyű dolgom, mint ahogy az előzőleg látszott. Anyósom elrontott mindent. Jó fél óra telhetett el, amikor Vorzsa visszajött.

- Nem gyújtánál tüzet? - kérdezte menyecske mosollyal. - Adott nagyanyám egy pogácsának való lisztet. A gyerekek nagyon éhesek, aztán te is meghalsz éhen már. Papu tudja, hogy együtt lakunk.

- Tudja?

- Hát persze. Nagyanyám megmondta neki.

- Mit mondott?

- Sun, törődik is az vele. Azt mondta, jól tettem. . - Mit gondolsz, Zselko is azt fogja mondani?

- Apám - félénken vállai közé húzta nyakát - leveri rólam a húst, ha felébred.

Üm, gondoltam, jóval vigasztalsz.

- Nem jobb lenne, ha megszöknénk, amíg apám alszik? -nézett rám aggódva.

- Megszöknénk? Most szöktesselek el, amikor együtt lakunk? Azt hiszed, nem merem megmondani apádnak?

Indulni akartam. Egyébként is elhatároztam, hogy mielőbb túlteszem magam rajta.

- Ne, most még ne menj - kért -, majd ha felébred. Látod, anyám elrontott mindent, csak a mérget adnám belé. Ha nem bukja el a pénzt, nincs semmi baj. Most majd azt mondja, mink hoztuk rá a prikezsziát. Gyere, gyújts tüzet, mert sírnak a gyerekek.

Papu, ahogy meglátta, hogy kibújtam a jászol alól, csendben odajött hozzánk.

- Nem csináltatok jól - korholt -, van neked nyelved, senki nem harapja le az orrod, ha megmondod a szándékod. -Bűnbánóan bólogattam. - Ebben a cigányban most az ördög van, mivel álltok elébe? - Húztam egyet a vállamon, először kerültem ilyen helyzetbe, bár most se lennék. Egyre inkább az az érzésem támadt, hogy már megbántam mindent, ha Bada hirtelen megérkezne, itthagynám őket, mint Szent Pál az oláhokat.

- Na, de ha szeretitek egymást - folytatta Papu -, akkor minden rendbe jön.

Vorzsát nem töltötte el valami nagy öröm Papu vigasztalásán.

- Tudod, hogy milyen a pénzért - mondta Papunak -, megölne téged is érte.

- Pénz, pénz, majd kap, ha lesz. Ne törődj vele, csinálj valamit a gyerekeknek.

- Van itt ennivaló, Papu - szóltam közbe. - A tűzoknak tegnap csak a combjait, szárnyait szedtük le. - Kiöntöttem a szalmára.

- Jaj, Devla, mi ez? - nézte álmélkodva Vorzsa.

- Mi lenne, te dili, sült pulyka. - Legalábbis tegnap még az volt. - Most elég gusztustalan látvány volt. Vastagon belepte a Gargya-ivadék évtizedes liszt- és korpamaradványa. A nagy gonddal dagasztott fehér magyarkenyér megroggyant, ketten is a tetejére telepedtünk. Anyósom alárakta a szalmának, amikor az este helyet készített számomra.

A tűzokból nem lehetett mit kinézni, de a kenyér izgalomba ejtette a család összes gyerekét. A kis kopasszal már előzőleg megbarátkoztunk, most a kenyér láttán majd letépte rólam a nadrágot.

- Bokhalo szóm!³ - rángatott hol engem, hol Vorzsát, magyarul még egyetlen szót sem értett. A többi egy elgurult vereshagymáért kupacba gyötörte egymást. Vorzsa hangos

püföléssel teremtett közöttük rendet.

- Akik éhesek, azok üljenek sorba a jászol peremére! - vezényeltem. - De egy kukkot nem akarok hallani. - Nem kellett megismételnem, szó nélkül sorba ültek, csak a szipogások meg a megkérgesedett hosszú kabát- és ingujjak suhogása hallatszott, ahogy végighúzták az orruk alatt.

- Na, látjátok, így vagytok szép gyerekek, ha csendben ültök. Amelyik elmozdul a helyéről, mehet dolgára, nem kap semmit. - Látszott az arcukon az erőlködés, a kenyérszeletelés láttán minden akaratukat latba vetették, egymás rongyaiba kapaszkodtak, nehogy valamelyikük-meggondolatlanságból rávesse magát a rakásra szeletelt kenyér- és szalonnaadagokra. A kis kopasz már rég majszolt, a többi sorban nagyokat nyelt, némelyiknek csurgott a nyála. Az egyik félig lecsúszott a faperemről, kétségbeesve kapaszkodott a mellette levők gúnyájába, amíg suttogó szidások között vissza nem rángatták. Takaros adagokat vágtam, egy-egy porció megközelítette a fél kilót. A kisebbeknél kezdtem.

- Tessék, tessék! - osztottam szét egyenként. - Jó étvágyat! - Ezt talán kár volt mondanom, a szalonna pillanatok alatt eltűnt, nem is rágták, csak nyelték. Papu hol rám, hol a gyerekekre nézett, bólogatott a fejével.

- No, az apjuk most megnézhetné őket. Ha a vénasszony nem lenne, mind éhen pusztulnának. Ennek a menyecskének is csak a hangja nagy, a saját emberségétől bepenészedne a szája. Arra való, hogy az ember mellett feküdjön fél délig. Ha valamikor egy szelet kenyérral megízesíti a gyerekei száját, azt hiszi, hogy övé a világ. Megette Zselkónak a fejét. No, de nem ver az isten bottal. Saját fajtájából mind akár a tíz ujjára kapott volna igazi hárnýék₄ asszonyt. Ezzel a prikezsiával kötötte le az életét. Rajtavesztett. És ezek bűnhődnek érte - mutatott a gyerekekre -, mert szarja őket egymás után. - Nem lehetett kedvére Papunak a menyé, vajon miért? Talán mert nem a fajtájából való? Megjegyzem, azok után, amit a férjével művel, nekem sem nyerte meg a tetszésemet. Nem akartam bővebben érdeklődni Paputói, eddig is elég sok mindent megtudtam. Mindenesetre nem akármilyen családba keveredtem.

- Egy normális főzést nem tudott tenni világteljes életébe, mégis a phutyárdiságtól₅ a földre sem lépne, ha lehetne.

Ahogy elnéztem Vorzsát, elég sok tulajdonságát örökölhette az anyjának, úgy áll a kezében a bicska, mint kutya szájában a tollseprő, egyik helyen lekaparta a tűzokra tapadt koszt, a másik helyen rákente. Papunak is feltűnt.

- Vidd ki, lányom, a kútnál leviszi róla a meleg víz.

Vorzsa értetlenül nézett ránk, nálunk sohasem szokták megmosni a húst, állítólag úgy sokat veszít az ízéből. Most rajtam múlt, hogy tisztán ízetlenül vagy koszosan étvágytalanul eszek. Vorzsa beleegyező vállmozdulatával csupán nekem akart kedvezni, amikor belegöngyölte a fej kendőnek használt szoknyadarabba, lehet, hogy csupán Papu kedvéért visszautasítja, mint a szentségtörést.

A kisebbek még majszolták a kenyeret, rongyaik alá szorítva, nehogy a másik elmarja. Nem nagyon tágtak, csiklandozta orrukat a megmaradt kenyér savanykás illata; amíg beszélgettünk, egymás után eltűntek a vereshagymák. Nézegettem a megmaradt kenyeret,

ennyi gyerek között már nem lehetne elosztani, azóta háromszor annyira szaporodtak, az istálló összes gyereke ott tolongott körülöttünk, egy-két felnőtt is odajött, hogy kifejezze csodálkozását a szép fehér kenyérnek.

- Pusztuljatok innen - ripakodott rájuk Papu -, nem győzne titeket a vármegye sem ennivalóval. - Egy része értette, egy része nem értette, de amelyik tudott magyarul, az is megbotránkozva pislogott a pipaszárral fenyegető kis öregre. Aztán, mintha ő nem is lenne, tekintetük újra a kenyérre tapadt.

Gondolatban talán már morzsákra tépték, csupán az én ismeretlen személyem tartotta vissza őket, hogy kísértésbe nem estek.

Papu mérgesen beledobta a kenyeret a zsákba.

- Amíg látják, addig beszélhetsz nekik, mint a kutyáknak. Számoltam. Húsz gyerek állt előttem taknyosan, rongyosan.

Az előbb .még vágyakozástól ragyogó szemmel áhították az életet, ami alig egy karhossznyira ott hevert előttük. Egy csapásra összetört bennük minden, egész lényük csalódás, szemrehányás lett. Vajon ez a néma megvetés, amit gyűlöletnek éppúgy lehetne nevezni, kinek szól, nekem vagy a még mindég pipájával hadonászó kisöregnek? Az is meglehet, hogy nem hallják az öreg hangját, hanem a gyűlöletes zsákot tépik, ami eltakarta előlük a világot.

Tíz kiló kenyér két pengő húsz. fillér. Legföljebb Bada pénzéből kölcsönveszek húsz fillért.

- Gyerekek, melyikőtök a legügyesebb?

- Én ...! - ordították egyszerre. Még nem sejtették, miről lesz szó, de pillanatok alatt vidámmá, ordítózóvá lettek, ösztönük egyszerre, mint a villám, tudtukra adta, hogy itt valami kilátásban van, és az nem lehet más, mint a kenyér. Főleg, hogy az ügyességük felől érdeklődtem. Mind ügyesnek érezte magát, közben majd meghaltak szerencsétlenek éhen. Egy intésemre elcsendesültek.

- Egy ügyes gyerek kellene csak.

- Én ... én! ... - tolakodtak újra.

- Elég!!! Válasszátok ki ti magatok, vagy mehettek mindnyájan, nézzétek meg, mennyi kenyér van a boltban.

- Sok - szólt az egyik elszomorodva. A többinek is lehangoltak a húrjai, felborult bennük minden.

- Biztos? - kérdeztem az előbbi szomorú gyerektől.

- Vótam anyámnak duhánír,⁶ láttam. - Keze szárát végighúzta nedves orra alatt.

- Gyertek utánam! Gyere, Papu, te is!

Vorzsával az istálló ajtajában találkoztam, a megmosott tűzok vizes-zsíros leve csurgott a szoknyájából, ahogy összefogva ágyéka felett, hozta. Fejét menyecskésen hátrabugyolálta, és ahogy ilyenkor szokás, a fiatalasszonyok örök boldogságot ígérő mosolyával megkérdezte:

- Hová mész?

- Jövök mindjárt.

- Ne legyél soká! - Lehet, ha azt mondom, hogy világgá, akkor is ezt válaszolja rá. Én viszontválasz nélkül továbbálltam a gyerekekkel. A hangja még sokáig bennem osengett, ismerősnek tetszett, de egyáltalán nem hasonlított a Vorzsához. Ugyan hol hallottam ezt a férfiszomorító hangot?

Anyósommal a kis majorbéli fűszeres előtt találkoztunk, észre sem vett a zsibongó gyerekcsoportban. Papura annál gúnyosabban vigyorgott, karján büszkén tartva egy pár félretaposott, magas kérgű csizmát és fejkendőjébe kötözött batyut.

Az öreg cigány, felrántva szemöldökét, mint aki azt kérdezi, mi van, az asszonyra nézett.

- Voltam a segédtsztnél, hát hagyjam neki a pénzt? Nem hagyom én. Elvettem tőle ezt a ruhát. - Áradt belőle a büszkeség, mint aki isten tudja, milyen csodát művelt.

- Most meg várok valakit, hátha ki tudok drabárelni, egy féldecit, hadd menjen el a mérgelem ettől a cigánytól.

Papu csak rám nézett, mint aki azt mondja: látod, itt van anyósod.

- Na, gyere, fizetek én, nem kell jósolni.

- Na, nézzed már, meg sem ismertelek a sok gyerek között. A féldeci hallatára megpróbálta tisztázni a dolgot. Már volt benne jócskán, rikácsolásától megdöbbenve néztek rá a gyerekek.

- Mit akartok? Ruhák vannak benne! - szidta őket, ahogy a karján levő batyut tapogatták. - Mindég ennétek, apátok elkártyázta a pénzt, a vas egye meg a nyakát!

Igyekeztem mielőbb kielégíteni a gyerekeket, ahogy megkapták félkilós kenyéradagjukat, egyenként eltűntek.

A fűszeres bácsi végtelenül boldognak látszott, hogy a napok óta ott szikkadó, feketekávé színű kenyéren túladdott. Igaz, hogy előre kérte az árát, de amikor a pálinkarendelésnél meglátta nálam a maroknyi fehér pénzt, már nem kételkedett.

Anyósomból dőlt az italszagú, zagyva, összefüggéstelen beszéd. Ahányszor pálinkát rendeltem, annyiszor mutatta meg az agyonmosott, fehér vászonöltönyt, amit a segédtszttől kikunyerált.

- Pont ilyen vékony emberre való, mint te. Ha Zselko más ember volna, selyemből lehetne a kapcája is, de a kártya eszi

vmeg az életét. Hát akkor minek tegyem a fejem, nem igaz? A jó asszonyokat mindig ilyen csórósággal veri meg az isten. Megmutatnám én igazi embernek, hogy milyen fán terem a hárnység asszony - mérgesen nagyot kortyolt az üvegből. Az erős szilvapálinkától csak ujjával mutogatott a lábamra, amíg rekedten kinyögte: - Próbáld fel ezt a csizmát! Zselkónak, ha jó lenne, sem adnám a méregtől. Akármennyiért meg nem kótyavetyélem el - fogta sopánkodóra a hangját -, hát ki tudná itt megadni az árát. Nem igaz?

- Ami igaz, az igaz - bizonygatta Papu huncutul rám kacsintva. Észrevette, hogy

anyósom mindenáron udvarolni akar. - Próbáld fel, fiam, olyan kicsi lábra való, mint a tied.

Papu bizonygatása lovat adott az asszony alá, átkarolt, erőszakkal rákényszerített egy faládjára, aztán már nem tiltakozhattam, fel kellett húznom. Még csak az egyik lábam dugtam bele, anyósom már ömlengett a boldogságtól, aztán, amikor a másikat is felhúztam, nyakon ragadva addig csókolta a szám, amíg nem titogtam.

- Jaj, egyem meg a húsdod, de takarosán áll a lábodon. Ez az ember - fordult szemrehányó tekintettel Papu felé -, nem a te fiad.

- Hát akkor add neki a csizmát, hé, a vejed.

Anyósom egy pillanatra megmerevedett, szinte látni véltem, hogy kicsapódik fejéből a pálinka gőze. Arcán elhalványodott a fiatal férfit kívánó pír, két szempár egymásba döfött, egyik gyűlölettel, a másik kárörvendő vágyának boldog beteljesedésével.

- Nem ismered a vejedet, Ballus? - nevetett mekegő birkahangon az öreg boltos. Most hallottam először anyósom nevét.

- Hunnan vejem, hé? - nézte összehúzott szemmel a fűszerest, aki mosom-kezeim-vállmozdulattal elhárította számonkérő hunyorgatását.

A vén cigány hümmögve tömte pipáját, amikor Ballus kérdő tekintete feléfordult.

- A görbe fűzfáról. - Nagyot sercintve a piros mérgű gyufával, anyósom arca felé közelítette, hogy jobban a szemébe lásson. - Onnan, hogy a lányod az éjjel elvette.

- A Vorzsa?

- No, hát melyik más? - pöfögtette a pipáját.

A gyufaláng, mint a putrik fekete éjszakáinak mécsese, imbolygó fénnel pislákol a szememben, amíg parányi lángja kerek tűzvilággá nem izzott.

- Akkor vejem vagy? - kacagott eszelősen. - Szaporodjatok, mint a csicsóka! - adta rám pufogó hátbaveregetéssel anyai áldását.

Ültem szoborrá merevedve a koporsónak is beillő gyalulatlan deszkaládán, mint az örök szemrehányás mondogattam magamban: Uram, ezért hullattad véredet?

Nagy csattanással a pultra csapott egy pengőt.

- Adjon érte pálinkát, tésúr! - Csípőre tett kezekkel illegetni kezdte magát.

- Ha már ilyen gálánt vejem van, akkor én sem vagyok akárki.

Papu rám kacsintott.

- Visszaadta a segédtsízt a pénzt? - kérdezte.

- Hát még szép, hogy vissza. Duflán!

- Ühüm ... - bólított az öreg.

A tésúr már nem porciózta a pálinkát, egy tételben elébünk tette. Nem ittam. Az, amit anyósom csinált, elég volt a megrészegedéshez. Eddig csak kereste az alkalmat, de most úgy érezte, teljes mértékben megvan a nyalás-falásra való oka. Sokszor úgy éreztem, hogy

a pálinkásüveg felforrósodva kúszik fülemtől a számig, hol mérgesen fogai között, hol enyhén beszippantva, az ajkamat dagadtra nyújtotta.

- Embert csinállok én belőled, csak énrám hallgass! - Újra elmart. Na várj, gondoltam, nem fogsz engem megcsömöltetni.

- Adjon egy szivart, tésúr!

- Adjon a vömnek az én kontómra, abból a fáintosból! Alig győztem kivárni, hogy a fogaim közé vegyem. Most közeledj, gondoltam. Úgy állt a számban, mint egy tüzes végű karó, csípett, köpni kellett volna, nem baj, inkább a magamét nyelem, mint a tiédet. Néztem anyósomra büszkén, mint lóhátos a gyalogosra. Püfölt, nagyokat dübrent hol a hátam, hol a mellem, amikor nyomatékosabban fel akarta hívni a figyelmem valamire.

Nem érdekelt, csak izzítottam a szivar végét. Valahányszor közeledett, egyenesen az orra felé irányítottam. Igazán élveztem fogcsikorgatását, amíg rá nem jött a játékra.

- Add ide már, drága gyerekem, én is szívjam, olyan jó szaga van.

- Adjon anyósomnak, tésúr, én fizetem, abból a fáintosból. Egyik szemem lehunyva, mint ki tudja, mi lennék, rendelkeztem a fűszeresnek, fogaim közül a világért ki nem eresztve a szivart.

- Kell a pusztulatnak. - Hozzám vágta a batyut. - Vedd fel ezt a ruhát!

Egy pillanatra meglepődtem a fordulaton, félig kedélyesen, félig megbotránkozást színlelve próbáltam különböző jelekkel tudtára hozni, hogy itt...

- Itt hát. Ugye, tésúr, megengedi? - A tanyasi szatócs örült, ha valaki pénzt vitt a boltjába, eszébe sem jutott tiltakozni.

- Vedd fel! Haljon meg az életem, ha fel nem veszed!

Itt aztán már a szivar sem segített. Mindenáron megpróbáltam kedélyes állapotom megtartani, hogy rögtönzött nászün-nepélyemen az újdonsült férjhez méltóan a nyugalom határán belül maradjak. Isten látja a lelkem, nem rajtam múltott.

Nem is azon, hogy - nevezzük nászajándéknak - valami megkisebbités, megalázás érzését váltotta ki belőlem, hisz lényegesen jobb állapotban volt az enyémnél, aztán őszintén megvallva tetszett is, de ahogy az anyósom rám akarta adni! ... Leráztam magamról, aztán otthagytam Papu társaságában.

Felborzolt idegekkel érkeztem az istállóba. Ezt még fokozták Vorzsa lesújtó pillantásai, nem beszélve arról, hogy felelősségre vonásával teljesen kihozott a sodromból.

- Hol voltál? - kérdezte elnyújtott hangon. - Apám már régen fölkel.

- Na aztán? El kellene vennem őt is, Paput is, aztán sorban, ahogy jön, asszonyát, emberét?

- Nem kell elvenni apámat - hadarta csatítva, mint az anyja -, hanem úgy szokás, hogy egyezzel meg vele. - Nem szóltam, csak intettem, hogy jöjjön utánam. Megálltunk az istálló végénél, ahol mindenki a szükségletét végzi, néma mosolyra állt a szája, amikor lerántottam neki két pofont.

- Na, mit kell csinálnom apáddal?

- Én nem tudom, kiskutyám - hozzám bújt, nehogy még kapjon, átfogta a nyakam -, neked kell azt tudni, te vagy az ember.

- Nekem kell tudni - mutattam az értetlen együgyűt -, még az előbb olyan jól tudtad, és oly gyönyörűen megkértél, hogy egyezzek meg apáddal.

- Egyezzen vele a pusztulat, kutyám, majd szól, ha baja lesz. Én soha nem szólok többé neked, csak szeretlek.

Udvarlást, házasságot, családi perpatvart egybevéve, most hangzott el közöttünk először az a szó, hogy szeretlek.

Amíg távol voltam, gondosan simára fésülte kócait, csak homloka körül kunkorodtak makrancos tincsei. Észrevette, hogy elment a mérgem, ellágyulva hozzám bújt. Szemében a meglepődés és a szerelem bágyadt mosollyá olvadt. Be nem telt tenyerem csókolgatásával, minek nyomán piros foltok gyúltak az arcán.

- Jó puha a kezed, mintha selyemből lenne.

- Ha a nyelvedre vigyázol, hosszú életű leszel, ha nem, ezzel nyúzlak meg - próbáltam vigasztalni.

- Azt csinálsz velem, amit akarsz, te vagy az uram.

- Én, én. Én vagyok a te urad, a parancsolod, aki, ha kell, reggelig gyötri veled a szalmát, agyonver, lehúzza a bőröd, csak kenyeret ne kérj, mert egy karéjnak nem vagyok ura.

- Te, én nem szeretem a kenyeret, bármilyen éhes vagyok, nem kívánom. Sütök pogácsát, ne félj, nem sózom meg úgy.

- Ó, uram, valóban te teremtettél bennünket, vagy bosszúból beszórták magvainkat kertedbe, hogy kisebbség dicsősége? Ugyan kinek telt ebben öröme? És meddig tart a nagy per, hogy kimondd ítéleted? Avagy mi vagyunk az ítélet? S lásd, mit csináltál? Így büntetted a gonosztevőt?

- Jaj, de szépen imádkozol. Én már láttam a kis istent, ott hordja apám a bukszájában, majd ellopom, jobban kell az neked.

- Jobban - hagytam rá -, hátha megmondja az igazat.

- Ne vétkezz, kiskutyám! Énrólam leverheted a húst. Azt szeretem benned, hogy nem szólsz, amikor haragszol, csak az egyik szemed kisebb lesz, aztán nem bánod, ha a másoknak az eget éri a feje. Mondták a gyerekek, hogy gazdag vagy, vettél nekik kenyeret. Ugye sajnálsz őket? Én is sajnálok, majd leszakad a szívem, amikor sírnak az éhségtől.

- Apád mégis elkártyázza a pénzt, anyád meg megissza.

- Anyám? - nézett meglepődve, aztán savanyú mosollyal folytatta: - Meg, ha a kutyán folya is végig.

- Csodálkozom Papun, hogy túri a családban.

- Apám meg van halva érte, pedig százszor férjhez ment alatta. Hiába gyilkolja, nem ér neki semmit. Nem szereti.

- Akkor miért lakik vele apád?

- Volt, amikor elzavarta, elvett egy másik asszonyt. Mindent rákiabált, agyonverette a csendőrökkel, aztán rabbá tette. Addig kell az embereknek, amíg vele hálnak, apámon kívül nincs ember, aki elviselje a természetét. Pedig azt mondja, hogy apám kivágta a búgóját.

- Biztos elhibázta a miskárolást. - Nézett rám, nem értette. - Rosszul vágta ki.

- Ja, az lehet. Te is megtennéd, ha olyan feleséged lenne?

- Minek? A rossz akkor is rossz, ha vérit veszik. Szélnek ereszteni, hadd élje világát. Majd megtanul, ha úgy érzi, hogy senkihez nem tartozik.

- Hüm - mosolygott -, azért szeret téged Papu, mert abból a fajtából vagy, amelyik mindig tudja, hogy mit keli csinálni.

- Abból. Annak köszönheti a fajtánk, hogy lassan hírmondója sem marad. A sok cigány között mindig saját magukat érezték „csacso rom”-nak. Ezért kesereg a te Papud is. Arra nem gondol, hogy van egy határa az igazi embernek is. Ha azon túlmegy, nem lehet tudni, hogy büszke vagy bolond.

- Ugye, majd a mi gyerekünk nem olyan „csacso rom” lesz?

Nem tudtam megvigasztalni, elszomorítani meg nem akartam. Húztam egyet a vállamon, mint aki azt mondja, az idő titka. Ő így is boldognak érezte magát. Ölelt, szorongatott, amíg a Zselko gyerekei körül nem fogtak bennünket.

- Gyere, Vorzsa, főzzél! - könyörögtek kórusban.

- Hát anyám mit csinál?

- Danol.

- Danol? - kérdezte gúnyosan. - Na, a tüdejét hányja ki az országútra.

- Eredj, főzzél - küldtem -, hadd énekelje ki anyád a fejét. Még az este kérdés volt előttem Vorzsa viselkedése. Most egyáltalán nem csodálkoztam rajta. Elég sok minden meggyőzött arról, hogy ez legalább annyira természetes, mint az, hogy a jó szülőt szeretni kell. Ballus viselkedése felkavarta bennem a tegnapi érzelmeket is. Bárhogyan próbáltam magam előtt teljesen idegen nőnek feltüntetni, akihez csupán annyi ismeretségi kapcsolat fűz, hogy az éjjel a lányával aludtam, nem tudtam. Azért az arcátlan viselkedéséért, ahogy szemérmetlen fogdosásával mindenáron le akart vetkőztetni, tartózkodni fogok, hogy rövidebb vagy hosszabb ideig tartó házasságom ideje alatt csak egyszer is kimondjam a neki járó anyám vagy anyós szót. Azt az asszonyt, aki nem vonakodna lefeküdni a vejével, csak úgy lehet hívni, hogy Ballus.

Szegény Papu is zavarba jött, valahányszor Ballus fizetett a fűszeresnek. Mindig elfeledte, melyik szoknya zsebében van a pénz. Felemelte az egészet a hasáig, aztán egyenként visszahajtogatta. Az meg egyenesen megbotránkoztató, amilyen közömbösen pislogott arra, amitől mi Papuval fülig elpirultunk.

Egyébként nem csodálkozom Papun, hogy gyűlöli. Amelyik családban ennyi egészséges fiatalember van meg egy ilyen nagyvérű nőtény, könnyen felborul a család megszokott rendje. Zselko, Zselko, nemhiába mondta neked Ballus, hogy bajszbogár,

olyan vagy, mint egy féreg. Mit értél vele, ha tényleg kivágtad a bűgóját?

A délelőtti eső után lehült a levegő. Papu tüzelt, a gyerekek fát hordtak, Vorzsa egy földre terített abrosz mellett térdelve tésztát gyúrt.

- Ül le! - mutatott helyet az öreg. - Szomorúnak látszol.

Ráztam a fejem, mint akinek nincs róla tudomása, valójában tényleg elszomorított a környezetem, amibe minden jó vagy rossz szándék nélkül belecseppentem.

- Éhes lehetsz már, kiskutyám.

- Á, dehogya - igyekeztem elhárítani Vorzsa aggodalmát. Amíg az istálló végénél gondolatban választ kerestem helyzetem fonákságaira, megfeledkeztem önmagamról.

- Látom én rajtad - nyögdecsele -, olyan sápadt vagy, akár a halott.

Ügy tett, mint akit hosszú évek tapasztalata meggyőzött arról, hogy színváltásaim egyetlen okozója csak a hasam lehet, attól függően, hogy tele van vagy üres. Most kivételesen jólesett anyáskodó aggodása. Vadidegen környezetem kezdett terhemre lenni. Nemcsak Vorzsa szülei idegesítettek, hanem úgy tűnt, hogy amerre nézek, mindenütt más és más képet látok.

Aztán rájöttem, hogy mindaz, amit újnak véltem, csupán a régi képek, fejük tetejére állítva vagy bensejükkel kifelé fordítva. Akarva, nem akarva magam is felkerültem a képre, ahol a hangok színekké és a színek beszéddé, mondatokká formálódnak. A rikító tarka színek összefüggéstelen suttogása elnyomta a halványiszürke, tisztán érthető sírást, jajgatást.

Égett, pattogott a tűz, ahogy Papu, térdig érő pipáját agyarán tartva, száraz gallyal traktálta, és Vorzsa kipirult arccal birkózott, hogy kocsikerék nagyságú bodagját megformálja. Mintha apró tüzek gyúlnának a gyerekek füstcsípte szemében, vékony könnyhártyáikon ezerszeres ragyogással tört meg a fény, amely mögött szürke, figyelemre sem méltó színnel az üszkös, hamulepte pogácsa állt. A látszat könnyörtelen bosszúja kísértett. Ha már a visszajáról szemléltem mindazt, ami látszatnak elszongító, ha az érett gyümölcsnek a gyökerét kóstolgattam, nem kellett volna undorodnom. Vagy hagyni mindent úgy, ahogy van, a maga rendjén, hadd burjánozzon a trágyában. Más is így csinálja.

Innen nőttek ki a gyökereim, ebből az örök jókedvű világból. Éreztem fullasztóan hazug levegőjét, de mivel ebben születtem, nem gondolhattam másra, mint hogy így van rendjén. Minek jajgassunk? És ha kitakarjuk fekélyes testünket, ha világgá mutogatjuk csonka agyunkat, nem ebben szenved mindenki? Csak az egyik tagadja, a másik meg bevallja. Mennyivel lesz jobb, ha saját szemem előtt lebegtetem kilátástalan sorsom foldozhatatlan rongyait? Mennyivel lesz édesebb az élet ma, ha tudom, hogy holnap meghalok? Még csak irigyelni sem fogják sorsomat. Anélkül pedig nincs jó. Irigylik a hazugot, mert boldognak látszik. Tarka színekbe öltöztetik a nyomorultságot, hogy rút, undorító képe ne rémítsen másokat.

Ugyan mi lenne, ha egyszer mégis kitakarnánk? Kihullanának a cifra szoknyák kék-vörös levelei, a gyermekfej nagyságú sárga rózsák zöld lánggal felfalnák egymást, és a furkólábak rüh okozta, fekete sebhelyeikkel mezítelen dübögtetnék a földet, és a tűz körül

tamtamot verő bajuszbogarak kezében meg-állnának a rozsdás kanalak, melyek soha nem érintettek ételt. Milyen színekkel lehetne megfesteni Papu meggyfa pipaszárának szortyogását, ahogy az undorító bagóié szűk csatornájában agyáig eljut a méreg, vagy félelmét, ami elől az álom világába menekül. Azt az undort, azt a megcsömörlést a világtól, amit nem is tud, de érzi, az élete szűkül, látja, hogy egyre kisebbé válnak a falatok, hallgat, amikor üvölni kéne, és félti a magját, hogy elvesz, ami már úgymint elveszett. Mi lenne, ha Baílus kezéből kivennénk a poharat, amitől csak addig félt, amíg meg nem kóstolta, amíg rá nem jött, hogy nagyon rövid az élet, és értelmetlen kiinni minden salakját, minden mocskát.

Az álszenteskedés és a tarka színek világában csak ez van: vagy kiiszod, vagy szomjan halsz, mielőtt még élteél. Füttyölve az üdvösségre, az ígért jóra, amit még senki nem bizonyított. De ha van is, hová tegye az üdvösséget, akinek lelkét ronggyá tépték a gondok? És mit adjon érte cserébe? Önmagát? Hány önmagát teremtett az élet? Vagy mit adott mellé, hogy a legkisebb jóért ne mindjárt önmagát kelljen adni? Ha ilyen szűkmarkúan mérte a jót, akkor majd érje be azzal, ami marad.

Nem akartam Ballusnak igazat adni, mert van más módja is, de valahogy mégis másként szemléltem cselekményeit, mint előzőleg. Ki tudja, kinek van itt igaza, vagy egyáltalán mi az, hogy igazság? Az biztos, hogy semmivel nem lettem okosabb, bárhogy próbáltam kérdéseimre választ találni. A tűz körül összegyűlt rongyos, torzonborz cigányok olyan vidáman nevetgéltek, mintha a világon nekik lenne a legjobb renden a szénájuk. Nagy részük le nem vette szemét a tűzben piruló pogácsáról, éhesek lehettek, de ez mit sem csorbította boldogságérzetüket. Sőt, ha olyan cigányasszony került melléjük, amelyik állta a vakargatást, lemondtak az édennek tűnő látványról is.

Papu piszkálta a tüzet. Néztük mozdulatait, ahogy kalapját leemelve, ünnepélyesen a szíve felé tartotta, bal kezével pedig igyekezett pipáját minél távolabb kotorni magától.

- Édes istenem! - Sokáig érthetetlen szavakat mormogott, mire ismét megszólalt.

- Nézzétek! - Ijedten belebámult a lemenő napba.

A délutáni szél széthordta a fellegeket, emitt-amott kis felhőfoszlányok úszkáltak az égen, egyiknek füle, a másiknak farka volt, aztán nagy részének se füle, se farka. Követtük Papu tekintetét. A látomás megfagyasztott bennünket. A tűz körül együtt remegtünk a lángokkal, néhányan térdre hullva nagyokat csuklottak, amíg az öreg el nem kezdte összefüggéstelen cigány imáját. A nap rézkorongjára szabályos sötétkék felhőkereszt telepedett, széle körül, ahol vékonyabbnak tetszett, világos, lilás fény keretezte. Aztán lassú, alig észrevehető forrással felső szára tojás alakúvá puffadt, keresztágai lecsurgó végével óriási, kiterjesztett szárnyú madárként betakarta a nap korongját, majd, mint a földgömbre festett világrész, elveszítette formáját.

- Meglátjátok, háború lesz... nagyon nagy háború. -A tűzpiszkáló szenes végű fával Papu elgondolkodva simogatta a hamut. - Az a sasmadár, ami betakarta a napvilágot, emberhúst fog enni. Annyi lesz a halott, hogy az élők nem győzik eltemetni. - Gondolatait inkább magának mondta, az elsimogatott hamuban esetlenül utánózni próbálta a kiterjesztett szárnyú madarat. Sokan nem ismerték a háborút, de maga a szó félelemmel, szörnyűséggel töltött el mindenkit.

Ha mindazt, ami ezeket az érzéseket kiváltotta, nem a saját szememmel látom, Papu

bölcs szavahihetőségét talán kétségbe vonom, pedig már minden égi jel nélkül is következtetni lehetett a háborúra. A férfinép túlnyomó részét behívták katonának, csak az olyanok maradtak idehaza, mint Papu fiai, akik még a sorozás előtt levagdalták mutatóujjukat, vagy felmetszett bütykeiket zóldánnal maratták nyomorékká.

- Sok a bűnös - nézett rám szomorúan. Meg voltam győződve, hogy ő is Ballusra gondol, akinek csatítása kihallott az istállóból, ocsmány szavakkal kínálgatta magát Zselkónak, hol nyalja ki.

- Na, hát ne legyen háború? - Beleegyezően bólogattam Papunak.

Hallgattunk, lestük az ég alját, megkönnyebbülten fészkelődtünk, ahogy elmerült szemünk előtt a végzetet jósló vörös napkorong. Nehezen tért vissza a régi hangulat, de nem váratott magára örökké. Paputói a régi háború felől érdeklődtek, ő mosolyogva mutatta a tenyerét, ahogy horgas ujja bénán belesimult.

- Bolond lettem volna elmenni. Hány ember hagyta ott a fogát? Sokat éhezünk itthon, de mégis biztosabb volt, mint ahol a puskák szólnak. Az éhség meg, a fene egye meg, mikor nem éheznek a cigányok? Olyan világ soha nem lesz, hogy mindenki jóllakjon. Aki okos, megél a jég hátán is, a bolond meg hadd vesszen, van belőle elég.

Jó, jó, de ha az isten csapásnak méri a háborút, akkor minek hagyja magát kijátszani, talán csak a bolondok bűnösek? - kezdtem volna megint kétségbe vonni az igazságot, de már nem mertem folytatni. Papu is elvitte a beszéd fonálát fiatalkori emlékeihez. Jóízű beszéde feledtette az égi jel utáni komor hangulatot, és mint ahogy itt szokott lenni, ki-ki megtalálta a maga szórakozását. Ami az én hangulatomat illeti, erősen lerontotta az istállóból kihallatszó szócsata, amiben Vorzsa is részt vett.

Ballus már kijózanodhatott, délelőtti dühétől viszont nem tágítva, még mindig ő vitte a prímet. Az összefüggéstelen szófoszlányokból úgy vettem ki, hogy a két nő mellettem kardoskodik, nem voltam benne biztos, csak feltételeztem, hogy Zselkóval szemben. Vorzsa mérges, vörös arccal riszálta ki magát az istállóból. A nagy vita hevében elfeledkezhetett a „mindjárt jóltartalak, kiskutyám” ígéretéről. Úgy látszik, még mielőtt éhen pusztulnék, eszébe jutott.

Valamit intett, amikor lekucorodott, de sem én, sem a többiek nem figyeltünk rá, csak a pogácsát néztük, ahogy lefordította róla az elsimogatott hamut. Papu megint térdre tápászkodott, mindenki megdermedten nézte az égi jel szenes körvonalait esetlen kiterjesztett szárnyaival a bodagon. Bámultak, szemükben a bűnbánat bamba kifejezésével, mint egy csomó oktalan állat, amikor társaik bőrét lenyúzza a pásztor.

Nem tudtam gondolataimon uralkodni, az üdvösség annyira sem érdekelt, mint a pogácsára festett madáralak. Elfutott a méreg.

- Megbolondultál, öreg? - Ő is ilyen véleménnyel lehetett rólam, ahogy sandán felpillantott. - Az előbb te rajzolgattál az elsimogatott hamuba, nem vetted észre, hogy alatta a bodag?

- Ó, hogy pusztuljon el ez a bolond eszem! - Felragadta a forró pogácsát. - Eredj már a bánatba! - Letörölgette kalapjával, aztán visszadobta a zsarátló hamuba.

Vorzsa semmit nem tudva pislogott a megdermedt cigányokra, aztán, amikor felengedett

a hangulat, megint integetni kezdett az istálló felé. Én még nem tudtam megbékélni saját magammal sem. A nagy nevetés, amivel az öreg ijedtségét gúnyolták, inkább idegesített, mint felvidített. Már készültem, hogy otthagynom a társaságot, amikor Zselko nagy méreggel elébem rúgtatott.

- Hát, hé, gazdag vagy, és elvetted a lányom.

- Na és? - kérdeztem kihívóan, hirtelen nem jutott eszembe más.

Ballus ölesre tátott szájjal esett férjének, megtépázott haján a délutáni heves vita nyomai zilált rendetlenségbe kunkorodtak, óbégatásából csak ennyit értettem:

- Ha elvette, jól tette, örüljön az a koszos mócsing a lábod közt, hogy ilyen vőt kaptál.

Zselko az asszony szájára tapasztotta tenyerét, maga mögé toltta.

- Az a rendje - folytatta erőltetett nyugalommal -, hogy fizessél. Így illik.

- Mennyit? - Nekem is nehezemre esett a nyugalom, de kierőlködtem.

- Százat - mondta arcátlanul. Felhördültek a körülöttünk levő cigányok. Közvetlen a lábam mellett hevert a tűzpiszkáló szenes végű fa, szívesen kiosztottam volna vele a dupláját, de Vorzsa közbevágott.

- Mért fizessen neked, hé, száz pengőt, hát már nem voltam szűz.

- Akkor is úgy dukál, hogy fizessen valamit.

- Ha bolond volna. Azért, hogy elkártyázzad? Ne akarjál egy rókáról két bőrt nyúzni.

- Ne akarjak? - kapta el Vorzsa haját fogcsikorgatva. - Ha nem fizetel tíz pengőt - nézett rám villogó szemmel -, levágom a feleséged haját.

- Két pengő - mondtam.

- Tíz - nyitotta ki széles pengéjű bicskáját a fogaival.

- Egy fillért sem adok - öntött el a méreg -, de ha azonnal el nem ereszted, Papu haljon meg, ha el nem vágom a nyakad a borotvával.

Nem volt borotvám, de ha levágja Vorzsa haját, megölöm, ha addig élek is.

- Fizetsz vagy nem? - illesztette Vorzsa hajához a kést. Nem tudtam mit válaszolni, összesen két pengőm maradt, a

többit elköltöttem. Vorzsa nem mozdult, nyugodtan tűrte, hogy az éles kés nekifeszüljön marokra fogott haja tövének. Ballus tekintetéből tiszta őszinteséggel ömlött férje felé a gyűlölet. Én sem tehettem mást. A régi szokások lehetőséget adnak a rászédett apának, hogy ha az egyezés nem jön létre, megcsúfítással bosszút álljon. Csupán rajta múlik, hogy az orrát vagy a haját vágja le. Nem hozzátartozó részéről csak egy lehetőség van a beleszólásra, ha fizet.

Én álltam a tekintetek keresztüzében meg a kés. Ha egy szóval megemlítem, hogy nincs pénzem, kezembe nyomja rászédettsége szégyenét a lány hajával együtt. Mindenki neki ad igazat, még Ballus is, aki néma undorral le nem vette róla a tekintetét.

Zselkónak pénz kellett, nem sietett a művelettel, éppúgy nem lehet hitelbe kártyázni,

mint lányt venni. Inkább vicsorgatta fehér fogait, amíg Papu ketté nem törte fején a szenes végű piszkafát.

- Az anyád ... istenit! Meg akarsz halni a pénzért? Hányszor akarod a lányod eladni? - Zselko a fejéhez kapkodva elengedte Vorzsát.

- Akkor mivel kártyázzak estére, hé?

Undorodva elébe dobtam a tíz húszfilléresből álló két pengőt. Két kézzel vetette magát a pénzre.

- A tömlöcökben hervadjak el, ha ez nem szerencsét hoz -kotorta össze szemetestől.

Itt is ismerték a kapzsiság önmagát megalázó emberi formáit. De bármilyen mélyre süllyedtek, annyira nem merültek alá, hogy ősi ösztöneiket aprópénzre váltsák. Undorodva nézték, ahogy Zselko körömmel marta a szétgurult krajcárokat. Vorzsa hozzám bújt, Ballus, marokra szedve megzilált haját, körüljártatta tekintetét a bámuló cigányokon.

- Ez az uram, látjátok, ez a földi féreg.

- De nem leszek féreg, ha sok pénzt hozok neked? - tápázkodott fel Zselko, poros térdeit seperve.

- Te hozol sok pénzt? - köpött felé Ballus.

- Én - csörgette a pénzt két keze között. Nevetve otthagyt bennünket.

- Elvette az isten az eszét - nézett utána Papu.

Muto belépett a körbe, tenyerével csapkodva, mint aki kártyát oszt, aztán elkomolyodva csóválta a fejét. Bolond a bajuszos, mutatta ő is.

- Az - hagyta rá Ballus egykedvűen. - Vegyél el, néma, te okosabb vagy.

Muto először nem értette, nézte borjúszemmel Ballust, amíg az megismételte a jeleket.

- Nyim - rázta a fejét gyors tiltakozással. Ujja hegyével lelapítva orrát, felfújt arccal körülnézett, mutatta a széles farú asszonyt. - Nyim - meszelte kezével a levegőt. Hangulatkeltésnek nem volt rossz. Muto is tudta. Félénk arcot vágva körülnézett, aztán vigyorogva magához ölelte Ballust.

A nagy nevetések látszatra megenyhítették körülöttünk a levegőt, bennem viszont érces hidegséggel csődültek vissza Vorzsa szavai a szüzességéről.

- Ne haragudj, kiskutyám, semmi nem igaz - dörzsölődött Vorzsa. - Majd elmondok neked mindent.

- Mit lehet elmondani a semmiről? - kérdeztem önmagamtól.

Ballus részvét nélkül nézte Muto játékát, egyetlen ránc nem éktelenítette az arcát. Hét gyerek, kispiaçnyi férfi, Zselko. A miskároló, kártyás Zselko! Itt nem lehet lekaparni a festéket, hogy a tarka színek alatt megtaláljam az igazit. Ez az igazi.

A körülötte állók hangos, szívből jövő hahotákkal rángatták a némát, akit az sem hozott ki játékos kedvéből, hogy félig lerángatták róla a nadrágot.

Szólt körülöttünk a nóta, vidáman, mint ahol semmi nem történt. Papu könnyezett a

nevetéstől, tetszett neki a néma bohóckodása.

- Sibe, sibe - kiabálta örökös néma szövegét, nagyokat ugrott, egyik kezével fogta a nadrágját, a másikkal verte a lábait. - Sibe, sibe - ugrált körbe-körbe kidüllesztett hassal, két kezét tarkójához fogta, úgy tett, mint aki nem veszi észre, hogy nadrágja gatyástól a bokájáig csúszott.

Vorzsa is odanézett, hosszú, elnyújtott nyerítéssel kacagtak az asszonyok, igazán, jóízűen. Csodálatos módon Ballus nem ment bele a játékba. Hátat fordítva az egésznek, mereven maga elé bámult, kezét elfoglalta a hajával, leszedte, kontyba rakta. Mintha nem az a Ballus lenne, akinek hangjától fél órával ezelőtt csömörlést kaptam. A néma összedrótozta derekára visszahúzott nadrágját, és táncba hívta. Szó nélkül ment. Egy csapásra megszűnt a játék, férfias virtuskodással szedték sorra a nőket, pergett, ropogott a tánc. A tarka színekben örvénylő forgatag kerek egészé forrt, elkeveredtek benne a színtelen foltok, mint egy kifeszített cifra vászon, feneketlen mélységével elnyelt mindent.

Bent kavarogtam kormos katlanukban, a laza mellük alól kicsapó izzadsággőz kábulatában, a lengő szoknyák fodros tölcséreiből tompa dübögéssel verődtek vissza az ütemek, felhevült vérünket tenyércsapások serkentették féktelen iramra, míg testünk önlucskától rongyaink átnedvesedtek. Sima, mezítelen karok sikamlós ölelése gyűrűzött körül, ahogy fáradtságtól bódult lihegéssel leroskadtam a lángok vörös lobogása mellé.

Ballus, most már anyáskodva, tiltakozást nem tűrő mozdulatokkal, haragot színlelve szégyenlős vadságomért, lehúzta rólam az inget, és gyakorlott mozdulatokkal lobogtatta a tűz felett.

- Azt akarod, hogy megfázzál? - Nem szóltam, hallgattam bölcse, sőt azt is eltűrtem, hogy a fekete szemű kislány szoknyája aljával szárazra törölje a hátam. A délutáni események óvatosabbá tettek.

Kiráztam magamból a gondolatokat, azért, hogy újabbak jöjjenek helyükbe. Fáradtabb, éhesebb lettem. Összeszorult a szívem, láttam, hogy Ballus elengedi az ingem, fekete füstgombolyag csapott fel, és az ing máris a tűz martaléka lett. A kapkodásban egyedül én maradtam ülve, részben az ijedségtől, másrészt, mert a fekete szemű kislány, kihasználva a kavarodást, erősen a nyakamba csimpaszkodott.

- Hagyd - súgta -, ő dobta bele, majd megveszi neked.

Ha nem is vigasztalt a lány suttogása, de legalább meggyőződtem, hogy én is jól láttam. Forrt bennem a méreg, de együtt nevettem a többiekkel.

- Kiesett a kezemből, egyem meg a lelketeket - teregette a kezét, tisztázva ártatlanságát mindenki előtt. - Most mi lesz?

- Semmi - mozgattam a vállam lekicsinylően -, úgyis rossz volt már.

- Van még inged? - Úgy nézett, mint aki egy pillanatra meglepődik.

- Minek az, jár itt más is félmeztelen.

- Igazad van, testvér - kiabálták -, cigányok vagyunk mi. Eredj, no - dobálták rongyabbnál rongyabb ingeiket a tűzre, hadd melegedjenek a dzsuvák. - Könnyen beszéltek, nekik volt kabátjuk is.

Ballus látta, hogy nem nagyon vigasztal a többi együttérzése, karomnál fogva felrángatott a tűz mellől.

- Gyere, adok rád én olyan inget, hogy amióta megvagy, nem takarta jobb a testedet. - Amíg beértünk az istállóba, arcát meztelen bőrömhöz szorítva, ismét tisztázni próbálta ártatlanságát. Nem fért belém tovább a ravaszsága, megállítottam az ajtóban, ahol a villanyfény az arcára sütött, pirult a váratlan fordulattól, de a szemembe nézett.

- Kurva se legyen - mondtam -, ha esze nincsen. - Valami felvillant a szemében, aztán karomba csípve elszaladt.

Nem könnyű önmagunk elől elrejtetni gondolatainkat, főleg, ha az bosszúvággal is párosul. Minden mozdulata a lányára emlékeztetett, csak teltebbek, gömbölyűbbek voltak tagjai.

- Gyere már, egyél - jött mosolyogva Vorzsa. Belém karolt, melléhez húzta a kezem, amelyen vörösen égett Ballus csípése.

- Meleged van? - simogatta a mellemet.

- Az.

- Még mindig haragszol? - nézett rám érdeklődve. - Tehetek én arról, hogy apám meg van halva a kártyáért? Az meg, amit mondtam, nem igaz, csak azért tettem, hogy ne követelődzzön. - Tudtam volna Vorzsával vitatkozni a házasság dolgaiban. Az elhullatott szavak, amik a vita hevében kipotyogtak, sok mindenre engedtek következtetni. Nem éreztem kedvet semmihez. Először kerültem szembe önmagammal úgy, hogy saját hitem tévedéseit bizonygassam.

Minden, ami körülvelt, arra kényszerített, hogy úgy van jól, ahogy van, vegyem ki belőle, ami nekem tetszik, ne lássak, ne halljak, fogjam be az orrom, ha valami bűzlik, mert ami van, az tőlem és mindenki mástól független.

Baltus már várt az inggel. Az asszony láttán felébredt bennem valami makacs gőg, de ahogy odaértem, szó nélkül belebújtam a segédtsz ingébe. Tiszta szaga egy másik világot juttatott eszembe, ahová nemsokára vissza kell térnem. Azt, hogy milyen áron, ki tudja. Ugyanúgy nem vágyom oda, mint ahogy innen elkívánkozom. A kérdések tisztázatlanul bennem vajúdnak, sem ott, sem itt nem kapok rájuk választ. Sokszor úgy tűnik, hogy az iskola zárt padjai között, ahol élethalálharcot kell vívnom egyfenéknyi helyért, nagyobb biztonsággal közelítem meg az ismeretlent, mint itt, a korlátlan lehetőségek között, az ismertet. De maga a környezet, amiben fel kellene oldódnom, éppolyan levegőtlen marad számomra, mint ez.

- Ülj már le! - Papu nem szerette, ha lenéznek rá. - Mért vagy mindig olyan gondos?

- Ilyen szoktam lenni, Papu.

- Nem jó az, fiam. A bánat meg a harag rossz tanácsadó. Tudom, hogy felharagított a Zselko.

- A kártya miatt - szorongatta vállamat Ballus hízelegve, mintha férje iránti haragomat így akarná kiengesztelni.

- Igen, a kártya miatt tette - emelte föl a hangját Papu, sértette, ha az asszonyok

beleszóltak beszédébe. Ballus rántott egyet a vállán, értette, miről van szó.

- Meg a sok régi szokás miatt - folytatta nyugodtabban. - Azt hisszük, hogy még mindég tele vannak a strimfli szárok arannyal, csak a másik a szívéhez szorítja. Hüüm, elmúlt már az a világ. - Bölcs hallgatásba bólogatta magát, kényszeredetten elmosolyodott, talán most értette meg tévedéseit, rájött, hogy a régeből ő maradt, a tegnap, mint megtúrt ellensége a mának.

- Ami volt, elveszett a múlttal. Minden idő megeszi a maga szokásait, maradékai már a kutyának sem kellenek - legyintett.

Vorzsa arca ragyogott, elének tette házasságunk első vacsoráját. A rózsásra pucolt bodagot nekem nyújtotta át töretlenül, mint a legkeményebb kezű férfinak. Ketten voltunk Papuval, a többi elment kártyázni.

A gyerekek egy része már elbújt a szalmába, a többi csendesen támasztotta az ágast. Az asszonyok kis kört formáltak a kormos lábas körül, Papu úgy helyezkedett a szalmavacok fejrészén, hogy alacsony termete tekintélyét ne csorbítsa. Vorzsa nemhiába adta nekem a csonttá száradt bodagot, elég volt kettéroppantam. Egyik felét átnyújtottam Papunak, a másikat Vorzsának, intettem, hogy ossza szét a gyerekeknek. Nem kellett ébresztgetni az alvókat, gyorsan felsorakoztak, anélkül hogy valaki rendre utasította volna őket.

Az asszonyok elismerően csettintgettek Vorzsa felé a sült hússal megtetézett lábas láttán.

- Ez az ember hozott egy pulykát - intett felém -, csak át kellett még sütnöm zsírba, nem szeretem úgy. - Asszonyos, lekicsinylő fintoraihoz orrát, száját ráncba húzgálta. Meglepett. A tegnap még mindenre piruló kislány, aki azt sem tudta, mennyi só kell a pogácsába, ma tökéletes asszony. Nem is akármilyen. Papu előbbi szavai jutottak eszembe; hát tényleg ennyi marad a tegnaptól, füstös, kopott kép, ami egyáltalán nem hasonlít a mához? Minden keserű érzésem ellenére mosolygó álarcot kellett öltennem, hogy méltó módon fogadjam a felém irányuló nyájas bölintásokat Vorzsám ügyességéért. De igaz, ami igaz, a tegnap tűzön-füstön megsütött-főzött tűzok, amit fél éjszaka puhítgattunk a szalma alatt, annyi kellemes ízt halmozott magába, hogy a bő zsírban omlósra sült hússal alig tudtam betelni.

Étvágy dolgában az asszonyokra sem lehetett panaszkodni, ha ugyan valamikor is feltűnően kicsi étkűnek tündek volna. Bár tegnap a kásánál ugyanezt láttam, valahogy most jobban felkeltették az érdeklődésemet. A kiemelt húsdarabokból körmükkel vékony szilánkokat hasogattak, visszatették a lábasba. Két-három darabbal ugyanezt tették, aztán sorban, ahogy jött, minden darabot csámcsogó étvággal elfogyasztottak. Láttam, hogy minden asszony ugyanezt teszi, közel álltam ahhoz, hogy követem. Nyilván valami olyan szokás ez, ami a mohóság levezetését célozza. De ha ez a szokás, akkor miért nem tesz így sem Ballus, sem Vorzsa, nyugodtan megesznek minden darabot, anélkül hogy egyet is visszatennének. Láttam, hogy senki nem ügyel rám, úgy tettem, mint aki mindent rendjén valónak lát. Már csak azt figyeltem, mi lesz azokkal a húsdarabokkal, amiket megjelöltek. Olyan szépen félretologatták, mintha azok csontig lerágott darabkák lennének.

Egyenként hagyták abba az evést, nagyot nyújtóztak a jóllakottság érzésétől, és megtörölve szemüket, szájukat, beszélgetésbe kezdtek. Már csak Papu evett, a pogácsát nem az ő fogaihoz süttették. Puhítgatni próbálta a zsírban, hogy ő is utolérje a többit, de

így is nagyon lemaradt. Valahányszor összekuszálta az asszonyok félretett húsadagját, annyiszor rakosgatták egymás tetejére a lábas oldalához. Á, most már értem, milyen szokásról van szó. A pogácsa sarkából letörtem egy harapásnyit, aztán, mintha csak unalomból tenném, ráérős mozdulatokkal mártogatni kezdtem. A tekintetek, amiket rám és egymásra vetettek, megérték, hogy többször összekavarjam a lábasban hagyott húsokat. Bámulatos szorgalommal újra és újra rendezték, ki-ki maga elé, gondosan elkülönítve. Azt szerettem volna látni, mikor tévesztik össze. Sajnáltam, hogy nem sikerült, a legszívesebben magamba gyömöszöltem volna mindet. Már csak azért is, hogy reggelre ne maradjon semmi, amivel az asszonyok kiengesztelik kártyaveszteséggel hazatért férjeiket, akik tíz fillért nem képesek kiadni ennivalóra, inkább elkártyázzák. A gyerekek közben úgy élnek, mint a csirkék, egyszer napjában dobnak nekik valamit, s még annak a színétjavát is elszuszakolják az embereknek. Na, ha ez szokásnak számít, gondoltam, akkor ez nem éri meg a holnapot, mert a húsokat még ma megetetem a gyerekekkel.

Ahogy Papu becsukta a bicskáját, már láttam karmaikat befelé görbülni, mint a vércsének. Talán csak egy pillanattal előztem meg őket, de ez elég volt ahhoz, hogy mozdulatukat megállítsam a levegőben.

Ügy tettem, mint aki egész idő alatt nem vett észre semmit, fölemeltem a lábast, és a türelmesen várakozó gyerekekhez vittem. Figyelmeztetés nélkül nagyság szerint felsorakoztak. A kiürült kormos edényt visszadobtam az asszonyok közé. Nem kellett hallani, amit magukban gondoltak, tekintetük mindent elárult. Nem voltam kárörvendő, de öklelő pillantásaik, melyek már a gyerekeket sem kímélték, igazán jólestek.

- Huncut hájjal kenték meg ezt a te vejedet, hé! - förmedt Ballusra a májfoltos Zsoli. Papu rám kacsintott, Ballus hanyatt vágta magát a szalmán, fuldoklott a nevetéstől. Én, mint aki nem ért semmit, ártatlanul néztem a böjtiboszorkány kinézésű asszonyt, ahogy mérgében kapkodott a szájához, mintha a nekem szánt sértéseket vissza akarná gyömöszölni.

- Nevedet? - nézett megvető pillantásokkal Vorzsára.

- Mit csináljak, hé, sírjak? - kérdezte elpirulva.

- Ne sírjál, fruska! - kapkodott a szájához. - Majd nem tudom, mit adok ennek a cigánynak, ha hazajön, rám szedi a csillagokat.

- Mit adol neki? - Vorzsa összehúzta szemeit. - Amin ülsz. Nem kellene egész nap nyomni a szalmát, hanem megemelni a toronyodat,¹⁰ akkor a gyerekeid is jóllaknának, nem néznék ki az ember szájából az ennivalót.

- Aj haj, kis tartó, de felnyílt a szemed, amióta karóra kaptál.

- Fel bizony. Hiába nyert az urad, nem főztél a gyerekeknek, inkább danolásztatok. Ha az én uram nem költ rájuk, éhen pusztulnak.

- Á, dehogy pusztulnak, találnak azok maguknak mindég, amennyi nekik kell.

- Hogyne, az öreg Mára zajdájában⁵¹ - állt Vorzsa pártjára a kék szemű Rilyándri. - Ha pénzetek van, a szívetekhez szorítjátok.

- A te urad is kártyázik, hallod, miért teszed ki annyira magad?

- Az kártyázhat, lyukam, nincs egy kölyke se, mégis sokszor jól tart mindőtöket.

- Majd meglátom, ha nektek lesz gyereketek, hogy hizlaljátok őket?

- Azt megnézheted, igaz, testvér? - kacagott hangosan Rilyándri. Vorzsánál csak pár évvel lehetett idősebb. Nagy kék szemeiből igazságszerető melegség áradt, mindég vidámnak látszott, csak akkor szomorodott el, ha látta a többi tunyaságát. Jól pergett a nyelve, legtöbbit az ő hangja hallott, mégis valahogy kellemesebb volt, mint a többié, akik mindenáron igazat akartak kicsikarni maguknak.

- Könnyen beszéltek - hangolt le Zsoli, látta, hogy egyedül maradt, senki sem áll mellé.

Rilyándri nem törődött a dörögő Zsolival, addig nevette a többi szomorkodó asszonyt, míg azok is ki nem keltek magukból.

- Ó, Devla, de sajnálom ezeket a szegény asszonyokat, mit adnak a csóró cigányoknak enni, ha reggel hazajönnek. Na, te kis cigányember - nézett rám -, ezt jól megcsináltad. Ezek holnap - mutatott az asszonyokra - mind fel lesznek húrozva, úgy húzgálják őket az emberek, mint a nagybőgőt. - Kirobbant belőle a nevetés. Beleharapott kendőjébe, hogy saját nevetését csillapítsa. Hosszú csigákba kunkorodó haja fekete csillogással omlott a vállára, kerek arcába apró gödröket vájt a nevetés, és ilyenkor szeme fekete kerítésén túl szokatlan tiszta világ tárult fel, ahol kék volt a fű, a föld, a nap, sűrű világoskék lett a levegő, mint feneketlen mély kristálygolyókban.

Nem sokáig segített a kendő, Ballus mellé vágta magát, vergődtek mindketten a nevetéstől. Vorzsa elfutott, én ott álltam mellettük szintén könnyező szemmel, majd véresre rágva a kezeimet, hogy ellenálljak nevetőgörcseimnek. A három asszony, indulatát visszatartva, gyűlölködő pillantásokkal ostromozta Rilyándrit, akinek vidámságát erkölcstelen, keveredett vérenek tulajdonították. Egyébként is, a mindég nevető, vihogó nőket hagyományosan megvetették, még a mosolygás is férficsábításnak számított, és ha módját lelték, minden rágalmat latba vetettek, hogy távol tartsák férjeiktől. Rilyándrit egyiknek a férje sem érdekelte, ezt tisztelték is benne, de az örök vidámságával halálra szekírozta őket.

- Látjátok, kifortélyoz bennünket, az apja húrozza fel. Hát mit nevetel rajtunk, hé, biboldó kurva? - Mérgesen belefújta vágott orrát szoknyájába.

- Teeee ... - nyújtotta el visszafojtott mély torokhangját Berbej -, hogy a zsidó csinált ... Zsiidó! - Vastag takonycérna csüngött le orráról, ahogy oldalt felpislogott a hosszú Múlóra, mint a pipes csirkének, amikor a napot lesi.

- Lengyel zsidó - kottyantotta el magát Mulo, Berbej biztatására, leróva színtelen bosszúját.

Papu fiai, mint akik látványosságra törekszenek, mesebeli módon válogatták össze feleségeiket. A legidősebb és a legfiatalabb igazi szép asszonyt vett feleségül, mert annak ellenére, hogy hét gyermeknek adott életet, Ballus szépsége nem tűnt el egészen. A többi csak azt nézte, hogy legyen rajta lyuk.

Mint minden közösség, a cigányoké is a tulajdonjogra épül. A különbség az, hogy míg más közösségek tulajdonában ezer-és ezerféle olyan értéket találunk, amely lehet közös vagy magántulajdon, addig ennek a közösségnek egy értéke és tulajdona van, az asszony.

Az asszony minden közösségben magántulajdon. Csupán kezelésében és hasznosításában van eltérés.

Nem akarok magamnak megmagyarázni semmit, a való világ úgyis minden elmélkedést felborít, mégis képtelen vagyok megérteni a nőt, aki minden pillanatban megtagadhatná tenyészállatsorba kényszerült létét, de nem teszi. Ugyan miért? Erre talán maga az illetékes sem tudna felelni. De ha mégis felelne, állítom, hogy minden más bánásmód ellen tiltakozna. Ki tudja, nem neki lenne-e igaza? Már korántsem volt olyan virágos kedvem, mint előzőleg, sajnálkozva néztem a három asszony szomorúságát, akiken egyáltalán nem a férjüktől való félelem látszott, hanem a gyűlölet és a fájdalom észbontó keveredése. Megbántam, amit tettem. A léha férjeken akartam bosszút állni, és őket érte a pofon. Pedig csak egy kis örömet akartak szerezni önmaguknak, egy elismerő mosolyt vagy bólintást. Égő szemekkel, de már megnyugodva az sem érdekelte őket, hogy rajtuk nevetnek, hagyták a két vihogó asszonyt, hadd tombolják ki magukat, ha nekik ez is boldogságot jelent.

Nem sokáig tartott a nagy viháncolás. Látták, hogy nem lehet semmit kikényszeríteni belőlük, lassan felhagytak a nevetéssel, de nem veszítették el kötekedő kedvüket. A szép szemű Rüyándri mindent megpróbált, hogy újból haragra gerjessze sógornóit, próbálkozásai azonban sikertelenül végződtek. Végül, mivel nem talált mást, rám fanyalodott.

- Ül már le, hallod, úgy állsz itt a szép ingbe, mint valami kisispán. Meglátszik, hogy jó anyósod van. Majd holnap ad rád gatyát is. - Várta, hogy zavarba jöjjek, segíteni is próbált, kezemnél fogva maga mellé húzott.

- Honnan jöttél, tököm? Azt sem tudjuk, ki vagy, mi vagy, csak benyomtd magad közénk. - Hallgatott egy ideig. - Sun Devla, hát némához mentél? - Vorzsát kereste tekintetével, aztán újra kérdezett.

- Muto vagy, hé, vagy büszke? - Szemében a játékos kötekedő vágyba már egy kis harag is vegyült. - Látod - fordult Ballushoz -, így nyílik ki a csipája azoknak a csóróknak, akiknek a testét világ életükben egy normális rongy nem takarta. - Most már teljesen elvesztette játékos kedvét, el akarta engedni a kezem, amit addig fogott. Szemem közé nézett, érezte, hogy visszatartom. A nem sikerült tréfáért rajta is olyan csalódásféle látszott, mint a három kuporgó asszonyon, de tudott magán uralkodni. Várt kíváncsian, nem mondott le véglegesen tervéről, csak kedvező alkalomra lesett. Egyáltalán nem titkolta érzését, a homlokára kényszerített esetlen ráncok csúfolódva váltogatták egymást, hogy a hátam mögött ülő Ballusnak is tudtára adja.

- Téged miért hívnak Rilyándrinak? - Megdöbbenve kerekedtek nagyobbra szemei. Nem vártam meg, hogy válaszoljon. - Azért - kérdeztem -, mert nagyokat szoktál szellenteni?

- Verd meg, isten, a fejét - rántotta el kezét mérgesen -, na, Ballus, hallod, mire kíváncsi a vejed? No, ha nem volna itt az öreg cigány, már mondanák neked egyet. - Mindenkiből kitört a nevetés, csak Rilyándri hunyorgatta rám a szemeit.

Nem változtattam tekintetemet, vártam, hogy válaszoljon az előbbi kérdésekre. Válasz helyett fel akart ugrani, szoknyájánál fogva visszahúztam.

- Mit akarsz velem, te cigányember? Ballus, szólítsd a vejed! Haljak meg, ha csúnyán nem teszek neki.

- Miért tennél csúnyán neki, hé? - kérdezte anyósom fuldokolva. - Ha szoktál, mondd meg.

- Apám haljon meg, ha csupa bolond nem vagy. - Rilyándri pirulva lesütötte szemét, nem mert felnézni.

- Na, jukmánc,¹² most nevéssél, mert te mindenkit ki akarsz fortélyozni, most emberedre akadtál - rázogatta a vállát Berbej.

- Eredj már, te pulykaorrú!

Vorzsa már csak a civakodásra jött oda. Rilyándri nekitámadt.

- Te is jó embert kaptál. Ennek több küszöböt benyalt a segge, mint öt regiment katonának, igaza van ennek a csúnya Berbejnek, hogy huncut hájjal kenték meg.

Az istálló másik végén szólt a zene, Papu otthagya társaságunkat.

- Most már megmondod? - kötekedtem nevetve.

- Mit, te cigányember?

- Azt, hogy miért hívnak Rilyándrinak.

- Tudja a pusztulat - elkezdett nevetni -, rám adták kiskoromban. Aztán mért érdekel téged annyira?

- Csak.

- Na, Vorzsa, jó helyre tetted a fejed. Inkább a Mutóhoz mentél volna, aki mindég azt mondja, síbe, síbe. - Komoly arcot vágva utánozni kezdte a néma hangját, aztán sopánkodva újra panaszkodni kezdett Vorzsának.

- Látod, még azt hittük, hogy egy jó csendes cigánygyereket kaptál, a végén meg kisül, hogy tele van ördögökkel. Mondd meg már, haljál meg te is, Vorzsa is - kérdezte nagyon komolyan -, miért érdekelt, hogy úgy hívnak?

- Engem nem érdekelt, dili, csak arra voltam kíváncsi, te mennyire tudod.

- Sun, Ballus, hát bolondnak nézek ki, hallod?

- Á, dehogy. Túlságosan is okosnak. Éppen ezért figyelmeztettelek. Egy asszonynak nem illik megkérdezni idegentől, kicsoda. Úgyis megmondja, ha lehet. Ha nem, akkor csak hazudni kényszerítetd. Kérdezd meg a férfiakat, hányszor érdeklődtek. Aztán az, hogy a csórónak van inge, vagy nincs. Adj neki, ha neked van. Soha nem tudod, mikor találkozol újból vele. Lehet, hogy ő enned ád, pihenni hagy, és nem nézi, merre mész.

Rilyándri szemei őszinteséggel tárultak ki. Az örökké vidámnak látszó hamis jókedv mögött végtelen, sivár puszta terült el, ahol az érzések nem tudtak gyökeret eresztetni. A percek hangulata sodorta, ahogy szeszélyének kedvezett, nem próbált ellenállni, megszokta, hogy az érzések csak vendégségbe járnak, és mindég megeszik egymás maradékát.

Már csak négyen maradtunk, a másik három asszony kuncogva otthagyt bennünket

felém bólogatva, mintha mindennek nem én lettem volna az oka. Rilyándri lesütött szemekkel hallgatott, elgondolkodva nyálazgatta ujja hegyével gömbölyű karját. Én sem voltam beszédes kedvemben, a túlsó végről hallatszó hegedűcincogás csábítóbbnak tűnt, mint az asszonyok között hallgatni. Vorzsa nyugtalansága kezdett alábbhagyni, fáradtan bújt hozzám, mint aki álmos, de a nagy hangú zenebona őt is érdekelte. Vártuk a kedvező alkalmat, hogy otthagyjuk szomorú társaságunkat. Azt hiszem, ezt Ballus is észrevette, kérdően nézett rám, amikor el akartunk menni.

- Mennyi pénzt adtál ennek a cigánynak? - Zselkóra gondolt.

- Két pengőt.

- Na, a tüdejét hányja el a kutyáknak. Képes volt elvenni a kis pénzeteket.

- Sun, hátha nyér, hé - próbálta vigasztalni Rilyándri.

- Nyér az a vármegyébe a féjibe. Nesze, te jány - Vorzsá-hoz dobta a délelőtti csomagot -, menjetek ki, próbálja magára az urad! Bár adja az isten, hogy nyerjen, a két szemét marom ki, ha egy fillérig meg nem felezi az uraddal. - Vorzsa majd elolvadt a boldogságtól, nem tudta hová tenni Ballus jóindulatát. Hagytam, hogy magával vonsozjon, nem akartam kedvét szegni. Kérve a kazalhoz, ellenkezés nélkül hagytam, hogy Vorzsa, úgy, mint délelőtt Ballus akarta, lehúzza rólam gatyástól a nadrágot. Nem zavart, hogy mellettünk jobbrabalra zörög a szalma, és hogy a lihegések a fülünkig érnek. Bezárkóztunk a magunk boldogságába, amíg el nem hamvadt a nagy tűz, amit Vorzsa mezítelen segge föllobbantott bennem. Aztán nyugodtan kezdtem az öltözködéshez.

A csizma felhúzásánál akadt egy kis zavar, amit Vorzsa leleményesen megoldott. Hosszú pántos ingét körülszakította, undorodva letépte megnedvesedett részét a durva, kézzel varrott szegessel együtt, aztán, jót nevetve ügyetlenkedésem, segített feltekerni kapcának.

- Ügyes vagy - mondtam elismerően, megszorongatva, hogy ne csak üres szavak legyenek. Egy kissé halványabban, amit csak avatott szemek vettek észre rajtunk, de vidáman mentünk vissza az istállóba.

- Sokáig öltöztetted az urad, te asszony! - nevetett Ballus huncutul, sejtette, miről volt szó. - Na látod! - simogatta rajtam a ruhát. - Ez pontosan tüled való. Most már mondhatod neki, Rilyándri, hogy kisispán.

- Olyan is - hagyta rá Rilyándri. - Olyan, mint egy igazi úriember - toldotta meg minden lelkesedés nélkül.

Ballus gyönyörködésére, amiről nem lehetett tudni, hogy őszinte vagy hamis, visszasomfordált a másik három asszony is. A takaró alól bújtak elő, lelógó mellüket alig takarta a fehérnemű, amin keresztbe rakták kezüket, mint gúnyból festett Szűz Máriaék. Ők is körülcsámcsogtak, de közben módját ejtették, hogy még törlesszenek Rilyándrinak.

- Látod, menyecske, ezért nem szabad senkit kiviccelni, soha nem tudod, kivel vagy szembe.

Arról egyszerűen megfeledkeztek, hogy azért, ami rajtam van, Ballus adózott a segédtsztnak. Mustráltak, ahogy a jó lovat szokás. A piros arcú Vorzsa nem győzte vonogatni a vállait, úgy tett, mint aki szégyelli elárulni, hogy jutott hozzám.

- Jól van, no, mindegy ez, hogy szerezted, fontos, hogy van. Te sem vagy csúnya - nyugtatták a lány zavarát. Az asszonyok karattyolása közepette nem tűnt fel, hogy elcsendesült az istálló.

- Tudol írni? - kérdezte Rilyándri. Szoknyája zsebében kutatva egy agyonnyálazott tintaceruzát húzott elő. Az asszonyok Ballus köré kuporodva békés beszélgetésbe kezdtek, Vorzsa most már illő módon helyet foglalhatott közöttük. Nem is ártott, nagyon sok hasznos tanáccsal el tudják látni, főleg azzal, hogy lehet a férjnek mindig a kedvében járni. Ezek minden esetben megszívlelendő, jóindulatú tanácsok, annak ellenére, hogy eléggé egy kaptafára mennek. A férfiak megkötése a szerelmen kívül kemény, önfeláldozó életmódot kíván, mert a férjek, akármilyen léha népség, mégis ők hordják a kalapot. Aztán, ha belecsinálnak is, attól még emberek maradnak, de az asszonymak, ha a hasa megkordul, azt mondják, hogy összeszarta magát. Ez afféle emberi tűzparancsolat, amit nem szedtek pontokba, de minden asszony jobban ismeri, mint a miatyánkot. „Ne legyél lusta, mert az urad hamar megunja.” „Tiszteld uradat, ő a te parancsolod.” „A te uraddal ne állj vitába, ne akarj magadnak igazat, mert ő az ember.” „Ne legyél féltékeny.” Vég nélkül lehetne sorolni a tiltó és parancsoló mondatokat, melyek az ember előnyeit biztosítják az asszonyok kötelességeivel szemben.

Rilyándri felém nyújtotta gömbölyű karját.

- írd ide, hogy „feri”¹³ - mutatott a tisztára nyálazott helyre, amit vörösre dörzsölt. - Majd reggel beleveretem tűvel.

- Cigányul vagy magyarul?

- Cigányul hát. - Nem értettem, miért akar kezébe veretni egy soha érthető választ nem adó szót, de én már annyi sok mindent nem értettem, hogy ez igazán nem okozott gondot. Inkább minden rajztudásomat előszedve, szép formás betűkkel írni kezdtem.

- Ne rángasd! - ripakodtam rá, ahogy az utolsó betűnél egy halk jajkiáltással visszahúzta a kezét. Szokatlanul éles volt a hangja, a keze lúdbőrös lett. Előbb az ázott ceruza hegyét néztem, aztán ijedt arcát vizsgálgattam.

- O singálo⁵⁴ - súgta. Az istálló közepén, Papu társaságában, két csendőr lépkedett, minden fiatal cigányfiút magukhoz szólítva, sorba állították őket a lórésín mellett.

- Csinálj úgy, mintha jósolnál a fiúnak! - kiáltott Papu cigányul.

Az ijedség megszibbasztott bennünket, végem van, gondoltam. Rilyándri körmei belevésődtek a tenyerembe, reszkető félelme átragadt rám, szinte hallottam saját szívdobogásom.

A csendőrök szigorú tekintete Paput méregette, aki még mindig minket nézett, csak akkor fordult feléjük elnézést kérő mosollyal, amikor látta, hogy Vorzsa fürgén felkapta kiskabátját a szalmáról.

- Öreg vagyok már, tisztelt urak - húzta nyakát a vállai közé fázósan -, ilyenkor már nem tüzel az embernek a vére. - Nem nézett Vorzsára, csak átvette tőle a kabátot. A csendőrök tovább integették magukhoz a fiatalokat. Sápadtan guggoltam Rilyándri előtt, motyogásából egyetlen szót nem hallottam, gondolataim egymást üldözték. Ezer szerencsém, hogy Ballus leszedette rólam a nadrágot, benne vannak a Bada pakszusai.

- Figyelj rám - állítottam le Rilyándri zavaros beszédét -, ha engem elvisznek, reggel korán elmentek az erdőbe Vorzsával, magatokkal viszitek a zsákot, benne van a nadrágom. Az erdő túlsó részén van egy nagy rőzsekazal, ott találok a bátyámmal, magas, vékony, fekete cigány, átadjátok neki a holmimat. Ha nem lesz ott holnap, holnapután is kimentek, várjatok mindig délig.

Alig fejeztem be a mondatot, a csendőrök odajöttek hozzánk.

- Jó estét kívánok, gyakornok úr! - Papu hízelgő mosollyal levette kalapját. - Nem tudnak ezek jósolni. Menjen az én öreg feleségemhez a fiatalúr, az igazán megjósolja a szerencsáját! Ezek csak arra jók, hogy dolgozzanak, meg az ember mellett feküdjenek. - Az utolsó szavakat már a csendőröknek mondta. Felálltam, a csizma sarkait egy kicsit összekoppantva, amilyen előkelően tudtam, mosolygó fejbólintással üdvözöltem őket. A két csendőr erőltetetten szigorú tekintete valamelyest megenyhült, kelletlenül kalapjukhoz emelték ujjaikat. Nem tudnám elmondani saját arckifejezésemet, mert nem láttam, de belül erősen megnyugtató az a gondolat, hogy most már minden mindegy. Egy lépéssel közelebb léptem hozzájuk, annyira, hogy egy kis derékmeghajlítással, amivel szintén előkelőségemnek akartam kifejezést adni, az ezüstcsillagos a felé nyújtott kezemet elérje.

- Rota Mihály - koppantottam össze a csizma sarkait. Nem tudom, hogy jutott eszembe ez a név. Tegnap, amikor Okányon átszaladtunk, egy fűszeres cégtábláján láttam. Azért ragadt meg bennem, mert „rota” cigányul kereket jelent.

Az ő mormogásából csak annyit értettem, hogy magyar királyi csendőr őrmester. Ujabb fejbólintással fejeztem ki szerencsekívánatomat, aztán a másikkal is lekezeltünk.

- Okányból származunk? - kérdezte mosolyogva. Most már éreztem, hogy arcomban tüzel a vér, ha ez ismerős Okányban, akkor elvesztem.

- Igen - nyúltam szerényen a felém tartott cigarettatárcába. Zavartan kutattam gyufa után a zsebemben, pedig tudtam, hogy nincs.

- Helyettesítettem pár hónapot az okányi őrsön.

- Köszönöm. - Krákoztam; amilyen esetlenül csak lehetett tartani a cigarettát, úgy tartottam. A szakaszvezető mosolyogva taposta el az égő gyufaszálat. - Igen? - Próbáltam köhögéssel leplezni az arcomba futó vért.

- Csak olyan ideiglenes tartózkodás volt, de elég sok emberre emlékszem. A kedves papára is. Ugye, ott van az üzlet valahol a vásártér környékén? Habár őt sokkal idősebbnek gondoltam.

- Az a kedves nagybácsi.

- Á, értem most már. Tényleg csak futó emlékeim vannak, azt hiszem, öt éve is elmúlt. Már végeztünk? - tért át másra.

- Nem lenne rossz - mutattam a bánatot. - Még egy kemény esztendő. Ez csak nyári gyakorlat, aztán nem jön rosszul a zsebpénz sem.

- Az természetes - derültek rajta a csendőrök.

- Valamivel szolgálhatok? - kérdeztem halkabban.

- Igen, azt hiszem - nyúlt a táskájához. - Egy csavargó cigányt keresünk - lapozni

kezdett egy füzetben -, körözését kéri az egyik őr, tulajdonképpen ketten vannak, mert az előző eljárás kettő ellen szól, de a bűncselekményt, amit egy hatósági közeg ellen elkövetett, a fiatalabb tette. Tizenhat-tizenennyolc év körüli, csavargó kinézésű, nyúlánk termetű, arca kerek, orra, fogai, szája, szeme rendes - hadarta el a végét.

- Jaj! - kapott az arcához Rilyándri ijedten. A két csendőr szinte egyszerre nézett rá. Én csak szomorúan elmosolyodtam. - Tudja, ki az, gyakornok úr, az én uram. - Mindenki azt hitte, hogy Rilyándri megbolondult. Csak a két csendőr lépett hozzá közelebb.

- A te urad? - kérdezte az őrmester.

- Igen, tiszthelyettes úr, megismertem, ahogy tetszett mondani. Egy magas, nyúzott képű ...

- Az apád kínját nyúzott képű.

- Hát olyan sovány, úgy néz mindég, mint aki haragszik. Az oldalán egy nagy forradás van.

- A fene sem tudja az oldalát. Hol van?

- Tudja a pusztlut. Mára reggel, amikor meg akart erőszakolni a csósz, világgá szaladt, soha nem jött többé vissza. Elment Gesztre. Na, nekem ebbe a fekete életbe nem kell, micsoda ember az, tessék mondani, aki hagyja, hogy a feleségét előtte megsejgezzék? - A csendőrök nem állták meg mosolygás nélkül.

- És a csósz megerőszakolt?

- Hát jól tette, tiszthelyettes úr, áldja meg érte az isten. Ha egy ember elszalad, amikor a feleségét szeme láttára sejtetik, akkor az nem érdemel mást.

- Így van - zsibongtak mellette az asszonyok -, megérdemli az olyan ember. - A csendőrök egész zavarba jöttek Rilyándri beszédétől. Látszott az őrmesteren, ha a csendőrruha nem tartaná vissza, szívesen megszorogatná, tekintetével talán le is tépte róla a ruhát.

- Jaj, Devla, szár dikhel!¹⁵ - kapta be ujjait Rilyándri az ijedségtől, de tovább adta a kacért. - Na, tessék megnézni, maguknak megmutatom, csupa kéknek hagyta a combom. -

Odament a két csendőr közé, a többire hátat fordítva combtőig felhúzta egyik oldalán a szoknyát. Ahogy barna bőre megraggyant a villanyfényénél, szinte egyszerre fogta meg a két csendőr. Sima, feszes bőrén véletlenül sem látszott semmi, de a csendőrök paprikavörös arccal bólogattak, ahogy forgatta előttük a lábát, és ujj hegyével a nem létező foltokat mutogatta. Még sziszegett is hozzá.

- Hát hagytam volna, hogy még jobban összetörjön?

- Ezért fel is jelentheted - tanácsolta komolyan az őrmester.

- Ugyan már, hogy tetszik olyat gondolni, tiszthelyettes úr, nekem is jólesett, úgyse nincs uram, elment Gesztre.

- Honnan tudod, hogy Gesztre ment?

- Onnan, hogy amikor látta, hogy a csósz fogdos, azt mondta, menjek vele. De minek mentem volna, ha ember, akkor álljon ki az asszony mellett. Engem nem érdekelnek a

geszti rokonai.

- Hogy hívták?

- A csósz?

- Az uradat! - kiáltott rá.

- Tudja a pusztulat, érdekel engem. - Az őrmester fejcsóválva eltette a füzetet.

- Gyakornok úr ismerte?

- Igen, emlékszem rá, a személyleírás teljesen megfelel az illetőre, de a nevét nem tudom megmondani, még nem kapott számot.

- Mindenkinek van száma?

- Akik hét elejétől itt vannak.

- Ezeknek? - mutatott az istálló placcán felsorakoztatott fiatalokra.

- Kivétel nélkül mindnek.

- Nem árt meg, ha ellenőrizzük.

- Az irodakulcs a főintéző úrnál van.

- Nem lényeges, csak úgy emlékezetből.

- Ahogy parancsolja. - Elindultunk. Valóban volt mindenkinek száma, amivel munkába állásakor megjelölték, és ha azt nem tudta, nem kapta meg a fizetését. Ezt évekkal ezelőtti ittléteimből tudtam. A cigányok tágra nyílt szemekkel néztek rám, nekem köszöntek a legnagyobbat, és mindenki gyakornoknak vagy segédtszű úrnak szólított. A ruha megtette hatását. Amelyik gyanús alakra a csendőr rámutatott, az megmondta nevét és számát, én bólogattam, aztán továbbmentünk. Az istállóajtóban újra megkínáltak cigarettával, egész a lovaikig elkísértem őket, amikre az istálló előtt terebélyesedő öreg tölgyfák mellett az éjjeliőr vigyázott.

Köszönt, aztán panaszkodott, hogy a hajnali almozáshoz behordott szalmát éjszaka mindig szétrúgják a cigányok. Tőle tudtam meg azt is, hogy én vagyok az ügyeletes gyakornok.

- Irigylem, fiatalúr, jól eltelhetett a nyári szűnidő - mondta búcsűzűbűban a tiszthelyettes.

- Sajnálom én is, uram, de holnap vége, két hét múlva kezdűdik az iskola.

- Vétek lenne kihagyni a kék szemű cigányasszonyt, megéri ezt az éjszakát, nekem elhiheti. Van tapasztalatom a nőknél.

- Igazán köszűnűm, uram, a szívélyes ajánlatot, igyekszem hasznosítani. Örűlűk a szerencsés találkozásnak. - Kezet ráztunk, aztán elvágattak.

Az istálló felűl tűmeges nevetés hallatszott, mint tegnap este ugyanebben az idűbűben, csak most vidámabbnak, őszintébbnek tűnt. Nem tudtam őnmagammal mit kezdeni, idű kellett, hogy a baj és a szerencse egymást keresztezű útjain eligazodjam. Most már rendíthetetlenűl meggyűzűdtem, hogy a sors szeszélyének megfelelően tervezi perceink fordulatait, aminek titkát nem lehet fontolgatással kiszámítani. Csodálatos játék, amikor az

akasztott ember nyakán elszakad a köté, és azt hiszi, hogy szerencséje van. Mennyit derülhetett Ballus, amíg rám adta ezt a ruhát, vajon csak ezért, vagy van más célja is vele? Az istálló felől Vorzsát láttam puha léptekkel közeledni, a fák alá érve elmosódott alakja a lombok fekete árnyékában. Elhevertem a vén tölgy tövé, csillaghullás időszakában szívesen bámultam az eget, mindig annyi gondolat született bennem, hogy a másnapok üres perceit is azzal tápláltam. Most én vagyok üres, és a percek vannak megtöltve izgalommal. Bámulatos, ahogy ezek feltalálják magukat. Minden okoskodás csak összekuszálná tiszta értelmüket, amivel pillanatok alatt felméri helyzetüket, és azt a megtevesztésig szenvedélyesen átéli. Én is átéltem. Nemcsak a csendőroket, saját magamat is megtevesztettem. A búcsúzó kezekben emberi meleget éreztem, pedig meg voltam győződve, hogy mérgező hullók, az érintésük szenvedést, fájdalmat okoz. Szavaik befészkeltek magukat gondolataim közé, a szép szemű Rilyándri barna combjait valóban kívántam.

Vorzsa sötét alakja átlibbent a kitaposott síneken, zajtalan ugrásokkal eltűnt a fa mögött, körülkémlelt, aztán mellém ülve megemelte a fejem, mint az alvó emberét, ölébe helyezte. Megenyhültem, ahogy meleg kezét homlokomra tette. Nem érdekelt tovább a csillaghullás, közelebb bújtam hozzá, mélyen beletúrta arcom az ölébe, ahonnan leheletem enyhén erjedt hűgyszaggal párállott vissza. Valami rajta is átfutott, rajtam is, benyúltam a szoknyája alá, sima combjai elernyedtek, lassan hátradőlt, magával húzott, fürge ujjai kiszabadították nadrágom feszülő elejét, s mire vérbe borult agyamon átpréselte magát a felismerés világossága, már minden késő volt, Ballus elérte, amit akart. Nem találtam okot a sóhajtozásra, előbb vagy utóbb minden bekövetkezik. Egész nap úgyis ez forgott az agyamban, hol bosszúból, hol egyszerű kíváncsiságból. Úgy látszik, a bosszút bosszú követi, valahányszor szerét ejthette, tudtomra adta, hogy nem lehet kitérni előle, amikor alkalom kínálkozik, nem ismer könyörületet. Neki is igaza volt a maga módján. Áthúztuk a számítását. Előző este mindent megpróbált, nem ő tehetett róla, hogy a körülmények egészen másként alakultak, senki nem lehet elég okos. Azt viszont tisztelni lehet benne, hogy amit egyszer a fejébe vesz, nem veri ki belőle senki és semmi. Nem akartam a magam könnyebbségét keresni, de annak sem láttam értelmét, hogy az egészről problémát csináljak. Hagytam, hadd játssza szerepét, elég sötét van ahhoz, hogy megtevesztő játékát elfogadjam, most már úgyis mindegy. Nyögve feltápáskodtam, megpaskoltam a tomporát, halkán kuncogott hozzá, de néma maradt. Úgy alkalmazkodtam, hogy a felismerés minden lehetőségét elkerüljem, néhány lépés után Ballus alakja már csak formátlan szürke foltnak tűnt.

- Eredj be, majd megyek utánad, az éjjel sem aludtunk, ma este már ideje lesz.

Először csak megmozdult, várta, hogy befejezzem, aztán felkelt, odabotorkált hozzám. Gondoltam, hogy a csel nem sikerült.

- Bolondnak nézel engem, vagy te vagy a bolond? - állt elébem. - Azt akarod velem elhítni, ha a kutya melléd fekszik, azt sem veszed észre? Már az első pillanatban tudtad, hogy én vagyok, mégis csináltad.

Számoltam a pimaszságával, de ennyire aljasnak nem gondoltam.

- Na és mennyire jó ez neked?

- Annyira, hogy tudjad te is, én is. - Meg voltam győződve, hogy Ballus megbolondult.

Megremegtem, azon kaptam magam, hogy ujjaim sima nyaka köré fonódtak.

- Megfojthatsz - mondta -, de akkor is a Zselko bosszújával halok meg.

- Neked a kurvaság elvette az eszedet. - Félretoltam magamtól.

- A kurvaság? - kérdezte. - Te nem ismered ezt a családot, majd nem beszélsz így, ha csúfot úznak belőled, meggyűlölöd még a csecsszopóját is, mint én.

- Te meggyűlölted? Azért csináltattál magadnak sorra mindegyikkel egy-egy gyereket?

- Azért - vágta rá keményen.

- Nem rossz, ilyen gyűlölettel valahogy ki lehet bírni.

- Csúfolódsz, tudod, mit tettek ezek velem?

- Tudom. Engedtek az erőszakoskodásodnak, csak Papu állt ellen egyedül.

- A vén Phumba? - kuncogott. - Ahányszor már megtapogatott. Azért eszi a penész, de egye is! Addig az isten ne adjon neki nyugvást, maradást, amíg a szájára 'nem ülök, akkor legalább meglátja.

- Még nem látta? - kérdeztem huncutul. - Pedig délelőtt elég sokszor megmutattad neki.

- Úgy már látta, csak még nem kóstolta meg, mint a fiai, a csonka lyukat, amit a világ szeme láttára megköpködtek.

- Értem most már. Gyűlöletből bevetted magad a bikacsordába, és bosszúból sorra erőszakoltad apraját-nagyját.

- Sorra én, megmutatom Zselkónak, a börtönökből seperjék ki a csontját, hogy amit meggyaláztak, azért a vérükkel fizetnek.

- Ugyan, ne akarj engem a falhoz állítani, megkívántad őket, azok meg téged, mindnek csúnya a felesége. Ahogy nőnek a kisbikák, úgy tanítod őket az élet mesterségére, a Zselko bosszújába.

- Abba. Megesküdtem, hogy aki beteszi a lábát a Phumba családba, az mind a saját gyalázatától meneküljön. - Felemelte a hangját, jelezve, hogy befejezte. Ösztönösen utánakaptam, ahogy el akart ugrani.

- Várj, beszéljük meg a menekülést, ne siess! - kcnyszcrí-tettem a földre hajánál fogva. - Mondd, mért kell nekem a saját gyalázatomtól menekülnöm?

- Hogy ne maradjon magja a Phumba fajtájának.

- Akkor mért szarod egymás tetejére a gyerekeket? - tekertem szorosabbra a haját.

- Azok nem lesznek büszkék a fajtájukra, gyalázatba születtek - nyögte, ahogy recsegték hajtöveik kezem alatt.

- A te gyalázatodba,

- Az övékébe.

- Ha hazudsz, minden szál hajad a kezemben marad.

- Gyerek vagy még ahhoz, hogy belőlem kikényszeríts valamit, ha nem akarom

megmondani, Amennyi verést én már kaptam az életembe, nincs annyi haj a kezedbe. - Húzott egyet a fején, mint aki be akarja bizonyítani.

Kénytelen voltam elengedni.

- A Vorzsám életére, igazat mondok, ő még tiszta minden gyalázártól. Amikor odakerültem hozzájuk, anyósom a börtönben hervadt, világéletébe mindég „drabárelt”¹⁶, egyik baj ott érte rajtuk a másikat. Az öreg Phumba élte világát, csapta, fogta az asszonyokat. Csakhogy a sok gyerek az én nyakamba szakadt. Mert a régi cigányok a szokásokból éltek, az ette meg a fejüket meg a szerencséjüket. Én voltam a fiatal menyecske, akinek a szokások szerint meg kellett mutatni a hárnýékságát, mert ha nem, nem életrevaló, megszólják vele az urát. Igazuk van, legyen ügyes az asszony, ha ember kell neki. Vorzsámat a nyakamba kötözve, télen-nyáron vágtam a falut egy szál ruhába, sokszor mezítláb, úgy került valami a lábamra, ha kaptam egy zsákdarabot vagy egy rossz lábbelit valakitől. Az idő nem számított, ha esett, ha fújt, Ballusnak menni kellett. Két menyecskének való lányuk otthon nyomta magát, danolásztak egész nap, arra nem méltatták magukat, hogy a putrit kiséperjék. Ember kellett volna mindegyiknek, de a kutya sem emelte a tollúkat. Tudod, mi szokott lenni, ahol annyi gyerek van? Térdig jártam a szemétbe. Amikor hazamentem, Zselko engem öldösött az ő mérgükbe. A testvéreit nem akarta megbántani. Jól van, no, egye meg a pusztulat, kibírtam, pedig mindég tele voltam gyerekekkel. Egyszer sem vettem a Zselko szemére, hogy én tartom apraját-nagy-ját. Ügy szerettem őket, akár a saját gyerekeket, ők meg mint az anyjukat. Apósom két krajcárt ki nem adott a zsebéből, ha mind éhen hal sem. Azt mondta, „náj khurde love”¹⁷. Sokszor úgy mentem haza, hogy félholtra vertek a csendőrök. Tisztességes úton mit adtak? Csaltam, loptam, ahogy jött. Dicsért az apósom is, hogy ügyes vagyok. Hüüm, híztam két kilót a büszkeségtől. Igazi cigányasszonynak mondott, de ha elmentem a kocsirúdja előtt, véresre szabdalt az ostorral, mindenféle fódozó kurvának lehordott. Annyi volt előtte a becsületed, amennyit a zajdában⁵⁸ hazavittem. Amikor odakerültem hozzájuk, a Khulo meg a Gosa még gyerekeknek néztek ki, eljáróztunk sokszor, mint a gyerekek. A Zselko sem volt meglett ember, olyan lehetett, mint te, csak ő világ életébe bolond volt. Az evéshez meg a gyerekcsináláshoz értett. Három év, három gyerek. Egyet megfagyva vittem haza a szoknyámba. Nyugodjon békével, szegény kis idétlen volt. Három év múlva a Khulo megnősült, elvette a Berbejt, a Gosa meg a szőrös Múlót. Mind a kettő úgy nézett ki, mint a nagyanyám. Jól van, no, örültem, segítettek valamit, nem magamra szakadt minden baj. Csakhogy a vén kurvák, amit hoztak, eldugdosták az embereknek, sem az én gyerekeim kezébe, sem a többibe nem adtak egy falatot sem. A vége az lett, hogy a Khulo épített magának a konyha végéhez egy kis lyukat, külön mentek. Attól kezdve nagyon jól éltek. Alig ment el a Berbej, már megrakodva jött haza a faluból. Nemcsak az embereket, hanem minket is evett a mérég. A koldulástól nem nagyon zsíroztuk meg a szánkat, még én úgy-ahogy nagy hassal valamit csak kikönyörögtem, de a szőrös Múlót be sem engedték a házakhoz, üzték, zavarták. Sokszor üres kézzel jött haza. Aztán a Gosától megkapta a magáét. Velem is azt tette Zselko. Amit annak előtte örömmel fogadtak, a Berbejéhez viszonyítva kinevették, kigúnyolták. Hát ne öljön meg az irigység? No, gondoltam, rád virrasztok. Soha a fekete életbe egy kártyavetést nem tudott tenni, most meg csúfon tesz bennünket. Micsoda bolondok lehetnek, akik elhiszik ennek a csundra¹⁹ Berbejnek, hogy tud valamit csinálni. Ha hitték, ha nem, az az igazság, hogy háttal hozta az ennivalót. Száraz húst, kolbászt, szalonnát, pénzt, amit csak el tudsz képzelni. Mink

meg kisárgultunk az éhségtől. Derékig érő havakat gázoltam olyan teherrel, hogy minden percben vártam a gyereket. Egy hajnalba a Gosát meg a Zselkót befogták a csendőrök valami betörés miatt, aminek színét sem látták. Heteken keresztül gyilkolták őket, mire megkerültek az igazi tettesek. Agyonverve hazajöttek. Gondolhatod, hogy aztán a félelemtől nem merték elhagyni a putrit.

Ahogy meglett a gyerek, két nap múlva felkeltem, mindenki szóba feküdt az éhségtől, még a Mulo is leesett a lábáról. Már kora hajnalban azon törtem magam, merre tegyem a fejem, olyan időben, amilyenben a kutyát sem érdemes kiverni. Megint megfagy nálam a gyerek, gondoltam. Amerre néztem, mindenütt elkényszeredett betegek, a nagyobb fiúk lábait sebesre csípte a hideg. Ők jártak az erdőre, a kis gallyakat elcserélték krumpliért a nyomorék suszterrel.

Bár hagytam volna őket, hadd pusztuljanak a maguk levébe!

Meglestem a Berbejt, olyan batyuval ment haza, majd beleszakadt. Láta, hogy arra kilincselek, egyik házból ki, a másikba be, kétnapos gyerekekkel a mellemre kötözve. Azt sem mondta, hogy befellegzett. Na várjál, gondoltam, bosszúból kitúrlak a helyedből. Amikor a szerencsétlenség utánaveti magát az embernek, nem lehet kitéríteni az útjából. Mondom este a Zselkónak: Hallod, te cigány, megtaláltam a Berbej helyét.

- Eredj, no - mondta -, ne egyen olyan sokat, mikor más meg éhen pusztul. Hát nem méész?

Mentem. Már előre kigondoltam, mit fogok mondani. Sírt a gyerek, egész úton nem állt be a szája. Aj, haj Devla, ez eszi meg a fejem, nem tudok tőle beszélni.

Korán mentem, de olyan hideget gondolj, ahová köptél, odafagyott. Zörgetek, kezem-lábom elgémberedett az ácsorgás-tól, kukk-bakk, egy lélek sem. Nincsenek idehaza. Na, most merre menjek? Látom, hogy a kerítés mellett valaki leselkedik.

- Hát eresszél be, hé - phenav²⁰ -, üzenetet hoztam.

- Miféle üzenetet? - kérdi.

- Nagyon fontos.

Csak eressz be, gondoltam. Ahogy kinyitotta a kaput, egyből betettem magam.

- Mit akarsz? - Oda sem figyeltem, egyenest a konyha felé tartottam. Ó, istenem, a szívem is megkönnyebbült a jó melegen. A szoknya majd eltört a hasamon, ahogy kicsurgott a gyerek alól; vastag jég lett a pisiből.

Az ember nekitámaszkodott az ajtónak, úgy nézett. Verd meg, isten, de csúnya. Olyan az arca, mint amit a nádereszbe vertek. No, úgy pusztuljon, ahogy van, csak a gyerekeket tegyem rendbe, megkékül a sírástól meg a hidegtől.

- Hát az asszonyság hol van, azzal akarok beszélői.

- Te eltévesztetted a házat.

- Maga itt lakik, fiatalember, vagy maga a gazda?

- Igen. - Na, Ballus, gondoltam, mit mondasz.

- Mikor jön haza az asszonyság, tessék mondani? - Elkezdte a nevetést.

- Semmikor, itt nincs asszony, magam vagyok. - Most esett le az állam. - Mondtam, hogy eltévesztetted a házat -nevetett tovább.

- Azért jöttem, mert a szellemek küldtek. Magának, gazduram, el van kötve a szerencséje, és azt rajtam kívül a világon nincs ember, aki eloldozza. Az egész éjszaka nem tudtam pihenni, a táltos mámi bejárta velem az összes keresztutakat, addig nem hagyott nyugtomat, amíg meg nem ígértem, hogy eljövök. No, most vagy feloldoztatja a szerencsáját, vagy azt a kicsit is elveszti, ami még van. De ezenkívül még száz más bajt is csinál. A táltos mámi nagyon sajnálja a maga szerencsáját, ami gúzsba kötve sírdogál maga után. - Majd kiesett a szeme, annyira nézte a gyereket, ahogy szopott.

- Hozzon egy friss tojást, gazduram, amit most tojt a tyúk.

- Ne fáradj - phenel²¹ -, ismerem ezt a játékot.

- Hozzon csak, fiatalember, meg kell hogy lássa, mennyi szerencsétlenség meg veszély vár magára.

- Mondtam, hogy ismerem. - Hogy a kórház egye meg a fejedet, gondoltam.

- Honnan ismeri, hallja?

- Erzsébet megmutatta. Nem is járt rosszul.

- Sun, Devla. Ki az az Erzsébet? Nem a Berbej?

- De.

- Na, az nem tud jósolni.

- Te mióta vagy gyenge borjas? - Leült elébem a kisszékre. Akkor vettem észre, hogy nem a gyereket nézi, hanem a csecsemet. Üm, hát így drabárelt Berbej. Na várjál, te rapcsos kípú gázsó,²² elvágom én a szádat.

- Még háromnapos a kicsi.

- Háromnapos? - felakadt a szeme.

- Így van - intettem. Most már igazán a gyereket nézte.

- Van mit szopni belőle?

- Nincs ebbe, hallja, semmi. - De valóban nem volt. Kihúztam a gyerek szájából. - Na, jöjjön, nézze meg! - Odatar—

tottam neki, csodálkozva rám nézett. - Megfoghatja ezt nyugodtan, csak ne szorítsa.

Égett a szeme, mint a macskának. Benyúlt a réklibe, kivette a másikat is. Ügy nyomkodta, ahogy a doktorok szokták. Na, pusztuljon el a fejed, gondoltam, mindjárt elélvezel szárazon. Hozzákezdett sírni a gyerek, erre elengedte. Kihozott a kamrából egy üveg bort.

- Igyál - phenel -, rád fér.

Behúztam egy vizespohárral. Ó, de jólesett, csak akkor ment ki belőlem igazán a hideg.

- Hány éves vagy?

- Tizennyolc. - Sun, ki tudta, akörül voltam.
- Szebb vagy, mint Erzsébet.
- Látja, ha nem lennék gyerekágyas, én is lefeküdnék magának.
- Mikor lehet? - Na, most mit mondjak, ha sokat mondok, elijesztem. - Mikor lesz hat hét? - kérdeztem.
- Az - számolta - április elején.
- Na, akkor már lehet. - Gondoltam, addigra kitavasodik, csak tartsál ki a télen, a bánat jön hozzád a fejedbe.
- Nem akarsz megfürösztetni a gyereket? Neked meg szedek össze ruhákat, így megvesz az isten hidege.
- Jó lesz, áldja meg érte az isten. Csak sietek haza, a gyerekek otthon meghalnak éhen. Egy kis enivaló is kéne nekik. - Mit mondjak, féltem, soha nem lehet tudni, milyen gondolata támad.
- Az is lesz. Mosogasd meg, mert megbetegszik. - Tudtam, hogy mért mondja, olyan hűgyszaggal voltunk, hogy teletettük a konyhát.

- Melegsik már ennek odahaza a víz. - Sehol semmi, amióta megszületett, egyszer mostam meg, akkor is a számból, egy pusztulatos lavór nem volt a háznál. Nevetett a gázsó, látta rajtam, hogy félek.

Teletöltötte a poharat.

Igyál, ne legyél megijedve, én is ember vagyok, nem állat.

Ittam, a féltésztől is. Ha felharagítom, éhen pusztulunk, máma már sehova nem tudok menni. Kihozott a szobából két szoknyát, amióta a világon megvagyok, nem láttam olyat.

- Itt ez a kispárna is, csinálj a gyerekeknek pólját. - Nem hittem a szememnek. Csórógyerekek, ahogy beletettem a meleg vízbe, azonnal elaludt. A gázsó jobban értett a pólyáláshoz, mint én. Egy gyerekkel sem csináltam. Mibe pólyáltam volna, a bánatba. No, mindegy. Megrakott enivalóval, mint a terhes szamarat.

- Mikor jössz megint?

- Mikor jöhetek? - phenav.

- Amikor elfogy.

Sun, gondoltam, akkor délután már jöhetnék.

- Sokan vagyunk mi, kedves.

- Holnap ne gyere, disznót vágok, aztán jöhetsz bármikor. Na, ki lett már ezután igazán zsákba, mint a Berbej. Nem

hordta háttal az enivalót. A gázsó csak valamikor engedte be. Sírt-rítt, a Khulo állandóan öldöste. Örültem neki, megszűnt a jó világa. Rohadj meg, gondoltam, most megtudod, milyen fán terem a csóróság. Eladtam a ruhákat, eladtam a kispárnát, elment minden. Meddig tartott minálunk? Amíg a málé kisül. Nem mertem menni, féltem, inkább

megint nyakamba vettem a világot, koldultam. Valahogy elment rólunk a tél, jött helyette a nagy éh tavasz. Mindenfelé zöldült a határ, Zselko megette az étetemet a sóhajtozásával.

- Egy rossz bogot²³ tudnék valahogy szerezni, hogy el tudna már legelészni. - Akkor a ló volt az élete, most meg a kártya. Tudott is egyet olcsó pénzért. Mindennap ette a fejem, de a maga emberségéből két krajcárnak nem tudott ura lenni. Mit tudsz ilyenkor csinálni?

Lesz, ami lesz, még egyszer megreckírozom. Úgy mentem a gázsóhoz, mint aki halálos beteg. Nagy nehezen kibékítettem, be sem akart engedni. Nem vittem magammal a gyereket, azt mondtam, nagyon beteg, ha a doktornak nem tudunk fizetni, meghal.

- Nagyon beteg vagyok - mondtam -, pedig világ életemben mindég ilyen embert kívántam. - Nagy nehezen megjuhászott. Megint tűzbe jött, hagytam magam fogdosni, gondoltam, ettől még nem esek teherbe.

- Tíz pengő kellene az orvosnak, hogy minél előbb meggyógyuljak.

- Adok - mondta.

Na, ki volt már boldogabb, mint én? Annyi húst, kolbászt, amit rám pakolt, szemeddel sem láttál. A vén kurva Berbej megsejtette, hogy én túrtam ki a helyéből, de nem mert szólni. Húzta a Khulo is az orrát, és amikor Zselko megvette a lovat, megölte a sárga irigység. Krisztus már volt kínba, de Berbej lett a második. Hiába járta a gázsót, egy főzet krumplit nem tudott tőle kicsalni. A sok veréstől meg a méregtől rám kiabálta. Pedig ha velem volt rossz végről, akkor te fogd le minden gyerekemnek a szemét, aztán az enyémet. Báter!²⁴

Mi kellett ezeknek a „csacso rom”-oknak. Hasztalan esküdöztél égre-földre, nem hitték. Apósom addig sem nézett bennünket egy köpésbe sem.

- Szégyent hoztatok a fejünkre - mondta. - Törvényt ülünk.

Soha nem felejttem el, amíg a szememre nem húzzák a földet. Húsvétkor összehívták az összes cigányt. Azok hozták ránk az ítéletet, akiket megmentettünk az éhhaláltól. Berbejnek levágta Khulo az orrát, engem a lábamnál fogva felkötöttek, és az összes cigány szeme láttára Zselko kimetszette

a szeméremtestemet, odadobta a kutyaáknak. Megköpködtek ország-világ előtt.

Hát ezért gyűlölöm őket. Akkor megesküdtem, hogy azzal állok rajtuk bosszút, amit megszégyenítettek.

A vén Phumba sokszor ki akart békülni, hol gyűlölt, hol szeretni kívánt, ő is megszegte volna a cigány törvényt a csonka lyukért, akkor is, ha fejét veszik, csak neki már befellegzett, megette az életét a sok lindralo drab.²⁵ Mindig fenik rám a fogukat, szarok a szokásaikba, százszor meg százszor megszégyenítettem őket, borotvával szabdalták össze egymást, de nekem nem mertek szólni.

- Mit gondolsz, mi lesz ennek a vége? - kérdeztem. Igazán együtt éreztem Ballussal, időközben valami megbánásfélék jutottak eszembe, mégsem tudtam megbocsátani.

- Mi lenne, semmi. Nem fél k tőlük, a kezemben vannak. Azt gondolod, Zselko nem oltana el a gyertyám? Régen a sárga föld szívna, ha nem félne. Csak akkor darabokra vagdálnák a saját testvérei. Mindegyiknek van nálam egy gyereke, melyik vállalná el a

másikét?

Nem tudtam szóhoz jutni.

- Kölcsönkenyér visszajár. Ha ők megették a fejemet, én is megeszem az övékét.

- A lányod mit mond, ha megtudja?

- Vorzsa? Amit én mondtam, amikor az apja adósságáért hozzáment a cigányemberhez.

- Elhallgatott, majd sóhajtva folytatta. - Pedig tudta, hogy jóba voltam vele ... Kiskorukba beléjük oltották, hogy gyűlöljenek a kurvaságomért. Nem tartanak anyjuknak, az az igaz nekik, amit a Papjuk mond.

- Te sem szereted őket. Hallgatott.

- Meddig lakott Vorzsa a cigánnyal?

- Egy éjjel.

- Tudod, hogy nem volt vele sehogy?

Nem láthattam az arcát, de a nevetése erőltetetten idegennek hangzott.

- Azt hiszed, azért fekszik a kutya a hús mellé, hogy belé ne harapjon?

- Ezek szerint téged is elhalt akkor a gázsó, és megérdemelted a büntetést.

- Miért érdemeltem meg?

- Azért, mert egy rohadt bűdös kurva vagy. Ha akkor az a büntetés súlyos volt, ma százszor súlyosabbat érdemelnél. Kár, hogy az a csonka lyuk olyan kedves lett a Phumba családjának, rég megérett a véred a kutyák számára. Én hiszem, hogy ami késik, nem múlik.

Megragadta a lábam, amikor ott akartam hagyni.

- Ne mondd meg Vorzsának, meghalok szégyeltemben.

- Ha tudnám, hogy igaz, világgá kiabálnám, de a te szégyened mindig lefolyik a lábad szárán.

- Várj, ne menj még! - Magához szorította a lábam, és eszelős, visszafojtott nevetéssel a nadrágom elejét kezdte kutatni. Kis híján letепert, mire sikerült az egyik lábamat kiszabadítani. Nem tudom, hol érte a rúgás, a csizma koppanásával együtt felnyögött, fájdalmas vinnyogással rám csimpaszkodott, minden rúgásra felszisszent, de egyre örültebb kacagásban tört ki. - Azt hiszed, megszabadulsz tőlem? - kacagott. - Aki engem egyszer megkóstol, soha nem felejt el. Te is beszálltai a bankba, öldösni fogjátok egymást a kasszáért, de addig nem mutatom meg a lapom, amíg százan nem lesztek. Inkább mindőtöknek szülök egy gyereket. Jóllaknak még a kutyák abból a vérből, amit egymásból kieresztetek.

Hideg borzongás rázott meg, életemben először találkoztam örülttel. Szent isten, gondoltam, ezt mindeddig nem vettem észre. Egész testében remegett, képtelen voltam megállapítani, zokog vagy kacag.

Ölelése végigcsúszott a lábamon, arcát rászorította csizmám szárára, csak vállai rángatózását éreztem, hangja olyan volt, mint a távolodó kutyavonítás, amíg szűkülve

elnémult. Beletúrta fejét a fűbe, szorítása meglazult, tehetetlen kődarabként félrebillent, amikor kihúztam a lábam a karjai közül. Füleltem megdermedve, nem tudtam mihez kezdeni.

- Rosszul vagy? - kérdeztem, amikor már nem tudtam a gondolataimmal mit kezdeni.

- Miért lennék rosszul?

- Igazad van - hagytam rá. - Miért is lennél te rosszul, éppúgy rosszul lehetek én is, csak sajnos magamról nem tudom megállapítani. - Otthagytam.

Bent rég elfeledték, hogy csendőrök is vannak a világon. De minek is kellene számon tartani? Majd jönnek, ha akarnak, úgyis annyira kiszámíthatatlanok és mogorvák, hogy jobb hallgatni róluk.

Vorzsa sietett elébem. Sokszor nem vesszük észre a szerencsénket, pedig egy pislákoló lámpa is boldoggá tehet bennünket, elhalványíthatja az arcunkon tolakodó áruló jeleket, amit a lelkiismeret vagy valami belső szorongás kényszerít ki belőlünk.

- Anyám? - kérdezte.

Nem siettem a válasszal, időt kellett nyernem, hogy zavarommal ne áruljam el magam.

- Nem volt veled anyám?

- De - mondtam zavartan -, vele voltam. - A válaszom kétértelműségén én is megborzongtam, bármennyire őszinte volt, mégis féltem, hogy rákérdez cselekedetemre. Mosolygott, mint akinek egyetlen öröme, hogy mindent tud.

- Azt hittem, valami baj történt - kapaszkodott belém -, te még nem ismered az anyámat.

- Ismerem. Azok közé a szerencsés emberek közé tartozom, akiknek bemutatkozott. - Nem lehetett titkom előtte.

- Ó, az semmi - legyintett lekicsinylően -, veled elég rendesen viselkedett.

Soha nem gyötört a kíváncsiság, az Önvallomásokat többre tartottam, jobban megtalálható bennük az igazság. Olyan elkárhozott, bűnös érzéseim támadtak, amitől egyszerűen ros-szullét környékezett. Te jó isten, mire vett rá ez a vén ringyó. Bolondnak tette magát, és az egész bandát kijátssza. Nem tudtam saját gondolataimmal megbékélni, melyiket higgyem, a bolondságát vagy a bosszúvágyát.

- Tudod, hogy a te anyád egy rohadt kurva? - A hirtelen támadt méregtől erősen megszorítottam Vorzsa karját.

Azt kívántam, hogy meglepődjön, aztán, ha másként nem megy, valami színlelt patáliával megvédje az anyja becsületét. Könnyebb lenne a hazugságra hazugsággal válaszolni. Ezután nincs jogom többet Vorzsa mellé feküdni, de ha otthagynom minden szó nélkül, eleve magamra terelem a gyanút. Húzott egyet a vállán, nem érdekelte, sőt annyira természetesnek tartotta, hogy szóra sem méltatta. Végleg elhagyott a türelmem, ha valakinek kötekedhetnék) e van, a hallgatás ugyanolyan bosszantó a számára, mint a visszabeszélés.

- Nem hallottad, mit mondtam? Anyád egy rohadt kurva! - Megcsavartam a kezét.

- De hallottam. És te vajon minek tartod magad, valami szentnek?
- Nem tartom magam annak, de ettől a kurvaságtól undorodom.
- Kár az ilyen embernek lyuk mellé feküdni. Tudod, olyan szent még nem született a földön, aki bele ne szédüljön. Egy férfinak meg semmi nem szégyen.

- Én nem szédültem bele.

- Nem mindegy? - kérdezte nyugodtan. - Belehúztak, vagy beleestél, egyre megy. Ballus vérének nehéz ellenállni.

- Ezt honnan veszed?

- Ő mondja. Azt is beszéli, hogy megrontja az embereket. Apámat is megetette. Annyi gyalázat után más ember régen a szemére húzza a földet, de látod, éli világát. Nem aggódik semmivel és senkivel. Te meg csikorgatod a fogad, pedig holnap elmész, Egyébként is, te nem vagy hibás.

- Hát te? - kérdeztem.

- Én? - nézett rám. - Nem értem.

- Miért feküdtél le az anyád latrával?

- Haha! - nevetett kényszeredetten. - Látod, ezért nem ölik meg. A bolondok mindent mondhatnak.

- Szerinted nem igaz, amit beszél?

- Nem. Eddig még nem volt igaz. Eztán meg már aligha kerül sor rá.

- Akkor miért mondja?

- Mert olyan az esze.

- Az sem igaz, amit a testvéreidről mond? - Arcába futott a vér, körülnézett.

- Ezt is elmondta? - Egészen szűkre húzta szemeit, már nem látszott olyan nyugodtnak, mint az előbb.

- Felelj, mi az igazság! - Hallgatott. Hirtelen felugrott, de Rilyándri megelőzte, kezében egy takarófélével az ajtó felé szaladt.

Vorzsa fájdalmas mosollyal mutatott utána. Elcsendesült minden az istállóban, az üresen hagyott placcon Ballus sétált hóna alá gyűrt ruháival, mezítelen testét szétzilált haja takarta, mélyen tomporáig omolva.

- Most már látod, mi az igazság? - sóhajtott.

Rilyándri Ballus köré tekerte a takarót, egy csapat asszony fogta körül, szép lassan a vacok felé vezették, mint valami lábadozó beteget. Ballus sorra kérdezgette az asszonyokat, hogylétük felől érdeklődött.

- Rossz hely van a kórházban - mondta -, úgy bánnak az emberrel, mint a kutyával. De hála legyen az én drága jó istenemnek, szerencsésen visszavarrták az orvosok. Na, de amíg én megleszek ezen a földön, énmeliém Zselkó nem teszi a gatyáját, inkább világ kurvája leszek.

- Nem lesz most már semmi baj, pihend ki magad, Ballus, más asszonyokkal is megtörtént - vigasztalták -, mind ilyenek az emberek.

A megszokott szöveget, amit már százszor, ezerszer elismételtek, olyan sajnálkozó együttérzéssel mondták, mintha tegnap történt volna az eset.

Vorzsa szótlánul ült mellettem, nem ment az anyját ápolni. Maga elé nézett, arcáról, ha van annyi erőm, leolvashatom gondolatait. Szótlanságunkat Rilyándri törte meg, mellénk ült.

- Így csinál, ha valami megzavarja. Pusztuljon el az a rohadt ital, neki nem volna szabad a szájába venni.

- Majd kialussza - mondta Vorzsa minden részvét nélkül. Felállt, otthagyt bennünket.

- Elviszed magaddal? - kérdezte, Vorzsára intve, Rilyándri.

- Nem.

- Pedig jó lány. Ez nem örökölte az anyja véréét. Nem szereted?

Nem akartam hazudni, inkább hallgattam. Igaz, ha önmagamtól kérdelem meg, akkor sem tudok rá vállá szólni. Valahogy nem volt ideje ilyen gondolatoknak megérniök bennem. Nem vagyok jártas a dologban, de úgy képzem, a kíváncsát nem egészen ugyanaz, mint a szerelem. Hallgattam.

- Mért üldöznek?

- Csak.

A kezére nézett, még érintetlenül ott feketéllett rajta a felirat. Mosolygott.

- Ezt holnap túvel beleveretem. - Sokáig nézett, az arca mosolygott, de szemei valami másról beszéltek.

- Ne menj haza, eredj az én testvéreimhez, szívesen látnak, ott a kutya sem keres. Hány éves a bátyád?

Kérdését egy vállrándítással elintéztem. Kíváncsiskodó természete megint rossz hangulatban talált, most nem dühöngött, látszólag talán tetszett is neki.

Vorzsa visszajött, Rilyándri úgy tett, mint akinek sürgős dolga lett.

- Veletek megyek holnap - tompította le a hangját.

- Minek?

- Csak. - Otthagyt.

Már értettem kíváncsiskodásának okát. Ezért érdekelte a bátyám. Nocsak, jó leszél te Badának. Valamennyire felvidítottak a gondolatok, Vorzsa viszont továbbra is rosszkedvű maradt. Jó lett volna valamivel megvigasztalni, elmondani az esetet, úgy, ahogy történt, mosogatni a tisztességem, ráfogni Ballusra, hogy ő az oka mindennek, kihasználta a sötétséget, tapasztalatlanságomat, hirtelen lobbanó véretem, sőt az üldözr minden szabad percért való aggodalmát, a félelemtől és a gondoktól való menekülést, a búcsúzás percekig vagy órákig tartó netovábbját, az öröm emlékeihez való ragaszkodást, és mindent, ami belefér ennek a fekete világnak csúf, undorító pofohába. Vajon mennyire vigasztalnám

meg, ha mindaz a fájdalom vagy gyűlölet, amit kettőnk iránt érez, egyre irányulna, az anyjára?

Azon erőlködtem, hogy gyűlölettel gondoljak Ballusra, akinek zavartsága görcsös eszméletlenséggel ért véget. Aludt tisztára mosdatott, halottfakó arccal, ráaggatott ruhái esetlenül takarták a testét, kibontott haja ziláltan még mindég az örült látszatát keltette. Gyűlöljem? Miért? Mi az, amivel nekem ártott? Papu somfordált felénk, leült a jászol szélére, sokáig velünk hallgatott.

- Vackolj meg, lányom, a gyermekeknek! Ilyen ez - intett Ballus felé. - Már a boltba láttam rajta. Ezt csinálta az anyja is, nyugodjon, kígyót-békát látott, ledobált mindent magáról, aztán meztelen szaladgált, jajgatva.

Hallottam az öreg Vorzsáról, valóban így beszéltek. Csak azt nem tudta senki, hogy mért. Az a hír járta róla, hogy megrontották.

- Papu, haljon meg minden gyereked, ha nem igazán válaszolsz nekem.

- Báter, fiam, mondjad.

- Te elhiszed, hogy az öreg Vorzsát megrontották?

- Nem - mondta határozottan. - A kurvasága miatt élve

temette el az ura, úgy kaparták ki a gyerekei. Akkor bolondult meg.

Mindketten Ballusra gondoltunk. Árnyékos-szemekkel többször felésandított, remegő ajkai között elmorzsolt valamit, aztán tekintete elmerült a gyerekek sokasága között. Évek látszottak elsuhanni vizenyős szemeiben, visszahozhatatlan, utolérhetetlen évek.

- Feküdjetek le tik is - tápáskodott fel görnyedten -, késő van.

Vorzsa sokáig vackolódott, a gyerekek nagy részét ruhástól kellett berakni a takaró alá, elnyomta őket az álom.

Egyetlen tompa szuszogásba mélyedt az istálló, itt-ott még halk szerelmi viták zavarták az egyhangúságot, míg azok is észrevétlenül sóhajokba, nyögésekbe nem fúltak,

Mutóék helyére a vézna kislány költözött, maga alá húzott lábakkal, varjú módjára gubbasztott, ujjával haja között vajakált, sötét arcából kivillogó szemeit rajtunk legeltette. Akkor riadt fel, amikor Rilyándri szitkozódva ráförmedt.

- Miért nem alszol már, te pusztulatos?

- Ember kellene neki - jegyezte meg Vorzsa halkán. -Egész este utánad koslatott, mint akinek ég a pendelye.

Tudtam, hogy igaza van, mégis meglepett, hogy a körülöttem zajló események felől különösen jól értesült. Fintorai, amiket megjegyzéseihez vágott, erőltetett asszonyoskodásnak tüntek. Nem szóltam, bámultam mereven magam elé.

- Min gondolkodói? - kérdezte hangot váltva.

- Semmin - tértem ki közömbösen. Valójában azon töp rengtem, honnan tud mindent. Sejtette, mi foglalkoztat.

Végigmért tekintetével, érdekes gondolatai lehettek, mosolygott, aztán folytatta tovább

a vackolást.

- Vetkőzhet! - motyogta túl a szalma zörgését. - Még megvirrad a gyakornok úrra. - Lehet, hogy nem gúnynak szánta, mégis úgy éreztem, belesüllyesztette körmeit a szívembe.

Ujjaim görcsösen belekapaszkodtak a jászol peremébe, csak most ne, könyörögtem a láthatatlan mindenhatónak, most az egyszer küzdjem le indulatomat, nem akarok több bajt. Mély lélegzetekkel próbáltam a mellembe szoruló görcsöktől megszabadulni. Vorzsa felém fordult, elsápadt. Nem mindig szükségesek érzelmeink kifejezéséhez a szavak, belső indulataink álcázatlanul kitelepednek arcunkra, ha a lelkünket ostorozzák.

Amíg ledobáltam magamról a bikapénzen szerzett gúnyát, szám szélét véresre harapdáltam. Hát így kufárkodik az élet. Adja-veszi a szerencsét, anélkül hogy egyszer is megkérdezné, mennyire óhajtjuk a vásárt.

Mindent szánva-bánva belebújtam bűdös, avas szagú nadrágomba, hátamra terítve Gargya Julis foltos zsákját, otfeledtem Vorzsát az istállóban.

Még hallgatott az éjszaka, csillaglímpásai álmosan hunyorogtak, megszámlálhatatlan sokaságuktól dermedt csendben sápadozott az augusztusi ég. A szalmaboglya ziláltan, magára hagyva kuporgott, nem kísértett benne a szeretni vágyás. Felzizzent, ahogy belefúródtam mezeipoloska szagú melegségébe. Szinte kívántam, hogy alámerüljek a legsötétebb tudatlanságba, hogy a gondolatok örökös háborgásától nyugton maradjak.

Mielőtt magával ragadott volna az álom, egy vékony kéz halk zizegéssel nyakam alá kúszott, kígyóhajlékonysággal rám fonódott, reszketve odaölelte a fejem hangosan kalapáló szívéhez.

Öljön meg a véred, gondoltam. Ezért törted végig az éjszakát, hogy kilesd az alkalmat. Igaza volt Vorzsának, hogy ég a pendelyed. Füstszagú hajából erős vereshagymabűz terjengett, sovány testével betakarta mezítelen testemet, mintha egyetlen célja az volna, hogy megóvjon a hűvös harmattól. Még nem szólt, csak szorított, lapos mellkasából fülembe tódult a levegő, ahogy vézna testét féregügyességgel befúrta szalmatakaróm alá.

Amíg fészkelődött, azon gondolkodtam, kívántam ezt a lányt, vagy az ördög vetette mellém. Hallgattam, vártam türelemmel, mire fejlődik.

- Vorzsa már lefeküdt - súgta, mintha el akarná oszlatni a félelmemet.

- Te miért nem alszol?

- Nem tudok én aludni - sóhajtott nagyot.

- Pedig már ideje lenne. Aztán ha idejöttél, ne fészkelődj annyit!

- Elmész reggel? - kérdezte.

- El.

- Én is megyek veled. Vagyok olyan, mint a Vorzsa, csakhogy ő kövérebb. Én jobban is szeretlek. Azt hiszed, ha akarnám, nem lenne szép ruhám? Neki sem a maga ügyességéből van, hanem az apja vette. Nekem nincs senkim! - szánakozott önmagán.

- És semmid, még szőröd sem. - Felszisszent, ahogy apró pelyhet meghúztam.

- Az majd kinő. Tavaly még ennyi sem volt. Megmondta Rilyándri, hogy elmegy veletek, utálja ezt a családot.

- Minek jönne mivelünk?

- Hozzámegy a bátyádhoz.

- Először, nincs bátyám, másodszor, maradj csendben, mert elzavarlak!

- Ugye, vigyázol rám?

- Minek kellene terád vigyázni?

- Hát, ha megteszed velem.

- Eszembe sincs. Pusztulj tőlem. - Megpróbáltam lefejtetni magamról, de rám tapadt, mint a bojtorkán.

- Ne zavarj el, egyem meg a lelkedet, hadd aludjak veled!

- Menj a dolgodra, nem akarok a cigányok szájára kerülni.

- Nem mondom meg senkinek, nyaljam meg a drága jó szívedet. Tedd meg már velem! Azután anyám haljon meg, ha nyugtodat nem hagyom, bemegyek az istállóba.

- Bemész te úgy is. Nem érdekel a könnyörgésed. - Úgy tett, mint aki sír, éreztem, hogy huncutkodás az egész, egyetlen könnycseppet sem tudott kierőlködni, csak szipogott.

- Jó lesz, ha abbahagyod!

- Akkor meg miért izgattál fel?

- Ugyan mivel izgattalak fel, hallod? - Mindenáron komoly akartam maradni, arra gondolva, hamarabb elriaszthatom magamtól. Nem sikerült. Annyira nevetségesen gyerek volt, hogy egyetlen szavát nem lehetett komolyan venni.

- Ezért hullanak alólról a könnyeid?

- Kinevetel? - kérdezte haragosan. - Azt hiszed, amiért nincs egyaraszos szőröm, gyerek vagyok. - Mérgesen lefejtette fél válláról a szűk réklíjét. - Miért nincs ez olyan, mint a Vorzsáé? - Orrom alá nyomta apró mellét. Egy kicsit érzett rajta a mosdatlanság szaga, de valami olyan illat is, ami átfutott rajtam, bárhogy akartam ellenállni, összefolyt a nyálam.

- Kapd be már egy kicsit! - kezdte újra a könnyörgést.

- Mit akarsz velem, te kis kurva? - Nem folytathattam tovább, elég volt levegőt kapnom.

- Ugye, vigyázol?

A fészek időközben teljesen elnyelt bennünket, összecsapott a fejünk felett. Hümmögtem a könnyörgésére, amit szüntelen ismételtetett, még akkor is, amikor cserbenhagytam saját akaratom, és teljesítettem a kívánságát.

- Én jobban szeretlek, mint a Vorzsa, nem is hagylak el, míg megleszek. - Na csak ez hiányzik, gondoltam, hogy végleg a nyakamba csüngj.

- Honnan tudod, hogy Vorzsa nem szeret?

- Megmondta, ő is el akart veled menni, de hogy Ballussal úgy csináltál, azt mondta,

nem megy veled. Pedig mondtam neki, hogy a vén kurva odalopakodott melléd, megrugdostad érte, de az, ha megölik is, kurva marad. Hiába mondja, hogy szeret, de én nem hiszem el. Ő is tudja, milyen az anyja, minek kell ilyen dolgokon felindulni.

- Te ezt honnan tudod? - Elnémult, mint aki megbánta, hogy addig fecsegett.

- Beszélj, mert összetöröm a csontodat!

- Hát Vorzsa nem mondta meg?

- Mit kellett volna megmondania? Azt, hogy akkor utánam lopakodtál?

- Igen - mondta minden kertelés nélkül.

- Mikor jöttél oda?

- Akkor még a csendőrökkel beszélgettél.

- Ezek szerint tőled tudta meg Vorzsa?

- Igen.

- Nahát, most már valóban magammal viszlek, majd eltemetlek valahol az úton.

- Én mondtam, hogy te nem vagy hibás, azt hitted, hogy ...

- Fogd be a kenyérkérődet, pucolj innen! - Hajánál fogva kipenderítettem a fészekből. Fúj, micsoda mocsárba keveredtem. Elszaladtam, mintha gyorsan át akarnám gázolni, majd vissza a szalmakazalhoz, otfeledtem a zsákot, aztán lehiggadva elindultam az erdő felé.

Nagyon gyorsan virradt, a gőzölgő trágyakazal tetején álmos ásításokkal vakaróztak a béresek, nyüzsögni kezdett a major, mindenfelől kidagadt szemű cselédek, napszámosok sorakoztak az intézőlakás felé. Nem tűntem feltűnő figurának, voltak nálam rongyosabbak is. Igaz, rajtam már alig akadt valami, egyetlen szál nadrág volt az egész öltözetem. Na de még jó volt az idő.

Az erdő széléhez közeledve vastag fűszőnyegen gázoltam, amit a reggeli kövér harmatcseppek ledöntöttek. Nadrágom szárát ak1 or gyűrtem fel, amikor már térdig csuromvizes lett, valahogy elfeledkeztem róla. Elgondolkodva néztem a lábaimat, fehér ráncai közül kiázott a kosz. Milyen jó lenne, ha mindég ilyen tiszta lábakkal járhatnék.

- Felizgattam! Micsoda rafinált kis ringyó! Hány éves lehetett? Tizenhárom, tizennégy? Ajjaj, mindjárt vége a nyárnak, jön a nagy koplalások időszaka. Még szebb szorul ez a világ, párzásra sem hely, sem alkalom, és ha valaki rájuk néz, felizgulnak. Örök tavasz kellene, soha el nem múló nyárral, akkor talán nagyobb kilátás lenne az életre, meg arra, hogy gondolatainkba más is beleférjen ezen kívül.

Sokáig bolyongtam az erdő szélén, tudtam, hogy Bada még nem jöhetett meg, mégis elkeserített. Arra gondolni sem mertem, mi lesz velem, ha bajba került. Magamat sajnáltam, pedig úgy tűnt, előttem áll a világ, nekivághatok, de ahogy végignéztem a külsőmön, összeomlott minden reményem.

Bele kellett nyugodnom, ha Bada elveszett, én is. Amióta különváltunk, szinte alig gondoltam rá. Olyankor jutott eszembe, amikor menekülni kívántam a környezetemtől, de arra is a harag kényszerített. Otthagytam Vorzsát minden búcsúzás nélkül. Így van ez jól,

anyámtól sem búcsúztam el, amikor ide jöttem.

Annál nagyobb lesz az öröm, ha találkozunk. Ha találkozunk!

Jegyzetek:

1. Laso tehara! = Jó reggelt!
2. Prikezsia — szerencsétlenség.
3. Bokhalo szom! = Éhes vagyok!
4. Hárnyék = ügyes.
5. Phutyárdi = büszke, földesúri magatartás.
6. ífi Duhán = dohány.
7. Drabárelni = orvosolni, átvitt értelemben csalni, jósolai.
8. Csacso rom = igazi cigány.
9. Dzsuva = tetű.
10. Torongy = segg.
11. Zajda = batyu.
12. Jukmánc = női gúnynév.
13. Feri = csak
14. singálo = a csendőrök.
15. Jaj, Devla, szár dikhel! = Jaj, isten, hogy néz!
16. Drabárel = orvosol, csal.
17. Náj khurde love = nincs aprópénz.
18. Zajda = batyu.
19. Csundra = ronda.
20. Phenav = mondom.

21. Phenel = mondta.
22. Gázsó = idegen, nem cigány.
23. Bogó = rossz, sovány ló.
24. Báter! = Ügy legyen!
25. Lindralo drab = álmosító orvosság.

VI. rész

Azóta senki nem járt a rőzsekazal mellett, a hamu összekotort kupaca érintetlenül púposodott a két karó között, valami féreg lehordta a tűzoktollakat fészeknek. Nem győztem elég hálával gondolni Gargya Julisra, megennének a szúnyogok, ha nincs a rossz zsák. Hát a pénz? - nyilait belém. Sokáig fészkelődtem a napos oldalon, amíg a szégyenem megemésztettem. Vettem egy fias kancát, csak az anyja jobban sárlott, mint a csikója. Most már sem pénz, sem emberség. De mi haszon jutott belőlem Badának? Az ő pénzét vertem el. Két éjjel, három nő. Azt sajnáltam, hogy azt a kopasz seggű lányt nem tángáltam el istenigazában. Volt bátorsága mellém feküdni. Add, uram, még egyszer a kezeim közé, fogadom, hogy a bőre rostának sem lesz jó. Nem tudom, miért, de úgy éreztem, valakit szidni kell, őt vagy mást, csak magamat mentsem, aki olyan részese voltam az egésznek, mint ők.

Néhány hete gondtalan gyermek módjára cirkuszost játszottunk. A rongymadzagból font ustor heves vágára serkentette színes papírszalagokkal felbokrétázott lovaimat, amelyek a láthatatlan arénában büszke fejtartással trappoltak, táncaikhoz maguk szolgáltatják a zenét. Apró mellük tarka lett az átnedvesedő krepp-papír masniktól, hosszú pendelyük aljával törölgettem verejtékgyöngyös testüket, nem lángolt fel a vérem bolyhosodó szőrük láttán, még gyerek voltam. Gyermek, aki játékból ölelkezett, és ha a testek meleg érintkezésekor születtek is gondolataim, ezek nem párosultak bátorsággal. Észrevétlenül átléptem a felnőttek küszöbét, anélkül hogy szikrányi akaratot vagy vágyat éreztem volna eziránt. Fellobbant bennem a nagy tűz, és porrá égetett körülöttem mindent. Minek örültem azon a hajnalon, amikor Vorzsa felkínálta magát? Talán értem tette? Most már tudom, mért nem beszéltünk soha szerelemről. A hirtelen vágy, ami akkor magával ragadott bennünket, csak kielégülést keresett. Milyen furcsák a férfiak, boldognak érzik magukat, ha egy nő hajlandó lefeküdni velük, arra egyikük sem gondol, hogy egyáltalán nem szívességből teszik. Sokszor a szerelem jegyében képes az, ember önmagát is megtagadni, mert a másikat boldoggá akarja tenni. Miért?

Nem maradt időm válaszra, az erdő susogása erőszakosan betessékelt a szempilláim mögé, ahol a gondolatok kusza álmokképekké váltak. Nem emlékszem rájuk, ébredés nélkül végigaludtam az egész délelőttöt. Azt mondják, aki túlságosan telerakja a bendőjét, rosszakat álmodik. Még nem adódott alkalom, hogy meggyőződjem róla. Azt viszont elárulhatom, hogy az éhesen korgó gyomor ugyanolyan bosszúálló, még akkor is, ha a makkosban jár. Lehet, hogy én is ott jártam, mint az éhes disznó, csupán az ébredéskor

érezte evésvágy maradt meg bennem.

Vékony nyálcérnák nyúltak alá szám szögletéből, olyan illat terjengett a levegőben, mint odahaza, amikor húst főznek. Úgy éreztem, ébren vagyok, hallottam a varjak káromlását, halkán, méltóságteljesen susogtak a fák, csak ki kellene nyitni a szemem, hanyatt fordulni, hogy elmúljon az álom étvágygerjesztő játéka. De nem múlt el, jókedvű asszonyvihogás bizonyította, hogy a közelben valóban főznek. Már egyáltalán nem próbáltam azzal áztatni magam, hogy álmodom. Olyan nyugtalanság fogott el, ami a legmélyebb álomból is kirázott volna.

Óvatosan megkerültem a rőzsekazlat, a látvány megörvendeztetett, az összekotort hamu helyén tűz lobogott, Bada fél-könyékre támaszkodva hevert, mint valami ménesgazda, játékosan babráltak ujjai a barna, hosszú szőrű suba bolyhai között. Feltűnően tisztára mosdott arccal vigyorgott az üres szemű Rilyándrira. A hófehér ing, ami kivillogott cifra gombos mellénye alól, fekete arcának valami ragyogást kölcsönzött, csak szemein látszott a fáradtság, egy-egy pillantásnál csukva feledte, de azért csillogtatta porcelánszínű fogait.

Rilyándri háttal ült felém, mozdulataiból következtetve úgy látszott, nem jött hiába. Képes lettem volna házastársaknak elképzelni őket, ha Ballus eszelős tekintetével nem találkozom. Előbb úgy tett, mint aki nem vesz észre, óvatosan Badáékra sandított, aztán megkerülve a rőzsekazlat, hátam mögé került.

- Várj! - súgta. - A bátyád azért jött, hogy hazavigyen.

- Igen? - kérdeztem meglepetést színlelve.

- Igen. Csak a csendőrök felhajtották miattad a tanyát.

- Mondtad a bátyámnak?

- Nem. Beleszaladna veled a csendőrök kezébe.

- Rilyándri?

- Ő nem tudja.

- Honnan tudtad, hogy itt vagyok?

- A kis kurvád idehozott - mondta kicsengő gúnnyal. Nem háborogtam a szavain, vártam, hova akar kilyukadni.

Meg voltam győződve, hogy amit eddig elmondott, az hazugság.

- Szép ember a bátyád - hízelgett. - Azt mondja, elhoztad hazulról a lovak pakszusait meg húsz pengőt. - Gondoltam, hogy Bada valami mesét beadott nekik. Ballus sokáig nézett, szemei furcsán mosolyogtak, nem tudtam biztosan, gyanakvás vagy kárörvendés tükröződik-e szemein.

- Nagy pusztulat vagy - kuncogta -, úgy látszik, embernek születél. De ha eszed nem lesz hozzá - fordította komolyra mondanivalóját -, akkor a börtönökbe hervadsz el. - Ugyanolyan vetkőztető sugarak áradtak tekintetéből, mint tegnap a fűszeresnél. Poszotjárijából 66 egy marék papírpénzt húzott elő.

- Szerencsés pénzt adtál a Zselkónak. No, add vissza a bátyádnak a pénzt meg a pakszusokat! - nyújtott felém két papír tízpengőt. - Ha nem akarsz a csendőrök kezére

kerülni, akkor holnap reggel már Nagyváradon isszuk meg a pálinkát. Nesze még egy tízes - bőkezűsködött -, igyon a bátyád is.

Kár, hogy itt van Rilyándri, gondoltam, elintéztetném Badával a sorsod, aztán meztelenül kikötnélek egy fához, hadd lakmározzanak rajtad a szúnyogok.

- Ne gondolkodj, én a javadat akarom, de ha menni akarsz, nem tartalak vissza. Majd meglátod, te fizetsz rá. -Szavai mögött érezni lehetett a fenyegetést.

- Vorzsa is jön? - kérdeztem.

- Vorzsa még fiatal, talál magának akár százat is.

Úgy látszik, elszámítottam magam, amikor Ballus érzéseire próbáltam apellálni, számtalan tanújelét adta annak, hogy nála csak egy érzés van, és abban nem hajlandó osztozni senkivel. Zsebre gyűrtem a pénzt.

- Jó - mondtam. - Mikor indulunk? - Rám nézett, egészen meglágyult, könnyek szöktek a szemébe, esetlenül magához ölelt, egy darabig szótlánul szorított, aztán a szemem közé nézett, erőlködve visszapislogta könnyeit.

- Nem bánod meg - súgta elérzékenyülve.

- Mennyi pénzt nyert Zselko?

- Pssz! - csendesített, szájára téve mutatóujját, aztán körülkémlt, lekuporodott a zsákra.

- Na, olvasd meg! Igazat mondott a bajuszbogár, szerencsés pénzt adott neki. Mindenkitől elnyert mindent. Én meg egy fillérig kivettem a zsebéből. Életében először kártyázott szerencsésen, de most sem veszi hasznát.

Éreztem, hogy megrezzent a rőzsekazal, Ballus, belefeledkezve Zselko iránti bosszújába, lázas igyekezettel simogatta az összegyűrt papírpénzeket.

- Olvasd! - biztatott. Én is beleizzadtam, pillanatok alatt megváltoztak a gondolataim. Előzőleg úgy határoztam, nem vitatkozom vele, hadd örüljön, úgyis faképnél hagyom, a csendőrmesét, amit csak azért talált ki, hogy megfélemlítsen, nem hittem el, de nem is volt igaz. A pénz viszont teljesen hatalmába kerített, azon töprengtem, milyen áron szerezzem meg. Vele együtt nem kell, ezt a szerencsét azonban bolond lennék, ha nem ragadnám meg. Egyébként jogom van hozzá, aztán, ami azt illeti, Ballus első perctől kezdve hamisan játszott, miért lennék én vele szemben tisztességes? Ha tegnap éjjel ennyi pénzt ajánlott volna, és csak aztán magát, esküszöm, nem fogadtam volna el sem a pénzt, sem őt. De becsapott, hát lelke rajta, az enyém is, legalább lerójuk egymással szembeni tartozásunkat. Esetleg annyi hálával tartozom neki, hogy megszabadított a további bujdosástól. Ezt ha meglátja Kurucsó, a fejét is le hagyja vágni. Szerencsére még van idő elintézni.

- Mennyi? - kérdezte.

Hirtelen zavaromban nem tudtam megmondani, újra kellett olvasnom, mert gondolatban a napokat számláltam.

- Kétszázharminc pengő.

- Az sok pénz? - kíváncsiskodott.

- Hát, jó kis summa - mutattam a közömböst.

- Van ám itt pengős meg krajcáros is - rázta a posztyárit. - Megnézed?

- Meg - mondtam kurtán. Valóban csak megnéztem. Ahogy kirakta, olvasatlanul zsebre vágta. Sokáig szó nélkül néztük egymást. Nem akartam elrejteni a szándékom, ő viszont bárhogy próbálkozott, nem sikerült eltitkolnia kétségbeesett gondolatait. Jó lett volna tudni, pusztán kíváncsiságból, mi zajlik benne. Egyébként nem érdekelt. A pénz sorsát végérvényesen eldöntöttem, csupán rajta múlik, milyen áron.

Csodálkozó tekintetéből nem volt nehéz megállapítani megváltozott véleményét. Nem mondta, de úgy látszott, már nem az ártatlan gyereket látja bennem, akit ravaszsággal könnyen rá lehet szedni mindenre, hanem egy véres kezű csavargót.

Nekem is akadtak megállapításaim. Tudtam, hogy Ballus ravasz, nincsenek gátlásai, hazudik, és minden rossz tulajdonság, amit a bosszú kiválthat, megtalálható benne. Őszinte hálát éreztem iránta, ahogy az ellenkezőjét tapasztaltam. Egyáltalán nem kívántam a bajt bajjal tetézni, de el tudtam képzelni, hogy könnyen kikényszerítheti belőlem.

- Na jó - mondta -, a tied, megérdemled. Megnyugtatóan hatottak szavai, de az ellenkezés nélküli beleegyezés túlságosan egyszerűnek tűnt. Lehet, hogy csak félelem kényszerítette erre a kijelentésre?

- Igazat mondtál? - kérdeztem, közelebb lépve hozzá. Hátracsúszott fejkendője alól kiemeltém lófarknyi haját, vastag nyakerében felgyorsultan lüktetett a vér, ahogy végigsimítottam lúdbőrös nyakát.

- Itt maradok, amíg elmentek - remegte megváltozott hangon -, de ha úgy akarod ... - húzott a vállán. - Már tegnap este meg akartad tenni.

- Velem akartál menekülni, hova vihetnélek?

- A börtön is jobb, mint ezek között elrohadni. Vagy öljél meg!

- Nincs szükségem sem az életedre, sem rád. Pénz kell. Hangom rideg csengésétől meglepetten haraptam el a szó végét. Ballus minden csodálkozás és értelem nélkül bámult, amíg szemében meg nem tört a fény. Sokáig néztem egyre halványodó arcát, vártam, mikor kezdi el a csatítást, ujjaim idegesen remegtek a kendője sarkán.

- Nem baj - motyogta önmagának -, majd megsegít engem az én drága jó istenem, nyalom a szent drága piros vérét, meg fogok gyógyulni. - A meglepődéstől vállon ragadva közelebb húztam magamhoz. Tekintetében összekavarodott a világ, blúzáat lassú mozdulatokkal végiggombolta testén, feje imbolygott, szeme lecsukódott, nyögdecseléséből már egyetlen szót sem értettem. Ijedten hátralépve, értetlenül néztem. Lomha ujjai szoknyája madzagját bogozták, talán az utolsó pillanatban sikerült elkapnom, hogy arccal bele ne zuhanjon a rőzsekazal ferdére metszett gallyai közé. Mire lefektettem, már mélyen aludt. Éreztem, hogy elpirul az arcom, szégyellni kezdtem a rosszulletét. Szerencsétlen, talán nehezebb helyzetben van, mint én.

Hányszor kezdhette előlről a menekülést, és egyszer sem vette észre, hogy nemcsak a hajó süllyed, hanem a víz is. Azt hiszi, ha innen kilép, partot ér. De ki az, aki nem így gondolja? Rilyándri a messzeséget nézi, segítséget vár valahonnan, míg a fekete szemű kislány türelmetlenül eladja szüzességét, belépőt akar a holnapba, mert itt minden a múlté,

még az is, ami ezután születik.

Néztem Ballus sápadt arcát, szemei mélyen beestek, meglazult állkapcsa a halál látszatát keltette. Az elmúlt percek örült gondolatai átsuhantak agyamon. Szent isten! - emeltem arcom elé kezem, nem én örültem meg? Nem voltam képes visszaemlékezni. A Ballus izzadt nyakához tapadó hajfürtök, mint kegyetlen kezek véraláfutásos nyomai, feketéllettek. Hányingert éreztem.

- Mit csináltál? - kérdezte Bada visszafojtott hangon, ahogy kilépett a kazal mögül. Kétségbeesett tekintettel hol engem, hol a földön heverő asszonyt nézte. Erőlködve kapaszkodtam a kiálló száraz gallyakba, úgy éreztem, az ájulás környékez.

Bada láthatta arcomon a tiltakozást, nem kérdezett, csak tekintetével csendre intett, sokáig Ballus mellére szorított füllel hallgatott, aztán megenyhülve felkelt.

- Él - mondta határozottan. - De ha máskor ilyen gondolataid támadnak, hadd ki a cigányasszonyokat, aztán arra vigyázz, hogy tanúid ne legyenek.

Bada nem sejtette gondolataimat, orra alá kényszerített mosolyában még ott bujkált az előbbi ijedség, Ballus szoknyáját, ami lefektetés közben combtőig felhúzódott, szemérmesen eligazította, aztán kíváncsian nézett rám. Az asszony melle már egyenletesen hullámozott, arca, ahogy a percek múltak, árnyalatonként nyerte vissza barna színét.

- Jól elintézted a sorsát - vágott a fejével kurtán, ami inkább elismerés volt, mint szemrehányás. Mosolyogva vettem tudomásul, hogy az ő értelme soha nem fog feljebb emelkedni a fekvő asszony valagánál.

- Anyósom, ha nem tudnád.

- Hát aztán? - meresztgette csodálkozva szemeit.

- Mit hát aztán, látod, hogy alszik!

Összeráncolt homlokkal, értetlenül csóválni kezdte a fejét.

- Nem tudom, hogy én vagyok a bolond, vagy tik. Amikor megérkeztem, ez a nő gubbasztott melletted, ő is azt mondta, hogy alszol. A másik úgy fogadott, mint aki isten tudja, mióta ismer. Lehet, hogy a következő pillanatban én fogok felébredni. Igazán ideje lenne megtudni, mi a valóság.

- Sikerült lovakat hozni?

- Hát, ha nem álom, ami eddig történt, akkor igen.

- Nem hiszem, hogy mindketten ugyanazt álmodnánk. Azonban el kell hinned, hogy nagyon jól áll rajtad ez a ruha. Remélem, ezt is loptad?

- Nem szándékosan - tapogatta magán a mellényt -, a nyeregtáskában találtam, de már nem volt kedvem visszavinni.

- Milyenek a lovak?

- El lehetne jobbakat is képzelni - szerénykedett -, ha nem kellene alkalmazkodni az íráshoz. Beteg? - suttogta Bal-lus felé intve.

Határozott igennel viszonyoztam.

- Kár érte.

Ügy tűnt, mintha szemében elnézést kérő pillantásokat láttam volna. Lehet, hogy más esetben nem érdemelne figyelmet, de az elnézés nála annyira különösnek tetszett, hogy felkeltette a kíváncsiságomat. Lehajolt, óvatosan megtörölte Ballus izzadt arcát, sokáig nézte mezítelen kebleit, aztán elpirulva végiggombolta rajta a blúzt.

Tekintete nem akart elszakadni az asszonyból, még akkor sem, amikor feltápáskodott. Néhány lépést hátrált, távolabbról jobban szemügyre vette, aztán felém fordult.

- Nagyon szép asszony - sóhajtotta. - A másíknak túlságosan nagyok a szemei. Nem a legszerencsésebb, ha egy asszony tudja magáról, hogy szép. Elnyeli a szemével az embert, mint valami feneketlen kút, aztán másokat is, mert százat el tud nyelni egyszerre. Az ilyen asszony mindég vásáron van.

- Ez se különb, mint Rilyándri.

- Rilyándrinak hívják? - meresztette szemeit. - Fű, de bűdös neve van.

- Azt gondolod, ez nem viszi magát a vásárra? Lehet, hogy már nem nyel el százat a szemével, de elnyelt ezret a fenekével.

- Azért lenne belőle jó asszony, lehajtotta magát, mint a nagyvérű lovak, most már ember kell mellé, aki kézben tartja a gyeplőjét. Hidd el - próbált meggyőzni -, a jó öreg lovaknál nincs hálásabb. Mindég azokat szerettem a nőkbe is. Egy ménesben nem lehetne ennél különbet választani.

Az ördög vigyen el az öreg lovaddal, gondoltam, kit érdekel. De a pénz! Ha egy szóval megemlíted a nőülési szándékod, Ballus nem sokat kéreti magát, akkor pedig visszaköveteli a pénzt.

Egyik percről a másikra megváltozott a helyzet. Nem tudtam határozni. Eddig csak Ballust kellett meglopnom, de ha összeáll vele, őt is. Bárhogy csűrtem-csavartam a dolgot, Bada áthúzta minden számításomat. Igyekeztem erőt venni magamon, nem szabad elhamarkodni, háromszáz pengő lapult nálam. Ilyen szerencsém aligha lesz az életemben, azt hiszem, lehetőségem se. Sokat érek majd a felindulással, amikor szaladni kell. Márpedig ha nem ragadom meg az alkalmat, akkor futhatok, amíg el nem kopik a lábam.

Undorodva néztem Ballusra, a rőzsekazal mellett már csak annyi árnyék volt, ami az arcát betakarta. Még jóízűen aludt, lábait addig mozgatta, amíg a ruhája fel nem csúszott. Bada leült egy odvas fatönkre, onnan lesett az asszony lába közé. Nem csodálkoztam, formás combjai csábítóan ragyogtak a napfényben, arcához képest szinte hófehérek voltak. Mosolyogtam. Sokszor vállaltam én is a macska szerepét, mit nem adtam volna, ha egy ujjnyival feljebb csúszik a szoknya. A barna, cserzett arcokhoz képest mindég hoztak valami izgalmat az örökké árnyékban tartott combok. Tegnap még a vén cigány szemében is fellobbant az ördög tüze, pedig biztos nem először látta. Megbolondult tőle az egész család. Folyjon el a vére, még alvásában is elveszi az emberek esztét. Nagy kedvem támadt, hogy egy gallyal végigverjek rajta. Most értettem meg, miért mondott le Bada a másíkról. Alig egy órával ezelőtt úgy nézett Rilyándri szemébe, mint a tükörbe, de ahogy ezt meglátta, őt kívánta.

Kezdett kitisztulni az agyam. Ugyan mit láthatott, amíg idejött? Semmit. Biztos, hogy semmit nem látott, pedig kétszer megrezzent a rózsekazal. Először csak Ballus suttogott, másodszor már a zsákon számoltuk a pénzt. Leselkedett ez a bitang. Leselkedett vagy hallgatódzott. Igen, hallott valamit. Ballust hallotta. „Már tegnap este meg akartad tenni” - ezt mondta. Ahaaaa, így kívántad meg az asszonyt. Ha én nem, hát te. Na várjál. Alig pislogott, annyira nézte, akkor ráncolta össze homlokát, amikor Ballus mellé térdelve végigsimogattam.

- Mit csinálsz, hé? - kérdezte rekedten.

- Melege van. Teljesen belefőtt a szoknyába. A kutya vigye el a jódogom, hát nem volt annyi eszem, hogy előbb kitakarjam. - Gügyörészve törölgetni kezdtem a hasát. - Így ni, mindjárt nem lesz olyan meleged.

- Hát az anyósod! - kiáltott féltékenyen.

- Hát aztán? - néztem rá közömbösen - Nem néz az isten a szoknya alá. Aztán ha oda néz is, ezt megnézheti - paskolgattam Ballus combjait.

Bada kővé dermedt, azt hittem, leszédül a tönkről. Sokáig mozgott a szája, mire valami értető hangot kigyötört magából.

- Megerőszakoltad?

- Én? Dehogy. Ő erőszakolt meg engem az este. De ha kell, neked adom.

- Nekem ...? - kérdezte elnyújtva. Felugrott, mint akire hirtelen rájött a hányinger, elszaladt.

Ballus feje fölé kis sátrat formáltam tarka kendőjéből. Aludj, gondoltam, majd felébresztenek a szúnyogok.

Odamentem Badához, már mosolygott. Fejcsóválva piszkálta a tüzet, nem tudta magát túltenni a dolgon.

- Csuda világ ez, nem tud az ember olyan korán kelni, hogy le ne verjék előle a harmatot. Áh, sebaj! Gyere, együnk.

Fogta a kormos fazekat, közénk tette a subára. Amilyen gyorsan elment az étvágyam, olyan gyorsan visszajött. Megnéztem, mi van a fazékban, ami láthatlanul a kezembe akadt, daráltam, ha a fogam nem tudott vele megbirkózni, kidobtam.

- Jól főz a nagyszemű, mi?

- Hol van? - Alig tudtam megkérdezni, úgy teleraktam a számat.

- Hüm, majd jön az.

Sajnos nem jött, hanem jöttek. Hozta magával a girhes hűgát is, aki azt sem mondta, hogy papucs, csak elkezdte.

- Látod, mit csinált velem a rohadt vén kurvád, hogy ország-világ belejárt. Nem kell már senkinek, ki van kopva a világból, csak úgy jut emberhez, ha megerőszakolja őket. Nem sülsz ki az a mocskos két szeme, a saját lányától ellopta az embert. Na, a halálos nehézség addig törje, addig mancsikolja, amíg én a szájára nem ülök. Nézd, mit csinált velem, te cigányember! - Úgy állt a haja, mint a szénásszekér. - Alá s fel húzgált a

hajamnál fogva azért, mert veled lakok. Mindenáron fiatal ember kellene neki. Hát már megtetted velem, mit akar még? Hogy húzd ki a belső részét!

Bada nézte, ököllel törölgette szemeit, mint aki egy percig sem hiszi, hogy ébren van. Rilyándri a füléhez hajolt, sűgött neki valamit, aztán eltűntek az erdőben. A lány jó tíz méterről hadonászott, mondta szűnet nélkül, ahogy a torka elbírta. Azon erőlködtem, hogy egy kedvesebb mosolyt kikényszerítsék magamból, amivel közelebb csalom. Haszontalan volt minden fáradozásom. Minden intésemre rázta a fejét, hogy nem. Nem, a világért sem, csak fűjta kifogyhatatlanul.

Valahogy mégis úgy éreztem, mintha egyre közelebb kerülne hozzám.

- Na még legalább két lépést - bővöltem, ahogy csak elpárolgott akaraterőmet támadásba tudtam kényszeríteni. Ha elkaphatlak, nem marad haj a fejedem.

Hűűű, micsoda kis csimaz! Utánam mert jönni! Veled lakok, azt mondja! Még hozzá nem is akárhogy, fellármázta az összes varjút, ami az erdőben tanyázik. Hogy bírja túlkiabálni őket? Ez levegőt sem vett, amióta idejött. Közben úgy figyel, mint a házityúk, szigorúan betartja a távolságot, nehogy veszélyes közelségbe kerüljön. Evett a mérreg, talán a fiatalságom mentett meg a gutaütéstől.

Féloldalasan állt, egyik lába előbbre téve, mint a versenyfutóknak, jobb kezével térdére támaszkodva, hogy minden pillanatban kereket tudjon oldani.

Már nem tudtam mondanivalóját követni. Minek? Ha megmozdulok, eltűnik, mint a szél. Inkább az erdő tetején köröző vércsék riadt vijjogását hallottam, amíg erélyesen rendre nem utasított.

- Érted! - kiáltott rám. - Ha ki nem irtod a csecsszopóját is, vasra veretlek.

Azón csodálkoztam, hogy az isten csodájába nem láttam eddig a fűstös fazekat, pedig előttem volt. Az érdekessége az, hogy ő is most fedezte fel, csak én egy pillanattal megelőztem.

Hangos koppanás, egy pillanattig tartó csend, aztán ments meg uram minden fület attól az ordítástól.

Azt a részét találta el a fazék, amibe egész, idő alatt szerettem volna belerúgni. Ha valaha az életemben szégyelltem valamit, akkor most túltettem minden eddigin. Ezen a lányon annyi szűrt nem lehetett látni, mint egy agyonrongyolt similabdán. Az ég felé rugdaló vézna lábai kiábrándító undorral csillapították le felgyülemlett verekedési vágyamat.

Verje meg a szentmise a fejem, kihez tetteim magam! Bal-lus igazat mondott, akkor ugyan ő se hitte, de most magam győződtem meg róla; ha a kutya mellém fekszik... Te jó isten! Mit adott a számba, annyi hűs nincs rajta, amiből egy vén varjú jóllakna. Nagy kedvet éreztem ahhoz, hogy megnézzem, ha már hajnalban nem vettem annyi fáradságot, akkor most kell megnyugtatni lelkiismeretemet. Sajnos ez a vágyam nem teljesűlt. Az első lépés után már az ötödik vagy tizedik bokor mögűl kiabált.

- Megállj, a börtönből seperjék ki a csontodat, mindjárt szétverik Zselkóék a fejedet! Erre gyertek, Zselkó, itt van ez a gyilkos! Jaj, jaj, összetörte a csontjaimat. Gyilkos, gyilkos!

Semmi nem hat olyan idegrombolóan, mint amikor valamivel szemben tehetetlenek vagyunk. Ott volt, ott kísértett a bokor mögül, és nem tehettem ellene semmit. Nem foghattam be a fülem, nem bámulhattam az erdő felett keringő madarakat. Amiket az előbb Ballusra mondott, most némi változtatással megismételte.

- Hahaha - hangzott a bokor mögül sátáni kacagása. -Most nem menekülsz, hozza Ballus az embereket. Nem baj, hogy csúffá tettél, de legalább meglátom, hogy verik szét a fejed velejét.

Ösztönösen a rózsekazal mögé szaladtam, Ballusnak csak a kendőjét találtam ott. Rosszat sejtettem a lány kiabálása mögött, ez a holló nem károg hiába.

- Ugye, félsz? - kezdte újra, ahogy meglátott. - Nem sül ki az a mocskos két szemed? Anyósodra pályáztál? Gyertek-már, Zseeelkóóóó! Ehen, jönnek már, mindjárt isznak a véredből. Úgy kell neked, szegény cigányasszonyt megerőszakoltad, hiába az anyósod, tönkretetted a sok apró gyerekeitől. A két szememmel láttam, amikor megtetted vele, hiába könyörgött, nem esett meg rajta a szíved.

Ezt aztán már sokkal nehezebb volt elviselni, mint amire én be voltam rendezkedve. A fazekat elrepítettem a hang irányába. Még egy kis ideig zörgött, mozgott a bokor, aztán elcsendesedett minden, nagyon távolról hallatszott a lehullott száraz gallyak recsegése.

- A rohadás essen abba a ringyó testibe, hogy meg tudná enni az ember fejét. Az előbb még Ballust szidtdad, most meg rám fordítottad az egészet.

Nem sok időm maradt a lány kétszínűsége felett töprengeni, a távoli gallyrecsegések egyre közeledtek, sokasodtak, mintha egy egész csorda törtetne felém. Torkomban dobogó szívvel hátrafordultam, Rilyándri lépett ki a bokorból.

- Gyere! - mondta, sietve felkapva Bada subáját. Szó nélkül követtem. A közeledő zaj meggyőzött arról, hogy a lány nem hazudott, de ezek szerint Rilyándri is tud róla. Nyilván erről sugdolódzott Badával.

Hosszúnak tűnt az út, a bokrok között bujkálva futottam Rilyándri után. Tarka szoknyája helyenként fennakadt, kivillantak barnák combjai, de most az érdekelt a legkevésbé. Egyszerűen nem voltak gondolataim, az, hogy valami elől futok, még nem jutott el a tudatomig, követtem a libegő szoknyát, ami határozott biztonsággal az erdő belseje felé tartott, amíg Bada ki nem lépett egy fa mögül, kezében frissen vágott furkósbottal.

- Mi van? - érdeklődött.

- Már ott vannak - pihegte Rilyándri.

- Hányan?

- Az egész brancs. - Bada vigyorogva elindult, mi követtük. Jelenléte megnyugtató, összefüggéstelen gondolataim lassan összeálltak, érthetőek lettek. Kár lenne magam előtt titkolni, féltem. Féltem, mert Zselko nem az igazat akarja tudni, hanem bosszút akar állni. Ballus bosszúját.

Rilyándri Bada karjába kapaszkodva bujkált a bokrok alatt, ki tudja, ha hirtelen meglepnének bennünket, mit mondana. Egy darabig még a nyomukban mentem, aztán,

félte félmeztelen testemet a visszacsapódó ágaktól, azt figyeltem, hol ritkábbak a bokrok. Megint menekülünk. Ballus, Ballus, kedves lehetsz istennek! Bosszúd, amire megesküdtél, úgy látszik, mindenkit elér. Aki beteszi lábát a Phumba családba, az a saját szégyenétől menekül, vagy vérét veszik. Futni, szaladni gyáván, mert ahol több a bot, több az igazság. Micsoda szégyen! Szalad a Péterestyok ivadéka, félti az irháját. Könnyű bátornak lenni, amikor nincs veszély, de ha szorul a kapca, akkor a berekben tágasabb.

Kiléptem az erdő homályából, a napfénytől ragyogó tisztás egyik oldalán rozoga vadetető fészerek sorakoztak. Bada már várt rám, karján elszakíthatatlan ragaszkodással csüngött Rilyándri. Világoskék szeme a zöld fű és a fák világában egyhangú, szürke szomorúságnak látszott Bada vigyorgó arca mellett.

- Rosszkedvűnek látszol, hé - szólt rám -, nem ijedtél tán meg?

- De - mondtam őszintén.

Kurta kijelentésemtől eltűnt arcáról a vigyor. Mászt várt. Azt hitte, kézzel-lábbal tiltakozni fogok. Így szokás ez. A gyávaságot beismerni annyi, mint hazudni. Egyik sem örvend megbecsülésnek.

- Akkor szaladjunk - vágta földhöz dühösen a botot. Szavaiból nem lehetett tudni, kérdi vagy javasolja. Az mindenestre látszott, hogy egyáltalán nem óhajtja. Rilyándri ijedten tapadt hozzá, valamit megérezhetett a remegéséből, amit szigorú kérdő tekintete elárult. Nekem nem kellett külön bemutatni Badát. Ismertem a mozdulatait, szuszogását, sokszor a gondolatait is. Nagyon tudott játszani, de volt benne egy belső érzés, amire nehéz lenne jelzőt találni, ha az felülkerekedett, elvesztette minden játéktudományát. Szaladj, ha csak az segít, lophatsz, csalhatsz, becsaphatod apádat, anyádat, tekintélyed növeked vele, élelmesnek tartanak, azt mondják, ember vagy. De okosnak akkor hisznek, ha-erősnek, bátornak látnak. Most nem mondta. Állt, nézett, szemében a vágy és a megvetés ölekezett, életre-halálra.

Szó nélkül emeltem fel a botot, megzúgattam, megforgattam, ahogy azt oly sokat láttam, belesuhintottam egy bodzabokorba, zúgó pörgessél röpítette szét a leveleket. Vágtam, aprítottam, amíg csupasz, égnek meredő nyársköteggé nem vált.

- Lesz márelődés? - kérdezte kitörő örömmel.

- Lesz - suhintottam még egy utolsót a lecsonkozott bokor maradványaira. Lerázta magáról Rilyándrit, eltűnt a rozoga őzetetők mögött.

- Félek - mondta Rilyándri, beleremegve gondolataiba.

- Mitől félsz?

- Sokan vannak, és nagyon kegyetlenek tudnak lenni.

- Mi sem leszünk elnézőbbek.

Bada két pej kancával lépett ki a fészerek mögül.

- Ez a nyerges a tied - dobta felém a kantárszárat. A másikat átadta Rilyándrinak.

- Fogd meg - mondta -, én is nézek magamnak egy vendégmarasztalót.

Nagy hozzáértéssel válogatott a fészerek sövényébe cölöpölt hasított akácfa karók között.

Nem győztem csodálni a lovakat. Fényes szőrükön csillogott a napfény, szelíd fejtartással nézték előkészületeinket. Bada előbb az én nyergesemet tette rendbe. Erősen meghúzta a hevedert, aztán feljebb csatolta a kengyelvasakat.

- Próbáld meg! - Ez volt életem első nyerges lovaglása. Első látásra idegenkedtem tőle, de a kis nyereggel hamar megbarátkoztam.

- Ha beleállsz a kengyelbe - oktatott könnyebben tudod forgatni a botot. Te meg itt maradsz! El ne mozdulj innen! - Rilyándri beleegyező fejbólogatásokkal felelt.

Az életnek ezek a fordulatai soha nem tudtak úgy bekövetkezni, hogy fel ne zaklassanak. A sehova nem tartozás, az

órák, évek nyomtalan eltűnése, a percek, pillanatok habzsolása, az örök menekülés, a minden mindegy, csak el innen, el a pokolba, a börtönbe, a megsemmisülésbe vagy a másik, időtlen, süllyedő világba, csak el, ha már el kell rohadni, akkor ne itt. Ne ennek az örök komédiának soha fel nem frissülő, avas szagú levegőjében, ahol elhervadnak a szoknyák élénksárga virágai, ahol a vér beleőrül az örök zaklatottságba, és bosszút szül a szerelem. Ki ebből a világból, mert itt nincs maradandó, csak a megbénult idő és a félelem.

- Gyerünk! - suhintott Bada a levegőbe, gyors vágásra ösztönözve lovát. A karóval visszaintett Rilyándri felé, búcsúzásnak vagy figyelmeztetésnek szánta, nem tudtam megállapítani, csak annyit sejtettem, hogy Rilyándri tekintete féltő aggodalommal végigkísér bennünket a tisztáson, amíg el nem tűntünk a bokrok között. Valóban megszerette Badát? Tegnapelőtt megbocsátott Jagosnak, pedig tudta, hogy a romungoro asszonnyal hált, úgy tett, mint aki ezzel együtt is szereti, nevetett, dicsekedett a férjével, most meg Badáért aggódik.

A tisztástól alig száz méterre nyílegyenes alétszelte ketté az erdő bozótjait, taposatlan vastag fűszőnyegét már elsárgult falevelek borították. Még úgy tűnt, hogy nyár van, az erdön kívül fullasztó melegben főtt minden, de itt már írta búcsúleveleit a természet, jött az elmúlás, a zord, fekete elmúlás. Bada lépésre fogta lovát, őt is megragadta valami a nagy, tiszta csendben. A felettünk összeérő lombok mennyezetet formáltak az alé keskeny folyosója fölé, itt-ott, a ritkább lombok között, ferde sugárcévek nyúltak le, aranyszínt öntve a fűre. Nem tudom, Bada mire gondolt, én azt sajnáltam, hogy nem vagyok fa, valamelyik itt a sok közül, amelyik talán száz éve is elmúlt, hogy itt áll, izmosan, keményen, egyre feljebb törve, hogy minél messzebb lásson. Mi más célja lehet egy fának vagy az embernek, áttekinteni a homályborította messzeséget, dacolni az idővel, tudni, hogy minden lombohullást virágzás követ, tudni, hogy nincs elmúlás, csak megújulás. De mit tudunk mi ebben a törpe fekete világunkban?

- Gyi! - vertem mezítlábas sarkaim a ló horpaszához. -Vesszen el a világ, ha ilyen fukar, szűkmarkúra lett teremtvé.

Bada cuppogva utánam eresztette lovát, mellém szegődött, versenyre keltünk, amíg el nem értük az erdő tanya felőli szélét.

- Maradj a fák között! - mondta. - Ha meglátnak, elrontottunk mindent. Meg kell várnunk, amíg annyira elhagyják az erdőt, hogy reménytelen legyen a visszamenekülés.

Vártunk nyugodtan. Az erdő bensejéből hangos vitatkozás hallatszott.

- Biztos nem találják - szellemeskedett Bada -, majd mutasd meg a Rilyándri férjét.

- Fizetni akarsz az asszonyért?

- Igen. Nem akarom abba a hitbe ringatni, hogy a kutya vitte el a feleségét.

Összeszorult a torkom, amikor szemügyre vettem kezében a háromsarkos akácfa karót.

- Vágj egy másik botot! - könyörögtem. - Ezzel minden ütésed halálos lehet.

- Azt hiszed, ők szalonnasütővel jönnek?

- Nem hiszem, de ezt dobd el, látni sem bírom.

- Micsoda ember vagy! - bosszankodott. - Mintha a te botoddal nem lehetne agyonütni egy bikát is.

- Arra én vigyázok.

Kelletlenül, de elindult másik bot után. Hallatszott a dör-mögése, sehogy nem volt ínyére, de hozzáfogott nyiszálni egy dorongot.

- Életlen ez a kés - káromkodott, még mindig sajnálva a karót.

Egyre közeledtek, külön felismertem Ballus csatító hangját, ahogy bizonygatta tisztességét. Felkapaszkodtunk a lovakra, akkor húlt meg bennem igazán a vér, amikor elhagyták az erdőt. Tizenegy markos cigányember, a férfiaknál, Papu kivételével, kapa vagy vasvilla volt.

- Na, hé, mit szólsz hozzá? Azok igazán megválogatták az ütőszerszámot. De annyi baj legyen, eldobálják mindjárt.

Ő is számolni kezdte.

- A fene essen beléjük, nem tudnak rendesen menni, már harmadszor kezdem a számolást, valamelyik mindég előbbre furakodik. - Végül sikertelenül abbahagyta. - Úgy mennek, mint a csürhe - tört ki haragosan. - Az a kis stiglic hogy került közéjük, még az előbb szidta, átkozta Ballust, most meg, nézd, ő ugrál a legjobban.

- Nehogy azt is fejbe kólintsd, az asszonyod húga, aztán vigyázz az öregre.

- Melyik az? - vizsgálta összehúzott szemmel.

- Az, amelyik hátul kullog.

- Nem az közöttük a főkolompos? Én úgy nézem, megérdemli, hogy rendbe tegyem a derekát. Micsoda csürhe - elégedetlenkedett -, meggyűlik velük a bajunk, mire egybetereljük őket. - Hol az egyik, hol a másik vált ki a csoportból, Ballus meg-megállt, lefogva a csoportot, térdét, farát csapkodva húzgálta magán a szoknyát.

- Ezek rólad beszélnek.

- Meglehet - hagytam rá.

- Melyik a Jagos?

- Az, amelyik a vasvillával fenyeget az erdő felé.

- Na csak, az meg alighanem nekem szól. - Ismeretlen, idegen nevetésétől

megborzongtam, néhány pillanat múlva éreztem, hogy remeg alattam a ló, térdeim erősen oldalbordáihoz szorítva álltam a nyeregben.

- Figyelsz rám? - kérdezte Bada, tekintetét le nem véve a csoportról.

-Igen.

- Ahogy kiérünk az erdőből, kétfelől közelítsük meg őket.

Te ezen az oldalon, én a másikon. Egy sem szaladhat el. Nagy körrel kezdünk, ha valamelyik esetleg meg akar ugrani, vissza lehessen szorítani. Addig vágatunk körülöttük, amíg annyira le nem szűkül a kör, hogy egy gombolyagba kényszerülnek. Akkor aztán, ami rájuk fér. Majd beszélgetünk, ha már mind a földön hever. Nagyon kell vigyázni, sokan vannak, de itt a síkon mi vagyunk nyeregben.

Ahogy elérték a kiszemelt pontot, szinte egyszerre ugrattunk ki az erdőből. A lovak mindenáron egymás mellett akartak futni, aztán meggondolták magukat, engedve a fékek kényszerének, az enyém jobbra, a Badáé balra kanyarodott. Most értékeltem igazán a felemelt kengyelvasakat. Lábra állhattam a nyeregben, két térdemmel hozzátapadtam a lóhoz, megnyúlt alattam, úgy éreztem, úszik a levegőben. A csoport megdermedten elhallgatott, előbb Khulo akart kereket oldani, de mikor Bada közeledett felé, hirtelen irányt változtatott, ordítva visszaszaladt a többihez. Későn láttak meg bennünket, mire észbe kaptak, minden menekülési lehetőséget kizártunk. Papu a kalapját gyűrve ordított. A híresebbjei, Zselko, Jagos, még a néma Muto is menekülni próbáltak, eldobálták ütőszerszámaikat. Döngött körülöttük a föld, vágattunk körbe-körbe, megrémült szemekkel forogtak utánunk, mint a kerge birkák. Akkor eszméltek az igazi veszélyre, amikor egy fiatal legény, aki állítólag sokat legyeskedett Vorzsa körül, meg akarta mutatni legénységét, és magasra emelve a vasvillát, felém rohant. Ütése elzúgott mellettem, Bada a háta mögött elszáguldva kiterítette.

- Fogjatok kört - ordította Papu -, ne engedjétek őket a közeletekbe!

Lehet, hogy nem hallották, csak ösztönszerűen fogták körül a két nőt. Csapkodtunk feléjük, hátráltak, amíg össze nem ért a hátuk. Valóban gombolyaggá tömörültek, összepréselődve, mint a fűgék, egymástól nem tudtak védekezni.

A lovak már egy helyben táncoltak, dobhártyát rezgető ordítás, jajgatás váltotta fel az eddigi kiabálást, nem néztem, hová ütök, csak bele a tömegbe, hadd ritkuljon. Jagost én ütöttem le, kétségbeesve a lovam felé ugrott, nyakon találtam, messze kibukfencezve a többi közül, elnyúlt. Ezen kívül nehezen lehetett volna megválogatni, melyikünk kit ütött le. Amikor Bada hatalmas durungja elzúgott, dőltek, mint az érett kalászok. Egymás vérében fetrengve, távolinak tűnő vékony jajgatással buborékolt könnyörgésük. A botok suhintásait hosszú percek alatt tompa csontreccentések kísérték, és a kétségbeesett jajgatásokat fájdalmas nyögések váltották fel. Erőtlenül kókadtak le a kemény, bozontos fejek, riadt tekintetükben villanásnyi csodálkozás vibrált, amíg apró vérpatakok el nem borították a szemüket, aztán az összegörnyedt testek egyensúlyvesztett imbolygással egymásra hullottak.

A gyors támadás okozta meglepetésből nem tudtak magukhoz térni, hiábavalónak tűnt Papu ordítóása, mindegyik bújta az ütések elől, szinte egymást tolták maguk elé. Zselko ébredt rá elsőnek, hogy nincs lehetőség, széttárt karral állt a nők elé. Az első csapásánál

kis híján kiragadta kezemből a botot, nagyot csattant a tenyerében, a következő ütésnél magasra szökkent fejből a vér, összecsuklott, mint a colstok.

Ballus kísérteties kacagásba kezdett, lábát Zselko lucskos fejére tette.

- Kelj fel, híres, most embereskedj!

Minden haragot felülmúló gyűlöletemnek nem tudtam ellenállni, ahogy görnyedten, kacagva rugdalni kezdte földön vonagló férjét, teljes erőből lesújtottam a hátgerincére.

Ballus arca nem torzult el, akkor is kacagott, amikor vergődve marta, tépte maga körül a kaszálatlan füvet.

Rilyándri húga egész idő alatt sikított, mint a fába szorult féreg, Ballus vergődése láttán elcsendesült, nagy szemei kiültek az arcára, a halálfélelemtől formátlanná vált száján nyüszítő kutyahangok törtek elő.

Amíg jajgattak, könyörögtek vagy menekülni akartak, szánalom nélkül arra törekedtem, hogy minél nagyobbat üssek. Nyoma sem volt bennem emberi könyörületnek. Ki tudja, hová lett az az aggodalom, ami a Bada első karója láttán elfogott. Talán olykor még irigyeltem is hatalmas dorongját, amikor valamelyiket egy ütéssel nem tudtam leteríteni. Meg voltam győződve arról, hogy mindent az igazságért, a saját igazságomért teszek. A törvény az törvény. És ha már úgy határoztak a bölcs öregek, hogy azé az igazság, aki erősebb, akkor isten neki fakereszt.

A gyengének soha nincs igaza. Vagy agyonverik, vagy megölik a sajnálkozással. Egykutya.

Akinek mindig a mások igazságát kell elfogadnia, annak nagyon kevés az örömnépe. Nincs undorítóbb az igazságnál, amikor beleköpik az ember arcába, jobban fáj a fölrepedezett koponyák vérkocsonyás sebeinél.

Ettől félt Papu is. ösz halántékát mutatva átbukdácsolt vérben fetrengő fiain.

- Ide verjél! - csattogtatta tenyerével a feje tetejét.

- Állj meg, öreg, mert szétloccsantom a fejed velejét!

- Szétloccsantod? - kérdezte.

- Megérdemelnéd. Egy rohadt kurva miatt, akibe országvilág belejárt, vért kívántatok, hogy leplezzétek saját gyalázatokat.

- Gazember vagy! - kiáltotta. - Az nem gyalázat, hogy az anyósodat megerőszakoltad? A feleséged anyját? Ez a kiontott vér verje a szerencséteket, ahol jártok, ahol keltek, mert lemoshatatlan szégyent hoztatok a fejünkre.

- Báter! - kiabálták kórusban. Bada a legközelebbi ájvékolón keresztül elnémította az egészet. Gyorsan rádöbentek, hogy még nem múlt el véglegesen a veszély.

Ballus nyögdecselve a vézna lány felé mászott. Egy pillanatig sem kételkedtem szándékában. Ha a lányt kezei közé kaparintja, semmit nem tudok bizonyítani. Képes lesz kimarni a szemét, vagy megfojtani, de azt mondja, amit ő akar.

Rilyándri húga nyakig behúзва magát a kabátba remegett, ahogy Ballus közeledett felé. Iszonyattól eltorzult arcán a menekülés gondolata tükröződött, de vagy tőlünk félt, hogy a

többi sorsára juttatjuk, vagy a Ballustól való félelem bénította meg.

Papu, félreértve szándékomat, két kézzel kapaszkodott a kantárba, a ló előbb megtorpant, aztán magával sodorta az öreget, szerencsére baj nélkül.

A lány sikítása fölkelte azoknak a kíváncsiságát is, akik eszméletlenséget színlelve beletúrták fejüket a fűbe. Szinte egyszerre nyúltunk a lányért, aki ijedtében felugrott, Ballus fogcsikorgatva kapaszkodott a szoknyájába, amelynek fodrai hangos recsegéssel kezében maradtak. Kabátgallérjánál fogva magam elé emeltem a lányt; tiltakozását, idegtépő jajgatásán túl, nagyra nőtt körmeivel bizonygatta, amíg egy-két nyaklevessel meg nem nyugtattam.

A körben lovaglás már határozottan tetszett neki, a feje búbjáig felrángatott kabátgallér közül kivillogó szemgolyóiból a megenyhülés fénye kezdett ragyogni, elernyedtek vércsekörmei, ahogy még egy utolsó erőfeszítéssel félmeztelen felsőtestemnek feszültek. A helyzet korántsem volt olyan tragikus, ahogy azt a látszat mutatta. A letiport, véres fűvön Zselkóék egyhangú szomorúsággal tapogatták érzékennyé vált pontjaikat. Jóllehet olykor a szükségesnél is magasabbra emeltük botjainkat, de becsületünkre válják, nem gyilkos szándékkal. Ismét elfogott a szánakozás, függetlenül attól a tudattól, hogy ezek a koponyák hozzászoktak az időnkénti csapoláshoz, és ha a vérváltásnak nem is a legjobb módját választottuk, de ér annyit, mint egy piócaragasztás.

Papu időközben feltápáskodott, már csak félannyi távolságra merete megközelíteni a lovamat, de tekintetében elszánt kérdőrevonás égett. Ha nem tekintem éveinek számát, amitől sokszor megkeseredett szájában a pipa, akkor nem maratom össze felsőtestem ezzel a vadóccal. A sok megbánni való közt azt bántam a legjobban, hogy ezt az örökké csörgő kekeraskát feltűztem a nyeregkápára.

Amikor észrevette, hogy nem akarom agyonütni, azonnal egyezkedni kezdett, feltételeket szabott, és örök hűséget követelt.

Csak Papu iránti tiszteletből tűrtem meg állam alatt zsíros, tyúkhús szagú fejét.

- Látod ezt? - mutatta felsebzett homlokát. - Ezek húzták le róla a fazekat. - Azt hittem, félrebeszél, később eszméltem rá, hogy nagyon is eszén volt.

Ballus zavartan nézett ránk, a többi úgy tett, mintha a dolgoknak ez a része kevésbé tartozna rájuk.

Mi a magunk részéről megtettünk minden tőlünk telhetőt, csupán némi formáság volt hátra. És egy „engedelme mange”, mindegy, melyik részről hangzik el, egyszerűen fátyolt borít mindenre. Az igazság bizonyítása csak Papu szemében látszott kívánatosnak, mindenki más meg volt győződve, hogy Ballus erénye nem a tiltakozás, hanem az engedelmesség.

A „Romano Kriszi”⁵ egyedül Papu csontjaiban sajgott, mert a nagy tisztesség, amit az évek unalomból a fejére kentek, elégtételt követelt.

Földre dobva vé^es botom, jelezve, hogy odvas múltját tiszteletben tartom, leszálltam a lóról.

- Mivel véded magad? - kérdezte, mint a vádlottól.

- Semmivel - feleltem.

- Meg akartál ölni, te gyilkos - zokogta Ballus, sajnáltatva magát. - Ezzel tömted be a számat - felrángatta a szoknyáját.

- Jaj, ne hazudj már, hallod! - rikácsolt rá a vézna lány. — Nem te feküdtél mellé a sötétben?

- Én? - kérdezte ártatlan hangon. - úgy rohadjon meg az a kis kikotrott tested!

- Úgy - felelte emez. - Csak szuszogtál a fiatal cigányfiú alatt.

- Te honnan tudod? - vágott a szavába Papu.

- Ott voltam a fa mögött. Mindent hallottam. Az anyám húsát egyem meg kínomban, ha nem igazat mondok: amikor a cigányfiú megtudta, hogy nem Vorzsa volt, megrugdosta a menyedet. Ballus csak kacagott, azt mondta, bosszúból tette, a Zselko bosszújából, mert kivágtatok a bűgóját. Ki akarja irtani a Phumba családot, aki beteszi a lábát közétek, azt mind megerőszakolja.

Zselko fel akart tápászkodni, de Papu fejbe rúgta.

- Ennek a tisztességét kerested? - Undorodva egy csomó bagós nyálat a szeme közé köpött. - Zsa Devle! - nyújtotta felém békejobbját. - Mondd meg apádnak, hogy tisztelem.

A vézna lányt kipenderítettem a nyeregből, aztán elvágattunk.

- Micsoda vén kurva! - töprengett Bada, ahogy az erdőben lelassítottunk. - Kár volt otthagyni azt a lányt.

- Ne féltsd a farkasokat, nem eszik meg egymást, amíg van min rágódjanak. Ballus tekintélye sem szenved csorbát, ha lehet mondani, inkább nagyobb lesz. Majd Papu is rájön, hogy jobb messziről tisztelni a múltat, mint visszahozni.

Ahogy hátranéztünk, beteljesültnek látszott a jóslatom. Papu a vézna lánnyal már a tanya alatt járt, míg emezek ordítózva egymást püfölték. Egy ideig néztük a véget nem érő kavargást, aztán hátat fordítottunk mindennek.

- Úgy látszik, kevesellik, amit tőlünk kaptak - jegyezte meg Bada. Dorongját még mindég kezében tartotta, meglóbálta a levegőben.

- Igen - mondtam kurtán.

- Az biztos, hogy sokáig fogják emlegetni.

Nem akartam tódítani a szót, meg voltam győződve, hogy éppoly mélyen elrejtik titkaik között, mint a Ballussal való kapcsolatukat. Száz más mesét kitalálhatnak. És ahogy én ismerem a fajtámat, megtalálják a legmegfelelőbbet.

A lovak fáradtan poroszkáltak, a patáik alatt recsegő ágak zaja elkeveredett a madarak hullámozó hangkotyvalékába.

A magasban, az erdő felett úszkáló fekete kórus gátlástalan rikácsolása csak fokozta belső feszültségemet. Mintha a madarak a nemrég otthagyt, véresen egymásra hulló cigányok kétségbeesett jajgatását akarnák idézni.

Lehet, hogy sajnálnom kellene őket. Mit segít ilyenkor a megbánás? Szerintem az

utólagos magyarázkodás annyit ér, ahányszor felemeltem a botot, és nem ütöttem.

A rémük arcok megbánást könyörgő tekintettel kavarogtak előttem, hiába próbáltam szájalommal visszagondolni rájuk, úgy éreztem, hogy ebben a pillanatban sokkal nagyobb tudnék ütni.

Az erdő felett rikácsoló fekete sokaság szétzilálta gondolataimat, ha egy pillanatra sikerült valami épkézláb gondolatot összetákolnom, kárörvendő acsarkodásukkal kiverték a fejből.

Belefájdultak fogaim a csikorgatásba, már nem akartam odafigyelni, de a vércsék vijjogása szüntelen kihozott a sodromból. Ők akarták, tértem vissza erőszakosan gondolataimhoz. Ha nem jönnek, nincs semmi baj.

Bada megállt, csendre intett. Fülelt, aztán újra elindult. Megint belém hasított az eszeveszett károgás, óriási fekete foltként lebegett az erdő felett. Bada hirtelen püfölni kezdte maga alatt a lovat, befordult a bokrok közé, alig tudtam megmaradni a nyeregben. Mezítelen bőröm annyira össze volt marva, hogy az ágak csak a régi sebeket szaggatták fel. Amíg én kerülgetve, összehúzott nyakkal próbáltam kitérni a felém rohanó ágak elől, addig Bada már magasra emelt bottal vág tátott a tisztáson. Ha támadtak is gondolataim megbokrosodásával kapcsolatban, egy vastag, száraz ág elfeledtette velem. A mindenható gondviselésnek köszönhettem, hogy épen maradt az arcom.

Nem tudtam visszatartani a nyergest. Rohant a másik után, azt nézte, hol fér el a bokrok alatt.

Annyi átkot az életben nem tudok elmondani, amennyi akkor átfutott az agyamon. Néhányat kirázott belőlem a ló, de nagy része fogaim között maradt, ahogy Rilyándri jajgatását meghallottam. Bada messze előttem járt, elhagytam az erdőt, úgy tűnt, hogy másodperceken belül utolérem.

Rilyándrit két béreslegény gyötörte a fűben fetrengve. Az egyik bakancsszárig letolta magán a nadrágot, nagy fehér segge messziről árulkodott szándékáról, éppen azon erőlködött, hogy a ficánkoló asszony lábai közé férkőzzön. A másik, lenyomva Rilyándri fejét, ököllel próbálta engedelmességre bírni. Ő látta meg előbb közeledésünket. A mezítelenséggű csak sejtette a veszélyt, marokra kapva magán a nadrágot, bukdácsolva próbált egérutat nyerni. Bada az elsőt vette üldözőbe. Nem tudtam tekintetemmel követni őket, emez, szaladás közben felrántva a nadrágot, a vadetető felé szaladt. Sarokkal vertem a ló horpaszát, ha eléri az etetőket, már csak egy ugrás az erdő, aztán nézhetünk utána, még egyszer nem vállalnám a bokrok közötti lovaglást száz Rilyándriért sem. A fiú gyorsan kifulladt, bukdácsolva, erőtlenül vonszolta magát. Egyszer vadászaton egy megsebzett nyulat kergettem, annak fogyott így az ereje. Már csak egy ugrás kellett volna, és megkapom érte a jutalmat. Soha nem fogom elfeledni, ahogy törött lábai kalimpáltak utána, de addig nem adta fel, amíg minden ereje el nem fogyott.

Vajon ez meddig bírja?

Igyekeztem elébe kerülni. A fából összetákolts fészerek mellett vágattam el, már arra is lett volna időm, hogy kihúzzak egy karót. Látva, hogy elvágtam az útját, sarkon fordult.

Bada kergetősdit játszott a másikkal, valahogy az is irányt váltott, mindkettő a tisztás belseje felé rohant. Most kirázátok magatokból a cigányasszony utáni vágyat! Sajnáltam,

hogy nincs nálam semmi. A Badáé, valahányszor visszanéztem, mindég új erőre kapott a dorong láttán. Fuss, fuss, biztattam gondolatban, visszatartva a nyergest. Mit érek vele, ha utolérem?

Az lehetett a fiatalabb, amelyiket Bada hajtotta. Bosszantó ügyességgel változtatott irányt. Sokszor úgy látszott, hogy mindjárt lekasálja, de a legény az utolsó pillanatban kitért az ütés elől.

Ócska katonasapkáját valahol elveszítette, csapzott kenderszín haja kétoldalt eltakarta arcát, félelemtől és fáradtságtól eltorzult szája vigyorogni látszott.

Nem üldözésnek, ártatlan ipiapacsnak tűnt az egész. Az én komám már csak kocogott, hiába lassítottam, egyre közelebb kerültem hozzá.

Vajon, ha Rilyándri más körülmények között találkozik velük, akkor is ellenkezik? Nem vagyok egészen meggyőződve, azok után, amit a csőszről mondott, még akkor sem, ha csak a csendőrök félrevezetésére találta ki. Aki olyan jól lefesti az ördögöt, nem ijed meg, ha alkalomadtán találkozik vele. Én a magam részéről legszívesebben felhagynék az üldözéssel. Ez már úgyis csak azt várja, hogy utolérjem, és nem játszik tovább. Kár, hogy Bada nem őt választotta, legalább elvenné a kanos kedvét.

Megdermedtem, ahogy Bada fejbe csapta a kenderhajú béreslegényt, akinek ordításától visszhangzott az erdő, hosszan simára törölte a füvet, aztán elnémult. Emez ijedtében felém fordult, hátrálni kezdett. Közben elnyújtott hangon jajgatta: „Idesanyám.”

Felnyögött a ló, ahogy sarkaimat kétoldalt beledöftem a horpaszába. Nekinyújtózva elragadta kezemből a hajtószárat, vágatni kezdett. A kengyelvasat bokámhoz csúsztottam, és ahogy elhúztam a fiú mellett, teljes erővel belerúgtam az arcába. Némán elterült, azt hiszem, egyetlen ép foga sem maradt. Nem fordultam vissza megnézni, lecsillapítottam a megvadult lovat, Rilyándri felé ügettem. Valami azon az estén megéreztettem velem, hogy visszaadom a kamzsiütést. Érdekes, hogy a hangja mennyire belém vésődött.

Rilyándrin cafatokká tépték a réklit, nagy kék szemeiből alig látszott valami, felpuffadt arcán zöldes véraláfutások éktelenkedtek. Nem sírt, némán összeszorította véres ajkát, mintha csak az érdekelné, hogy illetéktelen szemek előtt valami okkal-móddal eltakarja kerek, barna melleit. Mi sem kerestünk ürügyet a beszélgetésre. Bada maga elé emelte az asszonyt, elindultunk.

Sokáig nem vettünk egymásról tudomást, gondolatban saját világunkat építgettük, ki-ki tetszése szerint. Az utóbbi napok vihara összehordott bennem egy csomó szemetet, nem tudtam, mit kezdjek vele. Úgy éreztem, hogy egyelőre elcsendesedett minden, a nyugtalanító érzések elcsitultak, dacára annak, hogy megtépázva láttam azokat a lombokat, melyek oly csábos húst ígértek egykor.

Félóránként cseréltünk lovat, a dupla teher alatt lassan, lépésben botorkáltak, később már az is fárasztónak látszott.

- Hol akarsz pihenni, hé? - kérdeztem Badától.
- Orosiba - kiáltotta jókedvűen.
- Az még nagyon messze van, kidőlnek, mire odaérünk.

- Ne aggódj vele, kibírják - vigasztalt. - Mi is szomjasok vagyunk, ott legalább, találunk mindent.

Nagyon sajnáltam a lovakat, de igazat kellett adnom neki, még erősen sütött a nap ahhoz, hogy árnyék nélkül pihenjenek.

Víz kellene! Szájuk körül vastag habréteget vert a zabla, állandó fej rázassal próbálták magukat hűteni.

Egy pusztai kereszt mellett megálltunk lovat cserélni. Rilyándri átlépkedett a tüskebokrokra, letérdelt a kereszt elé, hosszan bámulta, arcán átruhant valami boldogságféle is. Türelmesen megvártuk. Vajon, ha imádkozik, miért? - kérdeztem magamtól. Kinek tartozik hálával azért, ami elmúlt, vagy eztán lesz?

- Valahányszor kereszt előtt megyek el, mindég áldozok egy percet - mondta, lerázva szoknyájáról a port. - Tik nem szoktatok imádkozni? - Nem lehetett felismerni arcán, hogy csak kíváncsi, vagy igazán érdekl.

Szó nélkül átlépkedtem a tüskeket, megálltam a kereszt előtt, minden ájtatosság és bűnbánat nélkül kutattam tekintetemmel a talajon. Rilyándri térde helye még meglátszott, de egy nedves foltocska is csillogott a ledöngölt fűvön.

Nagy lendülettel átugrottam a tüskebokrokra.

- Menjünk! - mondtam mosolyogva.

Rilyándri összébb húzta bedagadt szemeit, vagy kevesellte az ájtatosságra szentelt időt, vagy gyanút fogott. Nem akarta levenni rólam kérdő tekintését.

- Most még nem kellett - oszlattam el bizonytalanságát.

- Nagy pusztulat az öcséd. - Bada húzott egyet a vállán, fogalma sem volt, miről beszél az asszony. Elügetett vele.

Kantárszáron vezetem utánuk a lovat, sokáig kínálgattam az út szélén elszáradt poros fűvel, nagyokat fúj, finnyásán visszautasította. Szomjas volt.

Már hanyatlott a nap, de még mindég igyekeztünk elkerülni minden olyan helyet, ahol emberekkel találkozhatnánk. Nagyon csábítóan tűntek a távolban ég felé meredő kútágások, lehet, hogy túlságosan óvatoskodtunk, mégis jobbnak látszott, mint a könnyelműség, aminek sokkal nagyobb lehetne az ára. Történjen bármi, az éjjel haza kell jutnom. Ha apáméknak két nap alatt sikerül elintézni a Kurucsó-ügyet, akkor még semmit sem veszítettem. Csak mielőbb érjünk be az orosi erdőbe. Mire éjszaka lesz, addigra a lovak is jól kipihenik magukat. Igaz, Pejko? Mcgpaskoltam a ló verejtékes nyakát. Aztán szél legyen az, amelyik versenyre kél velünk. A pejko aligha értett valamit a motyogásomból, de a barátkozás szemmel láthatóan tetszett neki. Lassanként meg-megkóstolta a poros fűvet, hagytam legelészni.

Sóhajtozva bolyongtam gondolataim között, nagyon sok kérdésre nem találtam választ, néha a kérdéseket is eltévesztettem.

Kutyának való élet ez, meg Badának. Visszaadom a pakszusait, ha kell, a lovát is, kilépek ebből a játékból.

Vajon kinek lett volna nagyobb oka néhány igaz percet áldozni a kereszt előtt, nekem

vagy Rilyándrinak?

A Ballustól elrabolt pénzt szépen összehajtogatva begyűrtem a gatyakorcba. Isten látja a lelke, nem éreztem valami nagy bűnbánatot, de azért nem sajnáltam volna egy pengőt Szent Antaltól, ha érte jön. Hátha segítene a Kurucsó kiengesztelésében. Na, de ha ő nem is, remélem, a pénz majd segít.

Érdekes, sem Ballus, sem Zselko egyetlen szóval sem említette a pénzt. Papun nem csodálkozom, ő boldognak érezte magát. Végre-valahára egy törvény, igazi Romano Kriszi. Részben törleszti Ballus adósságát, másrészt élvezheti a nagy tisztességet, ami a cigány törvénykezés alkalmával megilleti.

Bada hátranézett. Annyira elfoglalta az asszony, azt sem vette észre, hogy lemaradtam. Szemmel láthatóan jól érezte magát. Rilyándri már meg sem kísérelte tépett blúza mögé rejteni telt emlőit, ott ringtak a Bada karján. Látványnak nem volt valami csúnya. Sőt bizonyos irigységhez hasonló érzést keltett bennem. Ha a hűgának ilyen mellei vannak, szavamra, nem billentem ki a nyeregből.

Annyira lenyűgöztek Rilyándri csupasz mellei, hogy gyorsan megfeledkeztem elhatározásomról, hogy egyszer s mindenkorra leszámolok a nőekkel. Sokáig baktattunk szótlanul, igyekeztem a feltűnést elkerülni, szándékosan csak időnként sandítottam oda, de Rilyándri felismerte tekintetem mögött gondolataimat.

Badát részben a fáradtság, részben a lovak patáinak egyhangú dobogása elbóbiskolította. Rilyándrinak láthatóan tetszettek merész pillantásaim, bár néha az illetlenség határát súrolták. Szűkre dagadt szemében biztató fény ragyogott, és olykor nem kis büszkeséggel leltározta saját bájait.

- Átmegyek hozzád - kiáltott -, elnyomorodtam a nyereg szélén. - Bada behunyt szemmel bólintott, aztán beállt utánunk a sorba. Egy ideig uralkodtam vágyaimon, de hamar összeomlott minden akaratom.

- Ne tépázd annyira - csillapította mohóságom -, meglátja a bátyád!

- Na és, talán az övé?

- El akarsz venni? - kérdezte válasz helyett.

- Nem.

- Akkor az övé. Nem gondolod, hogy a kettőtök felesége leszek?

- Igazad van. - Sóhajtván elengedtem a melleit.

- Előtted volt - mondta szemrehányóan -, ha egy szóval említéd, most nem kellene sóhajtoznod.

- Igazad van - ismételttem.

- Mit igazam van? - tört ki haraggal. - Még most sem késő, csak huncut benned a tüdő is. - Belecsípett lebiggyesztett ajkamba.

- Azért, mert nem veszek el a barátomtól?

- A barátodtól? - nézett meglepetten. - Nem a bátyád?

- Egyszer már mondtam, hogy nincs bátyám.

- Na, akkor fogjad. - Visszatette a kezem. - A barátod szénáját húzod, nem a másét. - Vállam mögött vissza-vissza sandított Badara.

- Alszik - hajtogatta, mintha csak engem akarna biztatni. A nagy nekifutás, ami az első percekben teljes gőzzel indult, egy idő után jóval alábbhagyott. Újabb területet kellett keresnem. Kuncogott, szidott, mikor mi jutott eszébe, később már ő marcangolt. Nem kellett semmitől tartani, Bada az igazak álmát aludta. Időnként elfogott némi szorongás, de a játék feledtetett mindent, a váltást éppúgy, mint az idő múlását. Hol lúdbőrös, hol verejtékező testtel kapaszkodtunk, sokszor az utolsó pillanatban, mielőtt le nem fordultunk a lóról. Ahogy nőttek a kilométerek, úgy koptak el a tilos határok, már túl voltam a szorosra kötött szoknyakorcon, talán a józan észen is, és mindazon, amit egy barát megengedhet magának.

- Elháltad a Sukit? - nézett rám égő szemekkel.

- Milyen Sukit?

- Hát a húgomat, hé! Azt, aki melléd feküdt hajnalban. Ha hideg vízzel lötytyint nyakon, nem hűt úgy le, mint a kérdésével.

- Bolond vagy? Hozzáteszem magam egy gyerekhez?

- Na, azért mondom, mert akkor ne nyúlj hozzám! - Ki tudja, ha igent mondok, mit csinál?

Kivette kezemből a hajtószárat, Bada mögé került.

- Szálljunk le! - súgta.

- Minek? - kérdeztem hangosan. - Nem akarok a barátom elé vágni.

Lehet, hogy ezt nem akartam mondani, csak a bosszú kényszerített rá.

- Szüüüü! - tenyerét számra tette. - Elfáradt a ló.

Hiába próbálkoztam, nem sikerült tiltakozni, az akarás és a nem akarás megbénított. Bada álomba merülten kapaszkodott a nyeregkápába, nem vette észre lemaradásunkat. A nyerges annál inkább megérezte kifinomult állati ösztönével, hogy a hátán imbolygó csomó nem képes irányításra, ő pedig magától nem ismeri az utat. Megfordult, visszaballagott hozzánk.

- Ébredj, cigány! - kiáltottam Badara.

- Verd meg, isten! - sziszegte Rilyándri.

Bada felébredt, tágra meresztett szemekkel bámult körül.

- Hol vagyunk? - kérdezte.

- Már nem messze - feleltem. - Vedd át az asszonyt. Rilyándri egyáltalán nem ujjongott a fordulatnak, én annál inkább. Ahogy Bada leszállt a lóról, nagy szeretettel paskoltam a nyerges tomporát, mintha a sors küldte volna, hogy megmentsen egy újabb bűnbeeséstől.

- Ne aludj mindig! - korholtam. - Tönkremegy a kancád.

- Fáradt vagyok - ásította.

- Akkor pihenjete! - tettem a jólelkűt. - Szegény asszony nem tudja, hányadán van.

- Rohadj meg! - kívánta szívvel-lélelkel. - Mindég van kedved fortélyozni? Nemhiába akartak agyonverni a cigányok.

Válasz helyett rákacsintottam. Szemei égtek a dühtől, de leküzdve érzését, elmosolyodott.

- Edd ki anyósodból a takarmányt! - Tenyere nagyot csattant a hátamon, ahogy jókívánságának nyomatékot adott.

- Majd az erdőben találkozunk. - Otthagytam őket. Sokáig nem néztem vissza, pedig gyötört a kíváncsiság.

Egymás ellen tolakodtak érzelmeim, gyűlöltem, szidtam mindenkit, önmagamat, a teremtőt, aki saját hasonmására fabrikált bennünket, és hálából azt követeli, hogy jobbak legyünk, mint a Deákné vászna.

Én jobb akartam lenni, véremnek szegültem ellene, mikor áhított útszéli nászom elcseréltem egy lencsés tálért. Most se üdvösség, se elsőbbség. Legalább ne kérte volna számon a hűgát.

Ah, szemfényvesztés az egész. Zselko talán nem tudta, hogy boldog-boldogtalan arra a kútra jár itatni, amelyiket ő fűrt? Mégis az ellen tört, aki beleesett.

Alaposan nekiszaladok a kerítésnek, ha Bada nem jön idejében. Húúúú, az anyám szentségét, mit vernek a fejemre, ha körülkapnak?

Érne már véget ez a pokol, hogy ne kellene állandóan szaladni, de soha nem lehet tudni, mit hoz a holnap. Igaz, ha van pénz, akkor mindent meg lehet oldani, vigasztaltam magam, meg-megtapogatta a gatyakorcba gyűrt pénzt.

Uzsonnára kolompolhattak, amikor megközelítettem Orosit.

Szegény paci szőrét csípős szagú, sáros hab takarta, a fáradságtól és a szomjúságtól úgy járt a két horpasza, mint a kovácsfűjtató. Elhagytuk a kiégett legelőt, még gyér kökénybokrokkal szegélyezett úton poroszkáltunk, de már úgy tűnt, hogy az orrunk előtt van az erdő. Nem baj, pajtás, mindjárt iszunk, vigasztaltam a nyergest, ahogy az első tanyát megláttam. Felkapta a fejét, nyerítve vágatni kezdett. Úgy látszik, megérezte a víz szagát.

A tanyánál két hatalmas kutya állta el az utunkat, nem látszott ajánlatosnak megközelíteni a kutat, amíg egy lomha mozgású menyecske vissza nem parancsolta őket.

- Jó napot kívánok! - köszöntem rekedten az ijedtségtől. Az asszony álmosan fogadta. Nem látszott gyanakvónak, inkább bosszús lehetett, vagy rám, vagy a kutyákra, hogy megzavartuk délutáni álmát.

- Lehetne egy itat vizet?

Intett, hogy lehet. Bátortalanul vezettem a lovat, a tanyaudvar végére húzódtok komondorokat lesve. Soha nem sikerült megbarátkoznom az idegen kutyákkal, vicsorogva körülszaglászta, aztán vagy menekülnöm, vagy könyörögnöm kellett.

- Nem kéne még azt megitatni - motyogta az asszony ásítózva. - El van melegedve.

Tétován néztem körül, apámtól is mindég ezt hallottam.

- Odakötheted a nyári jászollhoz - mutatott a eperfa alá -, hadd szusszanjon. Ilyenkor könnyen tüdőgyulladást lehet kapni. Pocsék meleg volt ma, az isten szentelje meg, megfő a kukorica a lábán.

A nyerges türelmetlen, röhögő nyerítésbe kezdett, kikapcsoltam a zablát.

- Izikelj! - rázogattam előtte a jászol fenekén maradt száraz lucernát. - Ne türelmetlenkedj, én is szomjas vagyok.

- Szép ló - sappogott közelebb az asszony.

- Szép - krárogtam kiszáradt torokkal.

- Na, az nem árt neki - nyugtatott elismerően, amikor egy lucernacsutakkal borzolgatni kezdtem a ló szőrét.

Az eperfa hűvösében nem gyötört annyira a szomjúság, de szemem minduntalan a kutat leste.

- Sok a légy, az isten szentelje meg - mondta nevetve az asszony, ahogy időnként az izzadt hátamat is megpaskoltam a csutakkal.

- Volt arra mostanába eső? - érdeklődött.

- Merre? - kérdeztem.

- Hát amerről jöttél.

- Csak vihar.

- Víz nem?

- Az is, egy kevés, de több kellett volna.

- Itt is.

Lomha, kétoldalra billegő léptekkel bement a házba.

Vigyen már el az ördög, gondoltam, ne érdeklődj. A nyerges szinte megfélemlítve a szomjúságról, jóízűen ropogtatta a száraz lucernát. Na jó, csócsálj, én már nem bírom tovább.

Nagyot hörpintettem a vályúból, egy ideig gargarizáltam, aztán kiköptem.

- Fúj, olyan, mint a húgy.

Most éreztem igazán, hogy milyen fáradt vagyok, ahogy a fényesre koptatott kútostorba belekapaszkodtam, mintha a csontjaim együtt nyikorogtak volna az öreg kútgémmel.

Hosszan élvezve a friss víz ízét, degeszre szívtam magam a mohás favederből.

- Na, gyere, paci, rajtad a sor. - Odafordítottam a megtöltött vályúhoz. Kortyolt, szürcsölt, kétszer-háromszor nekidőlt, amíg meg nem telt.

Az asszony egy kissé rendbe téve magát kijött.

- Tehetsz elébe a boglyából - lépkedett felénk lustán, kezében egy cserépszilkét hozott. Felcsillant a szemem, egyszeriben kuruttyolni kezdett a hasam, mint aki békát nyelt. Sietve felnyaláboltam egy öl szénát, belegyűrtem a jászolba. Az asszony hasához szorított köcsög felzaklatta az étvágyam.

Már ajkaim között mozgott a hálálkodás, amikor belemerítette a vályúba.

- Gyere - mondta -, megmosom a hátadat.

Csikorgó fogaim összeroppantották a nyelvem hegyére tódult szavakat, sokáig néztem az étvágygerjesztő cserépfazekat, aztán gondolataimat, mint megrágott vattát, beleköptem egy rakás lóganéba.

Amíg lassan közeledtem hozzá, kitartóan mosolygott, nyílt tekintetéből olyan nem-fog-fájni vigasztalás látszott.

Szó nélkül a vályú fölé hajoltam.

- Ostor? - zúdított nyakon a köcsög vízzel.

- Igen - sziszegtem.

- Apád jutalmazott meg veled?

- Egy béreslegény.

- Üm - nyomogatta a kacskaringós sebet -, nem sajnálta az ostort.

- Nem.

- Már gyógyul - nyugtatott egy bögre vízzel -, de nem árt, ha jól megmossuk.

Válasz helyett levegő után kapkodtam, nadrágom szára alatt patakokban folyt a víz.

- Így, ni - mondta minden lötytyintésnél.

Rendületlen öntözését szétterpesztett lábakkal álltam, egy idő után már nem hatott olyan kellemetlenül, megszoktam.

Kemény keze óvatosan siklott végig hátamon, megkerülve minden gallyütötte sebet. Motyogásából alig értettem, valamit, hümmögtem, krárogtam, anyám szavai jutottak eszembe.

Majd amikor én nem leszek, mondogatta, ha valaki megvakarja a seggét, azt hiszitek, ennetek ád. Igazat mondott, de még nem múlt el semmi. Nincs az én szám bevarrva, ha éppen kérni kell valamit. Aztán meg, ha pénz van ...! nem-tudtam tovább folytatni a gondolataimat, ijedten kaptam a derekamhoz. A vizes gatyakorc érintésétől dermedten álltam egy pillanatig.

- Ó, Devla, végem van! - kiáltottam ijedtemben. Elsötétült előttem a világ, szédültem, bukdácsolva rohantam a lóhoz.

- Végem van - hajtogattam. A nyerges idegesen toporzékolt, aztán engedve mezítelen sarkaim dögönyözésének, vágatni kezdett. A gondolatok talán agyamon kívül születtek, és abban a pillanatban meg is haltak. Fájdalom, félelem töltötte be egész testem, remegve nyöszörögtem, mint a keréketörtek.

A vad vágta, a kétségbeesett jajgatás, amit csak éreztem, de nem volt erőm hangosan kisírni, összetörte minden férfiasságomat.

Valahol az örültség határán álltunk meg, abban a pillanatban nem tudtam volna eldönteni, jókor vagy rosszkor. Csörögve, sisteregve húzott el előttünk egy vasszörnyeteg, hosszú lórésort csörömpöltetve maga után. A fekete vasernyő alól dühös, kormos emberek rázták felénk az öklüket, amíg be nem takart piszkos fátyolával a gőzösből kipöfögött füstgomolyag. Mindebből csak a zakatolás maradt meg bennem, valahol a lelkem mélyén megkövesedett félelelmeletről visszaverődve, gyötrő ritmussal döngette agyamat, átok, átok, hangzott kíméletlen dübörgése. Igen, a Ballus átka. A felismerés kijózanított válságos állapotomból, de erőm és akaratom továbbra is távol maradt. Lemásztam a lóról, sokáig alkalmas hely után kutattam, míg végül a vasúti rámpa oldalán kiteragettem a szétázott pénzt.

Hevertem a fűben, alig emlékezve valamire, szipogtam, zokogtam, sirattam a kiteragetett papírpénzt, ami a holnapba vetett hitet, a jövőt jelentette. Egymás mellett heverték a nagy tervek, ázottan, rongyosan, reménytelenül.

Nagyokat prüszögve szidtam a tanyasi ringyót, aki kifürösztött a világból, nyomorodna meg, átkoztam, míg a szempilláim elnehezdedtek. Sóhajtozva összeszedtem a csörögévé száradt papírokat, aztán elnyomott az álom.

Félkábulatomban a pénzzel küszködtem, de aztán minden zagyvaságba borult. Arra tisztán emlékszem, hogy valami madár szemtelenkedése nyugtalanított. Kuncogva rikácsolt az orrom előtt, farkával állandóan a bajuszomat birizgálta. Megkötözött kezeim bénán lógtak mellettem, annyi erőm nem volt, hogy elhesegessem. Nyögtem, forgattam a fejem, amíg egyre hangosodó szemtelen kacagása fel nem ébresztett.

Rilyándri ült mellettem, határtalan jókedvvel élvezte arcjátékomat, amit egy orrom alatt húzgált rossz szagú gazzsállal kényszerített ki belőlem. Sokáig pislogtam értetlenül, a kezeimben hangya módra futkosó szűrős zsibbadástól feldühödve durva szavakkal illetem a nevetéstől fuldokló Rilyándrit. Jól lecsúszott a nap, alig arasznyira állt a távoli erdő tetején, meglepően barátságos tekintettel, mintha nem ő volna az, aki egész délután kínozott. A rossz álmok mindig jó gondolatokat szülnek. Magával ragadott a haldokló nap öntüzeiben megtisztult tekintete. Állt az erdő tetején, fekete fátylát átverve vörös bánatával, nézett bambán, üresen, bocsánatért esdekelve, mint aki megbánta minden bűnét, amit aznap elkövetett.

Megfogott a látvány, néztem, ahogy Rilyándri feje mögött elmerül a végtelen semmibe.

- Neked jó - sóhajtoztam -, holnap mindent kezdhetel előlről, de mit kezdek én. Amit elszalasztottam, soha nem érem utol.

- Ehen, így kell neked! - válaszolt suttogásomra kárörvendve Rilyándri. - Ugye, most már bánod? Otthagytál a nagy erős cigányemberrel, hát mit tudtam volna neki csinálni? Hagyjam, hogy agyonverjen?

Előbb értetlenül hallgattam panaszát, aztán kíváncsian bekapcsolódtam a beszélgetésbe.

- Nem csináltál semmit?

- Hát dehogynem csináltam, kiátkoztalak a világból.

- Engem átkoztál, amikor Badával voltál? - Közelebb húzódtam hozzá.

- Téged hát - csatította -, mert már előtte ...

Nem hagytam, hogy folytassa, nyakon cserdítettem. Sokáig állta kérdő tekintetem, aztán folytatta, de már jóval csendesebben.

- Látod, olyan vagy, mint a barátod, edd meg a húsát, az meg a tiédet.

- Olyan vagyok? - kérdeztem egy újabb nyaklevessel. -Miért nem őt szidtam?

- Hát őtet szidtam, csak rád gondoltam - hangoskodott megint.

- Rám gondoltál? Akkor is?

- Akkor is.

- Jó mellényed van. - Szétrántottam melleim a Bada mellényét.

- Van annak, aki meg szolgál érte. - összefogta magán. -Ha mindenre olyan ember lennél, mint a verekedésre, sokat érnél.

- Mire kellene még, hogy ember legyek? - kötekedtem tovább.

- Hallod, hagyd békét - robbant ki mérgesen -, mert mindjárt letépek magamról mindent. - Most már ő húzta szét magán a mellényt.

- Hol van Bada? - tértem át más témára.

- Ott van a pusztaútban, a sánta asszonynál. - Azt gondoltam, valami baja van. Megpróbáltam érthetőbb magyarázatot kiszedni belőle.

- Milyen sánta asszonynál? - érdeklődtem türelmesebben.

- Ott a tanyába, hé. Mást sem tudol az asszonyoknál, csak pofozkodni. Mondta a sánta asszony, hogy elszaladtál, amikor megf üresztött.

A fürösztés hallatára megint belém nyilallt, de a kíváncsiság felülkerekedett. Valahogy még mindig nem értettem, kiről beszél.

- Hány nő van a tanyába? - Egy. Hány lenne?

- Nem tudom - mondtam elgondolkodva. - Amelyiket én láttam, az nem sántított.

- Nem is - nyugtatott -, csak vasból volt a lába. Abroncsokból - egészítette ki állítását.

Megfordult bennem a világ, mint azokban a szentekben, akik tetteiknek gyümölcsét látják. Megfogta az átkom? Lám, lám, az isten nem ver bottal, de meghallgatja a szívből jövő kívánságot, és megbüntet mindenkit a maga módja szerint.

Rilyándri mérgében kiontott mellei az erőszakosan szétnyitott lajbi szakadt gombjai között pihegtek, szánalmat és vágyat ébresztő csüggedéssel. Félénk áhítattal végigtapogattam az újra hajlékonyá vált papírpénzeket.

- Mért vagytok olyan kedvesek az istennek? - kérdeztem Rilyándritól.

Nem nyilatkozott, csak megillegttette a vállait, szemében egy villanásnyi fénnel fellobbant asszonyi göggye, amit a bűnbeesés félelme azon nyomban eltiport.

- Szeretjük - mondta nagy sokára.

- Én is szeretem, téged mégis jobban meghallgat.
- Áááá - legyintett. - Ha meghallgatna, akkor most ... -elharapta a végét.
- Akkor? - kíváncsiskodtam.
- Hagyjál már békémet, te cigánygyerek, ne valagázódj^s annyit.
- Átkoztál?
- Miért átkoztalak volna?
- Amikor otthagytalak Badával.

Jaaa. Hát akkor mérgembe szidtalak. Mondtam, hogy addig szaladj, amíg el nem hagyod a fejedet. Neked sem esett volna jól, ha én otthagylak.

- Te kezdted.
- Én? - kérdezte meglepődve. - Mivel kezdtem én?
- A drágalátos húgoddal.

- Pusztuljon el a fejem - mondta letörten. - Mintha nem tudnám, kicsoda. Száz embert megismert már. A Jagos is úgy használta, mint engem. Akire ráveti a célt, nem bír tőle szabadulni. Olyan, mint szegény apám, nyugodjon, azt is azért bolondította meg az isten.

- Apádat?

- Azt. Gazdag zsidó létére feltett az utolsó cigánnyal is. Hiába volt három gyereke, a házat is eladta a fejünk felől. Tudod, milyen sok pénz kétszáz pengő?

- Tudom. - Akaratlanul a szívemhez kaptam.
- Mi az, valami bajod van?
- Semmi - háritottam el aggodalmát.

Rilyándri mosolygott, aztán válla fölé hajtotta felső szoknyáját, kék foltokkal tarkított mezítelen combjai kivillantak egy pillanatra.

- Fáj? - kérdeztem.

- Áááá, dehogy. - Kezemet, óvatosan, mintha csak titkolná a fájdalmát, végighúzta sima, mezítelen combján, aztán odaszorította forró hasa aljához. Nem volt erőm tiltakozni.

Az erdő felől hűvös légáramlat hullámszórt felénk, számos szúnyogcsoport indított támadást mezítelen bőröm ellen, összekürtölve seregeiket a közeli bozótokból is, elűzhetetlen vad hordáik keserű mérget szórtak édesnek ígérkező perceinkbe.

Rilyándri meleg combjai között kerestem menedéket. Még nem találtam meg a megfelelő szavakat, ujjaim lusta tétlenséggel köröztek fekete mellbimbóin, mélyről törő sóhajtásokkal nyűttem az időt, amíg meg nem unta.

- Hallod, ha megint felizgatsz, lemarom a kipedet.

Rilyándri fenyegetésénél jobban idegesített, hogy még aránylag elég világos volt. A tanyát gyenge párafátyol fonta körül, de Bada bármely pillanatban kivágtathat, és a tettenérés még barátok között sem kívánatos. Válasz nélkül hagytam, csiholtam tovább

rugalmas tűzszerzőköt, míg füstje be nem lepte agyunkat, megfélemezve mindenről, eszeveszett habzsolással estünk buja kertünk almafájának, lombot, törzset nem kímélve, torkig ettük magunkat fanyar gyümölcsével.

Darabokra törten hulltam Rilyándri mellé. Sima karját tarkóm alá erőszakolta, lágy ringatással megpróbált életre rázni.

Sokáig nem tudtam pótolni levegőhiányomat, táguló orrlyukakkal, mozdulatlanul hevertem, bámulva az ég fészületlen felhőfoszlányait.

- Mért mondják neked, hogy gyerek? - kérdezte ellágyultam

Tetszett Rilyándri hízelgő kérdése, mert koraérett férfiérzéseimet erősítgette, de miért most kérdezte, amikor ronggyá facsarva épp hogy csak éltem?

Még nem szóltam, vártam, hová akar kilyukadni, biztosra vettem, hogy nem kíváncsiságból érdeklődik. Húztam egyet a vállamon.

- Nem kellene már iskolába járnod, azért néznek gyerekek. Ha egy jó asszonyt fognál, sokkal többet érnél velem.

Már sejtettem, hová akar kilyukadni.

- Jó asszony? - kérdeztem mélyet lélegezve. - Hol találsz manapság jó asszonyt? Ha van is valahol, meg van fogva a kantárja.

- Akad az, még kantár nélkül is - nyugtatott -, csak nem az olyan csitrik, mint Vorzsa meg Suki között kell keresni. Ezek csak arra jók, hogy az ember mellett feküdjenek.

- Honnan tudod, hogy iskolába járok?

- Biztos nem az ujjamból szoptam. - Gondoltam, hogy Bada beavatta minden titkunkba.

- Tudod - folytatta -, ha egy kis eszed van, a kapcád is selyemből lehet. - Meglepődtem az ismerős mondat hallatán.

- Hogyan? - kérdeztem, pedig már az első pillanatban tudtam, mit akar mondani.

- Hogyan? Csak meg kell mozgatni az eszedet, aztán megy minden. Jó lovad van, ha egy rossz taligát szerzel, tied a világ. Asszonyt meg választhatsz, akár tízet is, fiatalember vagy.

- Áááá - legyintettem. - Asszonyt még lehetne szerezni ésszel, de a kocsinhoz pénz kell.

- Nahát, ez az — kapott az alkalmon. - Olyan asszonyt fogj, akinek pénze is van!

Gyanúsak tűnt mosolygása, lehet, hogy megduzzadt arca miatt, de mindenesetre óvatosságra intett.

Egy pillanatra belezavarodtam a játékba, annyi tapasztalatom mégsem volt, hogy kívülről ismerjem gondolkodásuk egyformaságát. Rilyándri vallomása nemcsak hogy szavakban nem tért el, hanem cselekményében is ugyanaz volt, mint az elődjéé. Szoknyája zsebében sokáig kutatva két húzópengőt húzott elő.

- Látod ezt - simogatta a gyűrött pénzeket -, ha elszöktetsz, a tiéd lesz. Olyan könnyű szekeret vehetsz érte, hogy hét nyelven beszél.

Nem mondom, hogy nem tetszett az ajánlat, a pénz láttán újra felcsillant bennem a remény, de sokallottam az árát.

- Tudod, van ennek apja, anyja is.

- Hol van? - kérdeztem.

- Majd megtudod, csak rám hallgass! Olyan embert csinállok belőled, hogy messzi földön híres leszel. - Szavai annyira dohosnak, penészesnek tűntek, hogy szinte éreztem rajtuk a nagyanya vagy dédanya leheletét is. Istenverte jószívű világ ez, örök idők óta mindenki a másikat akarja boldoggá tenni, de ő maga éhen hal.

- A Jagosból hogy nem tudtál embert faragni? - kérdeztem elveszítve a türelmem.

- Azért, mert a kártya ette meg az életét. Minek reszkírozom magam olyan emberért, aki úgysem tudná megbecsülni? - Szó szerint Ballus szavait idézte.

- Badának mennyit ígértél?

Megpróbáltam zavarba hozni, hátha elfelejti a szöveget.

- Semennyit. Nem akarok hozzámenni.

- Akkor minek jöttél el velünk?

- Azért, hogy elvegyél.

- Én? - kérdeztem felháborodva. - Egyetlen szót nem szóltam neked soha. Mire alapozod az óhajod?

- Nem szóltál, az igaz, de mindég úgy néztél rám, mint aki el akar venni.

- Azért feküdtél le Badával?

- Mit szólsz hozzá, nem adtam le magam - nézett kihívóan.

- Te mondtad, nem?

- Azért mondtam, hogy féltékennyé tegyelek - pityeredéit el.

- Csodálatos férgei vagytok az istennek, becsaptok mindenkit, még önmagátokat sem kíméletek. Hazudtok lépten-nyomon, ha nem sikerül a számításotok, azt akarjátok, hogy sajnáljanak benneteket. Még nem láttad Badát, amikor azt mondtad: hozzámegyek a bátyádhoz. Akkor is féltékennyé akartál tenni? - Nem válaszolt. - Bada mindent elmondott rólam? -Intett. - Azért kívántál meg, mi? Gondoltad, még elég fiatal, arra hajlik, amit mondok neki. Előbb csak el akartál menekülni a Jagostól, aztán kedvet kaptál csemegézni.

- Nem akarok csemegézni, hanem add ide a pénznek a felét, amit Ballustól elvettél! Megérdemlem. - Hazug könnyei pillanatok alatt elapadtak. Még valamit hozzá akart fűzni, de egy hatalmas taslival félbeszakítottam. Utána még, a biztonság kedvéért, megtoldottam egy másikkal, nehogy eszébe jusson megzavarni mondanivalómat.

- Ezek szerint a rőzsekazal mögött te leselkedtél, nem Bada?

Gyorsan összeálltak bennem a következtetések, úgy látszik, előbbi feltételezéseim teljes mértékben tévesek voltak. A beképzeltség általában elhomályosítja a tisztánlátást, márpedig én súlyos látási zavarban szenvedtem, amikor azt hittem, hogy ez az angyalnak

mutakozó sátán mást sem kíván az élettől, csak csemegét. Sajnos az én koromban a csalódás nem a könnyen elviselhető, apró kalandok közé tartozik.

- Azt mondja, ő is megérdemli, adjak neki belőle!

Ugyan miért? Azért, mert hallgatózott? Meg kellene érte taposnom, legalább máskor meggondolná, hogy kérjen részt a más bőre árából. Micsoda rafinált dolgot eszelt ki, szöktessem el. Kitől szöktessem el, ha Badával még nem feküdt le? Tudná ez, mitől döglök a légy. Elmarná tőlem a pénzt, aztán isten veled szomorúság. Nagy kedvem lenne a szeme közé vágni, de csak kiröhögne a hasznavehetetlen papírokért.

Megundorodva ravaszságától, nagyot köptem.

- Leköptél, te rabló? - Belekapaszkodott a nadrágom szárába. - Ha nem adol ötven pengőt, gyertyát gyújtok a kereszt előtt, hogy amerre jársz, amerre kelsz, soha ne legyen szerencséd.

Ügy éreztem, ha nyomban nem hegedülöm el a nótáját, menthetetlenül megüt a guta.

- Nem átkoztál már ki a világból - kérdeztem -, még mindig gyertyát akarsz rám gyújtani? - Lábammal hozzákezdttem döngetni a horpaszát.

- Üssél csak - nyögdécselte -, nem versz belőlem tiszta búzát, de még a koporsómban is átkozni foglak, amíg a fejemhez nem teszed a pénzt.

Tudtam, hogy nincs értelme a verésnek, csupán saját mérget kívántam levezetni. Reggelig rugdalhatnám, akkor sem engedne az ötven pengőből.

- Na hát, legyen pénzed - mondtam, fújtatva a fáradtságtól -, nem sok örömed lesz benne.

Az előbb már félholtak tette magát, a pénz hallatára újra életre kelt, a sírásnak szinte árnyéka sem maradt az arcán.

Nem voltam éppen virágos hangulatban, a bosszú mégis arra ösztönzött, hogy megréfáljam.

- Tedd ki már százra, drága testvérem - mutatta a negyven pengőt -, az isten is megáld érte, az előbbi átkom meg hulljon a kutyákra, macskákra!

Szándékosan nem vettem elő a pénzt, hagytam, hadd hálálkodjon, ezt legalább kedvemre csinálta. Gondoltam, utána újra átok lesz minden szava. No aztán, hadd mondja, itt hagyom a rossz pénzzel, mint Szent Pál az oláhokat. Odaadom neki, amit kér.

Sokáig kutattam a pakszusok között, előre örvendve Rilyándri bosszúságának. Nagy kék szeme ragyogni kezdett a pénz láttán, minden második szavával azt kérdezte:

- Kiteszed százra? Ugye, kiteszed százra?

Mondani akartam valamit, nagyon a kérdéseire illett volna, de csak mutogattam, egyetlen szót nem tudtam kinyögni.

Mi történt, csoda, vagy álmodom? Ujjaim között megtisztult, élénk színnel ropogtak a bankók. Sorra ziláltam őket, mint a kártyát, kétszer-háromszor, nem változtak vissza. Ki tudja, az öröm vagy a félelem okozta bűnbánatomat, letérdeltem Rilyándri mellé, hogy elmondjak egy hálaimát, de csak a „Mennyből az angyal” jutott szembe, az is nagyon

hézagosan, saját szavaimmal kellett pótolni. Azt viszont mondtam rendületlenül, nem zavartatva magam Rilyándri csatításától, aki hamar elveszítve türelmét, tettlegességre vetemedett. Marokra ragadva hajamat, mint a süketnek szokás, belekiabált a fülembe.

- Hát imádkozol, nyald ki! - Nem folytatom, mert ő sem tudta folytatni, visszakézből megborítottam úgy, hogy amit nekem akart ajánlani, azt az ég felé dűtögette.

Ezzel együtt én is kiestem az ájtatosságból, ismét előszedtem a pénzt, sorra egymás mellé leraktam a fűre, kissé távolabbról szemlélve megpróbáltam felfedezni esetleges hibáikat. Mind jó, nyugtattam magam. Ezzel a megállapítással viszont felvetődött bennem a kérdés, mit adjak Rilyádrinak, egyetlen használhatatlan nincs közöttük. Amíg ő hangosan szipogott, engem a méreg emésztett könnyelmű ígéretem miatt. Nem volt erőm odaadni a pénzt, de annyi bátorságom még kevésbé, hogy megtagadjam.

Anyám állandóan szent mesékkel tömte a fejünket. Elmondta, hogy amikor Krisztus a földön járt, vándorlása közben koldusnak öltözve betért egy dúsgazdag parasztházhoz alamizsnát kérni. Az asszony éppen kenyeret sütött. Nem volt teljesen hiányában a jóindulatnak, összekaparta a teknőfenék-re ragadt tésztát, amit úgyszólván kidobott volna, azzal a nagylelkűséggel, ha megsül, nekiadja a koldusnak.

- Na, vigyen a Iábod dolgod után - mondta -, majd ha visszafelé jössz, gyere be, addigra kiszül a cipőd.

Az asszony még saját maga előtt is büszkélkedett. Neki aztán senki nem mondhatja, hogy fősvény vagy nem istenfélő, amikor most is egy egész cipót süt a koldusnak.

Igen ám, csak hogy amikor a kemencébe benézett, a cipó kétszer olyan nagyra nőtt, mint a kenvér. Most már korántsem volt olyan büszke nagylelkűségére, megbánta az ígéretét.

Amikor a koldusnak visszafelé fordult az útja, az asszony durcásan szorosabbra húzta zöld pettyes kendőjét a fején, még annyi ideje volt, hogy átszólt a szomszédasszonynak, ha valaki keresné, mondja, hogy lement a tóra mosni, csak este jön haza.

- Hogy adnék oda ekkora cipót, van eszembe. - Földre téve a sütőlapátot; ráfeküdt, aztán magára borította a sütőteknőt. Amikor a koldus bezörgetett, a szomszédasszony átkiáltott a kerítésen:

- Nincs odahaza a gazdasszony, elment a tóra.

- No, ha nem ment el - mondta a koldus -, változzon békának, Örökre hátán hordozza a teknőjét és hasa alatt a sütőlapátját! Ott élje fősvény világát a tó vizében, csak akkor dugja ki pettyes kendős fejét teknője alól, ha nem sejt maga körül senkit.

Mivel Krisztus szava szent volt, az asszony teknősbékává változott. Ilyenek után mit lehet tenni?

- Gyere, vegyél ki magadnak hatvan pengőt! - szóltam mérgesen Rilyádrinak. - És ne szipogj, tudom, hogy hazug benned a tetű is, mert sokszor úgy csíp, mint a bolha.

A pénz láttán nem tudta eldönteni, szipogjon vagy nevéssen. Nézte kidülledt szemekkel, kétségbeesve tördelte kezeit, hogy legyőzze kapzsiságát mindaddig, míg összeroppanva eszelősen rávetette magát a pénzre. Ahogy felkapkodta a saját magának szánt részt, keze még a szoknyája zsebében pihent, amikor tudtomra adta, hogy a fele, isten és ember előtt,

őt illeti, nem hagyja kiszúrni a szemét hatvan pengővel.

Ismerhetném a kutyát, amikor dögre szabadul, nem a csontját szedi ki, miért kellene rajta csodálkoznom. Aztán, ha most hozzákezdenék vitatkozni, mit érnék vele? Marokra fogtam fürtös haj rengetegét, letepertem a földre, óvatosan a torkára helyeztem a talpamat, mint a kígyónak szokás, nyomtam egy ideig, amíg komolyra vette a dolgot, aztán ment minden úgy, ahogy illik, saját maga fordította ki szoknyája zsebét.

- Nahát, ez igazán szép tulajdonság - korholtam egy nyaklevessel -, ennyi pénz mellé még az én koldus krajcárjaim is el akartad venni.

- El - mondta büszkén, határozottan, cigánybúzakalászt köpködve, ahogy a vasút oldalából felszipantott egypofányit. - Megérdemlem - fújta a régi nótát.

- Hol vettél ennyi pénzt, te cigányasszony? - kérdeztem kétségbeesve.

- Ahonnan Ballus anyósod.

- Mindjárt gondoltam. Isteni szerencsénk lehetett a Phum-ba fiúknak, összevágták a lóvét,⁹ aztán testvériesen megosztottak. Kár, hogy nem jött el minden asszony, holnap megvehetném a Tisza-birtokot. - Rilyándri gúnyosan végigmért, úgy

tett, mint akit nem érdekel az elmélkedésem. - Hogy lehet az, hogy mindketten három-háromszáz pengőt loptatok a férjeteiktől? Nem volt nekik több? - Azzal akart bosszút állni, hogy nem válaszolt szavaimra, hallgatott konokul, amíg a méreg el nem öntötte.

- Nézd a koszoszt, minél többje van, annál többet kíván. Hát gatyád se volt, hé, most meg vagyont raboltál össze, és még több kellene.

- Miért ne, te is azt csináltad, nem?

- Én a jogos részemem kérem. Megtehettem volna, hogy a nyakatokra viszem a cigányokat észrevétlenül.

- Miért nem hoztad?

- Azt hittem, becsületes ember vagy, inkább reszkíroztam magam érted, de nem érdemelted meg. Gondolod, ha elkapnak valaha az életbe, nem a Ballus sorsára jutok? Na, aztán mi haszonra?

- Legalább méltatlanul szenvedsz, nem bűnösen. Kár lenne azt a sok átkot magadra venni a pénz miatt.

- Te nem félsz az átoktól, hé, hogy mindég ki tudod forgatni az ember beszédét, vagy téged nem fog az átok?

- Ne aggódj miattam - nyugtattam nevetve -, nekem mindegy, ha fog, ha nem fog, pénz kell.

- Nekem is az kell - csatította türelmét veszelve -, nem érdekel az átok, add vissza a pénzem, mert férjhez akarok menni, vagy vegyél el. Ha már elhagytam miattatok Jagost, akkor valamelyiketeknek kötelessége, hogy elvegyen! Nem tehettek belőlem csúfságot - püfögtette tenyerével a földet. -Vagy az anyám húsát egyem meg kínomba, ha nem rabbá tetetlek benneteket, nem bánom, ha én is a tömlöcökbe hervadok el.

- Miért rikácsolsz? - kérdeztem. - Elvesz Bada, és ne válogass, örülj neki, jó embert

kapsz.

- Örüljek neki? - mutogatta fehér fogait vicsorogva. - Talán neki nem pénz kell, mint neked?

- Minek neki a pénz?

- Tőle kérdezd, arra sem méltatott, hogy mellém tegye a gatyáját.

- Bada?

- Igen, Bada. Mit bámulsz, mint a néma Muto? Azt mondta, négy darab százas kell, hogy ami bajt csinált, elrendezze, másként bujdosnotok kell.

- Na és, attól még igazán melléd fekkent volna.

- Persze - mondta gúnyosan -, azt hiszed, mindenki olyan, mint te, nem bánod, ha a kutya, csak legyen bekötve a feje.

- Ebben igazad van, de amint látod, nem isten nevében -lobogtattam feléje a pénzt. - Ennyi fizetségért nem lehet finnyáskodni.

- Hogy nem félsz az istentől? - kérdezte fejcsóválva.

- Nincs miért. Aránylag egész olcsó voltam, Bada négyszázat kért.

- De az legalább tisztességesen el akart venni.

- Tisztességesen? Mit mondtál, mennyi pénzed van?

- Nem mondtam semmit, csak azt, hogy előteremtem a négyszáz pengőt.

- Rám számoltál?

- Igen. Segíts ki, drága jó testvérem, másként nem kellek neki.

- Miért nem így kezdted? Most már ha akarom, hiszem, ha nem akarom, nem hiszem. Előbb lefekszel velem, aztán fenyegetsz, el akarod vetetni magad velem, a végén azt kívánod, hogy én adjalak férjhez, és fizessem ki a hozományodat. Kettőnk közül valamelyik nagyon bolond, de ha azt hiszed, hogy én vagyok az, akkor tévedsz.

Sokáig nézett, fejével elismerő bólogatásokat előlegezett, újabb kudarcához kereste a megfelelő szavakat.

- Jól kikotortak az iskolába, hallod - mondta, egész felsőtestével nyomatékosan adva hangsúlyainak -, tíz emberbe nem fér annyi huncutság, mint tebeléd.

- Elmondod végre az igazat? - sürgettem.

- El. Meg akarom venni magamnak Badát.

- Ezt már mondtad, hagyd a meséket!

- Ez az igazság. Olyan jó csendes, meggondolt embernek látszik.

Tépelődtem gondolataimon, valami lelkiismeretfurdalásféle bujkált bennem, ha másért nem, talán az igazság nevében fel kellene nyitni a csipáját. Szerencsétlen, azt hiszi, Jagos találta fel a kártyát, és nincs más a világon, aki rajta kívül ismerné. Ki tudja, hogy vélekedne, ha azt mondanám neki: Te, istennek oktalan állata, hová akarsz menekülni a

sorsod elől, ha az elkártyázta, amid volt, ez azt is eljátssza, amid nincs ... Istenemre, megsértődne, vagy a szemembe röhögne, azt hinné, irigységből mondom.

Rilyándri maga elé bámult, és teljesen visszavonultan várta, mit döntök.

A pejko jóízűen legelt, rá se bagózott időnként magasra csapó acsarkodásunkra, szinte elveszett a vasútárok tarka bozótjai között. Álmai netovábbját élhette, kárpótlásul a délutáni hőségért, térdig gázolt a selymes, vékony szálú fűben. Hangosan ropogó zápjai néha elhallgattak, felkapott fejével körüljártatta okos tekintetét, belefújva, beleszagolva a levegőbe, aprókat röhögött. Rilyándri egyre idegesebben tépte maga körül a fűvet, amíg végleg el nem hagyta az erőszakosan magára kényszerített türelem.

- Ideadod a pénzem - állított válaszút elé -, vagy megmondom Badának?

Valamit én is sejtettem a ló füleléséből, az állatok ösztöne, szaglása ritkán szokott tévedni. Rilyándri is ebből következett. Csak ő arra gondolt, hogy Bada jön, de én, aki álltam, és mezítelen bőrömön éreztem a leszálló hűvös légmozgást, már előbb megállapítottam, hogy a másik ló szagát hozza a tanya felől ideverődő légáramlat, egyébként az esti homály ellenére még jól szét is lehetett látni.

Nos hát ez volt az, amit rejtegetél, gondoltam. Választhatok, kétfelé vagy háromfelé osztozunk a pénzen. Természetesen az én pénzemen.

Őszintén szólva ez lenne az igazságos. Végeredményben mindhárman ott voltunk. A végtelenségig úgysem titkolhatom Bada előtt, előbb vagy utóbb megtudja, ha mástól nem, hát tőle. Jobb mielőbb túlesni rajta, úgyis elég bonyodalmat okozott már eddig, nemrég teljesen lemondtam az egésztől. Ha a szerencse így hozta, nem akarom kihívni a haragját, soha nem lehet tudni, mit rejt kifürkészhetetlen szeszélye.

Rilyándri szemét nem verték ki annyira a béreslegények, hogy észre ne vegye rajtam a változást.

- Nekem csak száz pengőt adjál, meg az én pénzemet!

Szó nélkül kiszámoltam, természetesen a fakultjait válogatva, keserű szájjal búcsúzva minden darabtól, elébe dobtam.

Összeráncolt szemekkel nézett, úgy tett, mint aki nem vette észre, hogy elébe pottyant egy egész vagyon.

- Miért sajnálsz - kérdezte -, a tied, az utolsó krajcárig.

- Tudom - válaszoltam szemtelen hangon.

Szép lassan összeszedte, belegyűrte szoknyája zsebébe, aztán újra rám hunyorgott.

- Ne gondold ám, hogy isten nevébe!

- Megint alkudozni akarsz? - ripakodtam rá.

- Nem, drága testvérem, csak azt akarom Badával elhitetni, hogy csaltam a pénzt.

- Rendben van, de most már azt is áruld el, miért kerítettél ilyen nagy feneket a dolognak, amikor olcsóbban is megúszhattad volna?

- Tudtam, ha odaadom neki a pénzt, te egyből rájössz, hogy Jagostól loptam el.

- így akarod magadhoz kötni, hogy legyen majd mivel ijesztged?

Szégyenlősen vállai közé húzta nyakát, nem szólt, csak pirult.

Szerencsétlen, gondoltam, majd örülni fogsz még, ha valami okkal-móddal meg tudol tőle szabadulni.

Hamarosan kétfelé vált az utunk, ő a tanya felé, én az erdő irányába baktattam. Visszatekintve még megfenyegetett, ha jól értelmeztem, a titok megtartására igyekezett felhívni a figyelmem.

Szavahihetősége nem nagy bizalmat gerjesztett bennem, alig két óra leforgása alatt szinte eltévedtem ravaszságainak kiismerhetetlen, buja berkei között. Az biztos, bármennyire nem értékeli saját életrevalóságát, az isten megáldotta minden huncutsággal, amit egy cigányasszonynak a javára lehet írni.

Szorongatni kezdtem a lovat, legszívesebben utánanyargaltam volna Rilyádrinak, de már egészen besötétedett. Hol keressem, minden bokor rejtekhelyet nyújt, ha el akar szökni, biztos nem a tanyába megy.

Sóhajtozva figyeltem az eget, sehol egy csillag nem ragy-gyant meg. Hová lett az erdő? Naplementekor még alig egy hajításnyira látszott, úgy tűnt, hogy az út is egyenesen oda vezet. Visszafogtam a lovat, attól tartottam, valaminek nekirohanunk. Minden jó gondolatom elszállt, csak a méreg meg a bosszú evett, hasztalan meresztgettem a szemeimet, egyforma sötétség fogott körül. Úgy éreztem, hogy a ló egyenletes járása bizonytalanabbá lett, és a paták kopogása puha léptekké halkult.

Szent isten, hol vagyok? A nyerges két hátsó lábára állva úgy tett, mintha ő is körül akarna nézni. Már késő volt minden kapkodás, valahol a hátsó lábai mögött nagyot pöffenve gurultam, amíg fel nem fogott egy tüskés bokor. Sokáig tátogtam, levegő után kapkodva, gondolatban szemem szedve a Miatyánk ilyenkor önmagától kínálkozó sorait, míg végre ki tudtam nyögni, hogy hó!

Ahogy visszatapogatóztam a nyergeshez, még mindég a két hátsó lábán állt, mint valami földbe cövekek csúszda. Hűvös, nedves levegő csapott az arcomba, nem láttam, csak éreztem a víz szagát, kellemetlen, poshadt bűzétől émelyegni kezdett a gyomrom. Négykézláb mászva valahogyan sikerült felkapaszkodnom a partra, de a szemem előtt táncoló tüzes karikáktól semmit sem láttam. Vártam, amíg elhalványodnak, addig a bőrömből kiálló tüskéktől próbáltam megszabadulni. Türelmetlenül topogtam a part tetején, egyre inkább olyan érzéssel, hogy a pokolba kerültem, ahol az imádság sem dicsőít, mert a tüzes karikák megszűnte után is annyit láttam, mint annak előtte.

Reményt veszítve kantárszáron fogtam a nyergest, sikerült visszabotorkálnunk az útra. Eltévedtünk, pajtás, veregettem a pejko nyakát, és ha valamire támaszkodhatunk ebben a pokolban, az legföljebb a fülünk vagy az orrunk lehet.

Sokáig töprengtem, azon fáradozva, hogy megállapítsam, merről jöttünk, de elpártolt tőlem a szerencse, csak úgy a vakvilágba elindultam, rábízva magam a ló ösztönére. Ha az orrom nem csalt, amiről egyáltalán nem voltam meggyőződve, akkor az út valahol a kanális partja mellett vezetett. Arra már nem is mertem alapozni, hogy melyik oldalról csap hűvösebb levegő, mindkét oldalról nagyon fáztam. Égett a bőröm a sok horzsolástól, de nem melegített. Lassan kikoptam a lélekmelengető gondolatokból is.

Keserű vigasszal csak a hajnal kecsegtetett, amitől még annyira voltam, mint vándorcigány a mennyországtól. Unalmasan számoltam a lépteinket, bár nagyon elkésért a sötétség, de annyira nem, hogy kimenjek a világból.

Valahol itt kell lennie az erdőnek, ezen a tájon, csak az a kérdés, hogyan lehet átjutni a kanálison. Még kellően el se jutott tudatomig a gondolat, már szúrásokat éreztem a szívemben. A délutáni fürösztés hosszú időre elvette kedvem a víz ilyenfajta használatától. Számoltam lépteinket, úgy emlékszem, nagyon becsületesen, egyszer csak azon kaptam magam, hogy Kapusy tanár úrral vitatkozom, nem akarta elhinni bizonyítás nélkül, hogy ánégyzet plusz bénégyzet egyenlő cénégyzettel. Ó, te nyomorult sors, gondoltam, nincs jobb dolgod, mint hogy velem éld ki magad! Itt reszketek a sötétben rostává lyuggatott bőrrel, a levegő alig áll meg bennem, te meg iskolásdit játszol velem? A tétel valóban csak úgy bizonyítható, ha eljutok az erdőbe, mert ánégyzet plusz bénégyzet igaz, hogy egyenlő Kurucsóval, de helyes eredményhez úgy jutok, ha Rilyándriból gyököt vonok.

Megint valami emelkedőhöz értünk, szerencsére idejében megkapaszkodtam, ügyelve, nehogy bekövetkezzen az előbbi eset. Dübögve felkapott a nyerges valami fatákolmányra. A váratlan ijedtséget gyors öröm követte, száraz bőrrel megúsztam a kanálison való átkelést. Még a hídtól jókora utat kellett megtenni, mire észrevettem, hogy a paták kopogása tisztán, élesen visszaverődik. Az erdőben kellett továbbmennünk. Úgy tűnt, hogy a fák között sokkal enyhébb a levegő, mint kívül, de most ismét egy nagy kérdés előtt álltam: hol várjam meg Badáékat? Gondolkodás nélkül adtam volna egy kétfilléres gyufáért tíz pengőt, egész nap egyetlen cigarettához nem jutottam, pedig ha rágondoltam, a nyálam is összefutott.

A távolból elnyújtott kutyavonítás hallatszott, még soha nem jártam ezen a tájon, de ahogy Bada beszélte, Orosi itt van valahol, az erdőn túl.

Egy ideig hallgatóztam, nem tudtam eldönteni, menjek vagy maradjak. Az lenne a legbiztosabb, ha itt várnám meg őket az erdő szélén. Biztos? - mosolyogtam gondolataimon. Mi biztos itt? Talán a Rilyándri szava? Hány papnak kellene arra megesküdni, hogy be is váltja? Annyi pénzzel...

A magány és a körém csavarodott sötétség megzavarta gondolataimat. Egyetlen falevél sem rezdült, saját lélegzetemet is hallottam, elég szaporának tetszett. Időnként hangosan ösz-szekoccanó fogaim rendszertelen zörejét nem egyedül az erdő szőrborzoló, hűvös levegője okozta.

Már csak az bátorított, ha én nem látok semmit, nem gondolnám, hogy másvalaki többet látna. Nagyon nehezen szántam rá magam, hogy tovább menjek, de már meguntam az erdő szélén való ácsorgást. A majorban talán mégis biztonságosabb lesz. Észrevettem, hogy a pej kó nyugtalan, mindenáron menni akart, idegeskedésével felpizkálta bennem a rossz gondolatokat. Olyasfajta érzés fogott el, mint akinek attól kell tartani, hogy mindjárt fejbe kólintják. Könyékig turkáltam a zsebemben levő kacatok között, de semmi értelmes tárgyat nem találtam, amivel szükség esetén védekezhetnék. Ahhoz meg egyáltalán nem éreztem bátorságot, hogy leszálljak valami husángért. Így aztán átengedtem a kantárszárat a nyergesnek, nyakon öleltem, vigyél, gondoltam, amerre látsz. Nem kellett biztatnom, röhögve nekiiramodott, beletúrtam arcom a sörényébe, engedtem útjára.

Jólesett odasimulni meleg testéhez, csípős verejtékszaga ösz-szekeveredett az erdő

húvös avarillatával, rázott, lötyögtetett, amíg egyenletes kopogására szét nem estek gondolataim.

Színes sárga világ, bontakozott ki szemeim mögött, apró, alaktalan árnyak egyre sokasodó kavargásából füst-emberfejek gomolyogtak ki, majd az ismerősnek tűnő arcok újra alaktalanokká váltak, csak a kesernyés füstszag maradt meg bennem, minden más elveszett az ismeretlenségben.

Inkább éreztem, mint hallottam, hogy a nyerges letért az útról, patái alatt zizegve gyűrődtek a száraz falevelek, puha, óvatos lépétei elriasztották szememről az álmot. Ijedten kapkodtam a hajtószár után, nem tudtam eldönteni, eresszem vagy visszafordítsam. Nem álmodtam a füst szagát, az erdei ösvényen, ahova a nyerges befordult, tűz égett.

Százféle gondolat vetődött az agyamba, álltunk megmerevedve, a tűz mellett egy lelket sem láttam, ugyanakkor valaki kilépett a fák közül egy hatalmas husággal a kezében. Nem akartam kérdezősködéssel vesztegetni az időt, gyorsan sarkon fordultam, még mielőtt ütési közelségbe került a dorongos ílak, kereket oldottam.

- Megbolondultál, hé? - kiáltott utánam Bada. Hangját sokszorozva verték vissza a fák, rosszabbul hatott rám, mint egy fejbe kólintás. Most elhamarkodtam a dolgot, annyi bátorságot vehettem volna magamnak, hogy megkérdezzem, ki az. Pirulva a nagy bátorság kudarcától, visszaballagtam.

- Megijedtél? - kérdezte vigyorogva.

- Te talán nem ijedtél meg? - támadtam rá dühösen.

- Majdnem - mondta ijedtségemen szórakozva -, csak a lovad nyerítését már egy mérföldről meghallottam.

- Akkor miért nem szóltál, majd rám hoztad a szívbajt.

- Ilyen sötétbe jó az embernek mindenre felkészülni, de én is meglepődtem, amikor láttam, hogy magad jössz.

Szavaiban volt valami lehangoltság, a hasztalan várakozás, amit nem titkolt sóhajaiból érezni lehetett. Engem nem szomorított el, végeredményben minden úgy történt, ahogy elképzeltem. Rilyándri faképnél hagyott bennünket, megmutatta, hogy kettőnk eszén is túlesz. Élelmességéhez nem fér kétség. Erről erősen hallgattam, minek tegyem ki magam újabb nevetségnek.

- Hová lett? - kérdeztem.

- Hát én tudom? - mondta elgondolkodva. - Azzal biztatott, hogy pénzt hoz.

- És te elhitted?

- Azt hittem, igazat mond.

- Szerencse, hogy le nem szedte rólad a rongyot! Ennyi erővel azt is megtehetné volna. Hamar bedőltél a nagy szemű asszonynak, pedig te mondtad, hogy nem lehet neki hinni, mert túlságosan nagyok a szemei.

Legyintett dorgálásomra.

- Oda se neki, több az, hogy nagyon sötét van.

- Régen itt vagy? - Fúrta az oldalamat a kíváncsiság.

- Lement a nap, amikor elindultam a tanyából.

Lehet, hogy tényleg őket nyerte a ló, nem nagyon mertem érdeklődni, attól tartottam, valahol elszólok magam.

- Emlegetett a sánta asszony.

- Milyen sánta asszony? - Ügy tettem, mint aki semmiről semmit nem tud. Nem árultam volna el titkot, ha bekapcsolódom a beszélgetésbe, mégis jobbnak tartottam a dűnnyögést.

- Most mit csinálunk?

- Egyelőre megvárjuk a reggelt, ebben a pokoli sötétben csak eltévednénk.

Ahogy elnéztem, nem a sötétségtől félt, még mindig várta, remélte, hogy Rilyándri megjön.

Azt mondják, az almán nem látszik, ha belülről rohad. Bada nem tartozott a legszebb almák közé, nem is rohadt belülről, mégis történt vele valami változás, ami elárulta lelkiállapotát. Máskor ki nem fogyott a bolondságokból, a bölcselkedéseitől meg egyenesen a falnak lehetett menni, olyanoktól, mint hogy „Az asszonynak csak akkor lehet hinni, ha a kecske legel a sírján”, vagy „Ne szólj szám, nem fáj a lábam”, „Ne az asszonyt nézd, hanem a batyuját”.

Ez nem a régi Bada. Néztem az arcára ülő vigyort, ahogy a sánta asszonyról beszélt, kínlódott, mint a gyökértelen fa. Azért mesélt, hogy elterelje gondolatait. El-elveszítve a beszéd fonálát, mereven bámulta a tüzet, sokszor úgy látszott, hogy már alszik, csak a homlokára telepedett szokatlan ráncok mondtak ellent a látszatnak.

- Fázol? - kérdezte, ahogy hátat fordítottam a tűznek.

- Megmelegítem a szúnyogokat.

Nem válaszolt, elment a fák közé. Sokáig recsegtette az ágakat, majd visszatért egy öl gallyal, húzva maga után a subát is.

- Azért egy ilyen tanult cigánynak is lehetne annyi esze, mint egy parasztnak.

- Rosszul érzed magad? - kérdeztem gúnyosan.

- Nem, csak ha esik az eső, ne állj a csepegőbe.

- Jó, majd köszönd meg helyettem is a bölcs tanácsot annak, aki megtanított rá.

- Elárulnál nekem valamit? - nézett összeráncolt szemmel.

- El - mondtam rekedten. Most már mindegy, gondoltam, legfentebb megfelezzük, úgyis tönkretette az életem ez az átkozott pénz.

- Mért nem kérdezel? - förmedtem rá.

- Látom, hogy haragszol.

- Nem haragszom. Tudom, hogy Rüyándri mindenbe beavatott, csak abba nem, amibe kellett volna.

- Mibe?

- Szeretem, ha sorjába szedjük.

- Mért hagytad ott a ruhát? Azt hiszed, mindég éjszaka járunk?

Nem vágtam a szavába, pedig nyelvemen volt a szó, megkönnyebbülten beletekergőztem a subába.

- Mást nem mondott?

- A sok okoskodás mellett meg kellene már tanulnod cigány módra is gondolkodni.

- Ehhez mi köze Rilyádrinak?

- Semmi, ezt én mondom - tört ki haraggal -, ha igazoltatnak, azt hiszed, nem bukunk le?

- És ha a ruhát elhozom?

- Legalább másnak néznek, nem azt látják messziről, hogy egy csavargó jön. A jól öltözött embereknek nagyobb a szerencsájük, és azt tanuld meg, hogy mindég másként beszélnek velem, mint a rongyossal. Erről meggyőződhetél.

- Soha nem jövök rá, ha fel nem hívod a figyelmem.

- Nincs igazam? - kérdezte ártatlanul.

- Tökéletesen igazad van. Amíg a lopott csikósruhába ki nem csípted magad, addig összehúzódtál, mint tetű a varba. Most bezzeg másként beszélsz velem, mert rongyos, meztelen csavargó vagyok. És ki miatt lettem csavargó, azt nem mondanád meg? - Bada tágra meresztett szemekkel bámult. - Én nem aggódtam a ruhád miatt, amikor csepegett belőled a rongy - folytattam.

- Én sem magam miatt aggódom - vágott a szavamba. - Nem lehetünk örökké gyerekek.

- Nocsak, ki hinné, hogy így megváltoztál.

- Ne forgasd ki a szavaimat, szó sincs változásról, de ha már reszkíroztuk magunkat, legyen értelme.

- Miattam ne legyenek szorongásaid, hazamegyek, mihelyt a sötétség enged. Elég volt ebből az életből.

- Éppen erről van szó, de ahhoz pénz kell. Azzal nem érünk semmit, hogy hazavisszük a lovakat, több bajt csinálnánk vele, mint hasznot.

- Ügy, ezek szerint azt akarod, hogy gyalog menjek haza?

- Nem lehet veled normálisan beszélni - ugrott fel mérgesen, elment gallyat szedni.

Micsoda ökör vagyok, még meg akartam osztani a pénzt. Isteni szerencse, hogy eddig egy szót sem szóltam róla. Arra is rálenne, hogy gyalog menjek haza. Abból nem eszel, gondoltam, majd elalszol, aztán isten veled. Volt időm elrendezni gondolataimat, mire visszajött. Sóhajtozva felélesztette a tüzet, aztán leheveredett. Mindketten hallgattunk, lestem a suba alól, mit nem adnék érte, ha hallhatnám gondolatait, vajon min töri a fejét. Meg-megtörölte arcát inge ujjával, mint akinek melege van, már előzőleg láttam, hogy nagyon fénylenek a szemei, de azt gondoltam, a füsttől. Bántja az asszony. Hogy

eljátszotta azzal is magát, azt mondta, nagyok a szemei, most meg eszi a penész utána.

- Alszol? - kérdezte.

- Igen.

- Hány óra lehet?

- Már nem jön Rilyándri.

Felült, mint akit megcsípett valami, látszott az arcán, hogy komolyra húzott homlokráncai mögött bonyolódnak a gondolatok, majd fölengedve elnevette magát, visszahanyatlott a földre.

Ismét hallgatásba burkolóztunk. Valóban jó volna tudni, hány óra, mert ezt a bitangot valami nem hagyja pihenni. Nem hinném, hogy túlzottan kialudta volna magát délután, hacsak aztán nem aludt, amikor Rilyándri eljött tőle.

- Mibe nem avatott be az asszony? - szólalt meg újra.

- Abba, hogy nem feküdt le veled.

- Ezt honnan tudod? - könyökölt fel.

- Mert akkor nem lennél ilyen rosszkedvű.

- Igazad van - hagyta rám -, na, de se baj, aludjunk, ha virrad, hazamegyünk. Neked van igazad, mostanába sokat okoskodok, és nem tudom magam kimagyarázni. Én is megsértődtem volna a te helyedbe, de anyám haljon meg, ha rossz gondolatból mondtam. Nem tudom, te hogy csinálod, én mindég előre kigondolom, mit kellene tenni, de hogy mi a pusztulatért, azt nem tudom, pedig anélkül is mindég megoldódik minden.

- Látszik, azért vagyunk itt.

- Valóban azért. Délután bennem is az a gondolat érett, hogy ma éjjel hazavágtatunk, végeredménybe megvannak a pakszusaink, senkinek semmi köze hozzá, hol vettük a lovakat, holnap már túladhathatnánk rajtuk. Amikor a pénz a kezünkbe van, mindent el tudunk simítani.

- Na, de jött egy hárnýék menyecske - vágtam a szavába gúnyosan -, aki azt mondta: Ide figyelj, Bada! Meg akarod tudni, milyen életrevaló vagyok, várj egy fél órát, amíg kiugrok a pusztába, és egy kötő pénzt hozok neked, csupa tíz-, húszpengőst. Addig se nem iszok, se nem eszek, se semmi nem lesz, amíg elő nem teremtem.

- Ühüm - dűnnyögte, de valahová az út felé figyelt.

- Ha! - intett csendre - jön valaki.

- Rilyándri.

- Ah, nem, valami kocsi - súgta.

Ösztönzésére figyelni kezdtem, valami zörgést hallottam, ha egyáltalán szekérzörgés, nagyon lassan jöhet.

- Lehet, hogy valami kései ökörfogat.

- Az jobban zörögne.

Figyeld, gondoltam, kit érdekel. Visszahúzódtam a subába, de a fülelése engem sem hagyott nyugton, azon kaptam magam, hogy ugyanazt teszem, amit ő. Mindketten visszafojtott lélegzettel bámultunk.

A tűz végigvilágította az ösvényt, fekete barlangnyílásként sötétlett az erdőt kettészelő út széle. Nyugtalanító lassúsággal közeledett a zötyögés, egy-egy szusszanásnyi időre elhallgatott, aztán megint kotyogott, valamivel hangosabban.

Bada hol engem, hol az utat nézte, hasra fekvé lesett a hang irányába, mint a macska.

- Mi jöhet ilyen lassan? - kérdezgette.

Vonogattam a vállam, ezt a kérdést én is többször feltettem magamnak. Arra gondolni sem mertünk, hogy megnézzük, nem voltunk olyan helyzetben, hogy kíváncsiságunknak eleget tegyünk, örültünk, ha békén maradhatunk.

A kocsizörgésnek, amit most már egész tisztán és közlelről hallottunk, nem tulajdonítottam nagy fontosságot, csupán a kíváncsiság kerített hatalmába. Sajnos idejövetségben aludtam, és így fogalmam sincs, milyen távol lehet az erdő széle az ösvény bejáratától. Ha a megvilágított útszakaszon átmegy a szekér, kiszámolhatom, milyen sebességgel halad, ettől ugyan kevéssel leszünk okosabbak, de akkor talán már látjuk is. Úgy tűnt, hogy valami megjelent az út bejáratában, hang nélkül mozgott, majd az eddigi zörgéstől eltérő üres kotyogással elindult felénk.

- Gyere! - sziszegte Bada, behengergődve a fák közé. Gondolkodás nélkül követtem, teljesen belecsavarodva a subába, a bokrok között dolgot adott a kibontakozás.

Bada ugrásra készen guggolt mellettem, a kocsikörvonalai jobban kirajzolódtak a homályból nézve, de se elébe-, se utánafozva nem látszott semmi. Ennek ellenére hallottuk a kerekek kattogását, sőt azt is láttuk, hogy minden lassúsága mellett is közeledik. Én nem hallottam a Bada szívverését, de az enyém ilyenkor nagyon zajos szokott lenni. Egy utolsó hangos dobbanás után vidám zakatolásba kezdett, majdnem nevetésben törtem ki, Bada rám nézett, kivillantak fehér fogai.

- Szamárfogat - súgta.

- Az - mondtam nevetve -, Rilyándri. Ledobva magamról a subát, elébe szaladtam.

- Hova csavarogtatok el, a rohadás essen a szívetek gyökerébe! - pihegte üdvözetét. - Itt van az a fekete bogrács képű rokonod?

- Itt - intettem visszafogott nevetéssel a siető Bada felé. Kivettem kezéből a hámfát, támolygó léptekkel elindult, fogai között hangosan sziszegte ránk az áldást, amíg Bada ölébe nem kapta, aztán jókedvű nevetésétől visszhangzott az erdő.

Csodálatos gyorsasággal megváltozott körülöttünk minden. Eltűnt az egymás iránti gyanakvás, ami, ha enyhült is az utolsó órákban, de véglegesen csak most szűnt meg. Az eddigi suttogást Rilyándri karattyolása váltotta fel, egymás szavába vagdosva mesélgettük a sötétséggel vívott küzdelmünket.

- Te meg nyomtad itt magad a tűz mellett - dorgálta Rilyándri Badát -, ahelyett, hogy elénk jöttél volna legalább az erdő széléhez.

Valami igazság volt a szavaiban, de kinek jutott ilyesmi eszébe, még arra sem

gondoltunk, mi az tulajdonképpen, aminek örülünk, hisz semmi nem változott. A sötétség, a holnap í, a csendőrség, a letartóztatás lehetősége még mind, mind előttünk állt, mint egy szöges kerítés. Szerencsére ezek a gondolatok nem keserítették perceinket, ott aludtak valahol tudatunk alatt, a jókedv foltos takarójába bugyolálva.

- Vedd le a batyumat - szölt Rilyándri -, ne neved a szegény emberek baján! Ki van fehéredve a szátok széle az éhségtől.

Badának szemmel láthatóan öröme telt az asszony korholásaiban, kisimult arcáról árnyéktalanul verődött vissza a lángok fényes tánca, mintha a szidások értelme megváltozna, és értékük egyenlő lenne a dicsérettel.

- Mi van ebbe, te cigányasszony, föld? - nyögdecsele, miközben leemelte a batyut.

- Hozd ide, ne karattyolj!

Ez ideig egyetlen szó nem esett arról, hogy mindazt, amivel visszaérkezett, hol szerezte. A sánta asszonyon és a pusztában barangoló, csonttá soványodott éhes kutyákon kívül aligha lehetett más lélekkel találkozni. Első látásra feltűnt, hogy Bada fényes gombos mellénye alatt barna, bő ujjú blúz feszült Rilyándri testén, eltekintve az izzadságszagtól, kellemes tiszta illat érzett róla.

- Ezt elég volt a taligán is elhozni - huppantotta le Bada a poggyászt.

- Ühüm - ragyogtak Rilyándri szemei a dicséret hallatán. - Nesze, neked hoztam - húzott ki a poggyászból egy barna férfiinget. Aztán szétoldozta az abroszt.

- Egyetek! - mondta.

A cigányasszonyok jellegzetes módján egymásra rakott ennivalók között nem tudtuk, melyikhez nyúljunk. A sárga avas szalonna, sonka, kenyér, krumpli és különböző főzelékfélék alól egy jókora szál kolbászt kotort elő.

- Ezt egyetek - törte ketté -, könnyebben hozzáfértek. Soha nem voltunk azok az emberek, akiket biztatni kellett az evésre, de most szinte túltettünk önmagunkon.

- Elhozhattuk volna a fazekat - zsörtölődött -, legalább mire fölkeltek, egy fazék ennivalóra nyitnátok a csipátokat.

- Ráhúztam a húgod fejére - tisztáztam Badát. Előbb értetlenül nézett, aztán legyintett.

- Na, ott pusztuljon rajta, amíg a rozsdá le nem eszi róla. Hosszú cigarettát sodort egy darab papírba, aztán sziszegve nyomogatta a lábait, megvárta, amíg jóllakunk.

- Egyél te is! - kínálgatta Bada.

- Majd én ezt eszem - válogatott ki néhány nagyobb krumplit, bedobta őket a tűzbe. Alig nyeltük le a falatokat, jókora cigarettákat csavartunk, aztán gondtalanul, feledve minden bosszúságot, elheveredtünk a tűz mellett. Jólesett a bőrömnek, hogy végre betakartam valamivel, a festett vászonkelme jobb módú emberek szagáról árulkodott. A batyuban elkülönítve fehér ágyneműfélék, avatatlan vászonabroszok és törülközők sorakoztak.

- Neked is hoztam valamit, te híres cigány - csipkedte Badát.

Ahogy rám kacsintott, tudtam, most következik a hosszú időkre való lekötés. Ettől a

cseltől én sem voltam mentes, hisz elég alkalom kínálkozott, hogy eláruljam vagy beavassam Badát a titkunkba, de semmi szükségét nem éreztem. Pénz nélkül is elkötelezte magát, és azt hiszem, Rilyándri távollétében százszor megbánta, hogy ilyen apróságok miatt kiengedte a kezéből.

Úgy tettem, mintha érdekelne az ajándék, amit Badának szánt. Mozdulataim látszott, ért hozzá, hogyan kell felcsigázni a pénzre vágyó emberek érdeklődését, engem is magával ragadott.

Előbb egy húszast húzott elő, kisimogatva rátette szétterített szoknyája szélére, aztán kettőt-hármat mellé rakott, majd egész marokkal zilált egymás tetejére, élvezve megfagyott tekintetünket. Mozdulataiból következtetve úgy tűnt, mintha kifogyhatatlan mennyiséget kanalazna ki szoknyája zsebéből. Arra is volt gondja, hogy a művelet sokáig tartson.

- Na - mondta a végén.

Badában elszabadultak az ördögök, felnyalábolt, érthetetlen örömujjongással körültáncolta velem a tüzet, aztán, azt sem nézve, hová, ledobott, és szorosan magához emelte Rilyándrit.

- Soha nem hagylak el a fekete életbe.

- No, ajánlom is neked - kacsintott rám Rilyándri -, mert ilyet nem minden erdőbe találsz.

Amíg Rilyándrit szorongatta, elmentem megkeresni a subát. Elhamarkodott megállapításaim miatt szégyenérzés kínozott, már többször észrevettem, erre nagyon hajlamos vagyok. Minden meggyőződés nélkül, csupán türelmetlenségem miatt, örökké gyanakszom, és a lehető legrosszabbat tételezem fel mindenkiről.

Nem irigyeltem Bada örömét, de a saját világgal valahogy nem tudtam megbékélni. Azért ítélek el mindenkit, mert nem vagyok képes önmagamot megismerni. Napokkal ezelőtt azt hittem, soha nem lesz vége a boldogságnak! Meddig tartott? Amíg hímösztönömnek eleget tettem.

Alig lehet órákon kívül mással számolni, mégis mintha a régmúlt takarna mindent. Semmit nem hagyott bennem az a lány, az anyja darabokra törte emlékkerceimet. Férfivá erőszakoltak, szüzességemmel együtt megfosztottak mindentől, amit emlékként felakaszthatnék az idő falára.

Annyi álom egymásra halmozott rengetegéből csak a sivár jóllakottságérzés maradt meg, eltékozolt gyermekkorom ára.

Azt mondja Bada is, nem vagyunk már gyerekek. Itt állok felnőtté ütve, tizenhét év gyermekvágyaitól megszabadulva, és nem tudok mit kezdeni. Azt hiszem, a megszokás egyenlő a régi ábrándokkal, pedig ha őszinte lennék saját magamhoz, tudnom kellene, hogy az elmúlt. Más vágyak, más, gondolatok tolakodnak az életembe, már csak ragaszkodom a régihez, de nem kívánom.

- Hol vagy már, hé! - kiáltott Bada türelmetlenül. A pénzt marokra fogva felém lebegtette.

- Na, te ördögös cigány, mondd meg, hány pengő ez.

- Honnan tudjam - mondtam egykedvűen.
- Látod - fordult Rilyándrihoz -, ez a világon mindent megmondott előre. Számold meg - tartotta elébem.
- Minek számoljam, nem lesz az több ügyse.
- Vagy tudod, mennyi? - nézett gyanakodva.
- Mért kellene tudnom, csak nem érdekei a más pénze.
- Megint kezdted?
- Nem kezdem - tiltakoztam szerényen -, de minek foglalkozzam olyan pénzzel, amire más illetékes.
- Miért ne lennél te is illetékes - lépett közbe Rilyándri -, azt gondolod, ha baj lenne, kimaradnál?

Kiragadta a pénzt Bada kezéből, sebtiben kétfelé számolta.

- Ez a tied, ez meg a tied - kényszerítette ránk. - Nemcsak a bajon, hanem a hasznon is osztozni kell. Most már, ha úgy gondolod, neki adhatod a részedet, vagy te a magadét - fordult felém. - Így nem lehet szemrehányás.

Egy-egy fejbőlintással igazat adtunk neki. Bada még dévánkozott, de amikor látta, hogy zsebre gyűröm a pénzt, saját részét átnyújtotta Rilyándrinak.

- Na látjátok, így legalább megoldódott a vita közöttetek. Egyforma gazdag cigányok vagytok, nincs egymáson mit irigyelni. Azt utáltam a Phumbákba, ha valamelyiknek volt két krajcárja, szívéhez szorította, a másikat megehetette a vas, akkor sem adta ki a zsebéből. Csak sopánkodni tudtak, de segíteni nem segítettek. Ha meg valaha kisegítették egymást, örökre felhányták. Az isten mentsen meg mindenkit a sajnálkozó emberektől, nincs náluk kétségűbb a világon.

Bada mosolygott, amikor az asszony, hóna alá gyűrve egy abroszt, elment a fák közé.

- Mikor induljunk? - kérdezte, hosszan nézve Rilyándri után.
- Hová? - Badának megint beborult az arca, vállvonogatásából arra kellett következtetnem, hogy tőlem várja a választ.
- Mi történne, ha nem mennél iskolába?
- Nem sokat veszítenék velem, de anyám!
- Igen, tudom, így is elpusztult a bánattól. - Nagyot sóhajtott. - De azért örülök ennek az asszonynak, az isten is ránk tekintett velem. - Nézte Rilyándrit, ahogy az egy abrosz falevéllal a taliga felé ballagott. - Ennyi pénzt életemben nem láttam.

Látszólag minden elrendeződött, ez vigasztalta Badát is. Az eddigi utunk sikerrel járt, ha ugyan még messze volt a vége. Gondolatom szerint az a pénz, amihez a teremtő gondoskodása hozzájuttatott, kihúz a csávából, hacsak nincs valami más célja velem.

- Hümm - nevetett Bada -, tudod, mire gondolok? Megöli a cigányokat az irigység, ha meglátnak bennünket.

- Megint a bosszú beszél belőled.

- Igen. Legalább most megmutatom, hogy vagyok olyan ember, mint akármelyik. - Felállt, segítette Rilyádrinak a fák közé tolni a taligát, aztán visszajött, folytatta. - Megmondtam, hogy jönnek még énutánam, mint a kiskutya - csikorgatta a fogait. - Elég sokat kisémmiztek, mert bennem mindég jó bolondra akadtak.

Egy ideig várta, hogy igazat adjak neki, de rosszálló fejcsóválásomra kirobbanó haraggal rám támadt.

- Nem igaz?

- Hogyne - mondtam visszafojtott dühvel. - De ha eddig a nincsenből ki tudtak semmizni, akkor most a vanból úgy kiforgatnak, hogy arról kántálsz.

- Na, arra én vigyázok - verte a mellét.

- Mire vigyazol? Azt gondolod, lehet az emberek nyelvére béklyót tenni? Arra vagyok kíváncsi, mit szól majd Rilyándri, amikor mindenkitől azt hallja, hogy bolonddal lakik. Azt ne is mondjam, hogy Jagostól a kártya miatt menekült el. Erről nem beszéltek?

- Én nem fogok kártyát a kezembe, elhiszed?

- Nem hiszek el semmit. Számtalanszor megígérted, sajnos soha nem rajtad múlt. Eztán sem rajtad fog múlni.

- Hát kin múlik? - kíváncsiskodott.

- Azokon, akik belevittek. Mindég megtalálják a módját, hogy kihasználják a gyengeségedet. Még se hete, se hava, hogy eljöttünk hazulról, gondolod, már elfeledték, ki vagy? Bolond Palaló leszel, mint eddig. Azt hiszem, nekik lesz igazuk.

- Miért?

- Csak. Majd ha gondolkodói, magadtól rájössz. Tudod, ez az asszony hogy szerette a férjét? Képes volt azt is megbocsátani Jagosnak, hogy Bolygó Zsófiival lefeküdt. De amikor látta, hogy azon a szűk világon kívül, aminek a vén Phumba őrzi a határait, van egy másik világ, tágabb, ahol bátrabbak, talán még okosabbak is az emberek, azonnal elvágott onnan. Minden rossz, amit azelőtt nem vett észre, százszor nagyobb lett, és ami fölött eddig elnézett, attól most rémülten menekül. Neki semmivel nincs kevesebb oka a bosszúra, mint neked, csak tudja, hogy a bosszú újabb bosszút szül, míg a végén felemészti azt is, aki a világra hozta.

- Szeretem ezt az asszonyt - sóhajtotta.

- Ő egy világot lát benned, kár lenne összetörni az álmait csak azért, hogy kitöltsd a bosszúdat.

- Nemcsak a bosszúért vágyom haza, szeretném jóvátenni, amit elrontottam.

- Már jóvátetted, a többit meg bízd rám! Amikor enged az éjszaka, azonnal hazaindulok, annyit már pihent a nyerges, hogy kibírja az utat.

- Mit mond apád, nagyon rám parancsolt, hogy vigyázzak rád.

- Ne aggódj velem, tudok magamra vigyázni, ha virradat előtt hazaérek, nem lehet nagy

baj.

- Virradat előtt? - lepődött meg. - Tudod, milyen messze vagyunk?

- Nem, de gondolom. Óránként tizenöt kilométert meg tudok tenni, ötórás lovaglás után odahaza kell hogy legyek, akkor még nem túlzottan zavartam a lovat.

- Nehéz lesz átjutnod a csatornán.

- Nehéz - hagytam rá -, de akkor már otthon vagyok.

- Kár, hogy én nem jártam iskolába - sóhajtott -, sokkal jobban tudnék gondolkodni. Én úgy jövök rá a dolgokra, ha megmondják, vagy megtörtént. Tudod, mire gondoltam? - Megpróbálta feltárni a lelkét. - Arra, hogy holnap valamelyik faluban felöltözünk, egy hordó sört feldobunk a taligára, aztán, ahogy a lovak lábától telik, bevágtatunk a cigány-párizsba. Igyatok, cigányok, amennyi belétek fér, ha elfogyott, hozatok, mutatnám nekik a pénzt. Úgy jönnének rám, mint a legyek. Adjál, testvérem, egy pengőt, könyörögnének, tudod, én soha nem maradtam neked adós, tekints a gyerekeimre, még máma nem ettek. Nesze, mondanám, ne add meg soha, ennyit a koldusnak is adok. Hát adjál nekem is, hé, mondaná a másik, azt talán külön embernek tartod, mint én vagyok? Nesze neked is, boldogulj. Szétszatanék közöttük vagy ötven pengőt, legyen egyszer ünnepe a cigányoknak. Áldja meg az isten, hálálkodnának. Látjátok, még azt mondtuk neki, hogy bolond, melyiknek van olyan lova, mint ennek? A felesége meg az életével felér ennek a sok kenyérkunyhónak. Áldja meg az isten, legalább jól tartott bennünket, pedig módjában lenne, hogy büszkélkedjen, vagy a fogához verje a pénzt.

Elhallgatott, majd folytatta.

- Tudom, hogy nem így lenne, de az ember, ha teheti, mindég szépekről álmodozik. Neked van igazad - nyugtatott -, hol van annyi pénz a világon, amivel az ő ezeréves éhségüket ki lehetne elégíteni, csak fölzaklatnám az étvágyukat, aztán mentsen meg az isten mindenkit az éhes emberek haragjától. - Kelletlenül piszkálgatni kezdte a tüzet, majd összeráncolt tekintettel erősen a szemembe nézett. - Tudod, mi az, ami igazán fáj? Ha a lelkemet kitenném nekik, azt mondanák, bolondságból tettem. Még csak nem is sajnálnának érte ... Azt mondod, meneküljek, ha élni akarok?

- Ha jobbat tudnék, jobbat mondanék.

- Nincs jobb - mondta kurtán.

Rilyádrinak gyanússá váltunk, befejezve a vackolást, a tűzhöz sappogott.

- Miről susogtok? - kíváncsiskodott.

- Hazamegy a gyerek, a jövő héten menni kell neki iskolába.

- Iskolába? - csóválta a fejét. - Hát már feleséged volt, hé. Jobban tennéd, ha jönnél velünk, mi a pusztulatnak az a sok iskola, úgysem lesz belőled bíró. Nálunk meg annyi lányt találsz, hogy mind a tíz ujjadra jut.

- Nem úgy van az, ahogy te elgondolod - oktatta Bada. Pedig ő sem értette, igaz, hogy én sem. Legszívesebben Rilyándri tanácsát fogadnám el.

Végeredményben sajnálnom kellene magam. Kinek használok az iskolába járással? Mivel vagyok külön, mint Bada vagy akármelyik másik cigánygyerek? Nemcsak azért,

mert Kurucsó nem tett különbséget, de mi történik, ha ez a hatodikos gimnazista nem a Boncza fia? Azt hiszem, minden másként alakul, vagy el se kezdődik.

- Mi akarsz te lenni? - kérdezte komolyan Rilyándri. -Tényleg gyakornok? Akkor miért hagytad Ballusnái a ruhát? Így semmi nem lesz belőled, akárhová mész, mindjárt meglátják, hogy cigány vagy, hiába jártál iskolába, a kutya se hiszi el.

Tudtam, hogy a csendőrök esetére gondol, nem tudott belenyugodni a rongyos külsőmbé, azért panaszkodott Badának a ruha miatt. Hinnem kellett, hogy nekik van igazuk, a külsőségek nem elhanyagolhatók, de mi van ott, ahol ismernek? Vajon akkor is számít, ha tudják, hogy kit takar a ruha? Erről már nem voltam egészen meggyőződve, egyre inkább abban a ladikban éreztem magam, amelyikben Bada evickélt. Neki hazulról kell elmenni, nekem a bőrömből kell kibújni, ha azt akarom, hogy valaminek tekintsenek. Ne öltem volna belé annyi évet, de most már nincs visszakozz.

- Pakolok neked ennivalót - anyáskodott Rilyándri, amikor készülődni látott.

- Nem kell - utasítottam vissza -, reggelre odahaza leszek.

- Akkor nesze még ez a száz pengő, legalább, ha elintézted a bajod, vásárolsz magadnak ruhákat. Így nem járhatsz iskolába - kacsintott rám.

Badának csillogott a szeme, nem tudta megállni, hogy magához ne ölelje az asszonyt.

- Jól van, hékám, az isten is közénk teremtett - paskolgatta a hátát.

- Eredj, hozd a lovát! - bontakozott ki Rilyándri Bada öleléséből. - Addig menjen, amíg alszik a világ, akkor nem történhet baja. Ha átmentél a majoron - próbált útba igazítani -, a töltést el ne hagyd, a sötétség hasznodra van. Szürkületkor jobbra tarts. Ne adja az isten, ha valami nagyobb baj lenne otthon, két napig ittmaradunk. Találtam egy helyet, onnan csaltam a taligát, megmondtam, holnap este megyek a szellemekkel, legyen pénz, különben soha nem megy férjhez az asszonyság. Távol legyen tőlünk minden baj, minden szerencsétlenség, de ha úgy érzed, hogy valami segítségre van szükséged, nyugodtan gyere hozzánk, az én testvéreim szeretik az okos embereket. Zsa Devlesz!¹⁰ - Megcsókolt, mielőtt Bada visszatért. - A barátod sorsát bíz rád, elirányítom. Látom a szeméből, mi kell neki.

- Ne haragudj a délutáni esetért! - kértetn elnézést Rilyándritől.

- Miért haragudnék? - mosolygott. - Úgyis olyan rohadt az élet, csak megposhadunk az egyforma napoktól, minek hagynánk ki olyat, amin majd egész életünkben keseregnénk? Inkább emlékek maradjanak, ha rosszak is, mint végtelen vágyakozások.

- Ne engedd haza Badát, amíg meg nem állapodott veled!

- Bíz rád - rázta a szoknyáját -, nem hagyja ezt el egykönnyen. Arról, azt hiszem, meggyőződted, hogy egy-két pofontól nem nagyon riadok vissza, csak a gyáva embereket utálom.

- Ettől nem kell tartanod - vigasztaltam -, vigyázz, nehogy a bátorságával gyűljön meg a bajod. Sokszor belemegy olyan dolgokba, amiket könnyen el lehetne kerülni, és ha nincs körülötte, aki vigyázzon rá, szabadjára ereszti önmagát.

Ezzel befejeztem búcsúzkodásomat Rilyándrival, mint a vásári árus, aki túladott

portékájához néhány hasznos tanácsot mellékel, aztán a jó vásár érzésével, egy meleg kézfogással elváltam Badától, mielőtt az érzékenység férfias keménységünkön csorbát ejtett volna. A sötétség valóban nekem kedvezett, hosszú órákon át a kutya sem ugatott, mindenki az igazak álmát aludta. Nem kellett attól tartanom, hogy a nyerges eltéved, az országutat, amit Rilyándri töltésnek nevezett, kétoldalt eperfásor szegélyezte. Sokáig aggódtam az útirány helyessége miatt, de az első útkereszteződésnél visszatért az önbizalmam, a jelzőtáblák segítettek útba igazodni.

Aggodalmaimtól megszabadulva szabadjára engedhettem gondolataimat, az időt csak én sürgettem, egyik sötétség a másikat váltotta, a várva várt szürkület vastag felhőtakaróba bugyolálta magát, úgy nézett ki, hogy nem úszom meg szárazon. Ez a tudat nemcsak elszomorított, de meg is vigasztalt. A távoli villámlások időnként látni engedtek valamit, és a közeledő zengés hallatán reméltem, hogy az útba eső falvakon minden nagyobb kerülő nélkül átjuthatok.

Jegyzetek:

1. Poszotyári = zseb.
2. Márelódás = verekedés.
3. Alét = erdei út.
4. Kekeraska = szarka.
5. Romano Kriszi = Cigány Törvény.
6. Zsa Devle! = Menj Istennel!
7. Romano Kriszi = Cigány Törvény.
8. Valagázódik = érdeklődik.
9. Lóvé = pénz.
10. Zsa Devlesz! = Menj Istennel!

VII. rész

Lassan, mogorván folytak egymásba az órák, de mögöttünk hosszú útszakaszok maradtak.

Dörögve közeledett a vihar, a villámok sűrűn egymásba olvadó fényénél kitűnően tudtam tájékozódni. Csodálatos módon most nem féltem. Napokkal ezelőtt a jászol alatt

kerestem menedéket, igyekeztem tartózkodni mindentől, amivel kihívhatnám a teremtő haragját. Azóta mennyi minden történt, ki tudná megmondani, melyik a bűn, és melyik a jótett. Végeredményben élni muszáj, azért teszünk mindent, hogy megmaradjunk. Majd lesz idő számot adni cselekedeteinkről, amikor bezárul a nagykapu, addig hiába fogadkozunk, amit ma megbántam, holnap úgyis újrakezdem. Mit lehet azonkívül tenni? Megállni? Igaz, aki áll, vár, nem cselekszik, az kevesebbszer is hibázik, de ki tudja, mikor kell megállni, és mikor kell menni? Az emberi bölcsesség soha nem fog odáig érni, hogy kiszámíthassa a sors útjait. Az este már azt hittem, minden elveszett, teljesen belegabalyodtam gondolataimba, és a nyerges elvitt, ahová kellett.

Anyám szerint el lehet kerülni minden veszélyt, vagy meg lehet fogni a szerencsét, ha valaki előre gondolkodik. Apám pontosan az ellenkezőjét mondja: mindég van valahogy, de soha nem úgy, ahogy te akarod, mert nem biztos, hogy másoknak kedvére teszel. Akkor csinálsz jót, ha nem tettél semmit. Bölcs tanácsok ezek, mégsem látom egyiknek sem értelmét. Anyám hiába számolt előre, soha nem tudta megfogni a szerencsáját, örökre csóró maradt. Apám tizenhat gyereket összekalapált, négyen maradtunk, szerinte nem tett se jót, se rosszat. Akkor sem tudott többet tenni, amikor két fiát a szeme előtt irtották ki. Sírt. Mint mondja, azon kívül, hogy ő is meghaljon, nem kínálkozott más lehetőség, ahhoz meg kevés embernek van bátorsága. Türelmesen várt, amíg végtelen türelmébe bele nem öregedett. Nincs kivel perbe szállni, mondta, de ha volna, vajon megérné? Egy kézből jön az áldás és egyből a büntetés.

Az igazságban egész életében nem tudott hinni. Többször elmesélte, amit már a nagyapja is csak úgy hallott a régi öregektől, hogy valamikor nagyon régen az Igazság és a Hamisság elindult vándorolni. Mindkettőt egy-egy pogácsával engedték útra a szülei. Mondja a Hamisság, amikor már jó nagy utat megtettek: Hallod-e, ideje volna tán ennünk valamit! Együnk, egyezett bele az Igazság.

Na de én azt mondom, kár lenne mindkét pogácsát feltörni, együk meg előbb a tiédet, ajánlotta a Hamisság. Jó, hagyta rá az Igazság.

Minden a legnagyobb rendjén ment, amíg az Igazság pogácsájából tartott. A legközelebbi falatozásnál a Hamisság, kibontva tarisznyáját, hátat fordított az Igazságnak. Nekem nem adsz, kérdezte szerényen az Igazság. Nem képzeled, förmedt rá amaz, hogy éhen hagyom saját magamat, még hosszú út áll előttünk. Szerencsétlen Igazság túrt, amíg tudott, de egyszer nemcsak a türelme, hanem az ereje is elfogyott. Adjál egy falatot, könyörgött, mert éhen halok. Adhatok, mondta a másik huncutul, ha ki hagyod vájni az egyik szemedet.

Választhatott az Igazság, éhen hal, vagy enged a kérésnek. Minthogy neki sem volt több egy életénél, az utóbbit választotta. Ezzel még nem oldott meg mindent, az út hosszúnak mutatkozott, és a Hamisság nem nyugodott, amíg a másik szemét is ki nem vájta.

Mit lehet várni egy ilyen világtalan koldustól, kérdezte apám, mindég oda pártol, ahol jóltartják. Azoknak, akiknek maguknak sincs mit enni, kevés reményük lehet az igazságlíoz.

Nem tudom, miért töprengtem ezen a mesén, amikor száz más történettel elterelhettem volna figyelmemet a vihar dühöngéséről. Az útszéli tanyaablakokból világosság szűrődött ki. Reggel van, vagy legalábbis hajnal. Mindegy, hogy igazság szerint mi van, a

valóságban elszabadultak az ördögök, száz meg száz tüzes ostorral csapkodnak körülöttem, egyik kezükben tűz, a másikban víz. Nem kellett volna becsapnom Badát, ha testvériesen megosztoznánk, akkor is marad annyi pénzem, hogy elrendezzem minden bajomat. Azt hittem, ezzel a gondolattal már véglegesen leszámoltam. Kinek tartozom számadással? - dühöngtem. Az igazságnak? ... Majd ha találkozunk, elnézést kérek, de addig hagyjon békén, mindazt, ami történt, a vakságának köszönhetem. Nekem is lenne mit kívánnom, de ha csak tőle függne a sorsom, akkor most igazság szerint rózsás hajnal lenne vagy szép tiszta virradat. És akkor megnézhetném magam, meddig jutok el, mielőtt más is meg nem látna. Legyen a sorsé minden dicsőség, aki éjszakát küld az üldözöttre, és villámokkal riasztja vissza az üldözött. Ki tudja, meddig dicsőítem sorsom isteni tökéletességét, ha egy váratlan pillanatban lovastól el nem terülök a sárban. A nyerges gyorsan talpra állt, hangos rázkódással leszórta magáról a sárát. Megbökdösött az orrával, csak hogy meg nem kérdezte, nincs-e komolyabb bajom? Azon kívül, hogy megijedtem, valóban nem történt semmi. Sokáig nyújtóztam a sárban megsibbadva, valami kapaszkodó után tapogattam, amíg a nyerges kantárja kezembe nem akadt.

Az, idő teljesen összefolyt a szakadó esővel, nem lehetett tudni, hajnal van vagy éjszaka, egy-egy rövid időre úgy tűnt, hogy elvonult a vihar, de szinte kifogyhatatlanul újra és újra kezdte.

Ha már a túlsó oldalon lennék, egy órába sem telne, hazatehetném magam.

Nagy nehezen felvonszoltuk egymást a síkos partra, mintha híg szappanban taposnánk, az ázott szik minduntalan kikívánkozott talpunk alól. Káromkodtam, de valami megnyugtató mégis volt benne, a parton túl hatalmas szöcskelegelő terület el, amit egy keskeny, ócska kövesút szel ketté, és ha ezen balra fordulok, nincs olyan sötétség, amiben eltévednék. Csak most tudnám, merre menjek? Két lehetőség kínálkozott, neki a víznek, vagy valamelyik irányban hidat keresni.

Rövid gondolkodás után le kellett mondanom a kényelmesebbnek látszó lehetőségről, halvány fogalmam sem volt, hol vagyok. Ha az okányi hídnál kötök ki, legalább húsz kilométerrel megtoldom az utat.

Nem a víz riasztott. A szakadó eső szünet nélkül ömlött, szinte alig kaptam levegőt, legfeljebb lemoszuk magunkról a sárát. Emlékszem, amikor ezt a csatornát kikubikolták, száraz időben is nehezen lehetett felmászni a belső partjain, annyira meredekre nyesték. Azóta a fű sem lepte be, minden kiég ebből a vad fehér szikból. Sokáig figyeltem, hátha a villámok fényénél meg tudom állapítani, merre folyik, de eredménytelenül.

Rohadjanak meg a rizstelepükkel, valamikor akkora volt, mint egy kanális, most meg rettegés fog el a zúgásától. Egyedül talán fel tudnák kapaszkodni, de a ló benne veszne.

Reszketett a pejgó, ő is fázott. Hosszú utat vágattunk végig, most meg ácsorgunk, nem tudom, mitévő legyek. Akárhogy számolom, nincs más lehetőség, de ha sokáig töprengek, ezt is elveszítem.

Egy közeli villám óriási dörrenéssel végigrepesztette a felhőt, behunyt szemmel tapadtam a ló oldalához.

Ügy látszik, minden kezdődik előlről. Tizenegy óránál nem lehetett több, amikor elindultam, most három-négy óra között lehet az idő. Elpusztulok, mire kivirrad. Ujabb

reccsenés süvített el fölöttünk, a pejko kis híján nekiugrott a csatornának, ijedtemben nem tudtam, káromkodjak vagy imádkozzak.

Hirtelen világosodni kezdett, tőlünk alig ötszáz méterre egy hatalmas szalmakazlon ropogva törtek égig a lángok, belecsapott a villám. Néhány pillanatig dermedten álltam, aztán minden gondolkodás nélkül belevetettem magam a csatornába. Enyhének tűnt a víz, de az árral küzdenem kellett, amíg át nem evickéltem a túlsó partra. Körmeimet mélyen, belevájtam a csatorna síkos oldalába, de ahogy megmozdultam, a víz abban a pillanatban magával ragadott.

A lángoló szalmakazal, mint valami óriási gyertya, megvilágította a környéket.

Gyorsan fogyott az erőm, már egyre nehezebben sikerült néhány lélegzetvételnyi időre megkapaszkodnom, az ár minduntalan eltépett a parttól, és a csatorna közepe felé sodort.

Gyorsan átsuhant agyamon rövidke életem minden fontosabb mozzanata, igazán akadt volna közöttük megbátrnivaló, de az élet sokkal csábítóbbnak tűnt. Ami erő és akarat még maradt bennem, összegyűjtöttem, ha már mindenáron arra kényszerít a sors, hogy vezekeljek, akkor inkább valahol a parton.

Sikerült megkapaszkodnom a sikamlós, ázott felület alatti kemény földben, aztán nagy erőlködéssel kifordultam háttal a csatorna oldalára.

Amíg ujjaimmal kapaszkodni tudtam, addig a sarkaimmal helyet vertem, hogy vissza ne csússzak. Hosszú percek óta végre normális lélegzetet vehettem. Láttam, hogy a pejko ballag utánam a parton, megállt velem szemben, és nézett.

Lassan, minden mozdulatra vigyázva, hanyatt kúszni kezdtem fölfelé a csatorna oldalán. A tűz félelmetes ropogással elnyomta a vihar morajlását, már nem egy, hanem három kazal égett. Körös-körül hatalmas tűzcsóvákat röpített a szél, sárkánytáncot járatott velük, amíg a vihartól apró szikrákká nem töredezték, aztán kimúltak, mint a hullócsillagok.

Nem tudott lekötni a félelmetes gyönyörűség, centiről centire vonszoltam magam, amíg föl nem értem a part tetejére. Elnyúltam zihálva, körülöttem a buborékokat verő zápor végtelen zsinór jeti apró patakokba fonódva rohantak a csatorna felé.

Elnyújtott, szomorú nyerítést hozott át a vihar, ott állt a nyerges, mint egy ércszobor, a túlsó parton, nézte a vizet.

- Gyere! - kiabáltam térdre tápászkodva. - Ne félj, a halál csak horgászik.

Állt, nézett a hang irányába, egyetlen szavam nem hitte el, vagy lehet, hogy nem értette.

- Hajda! - ordítottam románul. Felkapott fejjel előremozdult, torkomon akadt a kiáltás, ahogy kimeresztett mellső lábakkal, fenéken csúszva belezubbant a vízbe. Vége, gondoltam.

Magasra kiemelt orral közeledett. Megpróbált az ár ellen úszni, hogy el ne tévessze az irányt.

- Hajda! - csalogattam, elindulva a folyás irányába.

Amíg a vízben voltam, nem láttam ilyen undorítóan a halált, mint a partról. Miért nem gyullad meg az ég, hogy pusztulna el ez a kegyetlen világ, ami magának követel mindent.

- Gyere, kis lovam! - könyörögtem, mintha csak rajta vagy rajtam múlt volna minden. Ferdén úszott a sodrással, amíg meg nem közelítette a partot, akkor két hátsó lábára állva kiemelkedett a vízből, majd púposra hajlított gerinccel, néhány ugrással felszökött a partra.

Nem tudtam mit csinálni az örömtől, paskoltam, csókolgattam, aztán kantárszáron fogva nekiszaladtunk a legelőnek.

Sokáig futottunk, időközönként hátranéztem, a tűz félelmetesen átvöröslött az esőfüggönyön, akkor halványult el, amikor elértük a kövesutat.

Már virradt, a lilás fényű villámok halványabbak lettek, de a dörgés mogorva hangja nem változott, mindenfelől szembevert a zápor, mintha kerek szél fújna. Ráhasaltam a nyergesre, vad harangzúgás szaporította a zajt, ég a világ, gondoltam. Az utolsó pillanatban sikerült letérnem a kövesútról, nagy csörömpöléssel húztak el mellettem a szekerek, egy tűzoltófecskendő kóvályogva dörömbölt utánuk. Elkerültem a kövesutat, mély tócsákon gázoltunk át, ösztönösen visszatartottam a lovat, de hogy mi nyugtalanított, csak akkor eszméltem rá, amikor finom kerepeléssel elgurult orrom előtt a község hintaja. Csendőrök ültek rajta.

Nem kellett félnem, a vihar még eltakart, de a találkozásnak már a gondolatától is kellemetlen érzések kerítettek hatalmukba. Eddigi tapasztalataim arra engedtek következtetni, ha valaha a sors összehoz bennünket, nem fognak bocsánatot kérni. No de bárcsak ennyi lenne a baj, féltő, hogy sokkal többet kívánnak, mint amire én is hajlandóságot mutatok.

A friss szántások szikes kotyványaiba térdig süppedt a nyerges, árkok, bokrok állták utunkat, míg végül arra kényszerültem, hogy megkeressem a kövesutat.

Vonzott a harang -félelmetes kongása, soha nem éreztem ilyen vágyat az otthon után. Amíg messze voltam, valahogy kibírtam nélküle, de ahogy bekerültem vonzási körébe, már nem tudtam szabadulni a gondolatától.

Bőrig ázott testemen meleg bizsergés futott át, ahogy megpillantottam az első putrit. Feszült csend húzódott tenyérynői ablakaik mögött, a zengés, villámlás visszatartotta hangos szuszogásukat, máskor messze elhallatszik, mint valami óriás állat egyenletes pihegése.

Szorogató balsejtelem szállt meg, néhány lépésnyi udvarunk üresnek, kihaltnak látszott. Az istálló emlékezetem óta csak meleg éjszakákon állt üresen; dermesztő csendjét most csak a háborgó legyek zümmögése töltötte be.

Félénken elfordítottam a konyhaajtó fakilincsét, rozoga nyikorgását elnyomta az eső suhogása. A lábaim belesüppedtek az ázott földpadlóba, amíg tapogatózva benyitottam a szobába. Meleg, levegőtlen bűz csapott meg, a kiváltott ingerektől torkomon akadt a lélegzet.

- Ki az? - hallatszott anyám ijedt hangja.

- Én - mondtam fuldokolva.

A putri feneketlen sötétségében mozgolódás támadt, anyám egy halk jajszóval adott hangot boldogságának. Lánytestvéreim egymást csitítva szípoztak, Kocé, a legkisebbik,

nagyot dübbenve a vacokról felém mászott, de vizes gúnyám érintésétől ijedten bukdácsolts vissza a többi közé.

- Ömlik az eső - próbáltam eloszlatni a félelmét.

- Áldja meg az isten - sercintett nagyot a foga közül apám -, abbahagyhatná már!

A meleg bagós nyál csípősen szétterült lábujjaim között, szó nélkül beletörültem a nadrágom szárába.

Anyám lekászálódott a vacokról, sokáig motozott a kaszni fiókjában, valamit mormogott, ami az ima és a káromkodás között mozgott, majd egy öl száraz ruhával felém tapogatott.

- Öltözz át! - súgta, a vállaimat simogatva. - Töröld meg a lábod a vizes gönceidbe!

Nem kérttem magam, kimentem a konyhába, egy darabig vesződtem a ruhákkal, nem tudtam megállapítani, melyik a színük, melyik a fonákuk, végül úgy vettem fel, ahogy voltak. Megnyugodva előkotorásztam a rongyok közé csavart pénzt. Jó lett volna szétteregetni, de a mi konyhánk teremtése óta olyan, mint a lyukas csónak, minden vizet magába gyűjt, majd lehet hozzáfogni lapátolni, ha kivirrad. Minden ősszel meg akarjuk csinálni, de nyáron, ah ...!

- Nincs gyufa? - kérdeztem.

- Villámlik - figyelmeztetett anyám. - Ne hívd fel a haragos isten figyelmét.

Értelmetlennek láttam a vitát, csendesen felkuporodtam a sparhelt tetejére.

Mindenki hallgatásba burkolódzott, visszafogott lélegzetük mélyről jövő sóhajokban tört fel, ha elhalkult egy-egy eget remegtető dörgés. Számomra annyit változtak a körülmények, hogy nem áztam. A nagy otthon utáni vágy idegennek, rajtam kívülinek tűnt, a családnak semmi köze nem volt ehhez a siralomházhoz.

Hagytam mindent a maga rendjén, a falnak fordított tükörrel, a léttelenséget színlelő sötétséggel, amivel megpróbálták megteveszteni az istent.

Mennyi idő és mekkora távolság választ el tőlük! Azok az évek, amiket az iskolában eltöltöttem, százszorosára nőttek, most itt vagyok, és nem tartozom sehová.

A nyerges dörömbölése behallatszott.

- Lóval jöttem - mondtam halkán. Ügy tűnt, hogy apám felült, mozgolódását halk dübbenés követte, aztán ismét csend lett, lehet, hogy csak a másik oldalára fordult.

- Pénzt is hoztam - motyogtam tovább -, meg kellene szárítani, mert minden elázott nálam.

- Várd meg, gyermekem, amíg elmegy a vihar, ne tegyük ki magunkat a felbőszült isten haragjának. Ilyenkor a kis bűnökért is szigorúan büntet - kérlelt anyám.

- Máskor nem ezt csinálja?

- Ne vétkezz! - szólt parancsolóan. - Csendben maradsz, vagy ...? - Nem folytatta.

- Jó, csendben maradok. - Leugrottam a sparhekről, egy ideig tapogattam a kaszni tetején, amíg megtaláltam a gyufát, csak aztán folytattam. - Én a fél éjszakát kint töltöttem

a viharban, nem féltem a felbőszült isten haragjától, de ezt a néma sötétséget nem tudom elviselni. - Kimentem az istállóba.

Az apró olajmécses fénye mintha egy kis külön világot varázsolt volna körém. Az istálló nem volt meleg, mint máskor, amikor jószág van benne, de volt fény, árnyék, légyzűmmögés és lótopogás. A pejkió vígan lakmározott az istálló végében felhalmozott szénacsomóból, kisebb gondja is nagyobb volt a viharból, nem zöldült meg a félelemtől, pedig egy oktalan állat, látása, hallása, érzékei és érzelmei irányítják. Mi, akik oly nagy tökéletességgel áldattunk meg, megalázott rongyai vagyunk az életnek.

Végtelen búsulásomban belevájtam magam a szénába. Apám néhány perc múlva utánam jött, vaksin pislákkolt körül, amíg meglátott. Most én szorítottam össze a fogaimat, és kérdéseire, áradozásaira egyetlen hangot nem válaszoltam, amíg szomorúan le nem ült a jászol szélére. Akkor aztán elfogott a sírás, kitört belőlem a visszafogott keserűség. Szemrehányásaimra ő is majdnem elpityeredett, de amikor kibújtam a szénából és megöleltem, azt is elfeledte, hogy valaha vihar volt.

Hamarosan előkerült a dohányos zacskó, ráfüstöltünk, mint a Böjti kéménye.

- Jó ló - mondta elismerően, lecsatolva róla a nyeret -, kár, hogy vak.

- Vak a kutya fülét - vettem védelmembe. - Bár mindenki úgy látna, mint ez.

- Nana - intett le -, látom én a feje tartásáról.

A mécsessel közelebb lépett hozzám, ellobogtatta a szeme előtt, tenyerével eltakarta, hirtelen közel vitte, de a nyerges egy pillantásra sem méltatta.

- Elképesztő, alig két órája még a vízben keresett.

- Az lehet - hagyta rám -, de utána még sokat villámlott. Viharban be kellene kötni a jó lovak szemét, vagy egyáltalán nem hajtani. Mind a jóindulatának lesz az áldozata.

- Nem lehet meggyógyítani? - érdeklődtem aggódva.

- Majd meglátjuk - húzogatta a vállát bizonytalanul -, egyelőre nem szabad napfényre vinni.

Nagyon elszomorított a nyerges esete, de végül is rá kellett térni a saját dolgainkra. Úgy látszott, hogy idehaza nincs semmi baj. Az a kis félelem, ami rájuk nehezedik, elmúlik a viharral. Ahogy elnéztem apámat, már ez sem érdekelt, igazán vidámnak mutatta magát, de hogy zavartalan legyen az öröme, egy öl szénával betömte az istálló parányi ablaknyílásait.

Rosszalló fejcsóválásomra magyarázkodni kezdett:

- Azt mondja anyád, hogy a fényesség odaszívja a villámokat, azért fordítja a tükröt is a fal felé.

- Tudom - morogtam rosszkedvűen -, csak ha a villámokat a fényesség vonzaná, akkor a mennyországba csapkodnának, nem a földre, ahol örök sötétség van.

- Tik jártok iskolába. - Apám elgondolkozva nézte a pislogó mécses, nem tudta eldönteni, melyikőnknek higgyen, helyette saját indulatának engedett.

- Oda is beüthetne egyszer! Megette Kurucsó a fejünket -sóhajtotta a remegő láng felé

minden átmenet nélkül. - Elvitte a lovaimat, a kocsimat, majd meglátod reggel, egy utolsó párna nem maradt a kunyhóban.

Nem tudtam szólni, csak nagyot nyeltem, pedig valami ilyen érzés fogott el, amikor hazaértem. Apám folytatta:

- Tegnap délután engedtek ki a csendőrök, amikor kifizette anyád a pénzt.

- Mennyit? - kíváncsiskodtam.

- Háromszázötven pengőt - gömbölyödött össze torkán a hang. Most kezdtem tudatára ébredni, mennyi pénzt rejt a csomókra kötözött vizes rongydarab, aminek a nedvessége már korántsem volt olyan riasztó, mint délután.

- Ne búsulj - vigasztaltam -, hoztam én egy rakás pénzt.

- Egy rakást - legyintett mosolyogva, nyilván a két pengőjére gondolt, amit annak idején adott. - Jobban örülnék, ha ennek pakszusa lenne - simogatta végig a pejkót.

- Van - sóhajtottam -, az eső előtt belegyűrtem a gatyakorcomba, de a csatornán át kellett úszni. Ki tudja - simogattam szét -, milyen lesz, ha megszárad.

- Annyi baj legyen - ujjongott az örömtől -, majd kicseréltetjük. - Szinte elfeledte az eddig magába fojtott félelmet, szomorúságot, kabátja ujjával végigtörölte bálványát, az egyetlen, amiben igazán hitt, ami oszthatatlanul értelmet adott az életének.

örök, megfejthetetlen titok volt előttem a lóimádatuk, az a vég nélküli szeretet, amivel körülrajongták, kívül esett az én képzeletem határain.

A pejkó vagy érezte, hogy igazi gazdára talált, vagy jólesett neki, hogy apám simogatta, álmosan néztem, ahogy mindketten kifényesedtek, egyik az örömtől, másik a kabát ujjától. Azt hittem, soha nem vet véget a csinosítgatásnak, mintha vásárra akarná előkészíteni. Nem volt rest távolabbról jól szemügyre venni.

- Ezt érdemes lenne kiteleltetni - mustrálta hunyorogva.

- Mért nem telelteted ki?

- Mert mindég a hátunkra púposodik a baj.

- Milyen baj? - érdeklődtem.

- A tél. Mindnyájan mezítelenek vagyunk.

- Mondtam már, hogy pénzt is hoztam!

Lekicsinylően végigmért, majd újra pucolni kezdte a lovat.

- Sok pénze csak Kurucsónak van. Nem látott egy rakáson annyit, amióta kétágú gatyát visel. Egyszeriben földes gazda lett, megvette a Hős Sanyi Rémanciáját.

- Na, abba belerakhatja saját magát.

- Bele - dörmögte -, meg mást is. Arról még ember nem aratott le egy cipónak való búzát, de az az ő baja, rajtunk keveset segít.

- Nem kellett volna elhamarkodni.

- Nem? - kérdezte elnyújtva. - Amikor elmentél, egy óra múlva vasra vertek, ha anyád

nem egyezik ki velem, még mindég bent tartanak. Azt mondták: itt rohadsz a pincében, amíg a fiad elő nem kerül. Te mit csináltál volna, nagyokos? -nézett durcásan. - Egyszer úgyis elkapnának, de akkor a bőröd rostának se használhatnák.

- Ha csak a bőrömről lenne szó! - gondolkodtam hangosan.

- Ugye, oda térsz te is? Mégis jó, hogy kiegyeztünk! így legalább nyugton hagynak bennünket. Megverte az isten, ha örökösen rettegni kell. Voltunk mi máskor is csórók, mégse pusztultunk el. Ne búsulj, majd kialakul - vigasztalt.

- Miért búsulnék? - kérdeztem nevetve. - Annyi pénzt még nem láttál egy rakáson, mint amennyi ebbe a kis rongyba bele van kötve.

- Én? - nézett meglepődve.

- Te. - Soha nem tudott békét kötni a dicsekvő emberekkel, de most nagyon a hiúságérzetére tapintottam.

- Tudod - ráncolta össze egyik szemét -, a katonaságnál ...

- Tudom - szakítottam félbe -, máglyába voltak rakva a Jancsi-bankók, tik őriztettek. Neked öt nap szabó, a többinek hadbíró, mind lopott, csak te nem. Ismerem a történetet, komám, de ez annál is több pénz.

Mint mindenki, ő se nyugodott bele a lekicsinylésbe, előhúzta mellénye belső zsebéből harmonikához hasonló tárcáját, mérgesen rávert.

- Meg sem tudnád számolni, amennyi pénz ebben megfordult, hiába jártál iskolába - kérkedett.

Hallgattam, nem akartam elrontani a játékot. Elégedetten csúsztatva vissza mellényzsebébe a bugyellárisát.

- Engem számítol - húzta ki magát -, világéletemben üzleti ember voltam.

- Jól van - mondtam vereséget színlelve -, akkor ide süss! Egy pillanatra megdermedt, aztán halálra vált arccal kihátrált az istállóból.

A vihar már elvonulóban volt, távolról időnként visszadörmögött, mint akinek kiadták az útját, de a reggel sápadtan dideregve betódult az ajtónyíláson. Alig percekkel utána megjelent anyám is, rémülten, kétségbeesve.

- Mit csináltál megint? - jajveszékelt felém.

Azt hiszem, a válaszom érdekelte a legkevésbé, apám felé fordult, aki a háta mögött majdhogyanem a szoknyájába kapaszkodott.

- Mit mondtam én neked? Ugye, megmondtam, hogy jóra bíztad a fiadat, arra a rablógyilkosra, akinek a kártya ette meg az életét. Alaposan belerántotta megint valamibe. Mit csináltál, raboltál vagy gyilkoltál? - követelte a teljes igazságot.

- Ne kiabálj - figyelmeztettem -, senki nem kért rá, hogy korán reggel vásárt csinálj, amikor még villámlik.

- Add ide, hé, a bugyellárisodat - szóltam apámnak -, tegyük belé, legalább kisimulva szárad meg.

- Az én bukszámba? - szorította két kézzel a szívéhez. -Ebbe, fiacskám,, még nem volt véres pénz, - Látod, a lovat te sem kérdezted, leltem vagy loptam. Van, ez a lényeg, egy rossz, ázott pakszus, ha volt egyáltalán, minden aggodalmadat eloszlatta. Mert az ló. Ettől viszont bekuláztál₂ - mutattam felé a pénzt -, pedig nem rablással, nem gyilkossággal szereztem.

- Lelted? - csillantak fel a szemei.

- Kaptam.

- Ennyi pénzt - nyújtotta el a szót kételkedve -, ki lenne olyan bolond?

- Mindég arról meséltél, hogy az asszonyok az életüket is odaadják, ha kedvükre való férfival találkoznak. Ez koránt-sincs annyi, mint egy asszonyélet. Vagy csak meséltél? - kérdeztem.

- Hát van olyan.

- Akkor miért kételkedel?

- Ennyi pénz? - sápadozott újra.

- Ennyi. Neked egész hadsereg zsoldját odahordták a markotányosnők, mert szép katona voltál, vagy nem igaz?

Segélykérően nézett anyámra, aki felső szoknyájába bugyolálva borzas fejét, eszelősen nézte a kezemben egymásra kunkorodott tengernyi pénzt.

- Szárogasd meg - nyújtottam felé. - Ha nem is a legbecsületesebb úton szereztem, de nem kell tőle félni, szerelemért kaptam.

Apám félénken előhúzta nagy, üres bugyellárisát. Kirázta rekeszeiből a port, majd sajnálkozó fejbólogatások között anyám felé tartotta.

Nem vártam meg, hogyan szortírozzák el harmonikás rekeszei között, bebújtam a szénába. Gondolataim velem együtt elmerültek az álom híg, feneketlen mélységébe, valamikor délután vertek belém lelket türelmetlen barátaim. Megérkezésem óriási port csapott a cigánypárizson, bár távollétemnek még se hete, se hava nem volt, mégis egymásra zsúfolódtak a problémák. Először is az, hogy a telep majdnem minden épkezláb férfitagját behívták katonának.

- Tudod, ha háború lesz, tizennyolc éves korig mindenkit bevisznek - újságolta Lőcs örvendezve.

- Minket akkor sem visznek be - próbáltam kiábrándítani.

- Hát ez az! - ölelgetett ujjongva. - Az összes csaj₃ nekünk marad.

Látva, hogy nem kérek részt a boldogságából, alábbhagyott indulatokkal folytatta: - Amióta elmentél, egyszer sem voltunk moziban, ha ki mertük tenni a lábunkat a Párizsból, mindenfelől barackoltak bennünket.

- Azért, mert elmentem?

- Ah, dehogy - legyintett lekicsinylően -, bűdösítettünk.

- Mit bűdösítel te, görbe lábú cigány? - ripakodott rá Zolti.
- Libát loptunk - fordult felém higgadtan -, el akartunk menni utánad.
- Libával?
- A bánatba libával - robbant ki újra. - Eladtuk, hogy legyen pénzünk.
- És?

- A féllábú cukrász vette meg, azon az éjszakán háromszor adtuk el neki ugyanazt a libát, negyedszerre visszaloptuk a gazdájának. A libáért nem lett baj, észre sem vették - sóhajtozott -, csak a sánta Gothárd ránk biztatta a falut.

- Miért nem adtátok vissza a pénzét?
- A pénzét - nevetett keserűen -, hat liba árát követeli rajtunk.
- Ne búsulj - vigasztaltam -, nem fog följelenteni.

- Ki tudja, talán jobb lenne, ha mi is eltűnnénk hazulról, nem szeretnék az új csendőr kezébe kerülni, majd megismered - vigasztalt. - Vasvillával szedték ki az anyja alól.

Ha ettől függött a boldogságom, hamar beteljesülésre talált, Amíg Zolti rossz érzéseit és önmagáért való aggodalmát mesélte, apám csendes egykedvűséggel megzavarta társaságunkat.

- Jönnek a phorálók,⁴ hé, hozd rendbe magad! Percekkel előtte még tisztának éreztem a lelkiismeretemet,

Zolti kesergése csupán sajnálkozásra indított, minden más, amiről fogvacogva beszélt, nem tudott érdekelni. A hír viszont, amit apám a pipaszár mellől köpött ki, hideg borzongással futott végig rajtam.

Számoltam a találkozással, kívántam, hogy legyen egyszer vége, de ilyen gyorsan nem. Túl korainak éreztem a számonkérést akkor is, ha csak egy kiadós verésről van szó.

Lehet, hogy később szemrehányással illettem magam barátaim aggodalma miatt, de nem tartottam velük. Pedig még lett volna lehetőség, hisz itt a hírek jóval megelőzik az eseményeket, mindég van idő hozzákészülni, vagy kitérni előlük. Vártam türelemmel, apám javaslatára kicsíptem magam, aztán engedve anyám könnyörgésének, a normális adagon túl másik tál paprikás krumplit is bepakoltam.

- Így na - vigasztalt. - Ha az. ember hasa tele van, nehezebb elvenni a kedvét. - A későbbiek folyamán sokszor meggyőződtem szavainak igazsága felől. Most a nagy mennyiségű paprikás krumpli nem okozott gátlástalan jókedvet, inkább kellemesen ellustított, leküzdhetetlen vágyat éreztem a szénacsomó iránt, csak az tartott vissza, hogy egyetlen ünneplő ruhámat nem akartam összepiszkolni.

Bágyadt egykedvűséggel szemléltem az ijedt arcú cigányokat, ahogy megjelentek a csendőrök, mindenki menekülni akart, vagy legalább elbújni, hogy ne legyenek ütési közelben. Értelmetlen kuruttyolásuk olyan volt, mint a békák vartyogása, amikor megjelenik a kidüllesztett szemű kígyó, és -már nincs sem erő, sem akarat a meneküléshez.

Hinnem kellett, hogy az érzelmeket soha nem a véletlenek váltják ki, hanem mélyen a

tudatban gyökereznek, és ezt a tudatot gyakorlati tényezők formálták.

A pofonok már rég csattogtak a telep szélén, s én még mindég egykedvű ásítózással támaszkodtam a putri oldalához.

- Mért nem bújsz el, kis Boncza? - kiáltott rám a vén Csirke Tóni. - Megnyúznak, ha meglátnak. - Hanyag nemörödömséggel vállat vontam jóindulatú dühöngésére, éreztem, hogy nincs erőm kilépni a bűvös körből. Jöjjön, ami meg van írva. Aki már félt valaha az életben, az tudja, hogy a félelem, ha kívül nem mutatkozik is, belülről eszi, rágja az embert. A mosolygás, a gőgös vagy bátor arcjáték csak a kívülállónak szól, önmagát senki sem tudja megtéveszteni.

Egyszóval ezek csupán az üdvösség kellékei, de ilyenkor elengedhetetlenek. Igaz, hogy egy jóízű jajgatás sokkal inkább feloldja a benső szorongást, na de annyi cigány előtt rosszabbul hangzana, mint az istenkáromlás, pedig meg mernék rá esküdni, hogy mindenki a Miatyánkot mormogta.

Így aztán álltam, halálos nyugalmat színlelve, hosszúakat köpve a nyolcfilléres dohánytól, mint a vízipuska, amibe krumplihéj szorult.

Apám tett-vett az udvaron, soha ilyen buzgalmat nem tanúsított a rend iránt, amit csak ért, kaparta, nyeste a csonka lapáttal. Időnként kilesett a ház sarka mögül, aztán mozgásából látni lehetett, hol járnak a csendőrök.

- Így megy ez mindennap, amióta idekerült - sápadozott a vén Csirke. - Már kiszedette a tavalyi karót is a vackokból. Elpusztít bennünket - motyogta apámnak.

- Félsz, Csirke? - kérdeztem felé görbített szájjal. Annyit sikerült az arcáról látnom, hogy elkékül a méregtől, talán a legjobbkor érkeztek a csendőrök, különben megkapom tőle a szám ízét. Széles lendülettel próbálta lecibálni fejről a vedlett báránybőr kucsmát, hogy tiszteletével, amihez fülig mosolyított, megnyerje őket. Nem sikerült. Pedig én már úgy láttam, hogy a csendőrök arcán olyan fogadjustenféle szikra villant, ami hirtelen villámokat szóró tekintetté merevedett. Hogy, hogy nem, a vén Csirke fejről csak a kucsma külseje jött le, a bélés csúfondárosan ott maradt rajta.

Engem félvállról végigmértek, meggyőződésemm, hogy valami faragott cigányszentnek néztek, arra sem méltatva, hogy egy fejbólintással leróják tiszteletüket, vagy megkérdézzék, miért nem köszönök. Ami késik, nem múlik, keseregtem, amíg kimért léptekkel a vén cigányhoz értek.

Az még mindég görnyedt derékkal söprögetett a kucsmakülsővel.

- Hát te miért gúnyolódsz? - piszkálta egyenesre az őrmester a puska tusával. Csórókám80 még mindég nem vette észre, hogy micsoda eget rengető bűnt követett el isten és ember ellen.

- Tőled kérdem! - ütögette Csirke mezítelen körmeit a csendőr a vasalt végű puskával.

- Én, kérem alássan, nagyságos tiszthelyettes úr. egy szót sem szóltam - húzta ki magát botja segítségével.

- Na majd én szólok. - Elvette tőle a botot, aztán elkezdte porolni a kucsmabélést, ahol érte. A vén nyomorék Csirke állt meggörnyedve, mint a kecske, amelyik kés alá nyújtja a

nyakát, amíg le nem hullott fejről a báránybőr. A csendőr cirkuszos ügyességgel emelte a bot végére, hozzádörzsölte az öreg orrához, aztán undorodva elhajította.

- Jó lesz, ha tiszteletre tanítod a fajtádat - sziszegte felém -, különben lenyúzódom rólad is a bőrt.

Imbolyogni kezdett hátam mögött a kunyhó, erőtlenül rogytam a fal tövéhez, nem bántam, hogy piszkos lesz a ruhám. Apám sietve bevonszolt a putriba, a csendőrök álmélkodására csak annyit mondott: beteg. Nem akartam a szavába vágni, inkább belementem a komédiába. Percek alatt tele lett a putri sajnálkozó cigányokkal. Nem volt rossz ürügy a menekülésre, úgy tettek, mintha én lennék a legfontosabb. A rosszullétem helyett viszont mindenki a csendőrök felől érdeklődött. Amennyire tőlem telt, én igyekeztem megadni a módját, nehogy gyanús legyen. Anyám ecettel dörzsölgette a szívem környékét, apám soha nem látott bátorsággal korholt.

- Miért félsz? Mindent kifizettem. Én kétszer sebesültem meg a harctéren, egy grantot nem kaptam érte, annak a disznónak meg egész vagyont adtam.

- Bizony - sóhajtoztak kórusban -, mindenetek ráment, pedig megérdemelte, hogy valaki szétverje a pofáját, mert nagy pusztulat volt.

- Na, nem kisbíró már - örvendeztek -, olyan ocsmány képpel nem tartják a községházánál.

Csirke Tóni erőszakosan utat tört hozzám.

- Nem köldökcsömörje van? - vallatta anyámat. - Oldjátok meg a nadrágját, hadd nézzem! - Nehézkesen letérdelt mellém.

A falusi budik áporodott bűze terjengett róla, köldököm környékét tapogatva hangos sípolással fújtatott valami tömény denaturáltszeszgőzt. Apám végigmérte, egy kicsit lenézően, egy kicsit sajnálkozva. Sapka nélküli fején egymás hegyén-hátán púposodtak a vakütések.

- Na, more,81 jól elhegedülték a nótádat.

- Egye meg a pusztulat - szidta a rossz kucsmát -, belelöktem a tűzbe. Én. nem reclkírozom magam többet miatta.

- Hogy nem vetted észre? - szapulták figyelmetlensége miatt.

- Tudja a bánat - vonogatta a vállait bűnbánóan. - Aki után a szerencsétlenség jár, nem kerülheti el a sorsát.

Fáj dalimat színlelve huzigáltam az orrom, ludasnak éreztem magam az öreg megbúbolásában. Felbolydultak, mint a méhkas, mindenki kiabálni kezdett.

- Adjatok neki levegőt, mindjárt megfullad!

Már kezdtem hinni, hogy valóban rosszul vagyok, ha ilyen bőkezűen bánnak a levegővel. Az még inkább kétségbe ejtett, amikor az udvaron hemzseggel doktorért kiabáltak. Megbolondultak, vagy velem történt valami? Gondolatokra gyorsan választ kaptam a konyhaajtót beárnyékoló kakastollasok láttán. Közömbösen vizsgálgatták az ázott mennyezetről lehullott vakolatok fekete foltjait, ahol a rothadó nádburkolaton a hajnali vihar hűgyszínű gyöngyei csüngtek.

- Máskor is szokott így lenni?

- Mindég ilyen volt - sóhajtott apám. Egy röpke pillantással, mint előzőleg a ház sarkánál, lerótták együttérzésüket, aztán továbbálltak.

- Elmentek - ugrott le Lócs örvendezve a putri tetejéről -, most már fölkelhetsz.

Apám megfejthetetlen bátorságát még mindég csodáltam, leginkább az ejtett bámulatba, hogy eddigi szerénységét teljesen levetkőzve úgy állt elém, mint aki soha nem ismerte a félelmet.

- Na látod, így kell ezt - büszkélkedett.

Szentül hittem, hogy engem dicsér, talán mert szimulálásból jól vizsgáztam, de gyorsan kiábrándított.

- Hamar inadba szállt a bátorságod. Mi lesz veled, ha katona leszel, akkor is elszédülsz?

Szavai inkább aggodalmát fejezték ki, mint rosszindulatát, valahogy mégis a hiúságomra, tapintott velük.

- Mi az, hogy inamba szállt a bátorság? Nem te mondtad, hogy beteg vagyok?

- Én? - nézett értetlenül, aztán vállat vonva hozzátette: - Lehet, különben mindegy, úgysem bántottak volna. Mától kezdve nagyobb becsületed lesz az előjáróság előtt, csak eztán rendesen viselkedj, nem jut mindég száz pengő a főjegyzőnek.

- Értem, szóval innen a nagy bátorság? - Intette, hogy igen.

- Bár, ha előbb tudom, sokkal kevesebből megúszhattuk volna. Egy úriemberrel lényegesen könnyebb szót érteni, mint a hozzánk hasonló csórával. Pedig úgy állt előtte az új őrsparancsnok, mint a feszület.

- A főjegyző úrnak jobban kell a pénz, mint a magunkfajtának.

- Van annak, fiam - nyugtatott jóindulattal. - Igazi úriember.

- Mégis elvette a koldustól a mankót.

- Na hallod, hát a Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen! Nem akartam vitatkozni, a százas így is, úgy is el volt vetve, és ha csupán mai termését számolom, már akkor is megérte.

- Tudod, mindég jó, ha az embernek van egy kis protekciója. - Elővette az új pakszust, nehogy azt higgyem, a levegőbe beszél.

- Majd ha kitanulsz, rájössz, hogy a pénz milyen szépen dalol.

Erre nem kellett külön felhívni a figyelmem, úgyis tudtam, az viszont homályos volt előttem, hogy Lócs miért futkos ki-be a pitvarból, mint a forrc[^]zött kutya. Füleltem, de az általános zsvajgáson kívül nem hallottam mást.

- Mi van? - vontam kérdőre, amikor ismét beugrott.

- Hívnak az emberek.

A Billaték udvarán csoportba verődve vitatkoztak az idősebbjei. Nem mindennapi téma lehetett, egyikük-másikuk a szokottnál hangosabban próbálta bizonygatni saját igazát.

Körülöttük karikában visongtak a gyerekek, felszabadulva az előbbi rémület alól, míg valamelyik felnőtt meg nem ugrasztotta őket. Ahogy odamentem, elcsitultak a viták. Az öreg Bankuli előre köszörülte a torkát, hogy élesebb, tisztább legyen a hangja.

- Iszen hát nem kívánom én ingyen. - Úgy tűnt, hogy az apámmal félbemaradt vita folytatódik.

- Egy kérvényt kellene írni a császárnak, azt mondják ezek - fordult hozzám Bankuli -, hogy agyonlövök Köszörúst.

- A császárnak? - kérdeztem, mint aki rosszul hall.

- A császárnak vagy a királynak, iszen az egy.

- Tudja a címét?

- A címét? - ráncolta a homlokát, erősen gondolkodva.

A vén Verge, hóna alatt egy cseréptál kifőtt mezítelen tésztával, közénk sappogott, míg a többi a császár címén töprengett, addig ő egy hatalmas adag szabógallért betörült az északi oldalra, megfenyegetett a rozsdás villával, amíg utat rágott a nyelvének, aztán vigyázzba kapva magát, mondta:

- Első Franc József Magyarország királya, Németország császára, kinek isten után pótolattal tartozunk.

Felragyogtak a szemek, még a Bankulié is, de aztán elszomorodva tisztázni kezdte feledékenységét.

- Régen voltam én katona, pedig a közösöknél szolgáltam.

- Régen bizony - zümmögték. Csak az öreg Verge hallgatott bajusza alatt elégedett mosollyal, ahogy villájára fűzte a cseréptál tartalmát.

- Az a pótolat - mondtam elégedetlenkedve -, amivel istennek és Franc Jóskának tartozunk, ha azt pótoltuk volna, akkor most nem lenne semmi baj, talán Köszörúst sem állítanák hadbíróság elé.

- Áz hiányzik a címből? - érdeklődött Bankuli ijedten.

- Bár a címből hiányozna - legyintettem -, de így negyedszázadonként egy évezred veszett el, és talán a pótolatra soha nem lesz lehetőség.

Haragosan összeráncolt szemekkel magyarázatot kértek.

- Igen - folytattam -, elmúlt két évtized, és itt csak annyi változott, hogy megöregedtetek úgy, mint a paszujleves. Nem akarok senkit elkéséríteni, de a ti császárotok több mint húsz éve halott.

Valami enyhe szomorúság csapott közénk, általában minden halálhír esetén így szokás, aztán megbocsátó mosollyal az arcukon bólogattak.

- Öreg volt már, de nem volt rossz ember, magát említse. Egyedül Bankuli maradt érzéketlen.

- Iszen - mondta - másikat csak tettek helyibe?

- Még eddig nem.

Az arcokról most tükröződött igazán meglepődés.

- Na látjátok - vetették egymás szemére -, hát csodálkozunk, hogy a csendőrök elvannak kanászkodva!

Sokáig nem akartak lecsillapodni a kedélyek, a végén mégiscsak be kellett érniük a kormányzó úr őfőméltóságával, akiről mindössze annyit tudtak, hogy jóval karácsony előtt van a nevenapja.

Bankuli bizalmát nem nyerte meg a koronázatlan nagyúr ismeretlen személye, csak az unokaöccse iránti aggodalma kényszerítette rá, hogy javaslatomra egy zugírászattal foglalkozó részeges ügyvédbojtárhoz forduljon.

Sajnos a nagyméltóságú kormányzó úrnak benyújtott kegyelmi kérelem nem járt eredménnyel, néhány hét múlva a debreceni haditörvényszék Köszörúst golyó általi halálra ítélte. A vén Bankuli gyalog megjárta Debrecent, a börtönparancsnokság kegyes jóvoltából egy röpke félórát együtt tölthetett öccsével a siralomházban, aztán batyuba kötve értéktelen kis holmiját, még napokat várt a nagytemetőben, hátha sikerül kilesni, hová temetik, de ehhez már nem volt szerencséje.

Köszörús halálával nem akárkit veszítettek el a cigányok. A teremtő mindenfajta emberi érzellemmel megáldotta, csupán a félelem hiányzott belőle. Utánozhatatlan bátorságára mindég keresték a legegyszerűbb kifejezést, ő azonban cselekményeivel bebizonyította, hogy bátorságának semmi köze elmeállapotához. Egyszerűen nem tudott együtt élni az éhezéssel, a nyomorral és a nincstelenséggel. Pedig ezek minden ősztől tavaszig ott ólálkodtak a telep putrijaiban, gyötörték, kínozták, aki csak élt és mozgott. Nem azért, mert úgy illik, hogy a halottról jót vagy semmit, de az ő nagy szívébe belefért egy falu éléskamrája. Válogatás nélkül feltárta minden füstölő, minden tyúkol reteszét, és ahogy futotta, ahogy a disznóvágások, baromfiszaporulatok megengedték, úgy juttatott belőlük az éhezőknek. A hosszú téli éjszakákat becsületesen végiglopta, tudta, hova mit és mennyit kell vinni, hogy az ordító éhséget el-csitítsa. Soha nem várt érte köszönetet, a mosolygó cigányarcok jelentették számára a legnagyobb boldogságot.

Azért szökött meg a katonaságtól, mert elment a nyár, magával vitte fonnyadt emlőit, továbbállt, mint talált gyerektől szoptatás után. Köszörús úgy érezte, ő a soros, neki kell segítenie a gyámoltalanokat, mert jön a farkas, a nagy, éhes, ordító farkas, amitől meg kell védenie a nyáját. Ki hitte volna, hogy éppen őt ragadja el?

A tél még messze volt, az őszt is csak a kora reggeli órákban mert mutatkozni, de az estékről érezni lehetett, hogy tarlóról fújnak a szelek.

Nem lehetett mit kezdeni a napokkal, tótlenek, megbízhatatlanok lettek, számításba kellett venni, hogy az időjárás egyik óráról a másikra megváltozhat. Aki tehetett, igyekezett felkészülni az idő szeszélyeire, előkerültek a vackok aljából az agyongyötört rongyos ujjasok.

Az idő azonban tréfás kedvében volt, napközben az ing is ránk melegedett, este meg a tüzek mellé nem kellett meleg ruhába öltözni. Mintha a teremtő jóságból még egy nyárral meg akarná toldani az évet. Hosszúra nyúlott az öregasszonyok nyara, helyenként az akácfák is virágzásnak indultak, és az elszáradt száraz avart friss, üde zöld fű verte föl.

Részben örültek a cigányok, részben szomorkodtak, az öregeket rossz sejtelmek kínozták, jóslataik szájról szájra szálltak. Úgy nyilatkoztak, hogy közel vagyunk ahhoz az időhöz, amikor az ember a kutyaival is szívesen cserélne életet, mert azé is drágább lesz.

Én magam nem tudtam semmilyen nyomósabb érvet felvetni a kétségbeesettek vigasztalására, nekik bizonyítékaik voltak, én pedig a csodákban hívők és a csodákban nem hívők határán álltam, vártam az időt, hogy bizonyítson. És ha a késett vagy eljönni nem is akaró tél azt a jövendőlt időt jelenti, „amikor a telet nem lehet megkülönböztetni a nyártól, a fák virágzanak, de gyümölcsöt nem hoznak, amikor ember emberéletre tör, és a lovak szügyig járnak a vérben”, akkor mit segít a vigasztalás ?

A nyárnak beillő őszi estéket a falusiak vidám lakodalmakkal, névestékkal nyútták, amikhez a cigányok szolgáltatották a zörejt. Sokszor valóban nem lehetett másként nevezni, hisz a kölcsönvett vagy hevenyében készített zeneszerszámokat nem minden esetben szakavatott művelőik nyekergették. Egy részüknek a kalapácson és az ócska, lyukas fazekakon kívül más ütős hangszerrel mindaddig nem volt dolga. De a bő termés és a korán befejezett őszi munkák vigadalomra gerjesztették az embereket. Úgy nézett ki, mintha a végítélet helyett egy csodálatosan jó világ venné kezdetét, és ha nem épp a legszakszerűbb munkáért, de mint jókedvcsinálók, a cigányok is megkapják a maguk részét.

A véneket azonban, akik már mindkét világtól távol estek, és csak hitükben, gondolataikban éltek, nem lehetett megtéveszteni.

- A kutya is akkor vész meg, amikor a legjobb módja van - mondták, és megfenyegették ujjukkal a hitetlenkedőt.

Voltak, akik hitték, mert a vének nem haszontalan emelték ujjokat intelemre, de nagy részük, fittyet hányva a baljóslatoknak, hasznosítani kívánta a rendkívüli időjárást. Így tett az öreg Simaj is.

Szent Mihály-nap után általában minden cigány elkótyavetyélte a gebéjét, és a szokás úgy diktálta, hogy csak Szent György-nap után vegyen másikat. Különben istálló nélkül télidőben lovat tartani nem volt jövedelmező, hacsak akkora nem volt a putri ajtaja, amelyiken egy ló is befért. De meg aztán nagyon bonyodalmas is volt a téli ló tartás, mert a csendőrségnek örök gyanakvásra adott okot. Igaz, nem alaptalanul.

Simaj, a jó haszon reményében, minden szokás ellenére kibontotta ujjasa béléséből a következő évre biztonságba helyezett pengőit, és a kínálkozó szerencsét kötőféken ragadta.

- Jó ló - csoportosultak köré, tréfálkozva, ahogy bevágtatott vele a telepre. A lószakértők viszont rosszallóan húzgálták az orrukat, egykettőre Simaj fejére olvasták a k? nca nyílt és rejtett hibáit.

- Kicsi pénzért vettem - védekezett.

- Rossz keh van benne - korholták. - Nincs olyan szer a világon, amitől eltegye. Ha tavasz volna, érne valamit, de ilyenkor ki vesz dögöt?

- Jó az idő - mondta. - Ezt a pár hónapot ellegelész, aztán tavasz lesz. Akkor pedig nagy pénzt ér.

Volt valami igazság Simaj szavaiban.

Az időjárásra valóban nem lehetett panasz. Ügy tűnt, hogy az iskolai tanrendet is valami előrelátó koponya kimondottan ehhez igazítva állította össze. Lényegesen több időt töltöttünk a szabadban, a napi óraszám egyharmadát testnevelésre fordítottuk.

Elképesztő gyorsasággal alakult az iskola olyan intézetté, ahol a legfőbb cél az igaz hazafiságra való nevelés lett.

Egyik napról a másikra megnőttek az étvágyak, eddig beérték egy halvány jónapot, most ordító szebbjövőt kívántak.

Mind ez ideig egy önképzőkör működött az iskolában, amit mindennek lehetett nevezni, csak irodalminak nem. Azt is néhány ripacskodó nyolcadikos tartotta hatalmában. A művészet oltáraként emlegették, jómagam nem tudtam közel férkőzni hozzá, a szabályok úgy írták elő, hogy csak beavatottak áldozhatnak rajta, s én egyébként sem éreztem semmilyen belső kényszert, ami csak egyszer is arra késztetett volna, hogy lemondjak miatta a korai vonatról.

Alig vártam, hogy elcsöngessék az utolsó, órát, percek múlva már a piactéri megállónál szorongattam a degeszre tömött táskát.

Ügy tettem, mintha a puszta véletlen műve lenne, mindég abba a vasúti kocsiba szálltam, ahol Vágó Ica ült. Eleinte igyekeztem magamról a szándékosság minden gyanúját elterelni, végigmentem a kocsin, mint akinek esze ágában sincs megállapodni, de az utolsó pillanatban fölfedeztem, hogy Ica mellett van egy üres ülőhely.

Valahányszor testközelbe kerültem a lánnyal, összeszűkült körülöttem a világ, gondolataim, amik órákkal vagy percekkel előtte önként jöttek, minden felszólítás nélkül magamra hagytak. Billegtem némán az ülésen, mint egy szögre dobott kalap.

Mindennap újabb és újabb szorongás fogott el, vajon lesz-e mellette ülőhely a zsúfolásig megtelt vicinálison? Önmagamnak tett szemrehányásoktól megszégyenülve fogadkoztam, nem ülök mellé többet. De meddig tartott? Abban a pillanatban, ahogy megpillantottam, már nem voltam ura saját akaratomnak.

”Egyszer valahogy sikerült áttörni a hallgatás sáncát. Ica kérdezett, én válaszoltam kurtán, zavarosan, előfordult, hogy a nem helyett igent mondtam, vagy éppen fordítva.

A lány úgy nyilatkozott, hogy szótlanságom ellenére nagyon muris vagyok, amiket mondok, kétségtelenül talpraesettek. Nem éreztem magam feldicsérve, a muris szó idegesített. A későbbi együtt utazások után annál több örömmel ajándékoztak meg, nagyon közel kerültünk egymáshoz. Cicus, mert már csak így hívtam, továbbra is fenntartotta magának azt a jogot, hogy ő kérdezzen. Kérdéseire mindég bőséges, kielégítő válaszokat is adott. Én csak bólogattam bölcsen, felszabadultan, minden elképzelhető tudtam róla, azt is, ha egyszer férjhez megy, kisfiút szeretne, barna hajút, ő maga szőke volt, nyugtalanul mozgó kék szemeit hosszú barna pillák árnyékolták be. Hosszú szőke haja hol copfban, hol simára fésülten derekáig lógott, át-átdobta a válla felett, arcomba csapta édeskés virágillatát. Soha nem volt annyi bátorságom, hogy megsimogassam. Gyáván, hallgatagon lapultam mellette akkor is, amikor ketten utaztunk egy kupéban. Ha olykor vállaihoz vagy a kegyes véletlen folytán melléhez értem, füstöltni éreztem magamon a ruhát, vérem vörösre izzította a bőröm.

A napi egyórás közös utazásból a találkozás és a búcsú percei voltak a legkedvesebbek. Ilyenkor minden alkalommal kezet fogtunk, tenyeremben feledte apró fehér kezét, az ő arcán is átsuhant egy halvány pír, aztán elcsevegte az aznap történeteket, vagy búcsút intett a vasúti töltésről.

Szánalmas éjszakákat éltem át, olyan érzésekbe hajszoltam magam, amiknek viszonzására, józan ésszel nem is gondolhattam.

Cicus nagyon kedves volt, de a búcsúpillanatokból azt éreztem, ha többé nem találkozánk, nem okozna az életében tragédiát. Más napokon meg-megcsillantak a szemei, mint aki aranypénzt lelt, de hosszabb vizsgálódás után egyhamar rájött, hogy csak réz. Vajon miért választott ez a lány engem barátjának, ha nap mint nap, szinte a csömörlésig, ugyanazok a csalódások érik?

Egy ideig hagytam magam sodortatni az árral, nem tiltakoztam érzéseim ellen. Mit veszíthetek? Álmodozni miért ne álmodozhatnám? Talán mert az ő jelenléte a vicinálison is mindenki részéről tiszteletet parancsol? Eleinte nem értettem, a kora délutáni vonat miért áll meg a Madarász-tanyánál. De nem lepett meg, amikor véletlenül tudomásomra jutott, hogy Vágó Ica doktor Vágó Zoltán és Béli megyeri-Madarász Hermína leánya. A környéken mindenki ismerte a két vagyonos családot, akiknek gyermekei szerencsés házasságukkal megduplázták földbirtokukat. Ha ez a tudat nem is lepett meg, de istenigazában elszomorított. Cicus nem sejtve a bennem pusztító vihart, mindennap lankadatlan kedvességgel üdvözölt.

A tények nem tudtak titkos vágyaimról lemondani, de egyre inkább tudomásul kellett vennem, hogy az ábrándokat csak önmagam csalására dédelgetem. Olyan volt ez, mint egy varázsálom, minden akaratom ellenére fogva tartott. Este, ha hazamentem, idegesen ledobáltam az iskolai holmit, aztán fél éjszakákat kint kóborogtam a gödrök között. Zavart az otthon szűkösége, petróleumfüstös zshivajgása. A sárga teliholdas, késő őszi esték csillogó tavakká varázsolták a vízzel telt vályog-gödröket, partjukról némán, mereven bámulták árnyékukat az elszáradt farkasfog- és bojtorjánibozótok. Képzetelemben tere bélyes szomorúfűzfákká nőttek, a mögöttük messze kimagasló villanyfényes kastélyból lágy zongorazene tört át a levéltelen ágak között, valamelyik nyitott ablak csipkefüggönye mögül Cicus szőke haja lebbent, mintha a hold sugarát húzná maga után. Bámultam a nagy semmit, hallgattam a vágyak komponálta csodálatos muzsikát, és akkora sóhajokat röpítettem az éjszakába, hogy magam is meglepődtem tőlük. Anyám aggódva ráncolta homlokát, valami el nem rejthető tünetből felismerte betegségem okát, megpróbált türelmet kényszeríteni magára, mint aki tudja, hogy egyetlen gyógyszer az idő, ami hosszabb-rövidebb távon biztos gyógyulást hoz. Adódtak percek, amikor belém bújott az ördög, és a maga szemtelen módján vitatni kezdte állapotomat. Mindig olyankor jött, amikor magasra szárnyalva már-már a képzelet határát is átröpültem. Hideg leheletével visszakényszerített a való világba, hol rohadt és búzlott minden.

- Cigány vagy! - mondta olyan természetes hangon, mintha nem ő mondaná, hanem én magam ismerném el.

- Nem lehet két világ között élni, Valamelyikkel szakítani kell!

Reggel fáradtan, zúgó fejjel ébredtem.

- Beteg vagy? - faggatott anyám.

Eredménytelen tiltakozásomra apám is kizökönt közömbösségéből, a saját tapasztalatai alapján védelmemre kelt.

- Asszonybaja van. Ismerem az ilyen dolgokat, én abban a korban füzérre szedtem a nőket. Amelyik jött, vittem, amelyik nem, az maradt. Volt az isten ménesében elég. A fene sem búszult egy után sem.

Jól jött a korai búcsúzás, valahogy már nem rajongtam apám példás történeteért, pedig milyen egyszerűen és a világ legtermészetesebb hangján beszélt róluk. Szavaiból következtetve, magasztos emberi érzéseit nem rejtette véka alá; a szerélemnek nemcsak az összetartozás a célja, hanem a szaporodás is. Márpedig ahhoz nem elég ábrándozni.

- Látod? - mutatott ránk. - Tik sem ábrándokból lettetek. Fogd meg a kezét, és hozd haza. Ne nézd, hogy koldus vagy dúsgazdag, mindenki megnősül, mindenki férjhez megy, ez a világ rendje.

Volt időm gondolkodni a világ rendjén, amíg zötyögött a vonat.

Egy pillanatig nem ringathattam magam abban a hitben, hogy sikerül elrejtennem szerelmes gondolataimat. Eltitkolt érzelmemet ezek szerint csak a vak nem látja, meg Cicus.

Vorzával nem kínoztak ilyen gondolatok, egymásba zuhantunk forrón, lihegve, aztán elégtünk, füstjét, hamuját elhordta a szél.

Csakhowy én most nem erre vágyom. A Cicus közelsége más. Megbénít, szótlanná, együgyűvé tesz, az érzések, gondolatok felhalmozódnak, és nem tudok másra gondolni, csak arra, hogy megszabaduljak tőlük. Ezért menekülök a képzelet világába, s gyönyörködöm rögtönzött játékaiban. Hónapok óta utazunk együtt, Cicus fenntart maga mellett egy helyet, messziről integet a vonatablakból, olykor megfogom a kezét, és ez minden. Beteges játék. Nap mint nap vallomásra készülök, de egy biztató kézszerítást nem merek megkockáztatni.

Mosolyognom kellett apám javaslatán: fogjam meg a kezét, és vigyem haza, mert ez a világ rendje. Melyik világnak?

Sóhajtva lekecmeregtem a vonatról. Csürhe módra előzönlöttük a piacteret, a vonaton elkezdett viták itt hágtak a létra legfelső fokára, kis csoportokba verődve, rögtönzött diákbiottság döntött, kinek van igaza. Előfordult annak idején, hogy egy tagadó vagy igenlő fejbólintásra engem is felszólítottak, de mostanában egyáltalán nem volt rá példa, mint akitől visszavonták a becsületrendet.

Szó nélkül átvágtam a téren, Juhász bácsi trafikja alkalmat adott elkerülni Altmannék kapuját, amibe reggelenként minden diáknak illett legalább egyszer belerúgni. A vaskapu hangját égzengéshez hasonló dübörgéssel verték vissza a teret körülfogó ódon épületek. Rideg szürkeséggel sorakoztak egymás mellett, külsejükről évszázados adószedő hivatalok mogorva csendje áradt. A bíróság és a városháza közvetlen szomszédságában álmos semmittevással kuporgott a vén református templom, farral a piactér felé, málladozó vakolata alól arcpirító szégyenfoltokként vöröslöttek a hitelbe és haszontalanul elmormogott miatyánkok. Időnként belerikoltott a kis város csendjébe, türelmet, reménységet hirdetett, aztán bóbiskolt keményre főzött tojásain, mint a kotló. Az idő változását az is mutatta, hogy máskor megrakták a kapudöngetőket, mint a kétfenekű

dobot, most a csendőrlaktanya balkonjáról csak lemosolygott a csendőr úr, élvezve a késő reggeli szerenádót. Ahogy a szétnyíló zsalugáterek közül felhangzottak a tetszést nyilvánító tapsok, ő is összecsapkodta tenyerét. A diákébresztő belopta magát a főtéren lakók szívébe, korai randalírozásukban az ébredő magyar fiatalság hazafias cselekményét látták. Amióta meg hűvösebbre fordult az idő, a diákság gátlástalanul űzhette kegyetlen játékát, nem kellett tartania a korán munkába járó parasztok mogorva tekintetétől, akik még sűrűn meglátogatták Altmannékat, mert hitelt csak a zsidó adott. Az iskolában az önképzőkörökön ropogós katonai masírozókra trágár, zsidógúnyoló dalokat szövegeztek, és a Turóczi-kórus rettegésben tartotta a helyi zsidóságot. Érezni lehetett, hogy valahonnan fúj a szél. A hajdan elvetett kis magocskákból kegyetlenül rossz tréfa nőtt ki. Úgy látszik, ez is a sors játéka, mint ahogy a diákok sem véletlenül ülnek egymás mellett. Altmann Miklóssal évekig közösen béreltük a hátsó padot, valóban jól megfértünk, ha a gyengébb tanulókat azzal riasztották volna, hogy közénk ültetik, állítom, rövid időn belül magas tanulmányi átlagot ér el az osztály. Miklós hiába tanult, és tudott annyit, örökös ásítozásával, rendíthetetlen szótlanságával és más rossz tulajdonságaival fokról fokra eljátszotta a tekintélyét. Kibírhatatlan fokhagymaszagával távol tartott magától tanárt, diákot. Gyógyíthatatlan betegségei között a késés mutatkozott a legsúlyosabbnak. Alig egyhajításnyira lakott az iskolától, de fél órát nap mint nap késett, s ezen a legszigorúbb figyelmeztetésekre sem tudott változtatni. Volt eset, hogy az iskolaszolga, borralaló reményében, felzörgette az alvó családot. Haj, de Altmannéknál minden fillérnek értéke volt, és ha csak egyszer is megfeledeztek az illendőségről, a vén pedellus a továbbiakban messze elkerülte a lakásukat, nem akarta rontani saját üzletét. Végül az egyik osztályfőnöki órán megoldódott Miklós ébresztésének gondja. Az ott született döntés értelmében a korai vonattal érkező diákok ezután reggelenként megzörgették Altmannék kapuját, amit a papa hálósapkás feje minden esetben köszönő bólogatással jutalmazott. Ez összehasonlíthatatlanul olcsóbb volt, mint amikor a vén pedellus ébresztette őket, csak hogy semmi sem tart örökké, és egyszer mindenért fizetni kell. Alig telt el egy hónap, a hosszú zsidógyereket kiebrudalták az iskolából. Hirtelen minden hibáját felrótták: hajlott hátú, szótlán, lusta, örökké álmos, későn járó, fokhagymaszagú, nem tudja a mellét kidüldesztetni, és még sok mindent, ami ütközött az iskola szigorított rendszabályaival. Az ország összes középiskolájából kizárták. Kitűnő tanulmányi eredménye szinte szóba sem került. Pedig hibái nagy részének az volt az oka, hogy neki ezt az elért jó tanulmányi eredményét mindenáron meg kellett tartania. Amíg másoknak elég volt katonásan összeütni a bokáit, és valamit beszélni az anyagról, addig a zsidógyerekek szó szerint fújnia kellett, mint a miatyánkot. Így aztán pihenésre, alvásra a szükségesnél kevesebb ideje jutott. Mindenki tudta, hogy Miklós állandó fáradtságának nem a lustasága az oka, hanem a szorgalma. És mégsem szerette senki. Ha pedig az embert nem tisztelik, cselekedetei sem örvendenek tetszésnek. Az utóbbi időben már nyilvánosan gúnyolták, köpködték, tettelesen bántalmazták, az iskola megvonta tőle kegyes védelmét, szinte mindenki prédája lett. Mégis elállt a lélegzet, amikor az igazgató felolvasta a tantestület határozatát. Miklós megbotránkoztató közömbösségét csak később értettük meg, amikor minden zsidót kisöpörtek az iskolából, akár görbe volt a háta, akár nem. A református gimnáziumot teljesen zsidótalanították. Mindegyik tanulónak és tanárnak hivatalosan igazolnia kellett, hogy családfájának apai és anyai ága keresztény törzsről fa kad. Nekem zsidómentes származásom bizonyítása kivételesen nem okozott problémát, annak ellenére, hogy a helyi hatóság apámon és anyámon kívül egyetlenegy ősről sem tudott semmit.

De ez is elég volt annak igazolására, hogy az ükelődeim is cigányok lehettek. Csak Garabuczi tanár úr csóválta a fejét szomorúan, éreztetve, hogy biztosabb lehetne a helyzetem, ha szegről-végről egy magyar elődöt is fel tudnék mutatni. Aggodalma nem bizonyult alaptalannak. A tízórás szünetben élém állt Tarhosy Elemér, a helyi nagyságok egyikének talpig úri csemetéje.

- Ma nem mész el, kisbarátom - közölte lekezelő hangon. - A nagyméltóságú kormányzó úr névnapjának előestéjén ünnepséget tartunk. A tornatermet át kell rendezni! Fogjál magad mellé néhány markosabb legényt, aztán szegődjete az iskolaszolga mellé, és úgy igyekezzetek, hogy a terem méltó legyen az ünneplők fogadására! Különben te is érdekelve vagy az ünnepségen - tette hozzá enyhébben.

Egy pillanatig gondolkodtam, majd beleegyező fejbólogatásokkal úgy tettem, mint aki tudomásul vette. Ugyan miért lennék érdekelve? Nem vagyok szakköri tag. Mindenesetre ez a közlés fölkelte az érdeklődésemet. Tizenegy órakor Tarhosy ismét élém lépett.

- Te, kiskomám, ugorjatok át a Leventeotthonba. Van ott két dobogó, hozzátok át, a dirivel minden el van intézve.

Három kisdíákot odaugrasztott hozzám. Örömtől sugárzó arccal egymásra mosolyogtak. - Megúsztuk - mondták. Gondolom, valami kínos feleléstől menekültek meg, de amikor átmentünk a Leventeotthonba, a két színpadnak beillő olajos dobogó láttán elment a jókedvük. Már félúton szidták Tarhosyt, a sánta járásbíró fiát, akinek több szava van az iskolában, mint a tanároknak, pedig csak szakkörvezető meg a Leventeházban szorgoskodik. Bezzeg neki azt is lehet, könnyen hozzájutott a különengedélyhez. Léptenyomon kényszerpihenőket rendeztünk.

- Pontosan engem szúrt ki erre a tróger munkára - békétlenkedett az egyik, kereskedősegédhez hasonló, kis növésű legényke.

- Ugyan - vitáztak vele a többiek -, azt hiszed, minket nem éppen úgy utál? Soha nem fogja elfelejteni, hogy az alsósok leszavazták.

- Na és, mit értünk vele? - háborgott amaz. - Csak ő lett a vezető.

Véget ért a tanítás, mire átcibáltuk az egyik dobogót. A kis nebulók nyakig olajosan, mellükön lógó nyelvvel elnyúltak a tornaterem ugrószőnyegén, A boltoslegényforma fiú horpaszát tapogatva kisántikált a teremből, valami fontosabb dolga akadhatott. A másik kettő az elveszett gyerek keresésére indult, túvé tették a tantermeket, majd letörten és eredménytelenül ballagtak vissza. Osztálytársuk eltűnt, és magával vitte a táskáját, télikabátját. Ez nekik is annyira kedvüket szegte, hogy már azzal sem törődtek, mi lesz a másik dobogóval, és követve társuk nem éppen dicséretre méltó példáját, magamra hagytak. Ígérték ugyan, hogy ebéd után visszajönnek, de elkeseredésükből ítélve kétségbe vontam szavahihetőségüket. Ahogy kiléptek a kapun, már maguk sem hittek benne.

Istenemre, én is meglógok, ha a vonatom közben el nem megy, hiszen ezt a kétségbeejtő rendetlenséget, úgy éreztem, nem a kormányzó úr őnagyméltósága, hanem Szent István király névünnepeig sem lehet megszüntetni. Egy év óta az iskola minden kacsáját a tornateremben gyűjtötték össze. Nem is emlékszem, mikor tornáztunk itt utoljára.

Keserű gondolatokkal méregettem a terem förtelmes rendetlenségét, öles pókhálók pattanásig feszülő húrjain ujnyi vastag porréteg ringatózott, ellepve minden szöveget,

szögletet, bordásfalat, korlátokat és gyűrűs köteleket. Az egymás tetejére halmozott, muzeális értékű padmaradványok imádsággal erősített gúlája egy hangos káromkodásra maga alá temetett volna mindent, mint az istenítéletnek szánt lavina. A tornaszerek egymásra vetett buckái közül a svédsekreények emelkedtek ki felismerhetően, azok is azért, mert a terem végén álltak. Mindig azt hittem, a káoszteremtés az istenek specialitása, úgy látszik, tévedtem, az őskáoszt is az iskolaszolgák teremthették, mert ehhez mérve minden más csupán apró rendetlenség.

Úgy látszik, csak gondolni kellett Károly bácsira, máris megjelent nikotintól sárgás ősz bajusza alatt örökké izzó nádszipkájával. Pedellusi kabátja elején még frissen, üdén csillogott a délben elfogyasztott paprikáskrumpli nyoma. A három deci fröccs, amiért minden délben kész volt egy kerülőt tenni, kipirította szapultvászon színű arcát. Egyesek azt híresztelték, hogy útkaparó korában egy autókereket talált, tele ötpengősökkel, de beszolgáltatva a hatóságnak. Cserébe a nagy tisztességért a pedellusi állással jutalmazta a főszolgabíró úr. A kerék állítólag az ő kocsijáról esett le, ennek a valószínűségét azonban mindenki kétségbe vonta. Tény, hogy károsult azonban mind a mai napig nem jelentkezett. Sok urat kísértésbe ejtett a tengernyi pénz, busás összegeket kínáltak Károly bácsinak, aki mindent megígért, de a tárgyaláson úgy viselkedett, mint aki semmiről semmit nem tud, sőt azt is letagadta, hogy az illető urat valaha is látta volna. Később egyetlen ügyvéd nem akadt a megyében, aki ezzel a keresettel bíróság elé lépjen, még akkor sem, ha valóban az igazi károsult jelentkezett. Károly bácsi későn szánva-bánva baklövését, a munkájában keresett karpótlást, azaz, amit csak lehetett, rendre elhanyagolt, tessék-lássék volt jelen az iskolában, az állása mégis legalább olyan biztos volt, mint a főszolgabíró úré.

Ezért próbálta Tarhosy rám hárítani a tornaterem kiganézását. Elfutott a méreg, ahogy Károly bácsi elégedetlen pillantásokkal végigmért.

- Na, itt aztán nem nagyon lesz ünnepség ha így halad a munka.

Először hallgattam, korát, ősz haját tisztelve lenyeltem indulatomat. Percek múltán azonban torkig zabáltam magam a szemtelenségeivel, és a kora iránti tiszteletet valami kiengesztelhetetlen bosszúvágy váltotta fel. Még nem tudtam, hogy szerzek érvényt megváltozott érzésemnek, mindenesetre lestem az alkalmat, hogy bosszúeskümhöz méltó elégtételt szerezhsek.

- A másokra mán nem fvtotta az idődből? - bökött a vén pedellus a dobogó felé.

Az iskola szabályai szerint minden tanulónak kijárt a fiatalúr megszólítás. Károly bácsi velem szemben akkor alkalmazta, ha megtévedt. Hátam mögött csak cigányfattyúnak nevezett.

- Nem bírtam el egyszerre - válaszoltam az előbbi kérdésre.

Összeráncolta homlokát, gyanúsan végigmért, majd fintorogva megmozgatta a bajuszát.

- Ha más lennél, csodálkoznék rajta, de a te fajtádbelítől nem lehet többet várni.

Fitymálta a fajtámat. Na jó, gondoltam, most berántalak a csőbe.

- Nem hozná át Károly bácsi a másikat? - kérleltem ártatlan hangon.

- Hát ha valami áldomás is lesz mellé, akkor lehet róla szó.

- Két nagyfröccs - csörgettem a pénzt.

- No, ha úgy gondolja a fiatalúr - váltott tisztességesebb hangra -, áthozhatom maga helyett.

Ez kellett nekem, majd beszélj te tisztességesebben is.

- Kutya legyen, aki megbánja - nyújtottam kezét. Gyorsan túltettük magunkat az egyezkedés formáságain. Károly bácsi elment a másik dobogóért. Mindenre gondoltam, de arra nem, hogy elhozza. A kisöreg csak takarítani járt a gimnáziumba, mégis volt annyi esze, hogy a dobogót egy kézikocsival kényelmesen áthúzatta a Leventeotthon gondnokával. Nem sikerült a bosszúm, de ravaszságát elismeréssel nyugtáztam. A csatasorba állított gondnok, ahogy megkapta a maga részét, eltűnt, nehogy még valami más dologba is beavassuk, mert abból aztán akadt bőven. Éppen ezért Károly bácsi lemondott a nagyfröccs azonnali elfogyasztásáról, nyomban neki akartunk esni a munkának, mint a bolond tehén a fiának, csak azt nem tudtuk, hol kezdjük. Megnövekedett tekintélyemmel sikerült rábeszélni, hogy mindenekelőtt jó lesz megszabadulni a pókhálóktól, legalább könnyebben rátalálunk a munka sorjára. Aztán már csak el kell hordani valahová ezt a sok istenveite kacatot.

- Elhordani? - meregette apró, vizenyős szemeit. - Ma délután lesz az ünnepély, fiatalúr, nem jövőre.

- Erre én is gondoltam - próbáltam mentegetőzni -, de a termet ki kell ganézni, különben hova tesszük az ünneplő közönséget?

- A rossz nehézségbe. Azt gondolja, hogy annak a néhány vén kurvának olyan nagy pompát csapunk?

- De Károly bácsi, a kormányzó úr őfőméltóságának névestéjét ünnepeljük, nem a vén izékét.

- Ugyan, fiatalúr - ingatta a fejét rosszallóan. - Ürügy dolgából nem kell nekünk a szomszédba menni.

Egyetlen szavát sem értettem, néztem, mint akinek elment a jódolga.

- Majd eljön két-három meddő tehén a Jótékonysági Egyletből. Amit egész évben összekoldultak erre a célra, az előbb alaposan megvámolt sok ócskasággal megörvendeztetik a rászoruló diákokat. Az meg legyen hálás, hogy a nagyméltóságú kormányzó urat Miklósnak keresztelték. Így volt ez még, kérem szépen, minden évben, miért lenne most másként?

Nem tudtam az öreg szavára mást mondani, mint amit Tarhosi közölt velem.

- Ah, Tarhosi - legyintett -, hetenként kétszer is rendez „méltó ünnepeket”, és mindig azt szeretné, ha a plafonig érne a dobogó.

Károly bácsi nagyon zavarosan beszélt, mégis valami elszomorító érzés kerített hatalmába. Hát ezért szalasztottam el a délutánt? Reggel úgy határoztam, ma mindent elmondok Cicusnak. Hát ezt Tarhosi lelőtte.

- Miben lehetek én érdekelve ezen az ünnepeken? - faggattam tovább.

- Mondtam már - vesztette el a türelmét. - Megajándékozza valamivel a kegyes

Mikulás, és az ajándékcsomagot Tarhosy Elizabet nagyságos kisasszony személyesen adja át. Még egy puszit is kapnak mellé.

- Ez a hölgy Tarhosynak rokona?

- Apai nagynénje. Azért hízeleg a vénkisasszonynak, mert tőle jön majd az örökség. Lesz Elemér úrfinak mit aprítani a tejbe, ha Elza kisasszonyt elviszi az ördög, bár addig még sok „méltó ünnepségben” lesz része.

Károly bácsi szavaiból érezni lehetett, hogy nem nagy tisztelettel adózik az úrhölgynek, még kevésbé azoknak a helyi nagyságoknak, akiknek éppen a védelmük alatt áll.

- Mind gazember - mondta -, lehúzzák az emberről a bőrt, és megkövetelik, hogy még hálásak is legyünk érte. Legyen hálás a nyú, az dúrja meg őket élőkorukban.

Sóhajtott, majd legyintett is hozzá.

- Nem baj. Hadd éljék világukat.

Nagyon meglepett a vénember gyűlölködése, úgy láttam, hogy a szépelkedő padlásos világban sincs minden olyan rendjén, mint ahogyan az a putrik közül látszik.

Károly bácsi elgondolkodva vakargatta a fenekét, nem volt kedve megbizgatni semmit, olyan jól megfekszi minden a maga helyét, márpedig ha egy darabot megmozdít, beleremeg az egész szeméttel. Türelmesen vártam egy svédsezekrény tetején kuporogva, majd kifundál valamit, de bizony ő nem talált ki semmit. Mellém ült, belesodort egy cigarettát a nádszipkába, aztán méregette tovább a lehetőségeket. Valahová én is elkalandoztam, a nagy cserépkályha duruzsolása hozzásegített, hogy a gyorsan beálló félhomályban megtaláljam kedvenc gondolataimat. Hallgattunk, amíg az egerek futkározása vissza nem vezetett bennünket a valósághoz.

- Itt is elkelne egy macska - mondtam rekedten.

- El bizony, de az is, ha csinálnánk valamit. Jó lenne megmozgatni azt a nagy tudományt, fiatalúr - próbálta rám hárítani a kezdeményezést.

- Mondtam már, hogy előbb pókhálózzunk, legalább nem akadnak rá a pulykatollak.

- Pókhálózzon a rossz nehézség! Azt gondolja, zerge csinált engem? - Nagy lendülettel felkattintotta a villanykapcsolót, aztán a bordásfalra mutatott.

- Oda toljuk a dobogókat, a két szélére egy-egy zászlót, közé akasztjuk a nagyméltóságú urat, és kalap. Kell ennél méltóbb ünnepélyesség? - húzta ki magát, mint aki megoldotta a rejtélyes csomót.

- Maga tudja - hagytam rá.

- Hát ki más - lihegte, ahogy bekapaszkodtunk a dobogóba. - Hóóó-rukk, hóóó-rukk. - Nyomtuk, mint süket az ajtót. Károly bácsi szöges bakancsa meg tudott kapaszkodni a koszos parkettán, de én lépten-nyomon térdre hulltam, daráltam magamban az ördög imádságát, amíg őkelme szusszanót nem vezényelt.

- Hogy az isten haragjában bírta el egyedül ezt a nyüves dobogót? - tudakolta lihegve Károly bácsi.

- Sehogy - fakadtam ki haragosan -, négyen cibáltuk ide. Ügy tett, mint aki mindjárt

nekem ugrik, ráncos homloka alól átdöfött tekintetével, majd hirtelen hangos nevetésben tört ki.

- A fene essen abba a vén bolond fejembe - bosszankodott. - Azon kívül, amit a fiatalúr adott, még két fröccsöt fizettem annak a gazembernek, csak hogy szégyenben ne maradjak.

- Na hát akkor gyerünk, öt kisfröccs! - Gyerünk, két nagyfröccs ! - biztatgattuk magunkat.

A piactér tulsó vége felől már zengett a harcra buzdító szittyá dal, zászlókat lengetve maroknyi diákcsoport közeledett.

- Hová jönnek még? Azt hiszik ezek, hogy zerge hágtá a mianyánkat? - Káromkodva, egy kibontott zászlóval hosszába-szélitibe végigverte a pókhálós bordásfalat.

- Hogy az ördög vinné el őket a Mikulásukkal együtt -krárogott a talpig érő porfüggöny mögöl. - Majd lesz ez még szaros is, mint Ferenc Jóska.

- Maga dobozi?

- Talán baj ? - engedte le a porverő lobogót.

- Miért lenne baj? Azért kérdem, mert ott emlegetik mindig a szaros Ferenc Jóskát.

- Tudja, miért?

- Nem - ráztam a fejem tagadóan.

- Hüm. - Felderült az arca, középső ujjával fricskázni kezdte kabátja hajtókájáról a port. - Annak története van. Másson fel a létrára - kérlelt -, maga fiatalabb.

Sokáig turkált a falnak támaszkodó csámpás szekrény alján, amíg a lomok közül előkotorta a kormányzó úr sárgás, füstös arcképét. Kabátja aljával megtörülgette, ráköpött, elkente az ujjával, türelmesen várt, amíg feloldódnak a rátapadt légyiszkek, majd kényelmesen az ablakhoz sétált, nézte a diákok fáklyás körmenetét, aztán megnyugodva ismét megtörülgette a képet.

- Hallott maga valamit a vörösökröl? - ballagott közelebb hozzám.

- Hogyne. Azok voltak a császár híres vörös ördögei.

- A csodát a császár ördögei - intett, hogy hajoljak lejjebb. - A komenistákról - súgta a fülembé. Látta, hogy gondolkodom, leintett.

- Na, mindegy - folytatta hangosabban. - Amikor a háborúnak vége lett, Dobozon ezek vették át a hatalmat. Először elzavarták a főjegyzőt, aki ellopta az összes hadisegélyt, aztán az Almássy-féle uradalmakat nekiadták a cselédeknek. A hazajött frontkatonák nem rakták le a katonai mundért, hanem a sapkájuk mellé piros szalagokat tűzve, puskás őriséget adtak, mondván, hogy most már vége a régi úri világnak. Hát a parasztok egy része örült, a másik része nem. Ami igaz, az igaz, a módosabbak nem szívesen látták, hogy a komenisták feltámadtak, még mindég a császárért rajongtak.

Károly bácsi szavaiból keveset értettem, de azért bölcsen bólogattam, ahogy a beszéd menete megkívánta.

- No csak, elég az hozzá - folytatta -, hogy a szegényebbjei egyre inkább beleszoktak ebbe a helyzetbe, aztán aki a császárral ijesztgette őket, ha a kezük ügyébe került, megtárgálták, így történt, hogy valamelyik huncutulku a császár őkegyelmessége képét kiakasztotta a budi ajtajára. Sokan megbotránkoztak miatta, de a fiatalok, akik a boldog békevilágból nem láttak egy szárnyaszegett vadgalambot sem, kaptak a törlesztés lehetőségén. Mert bizony öt esztendő lakodalomból is sok lenne, nemhogy háborúból. Röviddel ez után a megbotránkoztató cselekedet után a falu árnyékszékeinek nagy részét a császár fenséges arcképe díszítette.

A vén pedellus elhallgatott, rögös orrán szemmel láthatóan elhalványodtak a nemrég még frissen viruló borvirágok, kezembe nyomta az eddig szórakozottan törülgetett kormányzó arcképét, elsétált az ablakig, valamit intett a nótázok felé, majd visszajött, rákönyökölt a kétágú létrára. Hallgattunk mindketten, én kerestem a szavak értelmét, ő meg a cigarettáját. Mindenesetre az elmondottak elég alapot adtak, hogy egy kis fantáziával kibővítve megértsem a császár őfelsége ragadványnevet.

- No hát ezt hová akasszuk? - lógattam Károly bácsi orra elé a nemrég kezembe nyomott képet. Nézte elgondolkodva, mint aki azon töpreng, hol látta ezt az urat, majd rámutatott bütykös ujjával, és folytatta az elbeszélését.

- Őkegyelmességéék behozták a románokat. A vörösöket sorra lelőtték, visszavették a földeket, újra beütött az úri világ, de a császár arcképe maradt a klozettaajtókon.

- A románok úgy fogták fel a felségsértést, mint egy szép magyar szokást. Hogyan is gondolhatták volna másképp, mikor nagy részük csak itt találkozott először árnyékszékekkel? Ha lehet mondani, jó szolgálatot is tettek nekik ezek a képek, legalább messziről felismerték, hol végezhetik el a dolgukat.

- Soha olyan módjuk nem volt puliszkában, mint nálunk -komolyodott el -, örökké a nadrágszíjukon tartották kezüket, és a szarosat keresték. Akik tehették, felékesített budival várták nem kívánatos vendégeiket, nehogy szó érje a házat. Az elkergetett és visszatért főjegyző, akinek tajtékzó dühét nem lehetett kiengesztelni, és sorra botoztatta a falut, amikor a sors úgy hozta, hogy a román parancsnokság tiszt urai nála ütötték fel szállásukat, igyekezett kitenni magáért, és nemcsak szobáit díszítette föl plafonig érő ágyneműkkel, cifra csecsebecsékkel, hanem arról sem feledkezett meg, hogy a románok által tisztelt császári és királyi felség arcképét a jó szembetűnő helyre kifüggesse. Nem biztos, hogy a bűnnek mindég bot a büntetése, de most valahogy nem válogatott a sors. Ahogy a tiszt urak beköltöztek, és megpillantották a budi ajtaján a császár arcmását, hirtelen dührohammal lekapták lábáról a főjegyzőt, mint akit herélni akarnak, de mielőtt a tisztiszolgákkal kimérették rá a duozecsecsincset^s, beleverték az orrát őfelsége arcképébe.

Alábbhagyott szorgalmunkkal tessék-lássék módon újra nekiláttunk a munkának, buzgalmunkat nehezen lehetett volna dicsérettel jutalmazni, de felraktuk a felraknivalókat, nagyjából összekotortuk a szemetet, a kormányzó úr arcképe fölé odabiggyesztettem a magyar szent korona rajzát, aztán, ahogy felözönlötték az ünneplő diákok, be kellett fejeznünk az előkészületeket. Szerencsére a nagy tisztelettel várt úri vendégeink még nem érkeztek meg, így némi utósimításokra is adódott lehetőség. Károly bácsi hamar megunt a zsidongó diákok haneúrozását, gyorsan feljebb költözött egy emelettel. Az ünnepi hangulat szinte a tetőfokára lépett. Tarhosi teljes díszkíséretével megjelent a tornaterem

ajtájában, valaki hangos „vigyázz” vezényelt, az elcsendesült diákok utat nyitottak a dobogó felé, majd agyvelőt rázó „hurrá”-val üdvözölték. A feszes vigyázzba merevedett tanulók között úgy álltam, mint egy rakás szerencsétlenség, egyik lábamról a másikra támaszkodva, halvány sejtelmem nem volt, kinek szól ez a nagy tisztesség, és ilyenkor mit kell tenni. Mindössze annyit sikerült megállapítanom, hogy Tarho'synak elkékül a feje, tekintetével rám tapad, és lassú, kimért lépésekkel felém közeledik. Átvillant

agyamon a gondolat, hogy a többihez hasonlóan vigyázzba kapom magam, kérdéseire kemény, határozott válaszokkal felelek, vagy jelentem, hogy a rám bízott feladatot maradéktalanul végrehajtottam. Mint ahogyan arra apám oly sokszor oktatott. Már kisiskolás koromban azt rágta a számba, hogy az előljárót megillető tisztelet kötelező, ha tetszik, ha nem, mert a katona mindig katona lesz, és a parancsot végre kell hajtani akkor is, ha a front kellős közepén elküldenek mókust fogni. Ő elment mókust fogni, és most dicsekszik, mert még mindig bőre alatt bujkál az egyik golyó, amit az ellenségtől kapott jutalmul.

Tarhosi megállt előttem, keményen végigmért. Fekete Bocskai-sapkáján megraggyantak az aranyos paszományok, nyilván azok utaltak előljárói címére, mint a leventecímer mögött berzenkedő sastoll. Már-már úgy éreztem, megmerevednek izmaim, vigyázzba vágom magam, és valamit jelentek, keményen, katonásan, amikor Tarhosi rám reccsent:

- Mi ez? - vont kérdőre. - Disznóólban tartunk ünnepélyt vitéz nagybányai Horthy Miklós őfőméltóságos kormányzó úr tiszteletére? - Kérdése után olyan éles lett a csend, hogy szinte belemetszett az ember torkába.

- Miért lenne ez disznóól? Ha jól tudom, tornaterem, nem? Különben te jelölted ki az ünnepséghez - igyekeztem megtörni a kínos csendet.

- Én - sziszegte a fogai közül. - De téged is! Olyan rendet kértem, ami méltó a nagy név megünnepléséhez, nem pedig egy Ganédombot.

- Azt gondolod - utánoztam a vén pedellus szavait -, zerge hágta az én anyámat?

- Pofa be! - ordította. - Egyébként, ha veled beszélek, kiskomám - sziszegett újra -, akkor húzd ki magadon a rongyot úgy, hogy sivalkodjanak alatta a tetvek, különben az utcáról szedik össze nélküled.

Leckéztetése közben Tarhosi előkelő mozdulatokkal ütögette az orrom, óva a papírtekercs épségét, amire nyilván ünnepi beszédét írta.

- Ez a hála, kiskomám - dorgált atyai szigorral. - És mi még téged akartunk megmenteni a haza számára, gondolván, hogy nagyobb tiszteletet tanúsítasz iránta, mint a szélnek eresztett rohadt zsidónépség. Hát legyen dolga veled a tantestületnek, legalább a hazaárulók ott is megkapják, amit érdemelnek. Most pedig elhordod az irhát, amíg a gatyád fenekét ki nem köpöd.

Halk mozgolódás támadt a teremben, az előbb kettévált diákcsoport hosszú sorai közelebb léptek egymáshoz. A jól megszervezett hadmozdulat tisztán, világosan megmutatta szándékukat. Hosszadalmasabb vitára vagy könyörgésre semmi lehetőség nem kínálkozott, azt hiszem, nem is vált volna előnyömre. Diáktársaim úgy szorongatták a leégett fáklyarudakat, hogy majd kettéroppant a kezükben. Hazudnám, ha azzal

dicsekednék, hogy valami vidám fütyülős hangulatom támadt. Dolgozott az agyam, mint még soha; És illik, nem illik, be kell vallanom: egyetlen zabszemet nem lehetett volna elrejteni azon a bizonyos helyen. Most aztán hogyan tovább? - tettem fel magamnak a kérdést. Se ajtó, se ablak nem kínál egéruat, márpedig ennyi bot közül a cipőm sem kerül ki épen. A feszült másodpercek kövér izzadsággyöngyökkel ékesítették fel az arcom, csípős kis patakokban belefurakodtak ajkam szögletébe, mint aki most kóstolja először az étetet, sósnak, keserűnek éreztem.

- Talán nem értetted, mit mondtam? - kérdezte fogvicsorgatva, és a papírtekercset ismét az orrom felé emelte. Apró piros karikák tódultak a szemem elé, és ebben a pillanatban megszűntem gondolkodni, a vak indulat kerített hatalmába. Kiragadtam a hadonászó Tarhosi kezéből a tekercset, mint valami koncot, a feszülten várakozó diákok közé dobtam, aztán galléron ragadtam Tarhosyt, meg-megráztam, mint isten a vargát, éreztem, hogy megzsibbadnak ujjaim, ahogy nyaka köré csavartam a zsinóros kabát gallérját. Még néhány keresett és keresetlen szóval tudtára adtam kilétét, aztán jókora ökölcsapást mérve az orrára, útjára bocsátottam. A kiskomám, tenyerébe kapva arcát, háttal nekirohant a feltornyozott padrengetegnek, ami abban a pillanatban, ahogy bűnös teste megérintette, hatalmas robajjal összeomlott. Utána már minden simán ment. Sötét porfelhő lepte el a termet, „segítség” és „isten segíts” óhajok között nagy reccsenéssel kivitték az ajtót ajtófelelőstől. Én már akadály nélkül - csupán az egyensúlyomra kellett vigyáznom, hogy az eldobált fáklyarudak valamelyikén hanyatt ne essek - kísértéltem. Károly bácsi még akkor is fülelt, amikor fölmentem a tanterembe.

- Mi van odalent? - érdeklődött.

- Szórakoznak a diákok.

- Fene a jódolgukat - kotorta össze a szemetet -, csak nehogy elrontsák a rendet az ünnepség előtt!

- Ne aggódjon - nyugtattam. - Minden rendben.

Lent az utcán már teljessé vált az este, az apró villanykörtek sárgás fényei reszketve áttörték a sötétséget. Mindenütt hangosan csevegő emberek nyüzsögtek, a tér végén csörgedező artézi kút mellett nagy csoport ráérő asszony ünnepi hangulattal rágcsálta a helyi pletykákat.

A díszesen megvilágított kirakatok előtt későre maradt vászontarisznyás kisiskolások ácsorogtak, ablaküveghez lapított orral, sóvárogva az árván maradt piros kabátos Mikulások után.

Letörten bandukoltam az utcán, nem örvendeztem túlságosan a szerencsémnek, bár nem lehetett csúfolni, ép bőrrel megúsztam. Altmannék kapuja előtt megálltam, nagy kedvem támadt belerugdalni a horpadozó bádogkapuba, de ma már annyian megdöngötték, hogy az én zörgetésemet rossz tréfának tartanák. Az istentiszteletre hívogató harangzúgás átkergetett a piactér másik oldalára, ahol a dübögő ajtajában egy rongyos részeg alak gargarizált fogcsikorgatva, rámeredt minden betérő vendégre, legyintve ingatta magát, ahogy a harangozó zenélt.

Rajtam is megakadt a tekintete egy pillanatra, vedlett micisapkájához emelte az ujját, aztán ringatózott tovább, bohó-cos grimaszokat vágva, mint aki vadkörtebe harapott.

A fogadó ajtaja mögül cigányzene szűrődött ki, valaki beleordította keserűségét a húrok zengésébe: „Zsigám, az anyád istenit!”, csuklott el a hangja. És Zsiga bizonyára mosolygott; ha lehet, közelebb hajolt hozzá, egészen a füléig, mert ilyenkor a bűdös cigánynak is szabad, de csak finoman, „pianó”-ban, minden intésre, minden pissenésre vigyázva, különben nem lesz holnap kenyér. Jó lett volna elszaladni valahová, itthagyni harangzúgást, zeneszót, de hová? Ki a világból? Hiszen az élet a legszigorúbb börtönőr, soha nem enged többet, csak amennyi meg van írva. Néztem a rongyos embert, imbolygott az ajtó előtt, mint egy felakasztott kocsmai cégér. Ez van, a megalázkodás úgy, ahogyan azt a Tarhosyak és a hozzá hasonló sastollas vitézek megkívánják, mert az övéké a haza. Különben a tantestület dönt! Egy pillanatra visszacsengtek fülemben Tarhosy szavai: „Legalább a hazaárulók is megkapják, amit érdemelnek.” Hirtelen idegesség fogott el, a megvilágított toronyóra pislogtam, talán még van annyi időm, hogy Garabuczi tanár úrnak szóljak.

Már indultam, amikor valaki megérintett.

- Várj!

Nem mertem visszafordulni, csak álltam, még akkor is kételkedtem, amikor Cicus a karomba kapaszkodott, de ahogy elárasztott kérdéseivel, már nem voltak aggodalmaim.

- Ugye, rám vártál? ...

- Nem.

- Jaj, ne haragudj, gondoltam, hogy várni fogsz, de ez a Mikulás-ünnepség felborított mindent. Nagyon örülök, hogy megvártál. Tudod, hogy apukának köszönheted, hogy találkoztunk?

Nem vágtam többször Cicus szavába, kérdezett, válaszolt, magához ölelt, eltaszított, hol komolykodó arcot vágott, hol meg gátlástalan vidámsággal áradt belőle a szó valami édeskés, kellemes likőrszaggal.

- De ez komoly - mondta már sokadszorra. - Ha apuka nem jön értem, nem találkozunk. Milyen jó, hogy az én apám időnként kirúg a hámból.

A fogadóból újabb erélyes „ácsi!” kurjantás hallatszott, aztán ugyanaz a vezérkoshang bégetni kezdte a hazadalt: „Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország!”

- Ő az! - csillogott Cicus szemében a villanyfény. - Ez ő! Már valami másik dalt kezdtek Zsigáék, vidámabbat, ropogósabbat, és rengett a fogadó, tapsolt, kurjongatott doktor Vágó Zoltán, ahogy az egy mulató magyar úrhoz illik.

Cicusnak még mindig „ácsira” állt az ujja, kis cipellőjével ütögette a taktust, fülelt, mosolygott, dúdolt vidáman, gondtalanul. És amíg a zene szállt, ő sem akart mást hallani.

- Gyere - rázta a szőke fejét játékosan. - Most bemutatlak neki. - Lábujjhegyre állt, gyermekes, ölbe kívánczó mozdulatokkal befúrta kezeit a gallérom alá. Álltam mereven, nagy szemekben türelmetlen göggel ott reszketett semmi múltam és kilátástalan jövőm.

- Nem megyek - mondtam elfulladva.

- Nem? - nézett ellenkezést nem várt meglepődéssel. - Miért?

- Mert cigány vagyok. - Azt hittem, nehezebb lesz kimondani. Hónapok óta titkolom,

rejtegetem, most, hogy kimondtam, megkönnyebbültem.

- Cigány? - buggyant ki belőle akaratlanul. Kék szemeiben olyan fény lobbant, mint pályájáról letért bolygót megsemmisítő lila izzás, majd belefagyott minden a tekintetébe. Még egy ideig bólogattam, bizonyosságul szavam való igazságára, aztán otthagytam.

Ha tudom, hogy kőbálvánnyá válok, minden gondolkodás nélkül visszaneztek, de nem akartam látni szemében a megalázó gyűlöletet.

Meg sem álltam Garabuczi tanár úr házáig. Amikor a csengő fogantyúját megráztam, a szőke copfos, dundi Klári nyitott ajtót.

- Apuka idehaza van - újságolta -, a dolgozószobában van Ágival. - Aztán elrohant, nem dicsekedett, és nem akarta mindenáron megmutatni az aranyegyest, mint minden alkalomkor. Garabuczi tanár úr kíváncsian nézett rám, éppen Ágnest rajzolta. A gyengén satírozott ceruzarajz bámulatos hűséggel ábrázolta a komoly gondokba merült kis arcot. Nem szólt, mert Ágnes megelőzte.

- Játod - mondta selypítve, felém fordítva saját papírját -, én is jajzó vagyok. Ez apu, ez meg a cica.

A cica, nem tudni, miért, szúrásra hegyezett bajusszal berzenkedett a lap szélén, talán azért, mert tanárapuka szemét szomorúbbra rajzolta Ági, mint ahogyan azt egy játékos kiscica el tudja viselni.

- Szép - mondtam rekedten, őszintén szégyelltem magam, hogy volt, amikor kétségbe vontam Ági bámulatos rajzönállóságát, ha apukája eldicsekedett vele az osztályban.

A tanár úr helyet mutatott, megvárta, amíg Ágnes elmondja a mondókáját, és beérve a rövid elismeréssel, folytatja befejezetlen művét.

- Történt valami? - Nyugodt, mindég barátságos hangjából nem érződött gyanú a kései látogatás miatt.

- Igen. Megütöttem Tarhosyt.

Kerekre tágult szemében mintha megvillant volna a régi, bizalmas mosoly, de utána még borúsabb lett. Hunyorogva rajztáblája fölé hajlott, nem szólt, várt kíváncsian. Most már bántam, hogy idejövet egész úton magammal foglalkoztam, és nem készültem a mondanivalómra. Végül hosszabb-rövidebb szünetekkel, a dadogó mondataimat lépten-nyomon kijavítva, sikerült képet festenem a történetekről. Talán a belőlem kisugárzó idegesség hatására rajztáblája sarkát feketére satírozta, és csak akkor nézett rám, még mindig hunyorítva, amikor Tarhosynak a tantestülettel való fenyegetőzését említettem.

- Nehéz ügy - sóhajtozott Garabuczi tanár úr. - Bár eddig sem volt könnyű, de alaposabb indokok nélkül még eddig minden alkalommal át lehetett hangolni a tantestület nagy részét.

- Alaposabb indokok nélkül? - csodálkoztam. - Tudtommal semmilyen okot nem adtam tantestületi vitára.

- Mit gondol, fiam, a többiek talán adtak? - vágott a szavamba. - Csak az volt a bűnük, hogy zsidók. Ez az ország most úgy tesz, mint aki nagytakarítást rendez, és akinek a neve mellé oda lehet tűzni a büdös szót, azt irgalmatlanul kiseprük.

- De miért? - érdeklődtem akaratlanul.

Sokáig nézte az arcom, nem tudta, beavasson-e a titokba, vagy egy kézlegyintéssel véget vessen kíváncsiságomnak, majd sóhajtva folytatta:

- Megint eladó a haza, fiam, és a vevő finnyás. Szerettem volna azt mondani, hogy adják, hisz az övék, de éreztem, hogy összeszorul a torkom, hat esztendő gyöngyökkel díszített küzdelem hullott a lábam elé szárnyaszegetten, velük haldoklott minden vágyam, minden álmom.

Azt mondják, akinek nincs istene, embernek sem számít. Minek számít az, akinek nincs hazája, aki a nagyvilágot mondja a magáénak, és annyi helye nincs benne, ahová a fejét lehajtsa?

„Eladó a haza!” - csengett bennem, ahogy a vásári kikiáltó eladásra kínálja ócska portékáját. Azért kellett meghalni Köszörűsnek, mert nem csőszködött az eladó haza mellett? Azért ékeskedett minden kapufán, minden ház falán a „Nem, nem soha!”, hogy újra a kalmárok martaléka legyen?

- Nem értem én ezt, tanár úr - sóhajtottam. Megsimogatta bodorított haját, érzékeny ujjai hegyével kitapogatta oldalválasztékát, hogy időt nyerjen a vigasztalással, aztán vállrándítva lemondott mindenről.

- Talán jobb is ... úgyis annyit érünk vele.

- Veszély fenyegeti a tanár urat - nyögtem ki végre ide jöttöm okát. - Tarhosi úgy nyilatkozott, hogy a tantestületi vitán legalább a hazaárulók is megkapják, amit érdemeinek.

- Á - legyintett -, szerintük mindenki áruló, ha nem áll be a sorba. Nem vagyok híve az ököljognak, mégis örülnöm kell. A maga ügyét csak úgy lehetett elintézni, ahogy elintézte, fiam. Nagyon megvigasztal, mert tudásszomja és rendkívüli szorgalma mellett megtartotta emberi mivoltát, nem alázkodott meg csak azért, hogy szolgálhassa őket. Ezek most mindenkit félreállítanak. Nem vigasztalásnak szánom, de megnyugtatom, a Tarhosi hangoskodásától nem kell tartani. Megelőzték. - íróasztalfiókjából behívóparancsot húzott elő. - Katonai felmentésemet nem hagyta jóvá a minisztérium. Látja -mondta, látszólag visszanyerve régi vidámságát -, milyen nehéz példát produkál az élet. Egyaránt elbukik tanár, diák!

Felállt, elkísért a kijáratig, búcsúzóul kezét nyújtott. - Vigyázzon - intett atyai jóindulattal -, nagyon nehéz napok előtt áll mindenki, ne veszítse el tiszta lelkiismeretét, egész életén keresztül szüksége lesz rá. Ezen kívül minden más átmeneti az életben, mint a fény, elhalványodik, hol vakít, hol meg teljesen megszűnik. Nem ismerem a maguk világát, de hiszem, hogy emberibb, tisztább ennél az álarcok mögé bújt karneválnál. Ne sajnálja, ami jó volt benne, azt hazaviszi; ott kell a világosság, ahol sötét van.

Megszorítottam a felém nyújtott kezét, mintha a hátralevő évek minden emberségét akarta volna egyszerre átnyújtani.

Az állomásra menet sikerült egy marokba illő tekebotot szerezni, mert számítottam rá, hogy a sastollas népség utánam jön, és elkapnak a vasúti megállónál. Helyettük azonban csak két kakastollas csendőr ácsorgott a vonatra várók között, bizonyos lehettem afelől,

hogy rám várnak. Függetlenül a velem született előérettől, meg kellett győződnöm a csendőrök szándékáról, ha nem akartam egész éjszaka gyalogni. De még inkább azért, nehogy könnyelműen besétáljak a kalitkába. Nem kellett sokáig várakoznom, rövidesen bizonyosságot szerezhettem. Tarhosy ott nyüzsgött a bátyus, táskás nép között, fején megtevesztő fehér kötéssel, amivel első látásra nő benyomását keltette.

No csak várjatok, gondoltam, van másik megálló is. A toronyóra számlapját vizsgálva találgattam, mennyi időt vesz igénybe, amíg elérem. Ha simán megy, időmilliomos vagyok, ha nem, akkor szaladok. Űgyis annyit szaladtam már életemben. Próbáltam tréfásan felfogni a dolgot, valami azonban óvatosságra intett. Zsigáék még javában játszottak. A téren trappoló lovak patái csörögtek, nyugodt, fekete ruhás alak pöffeszkedett a lágyan kerepelő hintó bakján. Vágóék kocsisa lehetett. Kapualjtól kapualjig lopakodva, sokáig bennem zörgött a hintó hangja, aztán, ahogy kiértem a megvilágított veszélyesebb területről, meggyorsítva lépéseimet, csaknem futásnak eredtem. Messze kongó cipőm kopogása azonban hamarosan észre térített. Nyugalom, nyugalom, sötét van - illesztgettem gondolataimat megmaradt bátorságomhoz. Nagy nehezen sikerült erőszakot tenni makrancos idegeimen. Hiába, kiestem a formából. Ezek a szünetek nem tesznek jót. Akinek szaladni kell, szaladjon, de úgy, hogy ne vegyék észre, ha rászabadul a farka, vége. Ezért tanult meg kúszni a nyúl is. A piactér felől hangos ricsajozás hallatszott. Igen, ezek ők. Garabuczi tanár úrnál voltak. Jó lenne tudni, mit mondott. Mit mondhatott? Nem várhatom, hogy hazudjon. Újabb izgalom kerített hatalmába, de ahogy elértem a szegényebb negyedet, fölengedtem. Megnyugtattak az alacsony, rozoga kerítések, amiken szükség esetén bármikor beléphettem. Kihalt, teljesen sötét utcákon kanyarogtam, tájékozódást a távoli villanytelep egyhangú dobogása nyújtott. Földhöz lapult, sötét házikókat hagytam magam mögött, a szűk sikátorokban egyetlen lélekkel nem találkoztam. Csodálatos módon hallgattak a kutyák, nagy ritkán elvakkantotta magát valamelyik, aztán társtalan szűkülésbe fulladva abbahagyta. Sokszor megálltam hallgatózni, messze kerülve a város központjától, békés, nyugodt környezetet fogott körül.

Mentem a fülem után, méregetve a távolságot, hallottam, hogy mindinkább közelebb kerülök a villanytelephez. Anyám mindég vészmadárnak nevez, csapongtak gondolataim. Könnyebb a lelkének, ha beleköthet az ember álmaiba. Azt mondja: miért nem kenyérről álmodol? Tehetek róla, ha tyúkkal álmodtam? Tudja, hogy megérezem a bajt, különben nem nevezne vészmadárnak. Kár volt reggel elmondanom. Most ideges, az egész család nyugalomát felborítja, a kákán is csomót keres. Ha nem maradok vissza délután, nincs semmi baj. Ahogy Garabuczi tanár úr mondta, így is, úgy is kicsapnak. A sorsát senki nem kerülheti el. Nem azért vertem orra Tarhosyt, mert tyúkkal álmodtam, hanem a szemtelensége miatt. Persze hogy megérte. Ezt az ügyet így lehetett elintézni. Legalább megismerte a bűdösök kezét. Ugráljon nekik a rossz nehézség, ne gondolják, hogy zerge hágtá az én anyámat. Mit hivatkozott a kormányzó úrra, ha velem volt baja? Megálltam, el kellett dönteni, merre menjek, a kövesúton vagy a vasúti töltés mellett húzódozó üres telkeken? Nem nagy kedvet éreztem a bozótok közötti bolyongáshoz, csupán a biztonságérzetem tartott vissza, hogy átvágjak a műútra.

Nem jártam rosszul. Kis idő múlva lópatkó csattogása verte fel a csendet, két csendőr kényelmes trappban lovagolt kifelé a városból. Ösztönszerűen lehúzódtam, a sötétben nem láthattak, de én annál többet. Abban a piliianaóban már jóval alábbhagyott büszkeséggel gondoltam dicső tettemre. A vilknyitelepi megállóban szintén megroggyantak a

szuronyok, kissé távolabb két mozgékony siheder helyben futással melegítette magát. A város felől hangos füttyüléssel közeledett a vonat, hallatszott pöfögéséből makrancos viháncolása, ahogy a fékek belecsipkedtek nekivadulit kerekeibe. Előfordulhatnak véletlenek, de mit keresnek itt a diákok? Nem találtam kérdésemre megfelelőbb választ, csak azt, hogy rám várnak. Guggolva közelebb lopakodtam a sínekhez, kezdett alábbhagyni fölgyorsult szívverésem, erre a fordulatra nem számoltam. Egyetlen lehetőség kínálkozott, az, hogy az utolsó kocsira felkapaszkodjam. Lassú, egyenlő fékezéssel elpöfögött mellettem a mozdony, keskeny, vörösés fénykévék hullottak ki a lassan döcögő kocsik ablakain, átvilágítva a mozdony után maradt gomolygó füst- és gőzfelhőt. Lapultam, vártam a megfelelő pillanatot; az egymásnak ütköző kocsik megállásra kényszerültek, már ugrani akartam, amikor az utolsó kocsi peronján leszálláshoz készülő csendőröket megpillantottam.

- Az ördög vigyen el benneteket - hullott ki fogaim közül kétségbeesett óhajom. - Micsoda hajtóvadászat! - Most aztán gondolkodhattam. Ilyen előkészületek után semmi kedvet nem éreztem, hogy a kezük közé kerüljek.

Még nem vezett el minden! Jajgatni akkor kell, ha már ütnek, addig semmi ok a siránkozásra.

Hangos füttyüléssel elcsöszögött a vonat, vártam, amíg a csendőrök kemény léptekkel a város felé vonulnak, aztán vissz-szaosontam a bozótba. Elkésérítő valóságként összegeznem kellett az eddigieket: két kakastollas a piactéren, kettő a villanytelepnél és két lovas kint a Városi-tanyák megállónál vár, ha netán gyalog vagy vonattal elkerülném a kivetett hálót. Be kellett látnom, hogy nagyon kevés esélyem van a menekülésre. Sajnos e2 is rövidesen a felére csökkent. A villanytelep mögött olajtól, kátránytól búzló süppedékes, lápos rét terült el, bizonytalanságot keltő érintésétől visszariadtam. De gondolkodásra alig jutott időm. Át kell menni a hídon, mielőtt a lovas csendőrök visszafordulnak, különben minden lehetőség lezárult. Jó negyedórát veszítettem. A sötétség és a Körös környékére telepedett gyenge köd nekem segített, ám ez az elveszített idő kilátástalanná tett mindent. Nem olyan fiúk ezek, hogy lenyeljék a kudarcot, visszajövet lezárják a hidat, aztán ha akarom, ha nem, besétálok a kalitkába. A félelem megkétszerezte maradék erőmet, mély lélegzeteket véve, lábujjhegyen követtem a kövesút szürke, homályos csíkját. Időnként hátranéztem, a város lámpái még átrebegtek a gyenge ködön, egyre halványodó fényükből következtetve úgy éreztem, valamit behoztam az elveszített időből. Minden idegszálammal füleltem, ha idejében észreveszem a veszélyt, kis szerencsével talán elkerülhetem. Latolgattam a lehetőségeket, de émelygő gyomorral tudomásul kellett vennem, hogy a szerencse is csak akkor segíthet, ha csodát művel. Az út két oldalát vízzel telt kanálisok szegélyezték, csupán a vén eperfák vaskos törzsei kínáltak búvóhelyet. Ez is valami, gondoltam, amíg hajszálnyi remény van, addig nincs értelme mással foglalkozni. Nagy léptekkel róttam az utat, puha lábujjhegyen futással, megkockáztattam, hogy a hallgatózásra szánt idő ne vesszen kárba. Menni, menni! - lüktetett bennem. Ha más nincs, hát neki a Körösnek, engem nem fogtok többször megalázni, ha százszor Tarhosyak vagytok sem. Csakhogy a Körös még messze volt, ugyanakkor úgy rémlett, mintha a város felől patkók csattogását hallanám. Vége - nyilallott belém a tudat. Most aztán igazán kutyaszorítóba kerültem. Agyamban száz meg száz Tarhosy gúnyos nevetése visszhangzott: „Nem alázkodunk meg, kiskomám? Inkább a Körösnek? Hol a Körös, kis zerge ... e ... e . . . „ e? Csapdát várunk, várunk, várunk?” -

ismétlődött gyűrűzve, mint akinek a lelkébe kavicsot dobtak. A közeledő patkók csattogása beleringatott valami mély lemondásba, rajtuk kívül nem hallottam mást, ásító fáradtsággal nekidőltem egy eperfának. Ragadt, gőzölt rajtam a ruha, féltve őrzött Bocskai-kabátomat legszívesebben felakasztottam volna egy ágra, legalább, ha újra szaladni kell, könnyítenék imagamon, mert alig hiszem, hogy valamelyik csendőr helyet kínálna maga mellett a lovon. Idegesen kibogoztam zsinóros gombjait, az ingem alól kicsapódott csípős veríték gőzétől erős köhögés fogott el, nem érdekelt a csönd, nem érdekelt, hogy meghallják, levegő kellett, különben megfulladok vagy elájulok.

Ziháltam, fújtattam, agyamban százféle zaj vert tanyát, monoton lüktetése lágy hangú hintókerepeléssé gyorsult, torokhangon éneklő bős férfihanggal, amibe lágy női kacagás vegyült, mint eltévedt galamb a viharban. Azt hiszem, megőrültem! - kaptam a füleimhez két kézzel. Álltam süketsüvítő csendességgel, csak akkor emeltem le fülemről a kezemet, amikor a hintó elgurult az orrom előtt.

Ujjongva, szégyenkezve kiléptem az útra, otthagya a fa alatt összetört bátorságom, és megkönnyebbült szívvel nekivágtam az útnak. Alig léptem néhányat, hallottam, hogy a hintó megáll, visszafordul, aztán felém közeledik. Leléptem az útpadkára, amíg elvágtatott mellettem. Útilámpájuk pislákoló fényénél fölismertem Cicust, pokrócba, bundába bugyolálva kihajolt a hátsó ülésből, mint aki szemügyre akar venni. Elhúztak mellettem, majd ismét megfordult a hintó.

- Hó! - szólt a kocsisnak Vágó Zoltán. A hintó megállt. - Szálljon fel! - utasított gargarizáló hangon. - A lányom azt mondja, ismeri magát.

- Az lehet, nagyságos uram, én viszont nem ismerem a kisasszonyt.

- Azt mondtam, szálljon föl!

Még innen voltam a hídon, és a veszélyből nem múlt el semmi. A hiúságnak akkor van értelme, ha meg lehet adni a módját. Fölszálltam. Cicus helyet engedett maga mellett az ülésen, meg akartam köszönni, de a lovak elragadták a hintót, Cicus bólintott, aztán nézte tovább a sötétséget. Vágó Zoltán reszkető birkahangon kísérté a hintó kerepelését: „Sötét van, nem látok, gyere, Hermin, gyűjtsál világot.”

- Eresztheti, András! Hadd fussanak ki a világból, mert ez a bűdös élet csak úgy jó, ha rohan. Hej de „Sötét van ...”.

A lovak hörögve, nekibőszülten tiporták az utat, patáik érintésétől vörös szikrafürtök hullottak alá, dallamos cimbalomhanggal röpült, úszott a hintó, András bokkrétájába varjúkörömmel kapaszkodott a sötétség, arcunkba verve susogó szárnytollait. Vágó Zoltán elcsendesült, nyaka körül összébb húzta prémes kabátgallérját, csak akkor rikkantott, ha a lovak lazálni kezdtek. Álomnak tűnt minden, a lelkem mélyén abban bíztam, hogy az egész estét otthon töltöm az ágyban. Az álmok éppúgy válhatnak valósággá, ahogyan semmivé. Fáztam veritéktől nedves ruhám hideg szorításától.

Vágó úr odakínálta a szivartárcáját, András lépésre fogta a lovakat, várt, amíg rágyújtunk. Emelkedőhöz értünk, akaratlanul hátradőltem, nekifeszítve hátamat az ülés támlájának, és mint egy igazi úrfi, akinek isten jól felvitte a dolgát, izzítottam a szivarvéget.

Kóválygó fejjel imbolyogtam a hintóban, elértük a hidat, ívmerevítésű vasvázai mély,

dübörgő rezgéssel verték vissza a patkók csattogását, alattunk a Körös sima, fekete tükrében gyér fénnel megvillant a hintó üvegburás gyertyája. Szép látvány volt, de a híd végén hirtelen megtorpantak a lovak, két lovas csendőr, mint két ércszobor elállta az utat.

- Uramisten! - fohászkoztam némán.

- Mi az? - ordított Vágó úr - útonállás? - András kezéből kiragadta az ostort.

- A magyar királyi csendőrség, nagyságos úr. Egy lázadó cigánysuhancot keresünk.

- Az én kocsimon?

- Isten ments, nagyságos úr, csak ...

- Gyí, András! - csapott a lovak közé doktor Vágó Zoltán. Otthagyta a csendőröket, félbeszerbe hagyott mondanivalójukkal.

- Micsoda disznóság?! - üvöltött magánkívül. - Panaszt teszek a dandárparancsnoknál. Az én kocsimon lázadó cigány! Hogy nem vész el ez a bűdös világ? A kutya úristenit! Gyí...! Gyí...!

Teljes erejével verte a lovakat. Nagyon soká tértem magamhoz. András alig tudta tartani a kormányszárat, görcsösen kapaszkodtam a hintó sárhányójába, nehogy valamelyik útkanyarnál kiröpüljek. Mégis vannak csodák. Vágó úr szünni nem akaró haraggal ostromozta a lovakat, az ostorcsapások vadító suhogásától szinte percenként szelték át a kilométereket.

Cicus meg sem rebbent apja halálos sérelmén, ült mereven, tiszteletet, megalázkodást parancsoló mozdulatlanságban. Vajon mért vett fel a kocsira? Ő már tudta, hogy cigány vagyok. Talán végig sem gondoltam a talányt, mikor a válasz máris megszületett bennem. Mert ugyan miért nem irtja ki isten a bűnösöket? Mert kell hogy legyen, aki imádja, kell akinek megmutassa a hatalmát, különben fuccs a dicsőségnek. A csak pusztító istenek hamar megsemmisülnek. Tudják ezt a Vágók, a Tarhosyak és a többi földi istenek, akik előtt a félelmetes csendőrök is megalázkodnak. Nekik itt a földön kell a dicsőség, és ezt rajtunk veszik meg, általunk nyerik el.

A Rosszeredei-tanyáknál jártunk, úgy láttam messziről, Csurka bácsi útszéli Ikoosimája még nyitva van. Az öreg jól ismerte apámat, aki vásárokról jövet soha nem került el. Rossz idő esetén nemcsak pálinkát kínált, hanem a nagy istállót is felajánlotta. Itt alszom: határozta el hirtelen, majd apám, ha erre jár, kifizeti.

- Álljon meg, András! - szóltam a kocsisnak. Nehezen sikerült a megvadult lovakat megállásra kényszeríteni, egészen közel kerültünk az útszéli csárdához. Jól láttam a világosságot, aznap piac volt a városban, és ilyenkor meg-megreked egy-egy hazatérő tanyasi paraszt, főleg ha jó vásárt csinált. Nagy ívben leugrottam a hintóról, Vágó nagyságos úr és tisztelt leánya akkor fordította felém a fejét, amikor hangos koppanással összeütöttem a cipőm sarkát.

- Köszönöm, nagyságos úr, köszönöm, kisasszony - biccentettem a fejemmel Cicus felé.

- Csak eddig? - csodálkozott Vágó úr.

- Igen.

Nem vártam meg, hogy elinduljanak, otthagytam őket. Elrobgott a hintó mellettem,

magával vitte sötét, küzdelmes múltamat. Egyszeriben tisztábban láttam. Főleg azt, hogy a baj nem az iskolában kezdődött, hanem valahol a hintók berkeiben, a nótázó nagyurak átzüllött éjszakáiban.

Az előző órákhoz képest egészen felvidulva, már nem fájtak az elherdált évek, sőt úgy éreztem, hogy előbb fejeztem be az iskolát, nagy érettségi volt a ma éjszaka, egész életemben nem tanultam annyit, mint az utolsó esti órákon. Csodát vártam, és csoda történt, egész gyermekkori álmodomat megsemmisítő, kiábrándító csoda. Azt hisszük, a sors gonosz, megkeserít, rabbá tesz, ezért határtalan türelmetlenséggel szidjuk, átkozzuk, pedig a mester tudja, mit csinál. Nem tűrést, szenvedést, megalázkodást kíván, ahogyan azt a hamis istenek hirdetik, hanem hogy megmaradjunk embernek, acélosan, hajthatatlanul. Ezen a nagy köszörűkövön osak azok maradnak meg, akik kemények.

Gondolkodtam, mit tegyek, nekivágjak-e a sötét éjszakának, vagy valóban megkérjem Csurka bácsit. Gyerekség visszariadni az éjszakától, amikor az a legmegbízhatóbb barát. Haza minél előbb, otthon jobb íze van a félelemnek is. Hangos zshivajgás hallatszott ki a csárdából, az út mellett pokrócokkal letakart lovak bóbiskoltak. Ünnepek előtt mindig jó piacok vannak, aztán a következő karácsonyig szünet. Üresen álltak a ketrecekkal, ólajtókkal felszerelt szekerek, elkelték a malacok. Óvatosan vizsgálgattam a kocsitáblákat, nehogy valaki tolvajnak nézzen. A csárda ablakán kiszűrődő petróleumlámpa fénye kevés segítséget nyújtott, de így nagyobb biztonsággal lopakodhattam egyik kocsitól a másikhoz.

- Hát ez meg mi? - egyenesedtem fel ujjongva egy rozoga cséza mellett. Az öröm babonás bilincsei között erőtlenül kapaszkodtam a kocs oldalába.

- Te vagy az? - sikította anyám, szája elől elrángatva a fehérre deresedett bolyhos nagykendőt. - Mi történt veled? - jajveszékelő, kétségbeesett kérdése mögött ott bujkált az öröm.

- Elment a vonat - mondtam nevetve.

- Jaj, hála a drága jó istenemnek, már azt hittük, valami bajod történt.

Röviden-kurtán azt mondhattam volna: kirúgtak az iskolából. Lehet, hogy anyám értetlenül nézne rám. Mi köze ennek a bajhoz, beszélsz, mozogsz, még nevetni is tudsz, ez a fontos, minden mást vigyen el az ördög.

- Na, miért nem mész be apád után? Van nála pénz! -Ezt is rég hallottam tőle. Amióta gimnáziumba járok, nem szívesen vette, ha bementem apám után a kocsmába. A könyvekkel megtömött táskát behajítottam a kocs derekába, még hallottam anyám kárpálódását, ahogy kikapta a széna közül, aztán beléptem a csengettyűs ajtón. A csárda belseje olyan volt, mint általában az útszéli csárdák vásár-vagy piaci napokon. Talpig érő füst, pislákoló lámpa, a sarokban vaskályha. Apám a kályha mellett állt, melegítette a nadrágja fenekét. Ahogy meglátott, csurgóra álló bajusza alatt megállt a féldecis üveg, majdnem cigányútra tévedt a pálinka, de még idejében visszalöttyintette az üvegbe.

- Hogy kerültél ide? - nézett szigorúan, a rossz útra tért italtól könnybe lábadó szemekkel.

- Lekéstem a vonatot. - Neki sem kellett több, borotvátlan arca felderült, a nevetéstől kiraggyantak egészséges fogai.

- Osztán gyalog jöttél? - Ezt a kérdést szokásból, jobb szó híján tette fel, nem érdekelte, igenre vagy nemre rázom a fejem, mindegy, az a fontos, hogy itt vagyok. Az üvegben levő pálinkát bebugyogtatta a köpőcsészébe, nem tudom, miért, talán valami szentnek áldozott, vagy azért, mert a szájától visszaeresztette.

- Csurka úr, töltsön két felest!

A vén kocsmáros bazsalyogva végignézett rajtam, az egyik adag pálinkát, pohárba töltötte.

- Megnőtt a fiad, Boncza.

- Meg, Csurka úr.

- Úriembert csináltál belőle.

- Ki tudja, lehet, hogy annak lesz a kódusa.

Meglepett, azt vártam, most istenigazában kibüszkélkedni magát, olyan ritkán láttak bennünket együtt.

- Az biztos, hogy bátorba született - simogatta kabátom prémjét -, képzelje el, Csurka úr, gyalog vágott neki ennek a pokoli sötétségnek.

- Hát nem látszik hamvába hótnak, azt meg kell adni.

- Hühüm, nem bizony. - Most elöntötte a büszkeség. - Tudja, én sem féltem, ha a pokol minden ördöge ott tivornyázott is az utakon.

- Igyál - mutatott a pohárra -, igazi szilvórium.

A csizmás, subás parasztok gyanakodva végigmértek, aztán látva, hogy apámmal koccintgatok, gyorsan közömbössé váltam előttük.

Anyám hamar megunta a kinti dicsőséget, besomfordált utánunk.

- Meddig tivornyáztok még, megfázik a lú.

Apám legyintett. - Adjon egy angolkeserűt - mondta. - Tudja, Csurka úr, lehetne belőle úriember - tért vissza az előbbi témához -, ha használni tudná az eszét. Mert róla a világon senki nem mondaná, hogy cigány. - Csurka bácsi bólogatott.

- De hát бүdös neki a lú - tette hozzá apám lemondóan.

- Csodálkozol rajta, Boncza? Az én fiam is bolondságokkal tölti az idejét, ahelyett hogy értékesítené azt a sok pénzt, amit az iskoláért kifizettem.

- Majd megbánják, Csurka úr.

Anyámat szerencsére egy sápadt képű fiatalember odahívta az asztalához, így apám nagyobb bátorsággal terelgette magáról a felelősséget.

- Jóképű is, bátor is. Mi kell ebben a világban más? Az, hogy legyen hozzá esze is.

- Most azért tanul - kacsintott rám a kocsmáros.

- Azért? - Előbb anyám felé pislantott, látva, hogy a fiatalember tenyerét vizsgálgatja, közelebb hajolt a kocsmároshoz. - Tudja, én soha nem jártam iskolába, de ember legyen a talpán, aki be tudna csapni. - Csurka bácsi nem szólt, megegyengette a felsőtestét, aztán

mosolygott.

- Efelől én is biztosítom - ráncolta össze szemeit -, pedig a cigánynak senki nem hiszi el, hogy jó portékát árul.

A pálinka egyre inkább a lókupeckodás felé folyt, Csurka bácsi olyan jártas volt ebben a témában, mint bármelyik szakmabeli. Amint láttam, kedve is telt benne. Sok cigányvásárnak szemtanúja lehetett, olyan helyen állt a csárdája, ahol a zarándokok sem tudták elkerülni, és egyáltalán nem húzódozott, ha a vásárra menők hitelt kértek. Lassanként eljárt az idő, csoportosan kívántak jó éjszakát a melegező vendégek, anyám magára hagyta a búsuló fiatalembert, aztán addig noszogatta apámat, amíg mi is útra keltünk. Nagyon elkomolyodott az idő, megbánta eddigi jóindulatát.

- Meglátjátok, nem eszi meg a kutya a telet - törülgette apám hirtelen bederesedett bajuszát. - Azt hittük, soha nem múlik el a nyár ... Mit akart az a sápadt képű majom? - érdeklődött a jóslató fiatalember iránt.

- Szeretne katona lenni.

- Hát oszt, mi a pusztulatért nem megyén be katonának? Rohadjon meg!

- Tüdőbajos. - Anyám rövid közbeszólása lecsillapította hirtelen haragját, hallgatott, szégyellve elhamarkodott kívánságát, csak nagy sokára szólalt meg, de már sokkal enyhébben.

- Mit rendeltél neki?

- Nőszüljön meg. Akkor legalább nem vágyik katonának.

- Fizetett valamit?

- Kell a bánatnak a pénze, hogy elfertőzzön bennünket? Csendet, apám halkan kuncogott, tudta, hogy ebből egy szó sem igaz.

- Sajnálta, mi?

- Nagyon csorró.¹⁰ Vegyem ki a koldus szájából az alamizsnát?

- Vegye a pusztulat - hagyta helyben apám. - Meglátjátok, elvész a világ, ha már a lovakat besorozzák katonának, abból semmi jó nem származhat.

- A fene úgy egye meg - próbálta anyám vigasztalni -, majd csak megtalálja valaki.

- Hó! - Apám megállította a lovat, leszállt.

- Na, hugyozz már - szólt rá anyám -, reggelig sem érünk haza.

Apám elcsendesedve locsolta oldalba a kerékküllőket, aztán sóhajtozva felszállt. Átnyújtotta a hajtószárat, megtömte a pipáját, amikor már füstölt, megkérdezte:

- Hát azt tanultad-e az iskolában, hogy mivel lehet meggyógyítani a betegeket?

- Mért, ki a beteg?

- Anyád, aztán te, de lehet, hogy én is.

- Na, jól van, apám, ne tréfáljunk, ez még viccnek is rossz. Igyekeztem komolyra fogni a dolgot, valami gyanúsát észleltem szavaiban.

- Nem vicc ez, fiam - sírta el magát anyám. - Mindnyájan betegek vagyunk a te állapotodnak. Azt látjuk, mindennap rosszabb mérs, kiszáradsz, mint a parlag kóró.

- Én? A világon semmi bajom.

- Hallgass, ha anyád beszél - ripakodott rám apám. - Azt hiszed, amiért mi nem jártunk nagy iskolába, bolondok vagyunk?

- Dehogyan hiszek én semmit.

- Ne szólj közbe, fiam - kérelt anyám is -, egyszer úgyis meg kell tudnod mindent. Te hajnalban felkelsz, elmész, este hazajössz, tanulsz, sokszor azt sem tudod, milyen nap van. De mink a magyarok között járunk, hallunk mindent. - Elfulladt a sírástól.

- Mit hallottatok? - kérdeztem idegesen.

- Nagyon rossz világnak nézünk elébe, fiam - folytatta helyette apám. - Azt mondják a magyarok: minden cigányt papírhajóra raknak, és elsüllyesztenek a tengerbe. - őt is megfogta anyám szipogása, de erőt vett magán.

- Nyögd ki már - kérleltem -, mi a csodát akarsz mondani?

- Hagyd ott azt a pusztulatos iskolát, úgyse lesz annak már semmi látszatja.

Anyám mélyen hallgatott.

- Most miért nem csatitól? - kérdeztem. De anyám mintha tökéletesen megnémult volna.

- Na, akkor jól van - vágam ki az adut. - Úgyis kirúgtak az iskolából.

De anyám mintha nem is hallotta volna, amit mondtam. Legyűrve kitörni akaró zokogását, felém fordult: - Tudod, hogy a kis Nanika két napja eltűnt?

- Tudom. Majd előkerül.

- Ő már soha többé, fiam.

- Miért?

- Belefojtották az iskola budijába, ha a vén Csirke nem talál rá, ott rohadnak el a kis csontjai is.

Sokáig küszködtem a szavakkal, mondani akartam valamit, de elszibbadt számon egyetlen hangot nem tudtam kiereszakolni. A szép Borsócska megőrült, amikor az öreg Csirke elébe tette az egyetlen gyerekét. Itt a fiad, szép Borsócska, mondta az öreg, hazahoztam az iskolából.

- Ó, uram isten, hát ezért tettél csodákat?

A kerekek zörgésén áthallatszott anyám zokogása, apám az utat nézte, hallgatott, kabátja ujját egyre sűrűbben húzgálta orra alatt. Nem tudom, meddig tartott ez az állapot, az bizonyos, hogy amikor elcsendesült, még élesebb foggal tépte, rágta lelkemet az önvád. Miattam pusztult el a kis Nanika. A sok cigány közül egyedül szép Borsócskát sikerült rábeszélnem, hogy adja a kisfiát iskolába. - Nagyon okos gyerek - győzködtem. - Ne akard, hogy itt rohadjon a többi közt!

Uram isten, a te idődben már nem születik több cigányasszony a földön, aki iskolába engedje a gyerekét. Eltapostad azokat a kis szentjánosbogarakat is, akik világíthattak volna ebben a tömény sötétségben. Elkértem apámtól szortyogós, hosszú szárú pipáját, hogy valamivel enyhítsem komor gondolataimat, de mint a Vágó Zoltán szivarjának, csak keserű, undorító ízét éreztem. Valamelyik útszéli kereszt mellett mehettünk el, mert apám megemelte a kucsmáját, és fejével a sötétség felé bólintott: - Tisztelet a szenvedésekért! - morogta bajusza alatt. Szavai üresen hangzottak, nyekergő, szélcsapkodta kapu módjára.

- Nem kellene magadon kifordítani egy szoknyát, asszony? Éjfél körül járhat az idő.
- Nem - mondta anyám színtelenül. - Egyet fonákjával vettem fel.

Apám megkönnyebbülten sóhajtott fel, az ő világa meg volt mentve, mert a sötét, kihalt országúton se járhatunk úgy, hogy ne kelljen védekezni. Nagy úr a félelem, nincs olyan kőkemény szándék, amit meg ne puhítson.

Két óra lehetett, mikorra hazaértünk. A telepen mindenki ébren virrasztott, messze hangzó zszibongással nyüzsögtek a putrik sötét ablakai mögött. A szép Borsócska kunyhójában szomorú, bánatgerjesztő dallamokat zokogtak a szárazfák, másutt daloltak, táncoltak, tgy szokás. El kell űzni az álmat, mert a halál jelenlétében félő álomba merülni. A kocsi zörgése kicsődítette a kíváncsi népet, egy része felkapaszkodott a szekér oldalára, a lustábbak vagy öregek utánunk kiabáltak.

- Hé, Boncza, megvan a fiad?
- Meg - mondta apám csendesen.
- Na hála a jó istennek. Ne ereszd többet iskolába, még majd úgy jár, mint a kis Nanika.

A kíváncsiskodók betódultak utánunk a putriba, apám hasztalan dörögött, tudni akarták késésem okát. Jól van, mondták, lekésted az egyik vonatot, de miért nem jöttél a másikkal?

- Mert vitéz nagybányai Horthy Miklós őfőméltóságos kormányzó úr névestéjét tartottuk - jelentettem ki hetykén. Szájtátva hallgatták a kétrőfös nevet, és csak azt jegyezték meg, hogy névestén voltam.

- Nahát, Boncza, az istenfáját a fiadnak, eszik-iszik a nagy névestén, minket meg a nehézség tör, mert nem tudjuk, mi történt vele.

A cigányok szemrehányásai közben apám is gyanúsan vizsgálgatott, de ő bölcsebb volt annál, minthogy a szememre vesse. Mindenáron le akart fektetni. De én mindenképp meg akartam nézni a halott Nanikát. Anyám teljesen összeroppant, amikor sebtiben elmeséltem neki az este történetét, és így nem tudta latba vetni marasztalóképességét.

Az apró putri levegőtlen odújába máskor négy-öten ha befértek, most a tízszeresénél is többen forralták egymás véréit.

Mindenki annak a közelébe igyekezett furakodni, akivel kettesben is szívesen összepréselődött volna. És ha máskor valami oknál fogva nem teljesült titkos álma, itt alkalom kínálkozott a potyázó ölelkezésre.

Utat engedtek a zsúfolt putri gyászolói, a kis Nanika ott feküdt az alacsony gerenda alatt, felpuffadt, bemocskolt kis teste frissen cserzett bőrhulladékakupacra hasonlított.

A szép Borsócska sokáig idegenül, ismeretlenül bámult, amíg tudata valamelyik épen maradt rejtekében megformálódtak az emlékek.

- Kiverem a szívedet - rohant nekem, és döngette mellkasomat két ököllel. - Miért mondtad, hogy iskolába járjon? Nézd - húzott közelebb Nanikához -, mit tettek vele!

Anyám bomlott hajjal, hevenyében vállal köré csavarintott szoknyával megjelent, valaki gyorsan hírül vitte neki az esetet, villámokat szóró tekintete sajnálattá lágyult, fejcsóválva sarkon fordult. Kis idő múltán egy inggel tért vissza, de most már sokkal kisebb részvétellel. Megszólaltak a hegedűk. Táltos ujjai alól beteg, hidegrázta hangok hullottak ki, bút, bánatot, keserűséget idéző dallamától egyetlen szem nem maradt szárazon.

Lassanként visszaszivárgott mindenki, sajnálkozva segítségünkre siettek, a zokogó szép Borsócskát leszedték mezítelen mellemről, amíg felvettem az inget, aztán rám bízták a vigasztalását.

- Nemhiába ölte meg az anyját születésekor - mondogatták Borsócska felé intve a cigányok. - Az isten előbb vagy utóbb megmutatja hatalmát. Aki nem válogatja meg, hogy kinek a gatyáját engedi maga mellé, az a gyerekeiben is bűnhődik a kurvasága miatt. Hát így járt szegény Szita is, az isten nyugtassa, lefeküdt boldog-boldogtalannal, nem nézte, hogy az a véréhez tartozik-e, vagy valami jöttment idegen.

Hogy aztán a világszép Borsócskával hogy történt, mint történt a dolog, ki tudja? Az isten útjai kiszámíthatatlanok. Valamelyik henteslegény egy marhapacalért felkollantotta. Korri mámi mindenáron közbe akart lépni, de a szép Borsócska hallani sem akart magzatelhajtásról. Bánatában azt remélte, hogy az anyja sorsára jut, megvárta, amíg világra jön Nanika, aztán már sajnálta itthagyni. Komoly családanya lett, és minden percét Nanikájának szentelte.

Isten látja a lelke, sokszor elpirultam, amikor náluk voltam. A gyerek irkáját szemlélve be-benéztem a szép Borsócska nyitva felejtett blúza mögé, úgy tűnt, hogy a legendás ördög-szarvú emlők büszkeségét Nanika tejfogai sem tudták letörni.

Így aztán kár lenne azon csodálkozni, hogy a szegény, magára maradt szép Borsócska vigasztalását saját vigasztalásommal is összekötöttem. Minden bajnak okát lelkemen szárogatva, napjaim nagy részét nála töltöttem, később az éjszakákat is. A temetés után oly hirtelen haraggal köszöntött ránk a tél, hogy nem láttunk ki a putrik ablakain. Mindenfelől hatalmas hófúvások borították be a telepet, némelyik kunyhót közös erővel kellett kiszabadítani, mert a hó kéményüket is belepte. Nem mondták, de mindenki azt gondolta, hogy most aztán vége mindennek. Simajban is megingott a nagy remény, amit hónapokkal ezelőtt a frissen zöldellő fű ébresztett benne.

- Nem lehet pénzen vett takarmányon lovat tartani, testvér - panaszkodott apámnak. - Beletömtem mindent, amit csak a gyerekeim szájától elszakíthattam, hát most megetetem velük. Így is, úgy is a kutyáké már ennek a bőre.

- Ne csináld, cigány - könyörgött neki apám -, bezárnak érte.

- Róka bőrivei, komám. Jön a nagy ünnep, nem maradhat üresen a cigányok fazeka. Úgyis amióta fekete bőrt hordanak, ilyen csorró ünnep nem köszöntött rájuk, Ki vannak sápadva az éhségtől - sajnálkozott. - Ahogy leesett a hó, megszakadt minden, vége a bogarászásnak. Azt sem tudják, merre tegyék a fejüket, örülnek, ha egy öl gallyat

szerezhhetnek valahonnan.

Apám rosszallóan csóválta a fejét.

- Lovat megölni!

- Sajnálom, testvér, mint a gyerekeimet, mert két hónap, óta ott van velünk a putriban. - Simaj elhallgatott, bandzsa szemei fényesebbek lettek, addig csikorgatta a fogát, amíg le nem gyűrte érzékenységét. - Hagyjam, hogy a gyerekeim vele együtt rakásra pusztuljanak? Melyiket melyikkel etessem meg? Lesz itt úgylis emberhullás a télen, miért ne egyenek, amíg tudnak?

- Gondolod, hogy azzal majd kitelelnek? Annyi itt egy ló, mint száz gémnek egy keszeg - erősködött apám.

- Vesszen el a világ, testvér, de legalább karácsonykor jóllaknak.

Ha apámnak valakin megesett a szíve, arról lehetett észrevenni, hogy a kabátja ujjával állandóan az orra alatt sepregetett. Intett Simajnak, bementek a meleg istállóba. Két sovány ló egykedvűen ropogatott a jászol mellett, apám rámutatott az egyikre.

- Ez a bogó¹¹ a tied lesz tavasszal.

Simaj hallgatott, nem nagyon értette, miről van szó, egyik lábáról a másikra állt, végül mégis megszólalt.

- Nem cserélek, testvér - nyögte ki sóhajtva -, éhesek a cigányok.

- Tudom - bólogatott -, azért adom. Legalább, ha egyszer még megérjük a tavaszt, lesz, aminek a kötőfékében megkapaszkodjál. Úgylis kiforgattad a kabátod bélését.

- Tavaszig? Gondolod, ezekre nem kerül sor? Hohoj, Boncza, nagy úr az éhség - billegette vastag ujját figyelmeztetően. - Egymást nem ehetjük meg.

- Hát nem, az biztos, csakhogy besoroztak minden lovat -igyekezett a törvény mögé bújtatni a lovait. - Semmi kedvem börtönbe kerülni.

- Nekem se sok, de legyen az embernek szíve meg esze, ha cigány.

- Deiszen - fontoskodott apám - akkor válik majd el, ha vallatóra fogják a népet.

- Tudom, mindig akad ganéember. Lelke rajta, testvér, nem a te bűnöd, és nem az enyém. Én úgy nem ismerem a lóhús ízét, mint ahogy te nem ismered - apám felé nyújtotta száraz, repedezett tenyerét -, de nem is fogom megízlelni, ha csak az orromon belém nem tömik. - Várt, amíg apám megfélezi vele a pipából kivájt bagót, majd csámcsogva folytatta. - Tudod, Boncza, valamikor meggyászoltuk, ha egy lovunk megdöglött, épp hogy papot nem hívtunk neki, most meg a földből is kikaparjuk, hogy a gyerekeink száját megízésítsük.

- Rossz napok elé nézünk, Simaj.

- Rossz bizony. Még kenyérből sem kap az ember eleget. Ott lehet a nyolc filléred, azt kérdik, van jegy? És még ha adnának belőle eleget, rendben van - raggyant meg Simaj szeme -, ki lehetne vele békülni, legalább eladnánk. Az én kunyhómban, amióta az eszemet tudom, petró vagy cukor nem fordult meg. Minek nekem a cédula, odaadtam egy fél zsák fagyos krumpliért. Megettük, együtt a lóval. Aj-haj - keseredett neki újra -, soha

nem lesz nekünk két napra való élelmünk egy rakáson. Ügy bánom, mint amelyik kutya tizenkettőt kölykedzett, hogy a drága sok takarmányt nem hagytam meg a gyerekeknek.

- Bolondokat beszélsz, Simaj.

- Bolondokat? - bandzsított apámra. - Tudod, mit güzül-tem össze, amíg jó idők voltak? Kitalálnék veled a lovaiddal.

Apám kételkedve csóválta a fejét.

- Hidd el, amit mondok, mert ha nem igazán mondom, a tömlöcben hervadjak el. Egy szálig megették a gyerekek. -Sóhajtott. - Tök, burgondi, cukorrépa, kukorica, ment minden egy lére, amibe a ló bele mert kóstolni, attól ők sem finnyáskodtak. Aztán akkorákat nyújtóztak a kanca mellett, mint egy kis gróf. Azóta meg, hogy elfogyott, mindég a ló farát tapogatják: tata, reng ezen a hús. Egyem a lelküket, csurog a nyáluk érte. Mit adjak nekik? Leveles kórót? A parasztok nyakára hiába megyünk, azt kérdik, hol voltunk a nyáron? Na, hol voltunk? - nézett apámra. - Legeltünk. Most azt sem lehet, szomorodjanak meg. - Csikorgatta a fogait. - Űztek, zavartak bennünket, ha megláttak a határban. Minden nyáron marokszedő voltam, az a kis búza, amit kerestem, egész télen kitarított pogácsának, de most, ha egy kapavágás munka van valahol, száz magyar jelentkezik rá, hát akkor miért kérdik, hol voltam a nyáron?

Simaj elégedetlensége hallatán hamarosan megtelt az istálló szurtos, borotvátlan, borzas cigányokkal. Némán, magukba zárkózva hallgatták prédikálását, reménykedve, hogy valamelyiknek talán lesz egy cigarettára való dohánya. - Arra van eszük, hogy ingyen munkára hajtsák a cigányt!

- Hát egy cigány, száz magyar - kotyogott közbe Vincsi.

- Akkor miért nem a magyarokat kergetik havat hányni a csendőrök? - förmedt rá Simaj. - Mert mezítelen vannak, mint te?

- Nekem mondd, more? Honnan tudjam én?

- Honnan? - mérte végig bosszúsan. - A Katus rinzájából.86 Mindég azt hajtod, egy cigány száz magyar. Akkor az az egy dögöljön meg, mert cigány?

- More, ezzel a vak cigánnyal nem lehet napok óta normálisan beszélni - nézett körül Vincsi segélykérően -, hát mi a bajod, hé? - Könyékig zsebbe sülyesztett kézzel kakaskodott Simaj előtt. - Tudjátok, cigányok - fordult feléjük -, hogy a büszke emberektől bűdösödik meg a világ?

Lázasan kutatni kezdett a mellénye zsebében, előhúzott egy újságpapírba csavart cigarettavéget, bekapta. Sokáig nézte Simajt, aztán, mint aki nem érzi magát kisebb rangúnak, tiszteletteljesen megismételte.

- Az vagy, öreg, büszke, mert lovad van.

Simajnak nem volt tovább kedve a vitakozáshoz, galléron ragadta, ujjai közé fogva Vincsi csurgóra álló bajuszát, megrázta, mint a szamár fülét.

- Büszke vagyok? - kérdezte.

Vincsi csak a szemével tudott inteni, hogy igen.

- Ismételd meg! - kényszerítette vicsorításra. Vincsi fogfájós nyögése nem elégítette ki, még feljebb húzta a bajuszát.

- Még egyszer! - biztatta. A szerencsétlen cingár ember a nyögéstől is kifulladt, csak a szeme repdesett. Bajuszánál fogva kifordított felsőajka teljesen betakarta az orrát.

Simaj megnyugodva a kacsingató ismétlésektől, elengedte.

- Na, hallottátok, cigányok?

Kinyitotta a tárcát, kivett egy gyűrött szentképet, megcsókolta, tenyerével helyet seprert az ágas mellett, odaállította, aztán letérdelt mellé.

- Emberek - fordult feléjük ünnepélyes arccal -, ne akarjátok, hogy embervér folyjon, de ha nem tesztek igazságot, isten az atyám - mutatott a Mária-képre -, megölöm Vincsit.

Felállt, leseperte a térdét, majd ugyanolyan szertartással, mint ahogyan kivette, visszatette a bugyellárisába a Szűz Mária-képet.

- Igaza van - dünnyögték elismerően.

Vincsi szomorúan simogatta bajuszát, vissza akarta kényszeríteni tótágast álló szőrszálait, de nem nagyon sikerült, az egyik oldalon úgy állt, mint a macskáknak, a végén meguntta, jobbnak látta mással törődni.

- Üljetek törvényt - mondta mérgesen -, akkor is azt mondom, hogy büszke, mert lova van. Nem csinállok a számból segget, kimondtam, hát kimondtam, állom a szavamat. - Ezzel a kijelentésével teljesen maga ellen hangolta az igazságtevésre felszólított cigányokat. Tapasztalatból tudták, hogy ilyen ügyet nem szabad kiereszteni a kezükből, mert sokszor nagyon szomorú következményekkel jár. Szerencse, hogy Simajnak istenáldotta jó türelme van, különben rég összeröfönt volna az egész cigány. A Vincsi retyerotyáitól¹² meg mindenkit mentsen meg az isten, örökké a verekedést keresik.

- More - mondta apám feszülő orrlyukakkal - nem elég az embernek a saját nyomorultsága, ezek a csorróságok még tetézik. Hát miért nem kéred meg az öreg cigányt, hé!

Noszogatták Vincsit, de egyhamar rájöttek, hogy az igazság tiszteletteljes megbízatása nem könnyű szórakozás.

- Mire lehet büntetni ezt a nyomorult, göthös cigányt? - latolgatták. - A szerencsétlenen még gatyá sincs. Ahaj Devla⁸⁸ - néztek egymásra ijedten. Szinte egyszerre világosodott meg agyukban mindaz, amit eddig csak éreztek.

Apám sorra adta szűzdohánnyal megtömött disznóhólyag-zacskóját. - Ha elment a szürke, menjen a fakó is, amíg a pipa füstöl, csak szűköl a nyomor. Könnyen lehetett valamikor törvényt csinálni - sopánkodtak a körben állók -, a mellényzsebből kifizették a büntetést, hitünk, emberségünk szerint mértünk igazságot, nem kényszerből. Most mit mondhatunk? - vállvonogatással felelgettek, senki nem akart okos lenni.

Gyülekeztek a cigányok, mint akiket ostorral hajtanak, futás közben ismertették egymással a vétkes bűnét, mert mezítlábra még elég hideg volt a hó. Javában heverésztünk Borsócskával a nagykabát alatt, élvezve a délelőtti édes perceit. Amit éjszaka elmulasztottunk, azt ilyenkor pótoltuk. Korri nem szívesen vette, ha az ő jelenlétében

szétrugdaltuk a szalmát. Kifinomult hallóérzékével felfogta vérünk nyugtalanságát, és szemérmesen csámcsogó elégedetlenségét ránk röttyintette.

A Párizs nappali cigányzsivaja a tél jeges szigonyai elől bekényszerült a putrik szürke homályába. A külvilág hóbuckái között visongó szél csak a legszükségesebbet engedte kivinni a kunyhókból, azt is közel a fal mellé, ahol az illető seprőjével kotort helyet a guggoláshoz. A fáradt, nyomasztó csönd kényszerálomba merítette a putrik népét. Borsócska figyelt fel a zajra.

- Hova futkosnak a cigányok? - nézett rám ijedten. -Hallod? - kényszerített hallgatózásra.

- Hallom. Nézd meg, mi van odakint!

Borsócska sietve kilátást lehelt a bederesedett ablaküvegen.

- Szaladgálnak - mondta.

Mire lehet ilyenkor gondolni? Nálunk leginkább akkor szalad valaki, ha kergetik.

- Még az öreg Ajtait is vezeti az unokája - továbbított újabb híreket. - Eredj - fordult felém izgalommal -, bújj el anyádéknál!

Még nem tudtam, miért, de az óvatosság soha nem árt. Engedtem a könyörgésnek. Borsócska egy kannafedő jéghideg vizet a tenyerembe csurgatott, megmosakodtam, anyáskodva rendbe hozta rajtam a sietésben félregombolt ruhákat, aztán óvatosan kibújtam a kunyhóból.

- Gyertek, hé - óbégatott Petrus, sorra kopogtatva minden ablakot -, apámnak azt mondta Vincsi, hogy szareMBER. - Visszafordultam, de Petrus beért. Lúdbőrös, kékre fagyott arcán a borotvátlan szőrpihék felágaskodtak. - No, már éppen szólni akartam neked, tudtam, hogy a szépasszonynál vagy, nálatok tárgyalnak az okosabb emberek - újságolta nevetve.

- Nincs jobb dolguk?

Petrus félrehúzta a száját, az apja is ilyen lehetett fiatal korában, kifelé ferdülő szeméből soha nem tudták megsejteni gondolatait, úgy álltak, mint a mesebeli királyé, egyik sírt, a másik nevetett.

- Tudja a vármegye kenyere, mit komédiáznak, ha apám nem meri, mert bűnnek tartja, agyonütöm én azt a dögöt, csak szóljanak - mérgelődött. - Azt hiszed, nem tudom, miben sántikál? Majd jusson eszedbe, erre megy ki a játék.

- Agyonütik Vincsit, mert azt mondta apádnak, hogy szareMBER?

- Aj, milyen buta vagy - sajnálkozott. - Ez csak ürügy. Jön az ünnep, valamit enni kell. Nektek is jut majd belőle.

Ne félj, odahordom én hozzátok a szépét-javát. Mondta Csóka, hogy milyen részét szereti.

- A húgom?

- Hát - büszkélkedett.

- Na, majd tudod, melyik részét is vidd el neki? - Nem mondtam ki, de értette. Nagyon tisztelt, soha nem emeltem szót húgom iránti érzelmei ellen, most mégis dühösen válaszolt.

- Azt majd neked viszem, mert kanca.

Nem mozdultam. Petrus látta, hogy még mindig magyarázatot várok.

- Fázokr testvérem - tapogatott fogvacogva -, a jó meleg istállóban úgyis megtudod.

- Gyere! - ragadtam karon, visszacipeltem Borsócskáékhoz. - Egy szót nem értek a szavaidból, Petrus.

- Ne csináld velem, cigánygyerek - vonakodott -, agyonüt apám, ha megtudja, hogy elárultam.

- Eredj, Borsócska, kérjél Csókától dohányt. - Tudta, hogy miért küldöm el hazulról. Petrusnak felcsillant a szeme.

- Mondd, hogy nekem is küldjön - kiáltott utána. - A bátyjával beszélgetünk.

- Na? - faggattam. - Mi a helyzet?

- Az, komám, hogy én nem reckírozom magam tovább az apám lovának, azt tesz vele, amit akar. Megetette már vele a fejünket is, nemcsak a takarmányt. Csóró kis testvéreim, ha egy tökmagot találnak a lószarban, egymást marják miatta. Hát akkor még mindig a lónak tegyem a fejemet? Ha a rengeteg répát, amit éjszakánként elloptam az uradalom istállójából, nem eteti meg a lóval, kitelelnek vele a gyerekek. Ezért aztán egy hét óta nem tud pihenni, se éjjele, se nappala. Megátkozta magam, a tömlöcből seperjék ki a csontjaim, ha egy lépést teszek, amíg a ló itt lesz a háznál. Etesse meg vele a gyerekei csontját, a húszakat már úgyis leette. - Sokáig nézett rám. - Most azt gondolod, a méreg beszél belőlem. Tudom, komám, megfeddd a szavaimért, de ha nem igazán mondom, a húgodat veszítsem el örökre, pedig jobban szeretem az életemnél.

- Mondd - biztattam. - Az igazmondás nem embermegszólás.

- Ha apám tudná - halkította le a szavát -, hogy a lovát megmenti vele, akármelyik gyerekét odalökné elébe éjszaka. Pedig nagyon szereti őket. - Látta, hogy meghökkentettek a szavai, megismételte. - Te nem ismered a mi fajtánkat, sok éven keresztül csak aludni jöttél haza. De én jól ismerem. Itt a ló anyyi, mint az isten.

- Azt azért mégsem tenné - próbáltam védeni az öreget.

- Miért, hát engem nem dobott oda minden éjszaka? Mit gondolsz, mit csinálnak velem a parasztok, ha elkap valamelyik az istállójában? Vagy ha összeesek a határban, nem ott fagyok meg? Amikor már az ember megdőglött, mindegy, hogy a ló eszi meg, vagy a férgek.

El kellett ismernem, hogy Petrusnak teljesen igaza van.

- Lehet szeretni a lovat, testvér, én is szeretem, mert köztük, nőttem, de van egy határ, ami elválasztja az embertől. Most apámnak ezt a határt, vagy akarta, vagy nem, meg kellett keresnie. Már csak az a kérdés, ki üti agyon. Nem Vincsit - mosolyodott el -, hanem a lovat. Úgyis megdöglük, de akkor mi nem vesszük hasznát.

Borsócska visszajött egy marék dohánnyal.

- Mit csinál Csóka? - érdeklődött Petrus.

- Főz.

- Látod, testvér, ha a húgod nem rakná el nekem a falatjának a felét, éhen pusztulnék. Na, azért mondom, ha ezután reckírozom magam, akkor azokért teszem, akiket szeretek, a kistestvéreimért meg magunkért.

- Még mindig nem értem, mi lesz a ló sorsa, és mi a Vincsié?

- A pusztulat, mi lenne? Arra büntetik majd a csorrót, hogy ölje meg. Huncut ember az apám, testvérem. - Elmosolyodott, mintha büszke volna rá. - Nehéz átlátni a ravaszágát, de én a veséjébe látok. Gondolod, ha komolyan veszi Vincsi sértését, nem tépi ki a nyelvét a helyszínen? Á, komédia az egész. Kapóra jött szegény göthös cigány. Napok óta kötekedik a csorrókámmal, hogy valami okkal-móddal perbe fogja. Mindenki ismeri Vincsit, ha egyszer valami kicsúszott a száján, a világ minden kincséért vissza nem vonná, inkább megteszi, amit rá szab a törvény. No, ezt akarja apám. Ravaszul kigondolta. A nagyokosok meg követik a tisztességben megőszült vén cigány becsületét. Mert mi lenne a világgal, ha büntetlenül aprendálnánk valakit. De ha a magyarok rohadt bűdös cigánynak mondják, az nem számít, oda nem ér el a cigánytörvény. - Petrus látta, hogy szavai elszomorítottak, vigasztalni próbált. - Mindég ilyen volt ez a világ, testvér, osak valamikor az a kis jó eltakart mindent. Azért ne gondold, hogy apám nem szeret bennünket! Á, erről szó sincs, bármikor tőkére tenné a fejét értünk. De a ló, az ló, egy oktalan állat, amit bűn megölni. Látod, valamennyi cigány mind ki van sápadva az éhségtől. Kérdezd meg, melyik ölné meg a lovat? Márpedig azt most kell megölni, mert a jövő héten mind a nagyhétre hivatkozik.

- Te tényleg megölnéd? - szegeztem Petrusnak a kérdést. Sápadtan nézett rám, nem ismételt meg, hagytam gondolkodni. Szívta nagy lélegzettel a méregerős kapadohányt, majd nagy sokára megszólalt.

- Lehet, ha a nyáron kérdezed, azt mondom, hogy nem. Tudod, mennyit gürcöltem egy-egy rossz gebének? Pedig jól soha nem laktunk az árából. Ha az egyik rossz lovat eladta apám, megvette a másikat, ősszel bevarrta a pénzt az ujjasa belsejébe, tavasszal kezdődött minden előlről. Szegény anyám örökös nagy hassal télen-nyáron tette a fejét, hogy a gyerekeknek legyen mit enni, és mi, ahogy nőttünk, úgy lettünk rabjai a lónak. Hát ott rohadjon valamennyi, ahol van. Megölném én, komám, legalább a kistestvéreim helyzetén könnyítenék vele.

- Majd akkor válna el - hitetlenkedtem.

- Én? - nézett rám keményen. - Haljon meg az anyám, ha meg nem tenném.

- Tudod, mit? Tréfáljuk meg az okos véneket. Gyere! - noszogattam Petrust.

- Ne csináld, hé, agyonvernek bennünket. Apád meg soha be nem enged a hajlékába, ha most nevetségessé tesszük őket.

- Azt bízd rám - nyugtattam. - Nem lesz semmi baj. Láttam, hogy Petrusnak is tetszik a dolog, átszaladtunk hozzánk.

Az istálló annyira megtelt, hogy alig tudtunk befurakodni. A fiatalok kinn álltak, egy részük mezítláb, majd megvette az isten hidege, az idősebbek benn izzadtak a párás, fűlött istállóban.

A vén, vaksi Ajtait felültették a jászol szélére, kisunokája, aki koldulni vezetgette, a lábai elé kuporodott.

- Ez az én szemem fénye - mondogatta a huncut vén cigány, de ha egy fiatal nő elment mellette, utánanézett.

Apám, Nyucu, Khandi, a vén Csirke, Zoga, Joka, a köztiszteletnek örvendő okos öregek, félkörben álltak, előttük az ágasnak támaszkodva Vincsi hallgatott, felcipósodott arcát tapogatta.

Nagy nehezen befurakodtunk a báméskodó éltesebb cigányok közé. Még nem történt semmi, hosszadalmas tanakodás után végül úgy döntöttek, hogy nem tudják, mire büntessék Vincsit, semmije nincs, amivel a Simaj becsületén esett sérelmet megtéríttessék. Ezért voltak jók valamikor a vásári bírások. Ott nyomban lefizették a vétkessel az aznapi pálinkárávalót, vagy leütötték rajta. Ah, hol van már ez! Rágták a bajszuk végét bánatukban.

- Mi a követelésed, Simaj? - kérdezték a hosszan tartó sóhajtozások után.

A vak cigány felkészült mondanivalójára, de addig simogatta halszálkaszínú bajszát, amíg csend nem lett.

- Nézzétek, testvérek, én világ teljes életemben embernek éreztem magam, hét vármegyében híre volt Simajnak. Ahol én kicsaptam az ostoromat, ott hullott a százas, és ahol más ember - tekintetével végigmérte Vincsit - vizet sem ivott, ott én bort ittam. De gőgös, büszke soha nem voltam. Ez az ember - most már ujjal mutatott Vincsire - mégis azt vágta a szemembe, hogy büszke vagyok, mert lovam van. Nekem még ember ilyet nem mondott, amióta kétágú gatyát viselek - verte a mellét ököllel -, mert kiteptem volna a nyelvét. Na de, testvérek, alig látszunk ki a csorróságból, hát csináljunk még több bajt magunknak? Így is jön ránk a nagy ünnep, a gyerekeink száját egy falat ennivalóban nem tudjuk megízésíteni, akkor mire lehetünk büszkék? - Szünetet tartott, megvárta a hatást. - Hát a ló csinált engem? Vagy először van lovam? Vesszen el a világ, testvéreim, ha ilyenek miatt egymás torkának esünk.

Petrus oldalba bökött: - Rafinált cigány - súgta. - Várd ki a végét, meglátod, nekem lesz igazam.

- Nohát ezért kértem fel olyan éltes embereket igazságtételre, akikről ország-világ tudja, hogy egész életükben nem kellett nekik a huncutság. A régi okos cigányok is így csináltak. Isten az atyám - kotorta elő megint a Szűz Mária-képet -, felfogadom, hogy amíg én nyers leszek, soha több lovat nem telettetek ki, mert az csak irigységet szül. Megéri, hogy egy ló miatt kivájjuk egymás szemét, mint a hollók? Ott vannak a kis apró gyerekeim, éhesek. Ott vannak a ti gyerekeitek, éhesek. Jön a nagy ünnep, üresek a fazekak. Kérdezem, mire lehetünk büszkék? - Elhallgatott, megvárta, amíg elülnek a sóhajok, aztán ő is megtoldotta egy hosszú, kebelből fakadó levegőcserével. - Pusztuljon el a világ, ha karácsonykor sem lakhatunk jól, amikor ott zabál nálam egy kövér ló, aminek a csontja is tele van zsírral. Levágjuk, cigányok, legalább senki nem mond miatta büszkének, aztán a gyerekeink

száját is megízesítjük.

- Áldjon meg az isten, Simaj. - Ordítottak az örömtől. Simaj elégedetten, szokásához híven marokkal simogatta a bajszát.

Apám egyik szemét lehunyva méregette Simajt, véletlenül találkozott a tekintetünk, hunyorgásából következtetni lehetett, hogy rájött a Simaj huncutságára.

- Éljen Simaj! Éljen! - harsogták szünet nélkül.

A kis termetű Guncsi kiugrott a tömegből, két kezét feltartva hallgatásra intette őket.

- Ics, hát testvérek - selypítette -, még ez mondta Sima-junknak, hogy büszke. Talán ő levágná a lovát, ha volna neki? A saját ganéját nem lökné el, ha бүдös nem lenne - köpött Vincsi felé. - Világ életedbe mindég magad alul ettél, hé.

- Igaza van Guncsinak - kiáltozták -, agyon kellene ütni az ilyen embert.

- Várjatok - csendesítette Simaj a népet -, bízzuk az okosokra. Megmondtam, amit megmondtam, nekem nincs lovam tovább, odaadtam az éhező gyerekeknek. Ő meg ölje meg. Ez legyen a büntetése!

Mindenkinek torkán fulladt a kitörő öröm, csend lett, csak a lovak zápfogai ropogtak, ahogy a jászol mellett szénáztak. Elsápadva, segélykérő szemekkel nézett mindenki az igazságtevők felé. Guncsi tekintetében egyszeriben szájalom született Vincsi iránt, pedig neki annyi gyereke volt, mint a rostán a lyuk, talán még kettővel több is. Azon gondolkodtam, hogy kellene feltárni Simaj gazemberségét, mert ha a Vének bölintanak, nincs ember, aki Vincsit megmentse a lóöléstől. A bölcsek még hallgattak, egyre Ajtai paput lestek, senki nem akarta elsőként lelkére venni a Vincsi sorsát, pedig tudták, hogy nincs kitérő, igent kell mondani, mert rövidesen fölocsúdnak megdöbbenésükből, és a hasuk parancsára azok fognak követelőzni, akiket az első pillanat megtántorított. Valamikor Bada egymás után vágta nekik a lovakat, azon senki nem lepődött meg, mert bolondnak tartották. Olyanok, mint a farkasok. Együtt éheznek, együtt szaladnak, de ha valamelyik megtántorodik, azonnal felfalják, nem számít, hogy közjük tartozik, mert az éhség nagy úr.

Katus rontott be az istállóba, akkora szájjal, hogy alig fért be az ólajtón.

- Mit csináltál, Vincsi? - Állt elé csípőre tett kézzel. -Hogy azt a rossz göthös tudódet hányd el a kutyáknak -szórta Vincsi fejére jókívánságait.

- Jól van már - próbálta csillapítani -, ne kiabálj annyit.

- Ne? Ugye, arra van eszed, hogy az öreg cigányokkal kikezdjél, akiknek a seggéből hideg vizet sem ihatol, de arra nincs, hogy egy gyereket tudjál csinálni.

A csend töretlen maradt, senki nem nevetett Katus szavain. Petrus törte meg a jeget.

- Majd csinállok én neked, Katus.

Az asszony nagy komolyan körülnézett, aztán ismét Vincsi felé fordult: - Na hát megérdemelnéd. - Csavart egyet a férje bajuszán. - De Sándorunk haljon meg véletlenül, pedig a bátyámat nem átkozom meg az életedért, ha fel nem csináltatom magam valamelyik fiúval. Te meg ehhez nem teszed magad - verte tenyerével a szeméremdombját.

Katust szegényt annyira elfuserálta a teremtő, hogy az ördög dupla fizetésért sem kísértette volna meg. De ha Vincsivel valamin összeszólalkoztak, néhány szál szőrét azonnal kirakatba helyezte. Az öreg Ajtai kezével ernyőt formált szeme elé, úgy leste az asszony mezítelen békacombjait.

- Látod, öreg - kérdeztem -, milyen isteni jószág van a Katus lába között?

- Szo phenezs?¹⁴ - tette magát süketnek.

- Azt kérdem, látod ?

- Nem látom én, gyermekem - sopánkodott.

- Vidd oda neki, Katus, hadd nézze meg csorró öreg cigány!

Katus rám nézett, elnevette magát. - Sun, ne izélj már velem, te gyerek, megharagszik a vénember.

- Vidd csak oda! - biztattam. - Sándorotok haljon meg, ha oda nem viszed, nehogy valaki rád is azt mondja, hogy büszke vagy, mert szép jószágod van. Kerüljük a bajt, testvér, amennyire kerülhetjük.

Katus körülnézett, aztán hónaljig felrántotta a ruháját, odalépett az öreg Ajtai elé.

- Na nézd meg, öreg, szép? Úgyis te vagy a főbíró -düllesztette előre szögletes medencecsontját.

- Szép, gyeregem - mondta az őszinte elismeréssel. -Tartson meg velem az isten.

- Mutasd meg a többinek is, nem mindenkor látnak ilyen szép jószágot.

- Hagyjál már, te gyerek - rángatta le mérgesen a szoknyáját -, ne csinálj belőlem bolondot.

- Nem mutatod sorra, Katus? - ripakodtam rá keményen.

- Dik,¹⁵ a cigánygyerek! - Előbb értetlenül nézett, valamit még mondani akart, de egy halvány mosollyal visszafogta.

- Hát azért sem mutatom meg.

- Akkor, Katus, büszke vagy, kijelentem itt mindenki füle hallatára.

- Hallottátok, cigányok? - jártatta körül a tekintetét.

- Hallottuk - kiabáltak nevetve.

- Tik is hallottátok, okos életes cigányok? - fordult a törvénytevők felé. - Akkor most két ügyben kell döntenetek. Én is azt követelem, Boncza, hogy a fiad szúrja meg azt a jószágot, amiért büszkének mondott.

A nagy bölcsek irultak-pirultak, azt sem tudták, melyik lábúkra álljanak szégyenükben. A kitörő nevetésben egyetlen szót sem lehetett hallani, azt láttuk, hogy apám kifelé mutat az istállóból mindenkinek. Gyorsan eltávoztak, csak Simaj maradt ott meg Petrus. Apám idegesen simogatni kezdte a lovait. Petrus nem tudta, mit csináljon, nézett szomorúan, mintha most mi következni látnánk lakolni a vétkeinkért. Magoltuk, szajkóztuk gondolatainkat, hogy legyen mit mondani, ha számon kérik cselekedetünket.

Az öreg Khandi jött vissza, attól tartva, hogy apámmal össze találunk zördülni. Rám kacsintott, úgy látszott, tetszett neki a játék.

- Na, more - panaszkodott neki Simaj -, ez a cigánygyerek alaposan kicsúfságot bennünket, úgy tett, mint valami ügyvéd.

Apám kilépett a lovak közül, leseperte kabátja ujjáról a ráragadt szőröket, elgondolkodva megállt Simaj előtt.

- A mi időnkben, édes barátom - folytatta Simaj -, nem szólhattunk bele az idősebbek dolgába, amíg ujjainkra nem tudtuk csavarni a bajuszunkat.

Apám hallgatott, hagyta, hadd ámítsa még a világot, ezt csinálta eddig mindenki - a bajuszára meg a korára hivatkozott, hisz egyebe se volt.

- Tudod, Boncza - ízeledett neki a beszédnek -, ezt nem hittem volna, ha a világ mondja, hogy éppen a te fiad csináljon belőlünk pojácát.

- Miért - kérdezte apám -, mert nem hagyta, hogy egy rakás eszehagyott vén cigány a mások lelkiismeretén táncoljon? Gazember maradsz, Simaj, ha még mindig ragaszkodói a huncutságodhoz.

- Gazember? - nézett segélykérően Petrusra.

- Az bizony, komám - nyugtatta meg Petrus -, hamislelkűséggel éltél. Valld be őszintén, félsz, hogy neked kell agyonütni a lovat.

- Te is ellenem vagy, Petrus?

- Nem, öreg, csak éhes vagyok.

Simaj erőtlenül leroskadt a fal mellett álló üres vödörre, egy ideig szótlánul vájkálta bakancsán a fölfeslett foltokat, aztán valami maga szerkesztette szomorú nótát dúdolt, olyat, amelyet valaha Petrusnak is dűnnyögött altatóként. Ringatta felsőtestét, egészen belefeledkezett a szomorúságába, sűrűn megránduló sárga bajusza hegyéről apró vízcseppek hullottak repedezett bakancsára.

- Szóval - sóhajtott - azt akarjátok, hogy én öljem meg a saját lovamat? - Mindegyikőnknek jól a szemébe nézett, egyiküktől segítséget kérve, a másikunkra bosszúsan. Hallgatásunk még inkább haragra gerjesztette.

- Tudom, Petrus, hogy ez a komédia csak a te műved lehet. Na, de ha annyira éhes vagy, fiam, akkor öld meg te!

- Úgy lesz, öreg.

Simaj elsápadt, mindenre számított, csak erre nem. Elvesztve eddigi nyugalmát, vállon ragadta a fiát.

- Megölnéd? - ordította a Petrus szájába. - Nem tekined, hogy a kistestvéreid között élt, velük evett, velük aludt, úgy nézték, mint akiket egy anya hozott a világra, falatjuknak felét megetették vele.

- Megetted, öreg. Minden fillérért, ami a házhoz került, a lovadnak vetted el ennivalót. A gyerekeidért akkor áldoztál, ha a lóval szemben már letudtad a kötelességed. Előbb az volt, csak aztán mi. Úgy kellett nézni, mint a szentet, azt hittük, a nap sem kél fel nélküle,

rongyainkat a sörényébe fontuk, nehogy valaki megverje szemmel, minket meg az ág is sújtott. Hát most már elég volt, megölöm, vagy az öl meg minket. Nézd! - széthúzta mellén az inget, vállain vastag dörzsölt sebek éktelenkedtek. - Ezt is a lovad ette le - verte tenyerével a gennyes sebeket. - A lovadnak éjszakánként ezeken cipeltem a takarmányt.

Simaj kezével eltakarta arcát, kihátrált az istállóból. Megdöbbenően néztük Petrust, ahogy sziszegve összehúzta felsőtestén a rongyokat. Apám végigmérte a lovait, aztán rám nézett, kalapja alatt sokáig vakargatta kopaszodó fejét.

- Hát így van ez - sóhajtotta az ember nem is tudja, miért gürcöl annyit ezeknek a rohadt dögöknek.

Alig múlt el öt perc, a kis Phuri ugratott be lélekszakadtan.

- Gyere, Petrus, apám agyonszúrta a lovat. - A gyerek vidám, hírt hozó szája sírásra görbült bátyja elsápadt arca láttán.

- Azt mondta tata, kolbászt csinálunk - rángatta Petrus kabátját könnyekre fakadva -, mert nagy éhség van a cigányok között.

Mire odamentünk, a ló már a havon hevert, hatalmas vértócsa vöröslött körülötte. Simaj még ott állt mellette, mintha győzelmi üdvözlésre várna, szemében a harag és a bűnbánat üres, semmitmondó tekintetté közömbösítették egymást, akkor riadt fel, amikor odaértünk.

- Gyertek, hé, cigányok! - emelte magasra a kést. - Vagy azt akarjátok, hogy helyetekbe vigyem? - Mint akik erre a jelre vártak, kiözönlöttek a putrikból élesre fent késeiekéi, és nekiestek a lónak.

Ha valaki látott már vidám szüretelőket, kik az aranyos fürtök láttán szájukban érzik a bor őszi zamatát, és a tegnap szomjúságát elfeledik a ma reményében, úgy feledtek el minden gondot a vértelen ló kihúlt teteme felett. Vincsi sérelmét elnyelte Simaj jótékonyága, és ő meghagyta a bánatát magános perceire. Elmúlt a harag, a mogorva éhség helyébe ízes, engesztelő karácsony ígérkezett. Nem sok kellett itt a boldogsághoz, elég volt száz gémnek egy keszeg, de az kellett. Rég nem ízlelt perceket sokasított derűs napokká, kirázta őket téli álmukból. Fényesre izzadt arccal hajoltak a kormos, gőzfátyolba burkolózott fazekak fölé, és már nem várták úgy az áhított farkast. Sokszor kivájták volna a holló szemét, ha csak egy pillanatra megáll, de rikácsolva elszálltak a hóba fulladt cigánypárizs felett, mert semmi jót nem ígért a számukra.

Jegyzetek:

1. Rémánca = Az I. világháború után kiosztott vád szikterületek.
2. Bekulázni = beszarni.
3. Csaj, sej = nő, lány.
4. Phorálók = tollasok (kakastollas csendőrök).
5. Csórókám = szegénykém.

6. More = Sok jelentésű szó: hallod, hé, cigány. A mondatban kapja meg az értelmét. Itt = cigány.
7. Szabógallér = nagy darabokra szaggatott kifőtt tészta mondják.
8. Duozececsincs = huszonöt.
9. Bogó = sovány ló.
10. Csorró = szegény.
11. Rinza = pacal.
12. Retyerotya = rokon.
13. Ahaj Devla = Ó, jaj, Isten.
14. Szo phenez? = Mit mondasz?
15. Dik = nézd.

VIII. rész

A kutyák nagyobbjait ki kellett irtani, félő volt, hogy nem mindég elégszenek meg a gyermekürülékkel, majd valamelyik apróságot is megkívánják. Amelyik kutya éjszaka megdermedt, reggelre szétszedték a többiek. Vonításukkal sokszor lázba hozták a cigányokat, fél éjszakákat üldöztek egy-egy kóbor farkasnak vélt ebet, de a nagy hajtó vadászatok örökös kudarccal végződtek. Később ezek a vadászatok is hasznot hoztak a cigányoknak, mert a bőröknek egyaránt ára lett. A háború mindenkit leszoktatott az igényességről. Élni és élni! Ez lüktetett az emberek agyában. A cigánypárizs határa láthatatlanul terjeszkedett, hiába álltak őrt a csendőrszuronyok, a nyomort nem lehetett megállásra kényszeríteni. Pergett a dob, vitték, amit találtak, a rekvirálások sarkukból forgattak ki mindent, és ha valahol többet találtak a semminél, azt irgalmatlanul elkobozták. A háború sokáig megkímélte a cigánypárizst. A tábori levelezőlapok semmitmondó soraitól nem lettünk okosabbak, csak annyit tudtunk meg belőle, hogy aki írta, még él. Aztán a tábori levelezőlapok is elmaradtak, és a helyükbe egyformán megszövegezett részvétnyilvánítások jöttek. Apámat mindennap súlyosabb gondok gyötörték, látszott, hogy valami nagyon fontosat szeretne mondani, egyetlen jó csizmáját sorra próbáltatta minden bátrabbnak látszó cigánnyal. A kis termetű Guncsit áthívta, tárgyaltak valamit az istállóban. Guncsi tiltakozni próbált, de a csizma felülkerekedett a lelkiismeretén. Apám értem küldte a kisebbik hűgomat. Ahogy a Borsócska gyásza letelt, odaköltöztem hozzá, nem sok értelmét láttuk a felesleges éjszakázásoknak, amikor a nappalokat ugyanarra a célra szenteltük. Anyám előzőleg is nagyon tisztelte Borsócskát, de ahogy észrevette, hogy vonzódunk egymáshoz, még inkább öröme telt benne. Nálunk egyébként nem szóltak bele ilyen dologba a szülők. Időnként hazaruccantam, ha valami hiányzott, de időm nagyobb részét az asszony mellett töltöttem.

Apámék hallgatagon üldögéltek az istállóban. Ahogy bementem, Guncsi megpróbálkozott magára erőszakolni valami kényszeredett mosolyt, de csak akkor sikerült, amikor apám egy üveg pálinkát előkotort a jászol sarkából.

- Húzd meg! - lötyögtette felém. Nem kérettem magam, a szemérmesség és a kínálgatás régen divatját múlta. Hol vol-tunic már ahhoz, hogy valamit el ne fogadjunk! Sokáig krárogtam az erős kukoricapálinka után.

- Ül le! - adta át a helyét. Iszogattam, eleinte csak módjával, de az én öregem unszolása elől nem lehetett kitérni. Mint akinek egyszeriben felmetszették a nyelvét, az elmúlt világháború rémségeiről kezdett beszélni. Időközönként megpaskolgatta a lovak tomporát, olyankor elhallgatott, figyelte, hogy rezdül meg rajtuk a hús. A szükös takarmány ellenére is használt nekik a pihenés.

A pálinka rendkívül gyorsan megtette a hatását. Lassú, álmosító zsibbadással átjárta minden részemet.

- Jó pálinka - csámcsogott Guncsi. Apám nem ivott, faltól falig sétálva mesélte háborús élményeit. Figyeltem, mint akit nagyon érdekel, százszor elmondta ezeket a meséket, néha úgy hatott, magam is részt vettem a sturmolásokon és a mókusfogásban. Időnként katonásan kilépett, beleremegett az istálló, majd vigyázzba kapta magát, alázatosan jelentette, hogy Boncza honvéd maradéktalanul végrehajtotta a parancsot.

- Á - csendesedett neki pihegve -, nem jó erről beszélni se. Ma több eszem volna a dolgokhoz, nem lenne már olyan isten, aki engem elhurcolna a vágóhídra.

- Tudod, hány éves koromban kerültem ki a harctérre? -szegezte nekem a kérdést.

- Tudom - mondtam határozottan. Néhány ráncnyit ösz-szebb ugrottak a szemöldökei, mint aki töpreng, vajon honnan? Aztán ismét az üveget rázta felém.

- Nahát, azért mondom, fiam, jobb az embernek előre gondolkodni, mert csúful ráfizethet. Egyszer azon vesszük magunkat észre, hogy megperdítik a dobot, és tizennyolc évtől hatvanig mindenkinek be kell rukkolni. Akkor is, akinek esze volt, nem vitte vásárrá a bőrét.

Berúgtam, ismertem el magamban. Apám szavai teljesen összefüggéstelenül jutottak el a tudatomig.

- Mondtam én anyádnak, már nagyon régen, de ő mindig okosabb akar lenni mindenkinél. Hohoj, barátom, legyen esze a cigánynak, ha már mást nem adott neki az isten. Így van, Guncsi?

- Ics, ics bizony, testvérem.

- Azt hiszed - kérdezte apám -, Simajnak azért olyan a szeme, mert úgy született? Hogyisne, volt esze annak a vak cigánynak.

- Volt bizony - hagyta rá Guncsi. - Ics, ami késik, nem múlik.

Annyira nem értettem beszélgetésükből egyetlen szót sem, hogy feleslegesnek tartottam odafigyelni. Részeg vagyok, hajtogattam állandóan. Tele van a szám kozmás cefréizzel.

- Igyál! - ostromoltak. Nem tudtam tiltakozni, az első mohó kortyok után elveszítettem ellenállóképességem, szétroncsolt akarattal nyúltam az üveg után, engedelmesen, ahogy

kívánták.

- Nagy hőstett lenne, hé, ha levágnád - mondtam, a lovakra mutatva, apámnak. - Ennél nagyobb hőstettet nem vittél véghez a háborúban sem. Pedig amennyit elmeséltél, egy veszett háborút is győzelemre vihetett volna. Éhes vagyok. Mindenki éhes. Érted? Mink nem vagyunk „csacso rom”-ok. Megesszük a lóhúst, mert „csak egy nap a világ” - énekeltem botladozó nyelvvel. Hirtelen nagyon sok mondanivalóm támadt. - Dögöljön meg, aki fél! - Föl akartam kelni, de lerogytam az alomszalmára. - Ó - próbáltam feltápáskodni szégyenkezve -, hát ennyi az ember?

- Oda se neki, fiam - nyugtatott apám. - Nesze, igyál!

- Hoci - ragadtam két kézre az üveget. - Engem számítol?

- Jó pálinka ez, testvér - kuncogott Guncsi. Nem fordult a nyelvem, forgott velem az istálló, mintha bolondmalmon ülnék. - Berúgtam.

- Nem baj. Ez ennek az orvossága - erőltettek belém újabb kortyokat. Teljesen megszibbadt az agyam, amit a szemem és a fülem felfogott, nem tudtam felfogni a tudatommal, hevertem csodálkozó mozdulatlanságban, a tárgyak formavesztett görbületeibe ragadt tekintettel. Apám egy fehér kendőt húzott elő valahonnan, az ajtónyílás felé tartotta, sokáig vizsgálta. Én csak a kihullott virágok helyét láttam, ahogy elnyúltak vagy összehúzódtak.

- Van még pálinka? - kérdezte Guncsi idegesen. Apám számhoz emelte az üveget, innom kellett, ha levegőhöz akartam jutni, ő aztán magába öntötte a maradékot. Guncsival egymás füléhez hajoltak, majd odaléptek mellém, háttal megtámasztottak a jászolhoz, és jobb kezem szétfeszített ujjjaival megfogták a jászol peremét.

- Jó - suttogta Guncsi. - így ló lesz.

- Mit akarhatnak ezek? - villant vissza agyamba egy gondolat, de az erős szesz azonnyomban lemosott mindent. Csöndben mozogtak, nevetségesen kapkodva, apám arccal a fal felé fordult, hátra tett kezében a fehér fejkendőt gyűrögetve, reszkettek a vállai. Guncsi fölvette a burgondivágó kisfej szét, felém közeledett, lehajolt, belenézett kifejezéstelen szemeimbe, még mindig idegesen kapkodva dörzsölte kabátja aljával a fejsze élet. Úgy tűnt, egy pillanatra megmerevedik, de abban a pillanatban hátrahőkölt, visszadobta a kisfej szét a sarokba.

- Nem vágom le az ujját, Boncza. Ics, ics, megöl, ha kijózanodik. Testvérem, ha száz pár csizmát adol, akkor sem teszem meg, nekem még nevetlen gyerekeim vannak.

- Nem vágod le, Guncsi? Azt akarod, hogy a gyerekem ott rohadjon el valahol a harctéren?

- Ics, ics - kapkodott levegő után -, nem kell azért levágni az ujját. Idenézz! Én a бүдös életben nem kellek katonának, pedig jól látok. Egy kis túpeccentés az egész, csak azt a szemét mutasd meg, amivel célozni szoktak. Nem is fáj, bevéresedik, egy hónap múlva kész a hályog. Soha nem kell katonának. Nesze, a jó szememet befogom, mutass valamit... Három - vágta rá. - Ti azt hiszitek, hogy fél szememre vak vagyok. Na, csak higgyétek, haha. Sokan, akik velem voltak a fronton, elestek, az isten nyugosztalja őket, én meg idehaza vagyok, a kutya sem szól hozzám.

Megint csend lett, Guncsi letérdelt mellém, egyik szemhéjamat felfeszítette, egész közel az arcomba lihegett, erőtlenül esett le a jászol szélébe kapaszkodó kezem, Guncsi káromkodva a szalma között kezdett kutatni.

- Kész van? - ugrott mellém apám lihegve.

- Dehogyan van. More, nem vagy képes az embernek segíteni, csak a készet várod. Legalább nyitottad volna fel a szemét! Most elejtettem a tút.

- Na hallod, szerencsétlen egy cigány vagy.

Guncsi nem válaszolt, kereste a tút. Apám megsimogatta a hajam.

- Egyem a drága lelkét, jól berúgott, alszik, mint a bunda.

- Majd akkor edd meg a drága lelkét, ha kijózanodik! Elhegedüli úgy a nótánkat, hogy arról kántálunk.

- Nem baj, de legalább tudom, hogy az egyetlen fiamat nem hajtják el a vágóhídra - örvendezett.

- Hívd ide valamelyik lányodat, hé, keressétek meg a tút, vagy hozzanak egy másikat - ripakodott apámra.

- Lizza! - kiabált ki apám az idősebbik nővéremnek. Kis idő múlva megjelent egy fazekat súrolva.

- Te kiabáltál? - kérdezte.

- Én. Hozzál egy tút.

- Mit csináltatok a gyerekekkel? - változott sipítósra a nővérem hangja.

- Hallgass - szólt rá Guncsi -, mert felébred.

- Tút hozzak, Guncsi? Hogy csókold ki Fániból, amit az öreg Simaj belerakott! - Nagyot kondult a fazék, azt hiszem, a Guncsi fején, mert ordítva kiszaladt az istállóból.

- Te is meg akartad vakítani a gyerekedet - acsított apámra Lizza. - Mindjárt szétvágom a te fejedet is ezzel a fazékkal, vagy azonnal vasra veretlek. Gyertek, cigányok, nézzétek ezeket a gyilkosokat, ki akarják szúrni a gyerek szemét! - ordított az istállóajtóból. - Megállj, Boncza, ha anyám hazajön, nem marad más az arcodon.

Már csak azt éreztem, hogy fölemelkedem a levegőbe, egy kicsit lebegek, aztán belezuhanok valami mély, fekete semmiségbe. Késő délután tértem magamhoz, zúgott a fejem, mint amiben cséplőgépek zakatolnak, nagyon nehezen bontakoztak ki a délelőtti képek, azok is olyan homályosan, hogy nem bírtam eldönteni, álmodtam, vagy valóban megtörtént. Titokban hol az egyik, hol a másik szemem takartam le próbaként. Már-már hittem, az egészet csak álmodtam. Borsócska közel hajolt hozzám, jól a szemembe nézett, ahogy Guncsi tette, aztán levette homlokomról a kendőt.

- Ezt hol vetted? - kaptam ki a kezéből.

- Apád tette a homlokodra, ennél a háznál annyi rongy nem akad, amivel az ujjad bekösd.

Ijedten nézegettem a kezem, ujjaim játékos mozdulatait, sokáig, csodálva.

- Szegény Guncsi! - sóhajtottam.

- Még sajnálsz? Majdnem megvakított. Áldja meg az isten Lizzát, amiért beszakította a fejét. Jól néztünk volna ki - húzta ellágyultan a hasához a kezemet. - Tudod, mi van itt?

- A hasad.

- Hát benne?

Azt már csak megsúgtam Borsócskának.

- Dili - dobta le hasáról a kezemet. Végignézett magán, hirtelen haragja lassanként leolvadt az arcáról, a kezem után nyúlt, most már nem a hasához, hanem merészen kidomborodó emlőihez szorította. Széthúztam feszülő blúzát, és súlyos melleit két marokkal az arcom fölé borítottam. Ha csak ennyi az apai öröm, nincs igazság se égen, se földön. Szép Borsócska szíve, átverve a vastag húsfalat mély zengésű zenéjével, meg akarta velem osztani a boldogságát, aminek én vagyok a teremtője. Hallgattam, kerestem magamban az örömet, a boldogságot, annak az érzésnek a párját, ami Borsócskából kisugárzott.

- Örülsz? - kérdezte, kilátszó fejem búbját simogatva. Csókoltam a kebleit, szótlán boldogságot színelve, mert ennek a világnak ez a rendje, áldás az élet, áldás a halál, a közöttük lezajlott élet csupán kelléke annak a nagy műnek, amit teremtésnek hívnak. Akkor nő naggyá a Borsócskák porszemnyi boldogsága, ha megoszthatják a világgal, mert virágjában a bogáncs is díszes.

- Örülök - mondtam sóhajtván.

- Látod - furakodott mellém -, szidtalak, amikor Nani-kám meghalt, akkor még nem tudtam, hogy azon kívül is van boldogság. - Rám nézett, visszarakta homlokomra a vizes kendőt, tekintetéből kilógott az aggodalom.

- Jaj, ne vegyél többet italt a szádba - nyomogatta a homlokom. - Ez az apád is, mit nem talál ki? Te még gyerek vagy - húzott vissza a keblére.

Sokáig hallottam a duruzsolását, altató ringatására apró gyermekkori emlékek bújtak elő, némelyikre már alig emlékeztem, bekormozta az idő. Hosszú szőke copfos kislány állt előttem, betegesen sovány arca ragyogott, ki tudja, minek örült, talán ezt is álmodtam valaha, mint az illatos ködöt, amiben lassan elmerültem. Késő este ébredtem fel, a putri nagy részét sötétség töltötte ki. Borsócska még aludt, csendesen, mélyen, nem vettük észre Korri hazajöttét. Tüzelt, a vályogsparhelt ajtótlan nyílása arcába világított, elgondolkodva nézte a tűz lobogó játékát, azt legalább látta.

- Felébredtél, fiam? - Vaksi szemei továbbra is a tüzet bámulták.

- Fel - mondtam ásítózva.

- Tudod, hogy a feleséged terhes?

- Tudom, mámi.

- Te okos ember vagy, fiam, ne öld meg majd ezt az árva gyerekeket!

- Jól van - mondtam vidáman. - Kelj fel, asszony, főzz az uradnak, megéhezett.

Borsócska felült, értetlenül körülnézett, újra a kendőt kereste, hogy visszarakja a

homlokomra.

- Éhes vagyok, nem érted? - csíptem az arcába.

- Sun, Korri - szólt a nagyanyjának -, a cigánygyerek megbolondult.

- Na, szállj már le a vacokról - ripakodott rá az is -, ne nyomd magad az ember mellett, mert megbüdösödöl, vagy itthagyd.

- Mit főzök neki éjszaka, te cigányasszony? - tartotta maga elé a kezét Borsócska, ahogy a kendővel csapkodtam felé.

- Húst - mondtam -, vagy főzd meg ezt a kendőt - dörzsöltem az orrához. Korri arca felderült, tettetett haraggal lefújta birkózásunkat.

- Egyetek, vagy kiviszem a kutyáknak.

Borsócska elragadta a felénk nyújtott kosarat, visszabújt mellém a kabát alá, és amilyen gyorsan lehetett, darálóba fogtuk a kosár tartalmát. Egyik darab sós volt, a másik édes vagy éppen savanyú. De kinek volt ideje megállapítani az ételforgácsok ízét, amikor az semmit nem számított.

- Ezt kapd be - kereste Borsócska a számat -, meglátod, milyen isteni keserű!

- Régi - ropogtattam a málédarabkát.

- A kis krumplit majd holnap főzzétek meg magatoknak! - figyelmeztetett bennünket Korri.

- A krumplit - álltam meg a darálással - már megettük. -Kutattam a kosár fenekén.

- Dehogyan ettétek, itt van a sparhelt mellé rakva - tapogatóztam a sötétben.

- Ja, az más - és folytattuk a falást, amíg találtunk valamit.

- Milyen idő van kint? - kérdeztem, nagyot nyújtózva. Korri egész jól befűtötte a putrit.

- Sár. Olyan hirtelen elment a hó, az isten szentelje meg, hogy belefulladásunk a sárba.

- Hallod, jön a tavasz! - csiklandoztam Borsócskát.

- Az teszi majd be nekünk az ajtót - sóhajtozott Korri. - Kimehet az ember a világból, a magyarok mind a határban lesznek dolgozni, hasztalan megyek, a kapukat bezárják, felkopik az állatok.

- Nem számít, Korri, megyünk mi is dolgozni.

- Dolgozni? Hová mentek ti dolgozni? A magyarok úgy mennek a község házára, mint a csürhe, mind munkát követel. Azt gondold, mások nem éhesek? Nem úgy van, mint valamikor volt. Sírnak-rínak a magyarok, mindent elvitt a háború. Még így is adjunk hálát az úristennek, hogy eddig nem fordultunk fel éhen. Azt beszélnek, jövőre a nőket is elviszik katonának.

- Téged nem visznek el, Korri.

- Sokat érek veled. Én már két háborút értem meg. Szerencsére nem volt fiam, de ha van, én is kiszúrtam volna a szemét. Nem azt nézik az asszonyok, legyen esze, az a fontos.

Korri az ajtó felé fülelt, valami mocorgott. Apám a küszöbhez verte bakancsát.

- Micsoda sár, az isten pusztítsa el! - dörögte köszönés helyett. - Alszotok? - tapogatózott a sötétben.

Borsócska le akart ugrani mellőlem, visszafogtam.

- Nem alszunk - fészkelődött Korri -, gyere, ülj le!

- Hát ez a fiú? - fogta suttogóra a hangját.

- Heverésznek - nyugtatta.

- Na hé, jól kitoltak szegény Kinyával - újságolta apám nekibátorodva -, felakasztják.

- A vénasszonyt? Miért? - ültem fel meglepődve.

- Gyújtsál mécses, te kis menyecske, nem tud az ember beszélgetni - ripakodott Borsócskára. Tudtam, hogy nem állja meg szó nélkül, ez is a régi jó szokások közé tartozott: a nő más férfi jelenlétében nem heverészhet a férje mellett, különösen, ha az a családhoz tartozik.

- Nincs zsírunk - álltam a Borsócska pártjára. Apám nem mert kötekedni, érezte, hogy a délelőtti dolgok még nem intéződtek el, azért sündörgőzött a hírrel.

- Mért akasztják fel Kinyát? - türelmetlenkedtem.

- Tatárunk van - kiáltott nagyot.

- Jó - hagytam rá -, de a statáriumot nem ilyen vénasszonyokra hozták.

- Én ugyanezt mondtam neki, de egyet hajt, mint a bolondok: jaj, felakasztanak, jaj, felakasztanak! Megunja az ember hallgatni. Otthagytam. Megmondtam, ide ne jöjjön hozzád ordítózni, mert agyonverem, mielőtt felakasztják.

- Idehaza van Kinya? - kérdeztem meglepődve.

- Hát hol a pusztulatban lenne?

- Eredj, Borsócskám, hívd át. Valami itt nincs rendjén.

- Az biztos, hogy nincs, de nem leszel tőlük okosabb! Ahogy Borsócska elment, Korri kitapogatta a mécses, meggyújtotta.

- Azt mondtad, hé, nincs mécsesetek! - tett apám szemrehányást.

- Háborúban spórolni szoktak, minnek égessük, a sötétben ugyanúgy hallatszik a szó, mint a világoson. Ha megvakítottál volna, most hiába égne a mécses.

- Minden egyre rosszabb, mint régen - mondta szomorúan apám.

- Egyszer vége lesz ennek is - vigasztaltam.

- Jó lenne megérni! - sóhajtozta.

Apám sohasem tartozott az örökké vigyorgó emberek közé, de az a komorság, ami hetek óta az arcán ült, nem illett hozzá. Egész életében nem volt beteg, ha a foga megfájdult, mentsen meg tőle az isten mindenkit, kétségbe ejtette ordításával a telepet. Ismerve tulajdonságait, szokásait, arra kellett gondolnom, hogy megint valami rossz hír emészti.

- Mit hallottál?

- Á, semmit - legyintett lekicsinylően.

- Na, mondd csak - próbáltam vallomásra bírni.

- Azt mondják, bejöttek a németek.

- Hova?

- Honnan tudjam én, a magyarok beszélnek. - Hallgatott egy darabig, aztán hozzátette: - Okos, értelmes emberek mondták, fiam.

- Nem Furkó rémisztget benneteket? Amióta Köszörűst agyonlőtték, mindég azt hajtogatja: lesz még itt bűdös világ. Hová legyen ennél bűdösebb? Bejöttek a németek - hajtogattam -, nem mindegy nekünk, ki uralkodik, ha éhesek vagyunk?

- Nem bizony, mert csak a vakokat, bénákat hagyják itthon.

- Szóval ezért akartál megvakíttatni ?

- Az a bajod, fiam - tért ki a válasz elől -, hogy mindent olyan könnyelműen fogol fel.

Borsócska ugratott be, annyi ideje maradt, hogy sáros lábát hozzátörölje az ajtófélfához. Kinyáék előzőnlőtték a putrit. Sajnáltam a befejezetlen beszélgetést; ha tiltakoztam is apám aggodalma ellen, valami engem is kétségbe ejtett. De Kinyáék jajveszékelése kivert a fejből mindent.

- Mi történt veled, cigányasszony? - szegeztem Kinyának a kérdést.

Ő már kisírta magából, amit ki lehetett sírni, az előbbi csak azért tette, hogy felhívja a figyelmet.

- Felakasztanak - mondta olyan természetes hangon, mint akin már rég elvégezték ezt a műveletet.

- Miért?

Kinya eleinte a vállát vonogatta, aztán beleizeledett a beszédbe.

- Na, tudod, az úgy volt - kezdte, mint valami mesét -, hogy a huncut magyar azt mondta: Kinya! Itt van ez a csomag, toszítsd ki a targoncával a nagyállomásra, add fel Pestre. Majd ha visszajöttél, elszámolunk. Jól van, gazduram, áldja meg az isten, tudja, hogy én világéletemben mindég becsületes voltam, pedig már két csomagot kivitem magának az állomáshoz. No, phenel₂, hát azért bízok meg benned. Hogy a huncutságtól már kihízott a nadrágból, a kutyák egyék le róla a húst, engedje meg az én drága jó istenem! - fohászkozott.

- Báter!₃ - mondták kórusban a többiek.

- Látod - tett nekem szemrehányást -, a magyart kétszáz pengőre büntették, engem meg elpusztítanak a sok éhes szájtól. More, jól mondják, hogy az isten is oda szarik, ahol nagyobb csomót lát - sóhajtotta.

- Mondd, mi volt a csomaggal? - térítettem vissza.

- Már engedelmet kérek, hogy egyik szavam a másikba öltöttem. Ahogy beléptem az

állomásra, topp, két csendőr elém áll. „Te mit cipelsz?” „Csomag, tiszthelyettes úr.” „Azt látom, de mi van benne?” - rugdalta meg a lábával. „Hát tudom én, tiszthelyettes úr?” „Na, told csak vissza a község házához!” Mit tehettem? Visszataszítottam. Amire én beértem, már ott volt a magyar. Csurgott róla a víz, mint akit lelocsoltak. „Na, Kinya - súgta -, bajba vagyunk, csak már jól beszélj!” „Mit mondjak?” - kérdeztem halkán. „Azt mondd, hogy nem vittél több csomagot, majd elintézzük.”

Kacsintott. „Jól van, gazduram.” Csak ne reszkessen majd a kezed, gondoltam. Kibontatják a magyarral a csomagot, hát mi van benne, nyalom az istenem szent drága piros vérét, egy malac megperzselve. Na, Kinya, néztem a drága húst, nem volt eszed, jóltarthatad volna a rajkókat, a nagy becsületességed mellett. „Hány csomagot vittél?” - kérdezte a csendőr. „Egyet, tiszthelyettes úr, kérem szépen. Nem csináltam én még ilyet soha.” „Na, akkor vedd le az egyik bocskorodat.” Ó, Devla, kire jön a halálos félelem, mint énrám, mondok még egyet, gondoltam, hátha nem bánt. „Most jut eszembe, tiszthelyettes úr, hogy kettőt vittem. Öreg már a fejem, kimegy belőle minden.” Azt sem tudtam, megkövetlek benneteket, melyik markomba csináljak. „Kettőt?”. - nézett mérgesen, még mutatta is az ujjával. „Hát” - mondtam nagy árván. „Jól van - akasztotta le a bikacsököt. - Tedd le a másik bocskort is.” Na, hova mondjak már hármat, amikor csak két bocskorom volt. Majd levetetik a magyarral az egyik csizmáját, oszt akkor három lesz. Azt hiszed, hogy levetették vele? Hogyne. Dagadtra verték a talpamat, ő meg csak aláírta a jegyzőkönyvet. Ez még az ősszel történt, gyereken”, ma tartották a nagy tárgyalást. - Már-már úgy látszott, elerednek a könnyei.

- Hogy lehet az, Kinya, hogy elengedtek?

- Ki tudja ezeknek a szokását, fiam, kitapogatni! Lehet, ha jól oda nem mondogatok a bírónak, nem engednek el. De a drága jó istenem adott belém bátorságot. Amikor kimondta, hogy háromhónapi felfüggesztés, rögtön elöntött a méreg. Ha van bennem egy csepp pálinka, nem marad bűr a képén! Engem akarnak maguk három hónapra felifüggeszteni, phenav, engem? Aki öt fiút küldött ki a háborúba, honnan tudhattam én, mi van a csomagra írva, amikor én lúdtalpas asszony vagyok. A bíró egyből megütközött. „Lúdtalpas vagy?” Puff, a fejemre vágott a nagy könyvvel. Nesze, Kinya. „Az vagyok én, kérem szépen, lúdtalpas, mert egy percig sem jártam iskolába.” Tudod, amikor belém adják az ördögöt, nem bánom, ha mindjárt kettéhasítanak. Kizavartak, hát van igazsága valahol a cigánynak? - kérdezte.

Apámnak a nevetéstől már könnybe lábadtak a szemei.

- Azt mondtad, hogy lúdtalpas vagy, Kinya?

- Mit mondtam volna, nyalom a húsodat, amikor nem jártam iskolába.

- Borzasztó! - ingattam magam rosszallóan. - Ilyet mondani a bíróságon! Nagy bátorsággal áldott meg az isten.

- Engem számítol? Nem bánom, ha az eget éri a feje, akkor is megmondom, amit meg akarok mondani. - Kinya szeme azonban nem büszkeségről, hanem gyanakvásról árulkodott.

- Magadnak tulajdonítsd, itt aztán igazán nem lehet tenni semmit, még isteni szerencse lesz, ha ennyivel megúszod, általában a lúdtalpasokat meg szokták égetni.

- Hát nem a pusztulat jár utánam? - nézett apámra, akiből teljes erővel kitört a nevetés.

- Na, fiam, apád is megbolondult - csapta össze a tenyerét. - Hiába, nagy az isten hatalma.

- Mit nevensz? - kérdeztem apámtól, sápadozva a haragtól.

- Ezt a bolondot - törölgette könnyeit, lecsillapodva. - Elrémisztette a világot!

- Nem ő rémiszti a világot, hanem a világ rémiszt minket. - Kinya kétségbeesve tördelte a kezeit, időközben zsúfoltig megtelt a putri, minden tekintet rám tapadt, apám szégyenkezve, lesütött fejjel bólogatott, szavaimtól találva érezve magát. Feszülten várták, mit akarok még mondani.

- Ki emlékszik arra, hogy kiöntött a Sebes-Körös? Felengedve merevségükből, vállukat mozgatva egymásra pislogtak.

- Én emlékezek, fiam - szólalt meg Korri, még mindig a tüzet bámulva.

- Arra is, mi volt az előtte való napokban? - Korri erősen gondolkodva összehúzta homlokán a ráncokat. - Pedig nagyon emlékezetes dolog történt.

- Anyád akkor volt veled viselő, fiam - szólt közbe apám.

- Igen, de azonkívül sokkal érdekesebb dolgokat láttak a mostani Öregek.

- Ki a pusztulat emlékezik vissza, fiam, minket elhajtottak az árvízhez. A régi Párizsról már csak a sok patkány jut az ember eszébe.

- Pontosan erről van szó.

- Tudom már! - vidult fel Korri arca. - Ügy emlékezem rá, mint ami máma történt. - Piszkálni kezdte a tüzet, hogy legyen idő összeszedni gondolatait. Mindenki Korrira figyelt. - Soha nem feledem el, pontosan karácsony szombatja volt. Igaza van apádnak, minden arra való embert elhajtottak a vízhez, jóformán csak a gyerekeket meg az asszonyokat hagyták itthon. Hümm - motsolygott mellé -, más világ volt az. Sütöttünk, főztünk az ünnepre. Akkortájt, akármerre mentél, ennivalónak nem láttad szűkét. Nocsak elég az hozzá, egyem a jó lelked, ahogy hazahoztuk az ennivalót a faluból, azon nyomban meg kellett enni, mert a pockok kiszedték a kezünkből. Nagy istenverés volt rajtunk, ha a halottat egy percre magára mertük hagyni, orrát, fülét lerágták. A pólyás gyerekeket éjjel a hasuk alá szedték az asszonyok, nappal meg az apróság mellett bottal őrködtek a nagyobbak. Verd meg, isren, de sokat szenvedtünk miattuk, a kis putrijainkat szanaszét dúrták, kiüldöztek bennünket a saját kunyhóinkból. Egyszer csak mi történik, nyalom meg az isten kegyes sebeit - csapta össze a kezét fohászkodva -, mint akit csürhébe vernek, jajgatva, visítva menekülni kezdtek, neki a csordalegelőnek, szájukba szedték a kis pockokat, egyetlen fiók nem maradt a putrik között. Letérdeltek a cigányok, hálát adtak a kis Jézuskának, hogy névnapjára megszabadított bennünket a pockoktól. - Elhallgatott, majd folytatta. - Azon az éjszakán ugyanúgy, mint a pockok, jajgatva, ordítózva, nyakunkba szedve alvó gyerekeinket, térdig érő vizet gázolva otthagytuk a putrikat, mert előntötte az árvíz. Így volt ez, fiam. Az isten jobban féltette a patkányokat is, mint minket, azoknak előre szólt, mi meg tavasszal szedtük ki a kis holmijainkat a sár alól, nagy része már elrohadt.

- Az állatok előre megérik a bajt, Korri - mondta sóhajtva Kinya -, mink meg akkor vesszük észre, amikor már a nyakunkon van. Miért van ez így, te cigánygyerek?

- Azért, Kinya, mert lúdtalpasok vagyunk a fejünkre. De ki tudja, lehet, hogy te is valami nagy bajt érzel, mint a patkányok, azért jajgatsz.

- Sun, ez a cigánygyerek! - nézett körül segélykérően. - Hát azt hiszed, potyára jajgatok, te fiú? Vagy árvizet érzek?

- Jajgass csak, öreg Kinya. Nézd, mind jajgatnak a híres cigányok, akiket ország-világ a bátorságukról és a bölcsességükről ismer, közöttük jajgat apám is.

- Jajgat? Hát nevet, hé.

- Csak te látod úgy, Kinya. Sír, mert visszánézett az időben, és a nagyapja meséiből együtt látja a múltat a kilátástalan jövővel. Sír mindenki, mert most már tisztán látják, hogy az akasztás és a felfüggesztés között alig van valami különbség, csak az egyik meghal, a másik élőhalott marad.

Kinya értetlen szemekkel bámult.

- Nem értem én, fiam - verte a fejét.

- Nem baj, Kinya, ettől már nem lesz rosszabb semmi. Téged nem akasztanak fel, kaptál háromhónapi büntetést, azt is felfüggesztették, nehogy addig enned kelljen adni, majd felakasztod te magad, ha már-nem bírod nézni az unokáid éhségét. A koldust nem az alamizsna tartja, hanem a mankója, és ha azt is elteszik tőle, elpusztul.

Sokáig beszéltem, csak bólogattak csendesen, szomorúan, némelyik felébresztett a múltból egy-egy szebb emléket, de mind hozzátette a végén: elmúlt az a világ, akkor a magyaroknak is volt, de most merre tegyük a fejünket, amikor sír mindenki? Lassanként rájöttek, hogy a mi világunk oda van függesztve egy másik világhoz, és ha ott beborul az ég, nálunk már árvíz van, menekülünk, jajgatnunk kell, mint a patkányoknak. Az istennek is könnyebb volt a rossz sejtelmünkre azt mondani, hogy ámen, mert változtatni ő sem tudott a helyzetünkön.

Billat reggelre felakasztotta magát, nem tudta nézni a gyerekei éhségét. Még aludtunk, amikor a kisebbik fia átszaladt hozzánk.

- Gyere, apám meghalt.

Már csak annyit tehattünk, hogy elvágtuk a kötelet. Szerencsére nem vett részt az esti beszélgetésben, olyan zenészek közé tartozott, akik minden éjszakájukat a kocsmában köpködték végig. Apám, félelmében vagy bánatában, kivezette az egyik lovat az istállóból.

- Öljétek meg - mondta -, ne pusztuljunk rakásra az éhségtől.

Itt az öngyilkosságok színes történeteiből hem lehetett gyűjteményt összeállítani, a természetes haláltól is megrémültek, mindég úgy fogadták, mintha először látnák. A Billat öngyilkossága most éppúgy nem okozott megdöbbenést, mint ahogyan a lovat gondolkodás nélkül agyonverték.

Más embereket, más erkölcsöket gyúrt az idő, a tavaszi örömezték véget nem érő virrasztókba fúltak, ott állt a halál minden putri ajtajában. Jó volt, hogy elmúlt a tél, de a

tavasza még koszorúnak való virágot sem hozott. Fagyos, csípős éjszakáin kopaszra nyírta a tájat, és ha volt bennünk még valami kis remény az újjáéledéshez, azt is elfújta a böjti szelek. Azok a napok nyújtottak némi kis örömet, amelyiken nem jött a postás, mert csak halálhírt vagy behívót hozott.

Mit hozhatott volna? Ahonnan a leveleket várták, nem szüreti mulatságot ünnepeltek. Szegény Korri mámi reggelenként majdnem mászva ment a faluba. Borsócskán nap mint nap jobban meglátszott, hogy terhes. És ha mi be is értük egy-két bokor borsikával, 95 neki nem adhattunk állandóan füvet. Az álomba merült hajnalokon csordába verődve végigdúrtuk a kerteket, ahol máskor elfészkelte burgonyát vagy ehető magot találtunk, ott ebben az évben a fű sem termett. Akadtak víg, lakomás napok, a tavaszi vetés ideje alatt többször kiürítettük az uraság kendermagot vető gépeit, amíg a béresek deleltek, aztán visszatértünk a borsikához. A tisztiorvos és a csendőrség szinte naponként meglátogatott bennünket, egyik bűnöst keresett, a másik tetvest. Keresetlenül a fészkeire találtak, és bámulatos szorgalommal nyírták a népet, ahogy a lelkiismeretük elbírt. Belebetegettünk, beléko-paszodtunk. A csípős borsikától mindenütt a visszatarthatatlan zöld ürülék alakatlan lepényei látszottak. Ezért egy reggel Bocz doktor javaslatára több tagból álló orvoskülönítmény szállta meg a telepet, nagy létszámú csendőr és katonaság biztosítása mellett. Sorra oltottak bennünket tífusz ellen. Napokig fetrengtünk lázban, minden erőnket elveszítettük, ami az élelemszerzést eddig úgy-ahogy biztosította. Szegény Korri, az isten nyugtassa, egy reggel odaintett magához bennünket, sokáig szorongatta Borsócska kezét, láztól kivörösödött arcán végigfolytak a könnyei, ahogy szívemre kötötte kívánságát.

- Vigyázz Borsócskámra, meg magadra is. Ha lány lesz - suttozta -, az jó.

Komoly bólogatásomra békés nyugalommal hunyta le szemeit, mint akinek az életében minden úgy történt, ahogy kívánta. Sajnáltuk Korrit, de már úgy megszoktuk a halált, hogy inkább a kolduskaskáért bánkódtunk.

Apám mindennap megújuló dührohammal szidta a cigányokat, mert nem engedték levágni a lovát. Könyörgésük azonban báránnyá szelídítette, be kellett látnia, hogy senki nem mehet el gyalog a saját temetésére.

Bocz doktor a hullavizsgálatok alkalmával rájött, hogy a vének tömeges halálát nem tífusz okozza. A teljesen legyengült szervezetek nem bírták el a hirtelen bekövetkezett magas lázt, de aki átvészelte, utána kutya baja sem volt. Különös növényevőkké formált bennünket a szükség, így később sem változott az ürülék színe, hisz a zöld füvektől nem szarhattunk sárgát. Bocz doktor, a hatóság tiltakozása ellenére, feloldotta a telep zárlatát. Nem lettünk boldogabbak. A falu házainak egyetlen kapuján be nem tehetette cigány a lábát. Az üzletekben papírral fogták meg a pénzt, nem kívánták elkapni tőlünk a betegséget. Az a szóbeszéd járta, hogy a bolond doktor ki akarja irtani a lakosságot, mert a cigányokat tífusszal oltotta be, és most rászabadította a falura. A járvány terjedése ellen maga a csendőrség biztosította a falu egészségügyi nyugalomát. És ha még értékeltük valamenynyire a saját bőrünket, akkor messze elkerültünk minden házat. Beértük azzal, hogy a folyó nádasai között lapulva a halászat mesterségét űztük. A folyó és a rét ősi istenei fogadtak bennünket kegyelmükbe, amijük volt, felkínálták, csak meg kellett keresni. A tojó madarak fészkeit költés előtt kifosztottuk, az ehető füveket letaroltuk, és a halak, még ivás előtt, hasunk áldozatai lettek. Apám néhány hónap alatt legalább tíz évet öregedett.

- Hagyd itt, fiam, ezt a helyet - könyörgött szüntelenül. - Botosék átszöktetnek Romániába, legalább megmented a feleségedet.

- Hát tik?

- Mindenki nem mehet el, fiam, mi még bírjuk, de a feleséged elpusztul. Menjetek - biztatott -, legalább a Fardi fiaival bejártok a világot.

- A világot? - mosolyogtam. - Te is tudod, hogy az egész világon háború van. Hová lehet menni, amikor a telepet csak éjjel hagyhatjuk el, akkor is szökve?

Apám elsírta magát. Később még egyszer megpróbált rábírnival a szökésre, de aztán rájött, hogy nincs értelme. Nyilvántartásba vettek bennünket, és naponként számon kértek mindenkit. Bocz doktor nem tudta, mit tegyen velünk, újra vesztegzár alá helyezte a telepet, megpróbált ezen a címen valami élelmet kicsikarnival a hatóságtól, de egy kocsi mérsen kívül semmit nem kaptunk. Be kellett látnival, hogy minden kísérlet minket sújt, a végén már a pap se jött el a temetésekre.

- Látod, Boncza - vetették apám szemére előző dühöngéseit -, milyen jó, hogy nem vágtuk le a lovat, itt rohadnának közöttünk a halottjaink. Így is azt gondolják rólunk, hogy kutyákat temetünk.

Thuli96, aki már egyáltalán nem hasonlított a nevére, mert arcából csak a hegyesre pödört bajusz látszott, az egyik temetésre menet mellém szegődött.

- Hallod, testvér - suttogta titokzatosan -, tudod, én világéletemben a pap mellett álltam, amíg az a vén gazember kijárt a temetésekre.

Nem tartottam nyilván, ki ki mellett áll végtisztelet alkalmával, így hinnem kellett Thuli állítását. Vártam, hova akar kilyukadni. Sokáig kótyásztá kampósbotjával az út göröngyeit, majd kimondta végakarátát.

- Én akarok prédikálni.

Első hallásra gyanúsan vizsgálgattam, az ember lassanként önmagával szemben sem lehetett elfogult. Thuli elmosolyodott.

- Azt gondolod, megbolondultam?

- Dehogya gondolom - mentegetőztem.

- Ha azt gondolnád, azon se lehetne csodálkozni. Ennyi bánat után - mutatott a zötyögő kocsira - semmi nem lenne már szégyen. De tudod, azt gondoltam, bánkódjon a pusztulat, úgyis idejutunk mindannyian. Mit segít a szomorúság? Gosnyáék letették minden gondjukat - nézett a házilag eszkábált koporsó felé. - Akkor meg minek sírjunk? Vagy irigyeljük tőlük? Hadd lássák onnan fentről - bökdösött kampósbotjával az ég felé -, hogy örülünk neki.

Nem értettem, kiknek akar vidámságunkkal kedveskedni, de Thulit ez nem zavarta.

- Hogy van az az atyaúrsten a mennyekben? - kérdezte.

- Drága Thulikám, mi a bánatos virágszálért álltál világéletemben a pap mellett?

- Sun, cigánygyerek, azt gondolod, értettem, mit papolt? Csak az elejét tanítsd meg velem, a végét tudom, hogy „ámen”.

Amíg ki nem értünk a temetőbe, Thuli egész úton a miatyánk első sorát szajkózta. Időközben suttogva hangpróbát csinált, bólogató elismerésemre mosolygott.

- Mivel csendesítsem el őket, ha zsinatolnak? - bökött oldalba.

- Nyújtsd fel a kezed, ahogy a pap szokta.

- Na, jókat mondói, hé - engedte le a húrjait. - Az istent leemelhetik nekik, ha beleízeledtek a beszélgetésbe, akkor se figyelnek rád.

- Majd rájuk szólsz.

- Nem, nem - ingatta a fejét elgondolkodva. - Valami még hiányzik az imádság elejéről.

- Testvéreim az úrban - találgattam a papi mondókákat.

- Az az, a feje pusztuljon el annak a csipás papnak - vidult fel. - No, ezt nem fogom elfelejteni.

Mozgott a szája egész úton, a temetőszélen már köszörülte a torkát, úgy látszott, ott elkezdte, de valahogy mégis meg emberelte magát.

Nálunk mindenki a megboldogultak hozzátartozója volt, így aztán az elhunytak sírba helyezésekor illet egyformán jajgatni legalább addig, amíg a hantok koporsódöngető hangja megszűnik. Thuli a sír fejrészénél, kampósbotjára támaszkodva, várt türelmesen. Az összetákolt korhadat deszkaládák recsegő dübörgésére letörölte arcáról a lámpaláz barna foltjait. Ezt a hangot nem lehetett soha megszokni. Zsibongott, jajgatott, karattyolt mindenki, amíg a göröngyök zuhataga elcsendesült, majd a hajdani papi szertartások, temetések beidegzett mozzanatai szerint megálltak a csonka szerszámok, elnémultak a kötelező jajongások.

- Testvéreim a sírba! - kiáltott Thuli. - Kezeit az ég felé nyújtotta, a kampósbottal együtt. Körüljártatta tekintetét. Mindig akadtak a tífusz hírek ellenére is kíváncsi vagy isteneskedő öregasszonyok, akik megbámulták a cigánytemetéseket.

- Imádkozzunk! - szólított fel mindenkit. Megvárta, amíg közelebb jönnek, és leengedve juhász kampóját, átszellemült ájtatossággal rázendített.

- Amaro dad Devla, konszan and 0 cséri? - Elhallgaott, választ várt kérdésére, de mivel csak földi sóhajokat hallott, ugyanolyan hangon folytatta.

- Szász, káj nájszász, dzsánél o Del kana, szász jekvár, jék rom, táj jek beng.⁸

Ha lehetne fokozni a cigányok szeméből tükröződő meglepődést, akkor a legfelső fokot kellene említeni.

- Hallod, az anyám keserves istenit - suttogták egymás fülébe -, Thuli cigányul mesél az istennek! - Hol rá, hol a körülöttük bámészkodókra néztek, látva a zsebkendő, imára kulcsolt kezeket, megenyhülve, magukba fojtott mosollyal végighallgatták Thuli meséjét.

- Na látjátok - kérdezte a „máig is élnek, ha meg nem haltak” után -, minek ide pap? Ezt a mesét legalább értettétek. Azoknak meg mindegy - intett az öregasszonyok felé -, úgyis magukért imádkoznak.

A következő alkalomkor már nem tiltakozott a tiszteletes úr, tartott a konkurenciától, híre ment a szépen prédikáló cigány papnak.

A Thuli-féle esetek csak ideig-óráig hoztak jókedvet. Igazán örülni, nevetni akkor lehet, ha teli az ember hasa, vagy annak reményében, hogy megtöltheti. Borsócskám estéenként számba nyomta a mellét.

- Szívjad - mondta -, majd meglátod, tejre jön. Nanikámmal is annyi tejem volt, mint egy tehénnek.

Mosolyogtam Borsócska gyerekes jóindulatán, annyit használt, hogy elaludtam rajta. Sokszor arra ébredtem, erőlködve, nyögve, hogy visszagyömöszöli ajkam közé megduzzadt emlőjét.

- Sírtam? - kérdeztem.

- Nem, csak kiejtetted - zsörtölődött. Nem ellenkeztem, így legalább visszautasíthattam az önmagától elvont falatokat. Aggódtam. A cigányasszonyok nagy része elvetőlt, a legcsekélyebb megbetegedés halált hozott.

- Jól vagy? - érdeklődtem szüntelenül.

- Hogyne lennék jól, te dili - szorított magához. Űgy tettem, mint akit végtelen apai boldogság tölt el, nehogy a magzatelhajtás gondolata megforduljon a fejében. Öleltem Borsócska gerizdes bordáit, a nyár gondolata visszalopta belém a reményt, amit percek múltán újra elveszítettem. Hol van még az? A hajnalokba nyúló színlelt alvásról csak a kibuggyanó sóhajok árulkodtak, titkoltuk belső szorongásainkat. Már nem jósolt senki, benne éltünk a kegyetlen jövődöben, aminek szenvedései beláthatatlan messzeségbe nyúltak. A káromkodó, fenyegető csendőrök sintércselekményeikkel bizonytalanná tettek mindent, ami még nem múlt el magától.

Vágytuk, féltük a holnapot, a percek rettegései egymáshoz kötöttek bennünket, aki kibújt a falkából, nem volt módja többé visszajönni. Csődöt mondtak a legrafináltabb cigányfurfangok, szökni, bújni, beteget színlelni senki nem akart, ha szóltak valakinek, előállt, leszámolva önmagával, hogy mentse a többit. Igaz, annyit is ért vele.

Apám nem tudott belenyugodni önfejűségembe. Látszólag úgy tett, hogy lemondott minden próbálkozásról, de titokban tervelt valamit.

- A jövő héten itt lesznek Botosék - újságolta.

- Megbolondultak? - kérdeztem ijedten. - Ha ide beteszik a lábukat, élve nem kerülnek ki.

- Ne féltsd azokat, tudják, hogy kell csinálni. Gyanakodva néztem apámra, tegnap egy jó külsejű paraszt bácsi merészkedett be a telepre azzal, hogy megnézzé a lovat. - Ki volt az a bácsi?

- A szalontai gyepmester. Hatósági papírral jött - igyekezett tisztázni a dolgokat. - Különbön szóba sem állok vele. Nem akarok én több bajt.

- És? - néztem rá kihívóan. Megpróbálta haragosan ráncba szedni a szemöldökét, aztán sikertelenül feladta.

- Botosék küldték - vallotta be. - El kell mennetek, vagy fölakasztom magam!

- Ne sírj apám, mert megőrülök - ripakodtam rá.

- Én talán nem örülök meg, az anyád - robbant ki belőle az igazi harag -, amikor nap mint nap a szemem láttára kínoznak! Van benned valami kis szánó lélek a viselő feleséged iránt? Mit segítel már itt? Legalább a saját gyerekedet tekintsd - apellált a lelkiismeretemre.

- Mikor jönnek?

- Pénteken - fújta ki nagy lélegzettel füstölgő haragját.

- Elég szerencsétlen napot választottak.

- Törődnek is azok a babonákkal, amikor baj van. Ha előbb lenne piac, előbb jönnének, a románok között majd elvegyülnék.

- Borsócskát elküldjük.

- Hát te? - nézett ijedten. - Azt gondolod, elmegy nélküled?

- Egyedül könnyebben utánuk tudok menni, ha ő már biztonságban van, de ha együtt elkapnak bennünket, neki sem kegyelmeznek.

Apám gondolkozott, meghányta-vetette magában a dolgot.

- Nem csapsz be? - kérdezte gyanakvóan.

- Mért csapnálak be, ha már Borsócska elment? - Nekem könnyebben sikerük játszanom a haragot, mint neki. - Jobb lenne, ha a lányaidat is kimentenéd.

- A lányaimat! - fitymálta aggodalmam. - A kicsit nem engedi anyád, a nagyokat meg ne féltsd. Mindnek megvan a maga védőszentje. Azt gondolod, Petrus saját magáért reckírozza a fejét? A katonák prócáklijából” kilopja az ennivalót, hogy legyen a húgodnak.

Borsócska eleinte sírva, fenyegetve tiltakozott, arra gondolt, valami más nőt fogtam, apámnak, anyámnak latba kellett vetni minden rábeszélő tehetségét, mire nagy esküdözések árán sikerült meggyőzni.

Botosék nem tették ki magukat a nappal árulkodásának, egy hajnalon, két nappal előtte a megbeszélte időnek, bezörgettek. Hevenyében elbúcsúztunk, meghagyták, hol keressem őket, aztán, ahogy jöttek, olyan észrevétlenül eltűntek, még a cigányok sem vették észre. Egy napig sikerült titkolni Borsócska távollétét, de az elég volt, addigra árkon-bokron túljutottak. Sokkal nagyobb megtorlásra számítottunk, mint az a kis felelősségre vonás, amiben részesítettek. Megkönnyebbülten sóhajtoztam, örültem, hogy Borsócska sorsa megoldódott, de nélküle lyukasnak, üresnek éreztem az éjszakát.

Nem baj, gondoltam, majd megszokom, rosszabb már ügysem lesz.

Azon a péntek reggelen, amelyiken eredetileg Borsócska szökését terveztük, ismét megszállták a telepet. Álmosan, borzosan, mosdatlanul kivertek bennünket a putrikból. Bambán, zsibbadtan vizsgálgattuk egymást, némelyikünkre már csak a régi, gondmarta ráncai hasonlítottak.

Bocz doktor lemondott minden kísérletről, az ordítózó, bolondos motorbiciklis huszár szótlán, magába zárkózott lett.

- Mit rendeljek? - kérdezte, ha panasszal fordultak hozzá. - Éhesek vagytok, az a bajotok. Vége lesz ennek nemsoká - vigasztalt mindenkit fapofával. Ahogy azon a

reggelen csordába verve kihajtottak bennünket a nagy legelőre, valóban úgy látszott, hogy most már mindennek vége. Habár a korai ébresztőt lényegesen olcsóbban megúsztuk az eddigi véres riasztásoknál. Alig dübrent el egy-két puskatusütés a kiválasztottak csontos hátgerincén, még arra is vigyáztak, nehogy valamelyik megsántuljon, vagy ne adj' isten, véres legyen. Nem tudtuk hova tenni viselkedésüket.

- Talán jobb az idő - találgattuk vidámságuk okát. A mogorva, lándzsás bajuszok alatt oda nem illő gúnyos fintorok nyúltak el, és a szüntelen hahoták minket is jobb kedvre derítettek. Nem láttuk, hogy a pörge kakastollas kalapok alól hideg, gyűlölködő tekintettel mustrálgatják girhes testünket. Tarka rongyos csapatunk hosszú sorai átszelték a legelőt, álltunk némán, futó gondolatokkal, ahogy a májusi nap arcunkba döfte meleg sugarait. Máskor nem számított, ki hol áll, az ütések, rúgások elértek mindenkit. Most szigorúan családi különítményként kellett felsorakozni, úgy, hogy jobbról az apa, utána az anya, majd születés-vagy nagyságrendben a gyerekek. Áz ordítózás nem riasztott bennünket, még az sem túlságosan, ha a csendőrök mellett szorgoskodó kézbesítő rendőrök kardlappal megporolták a sorból kilógókat. Nem tudtuk, mire várunk, de álltunk türelmesen. Ahogy telt az idő, úgy lazultak meg a feszülő aggodalmak. Ha akarták volna, rég a földön henteregnénk, mint máskor, a verésen kívül meg mi várhat még ránk? Ezekből a gondolatokból merítettek bátorságot a gyengébb veséjűek, hogy kézfelnújtással félrelépést kérjenek. Bizony ezt reggel még senki sem merete megkockáztatni. Sajnos az el nem végzett dolgok rohamosan elviselhetetlen teherré váltak, mozgott, sziszegett mindenki. A csendőrök bajuszuk alatt aszalták a muris jelenetet, úgy tettek, mint akik nem látják a feltartott kezeket, mert kérdés nélkül megszólalni okot szolgáltatott végtelennek mondott türelmük elvesztéséhez. Ki hol tudta, ott fogta, igyekezett kézzel visszatartani természetes szükségét. Még mindenki embernek érezte magát, és sem a szülők gyerekük előtt, sem a gyerekek a szülők előtt nem akartak állattá válni. Csakhogy vannak dolgok, amiknek nem lehet ellenállni, vagy ha mégis, az emberfeletti erőt kíván. A putrik ruhátlan, nedves világában mindig baj volt a vesékkal, és a hólyagok nem tűrtek halasztást.

Talán órák teltek bele, mire a csendőrparancsnok méltóztatott felfigyelni a zsidongó, ugrándozó sorokra. Már nem használt a kézbesítő rendőrök kardlapozása.

- Mi ez a nagy mozgolódás? - kérdezte dörögve. - Talán nem férték a bőrötökben?
- Vízeln kell - kiabálták kórusban.
- Nocsak, más óhajotok nincs? Disznó népség. Képesek lennétek bepiszkítani a gyepet?
- Muszáj, tiszthelyettes úr - sziszegték rázkódva.
- A nők és a gyerekek két lépést hátralépnek, de csak kisdolgot! Felettem vele, amelyik odarondít. A férfiak vigyázz! Fene a türelmetlen népségét!

Megmerevedtünk, elült a mozgolódás, csak a gyerekek léptek hátra, a nők szégyentől piruló tekintettel a messzeséget nézték, nem mozdultak. Feszült csend lett, a parancsnok intésére méltóságteljes léptekkel elsétált soraink között a legénység, csizmaorral egymás mellé piszkálták a mezítlábas bokákat, ahol mozgást észleltek, halk dübbenéssel csendre intették, hogy a parancsnok katonás, ropogó szavai tisztán érthetők legyenek.

- Kinek van dolga? - kérdezte vészjóslóan. - Tessék, ki a szerszámot, és rajta! Disznók!
- adta tudtunkra kilétünket. Szavait szigorú csend követte. Úgy látszik, túl korai volt az

öröm.

- Szóval senkinek? - tompította le a hangját. - Hát jó. De akin hugyos nadrágot látok, vagy még ilyen kéréssel előáll, arról leverem a hússal együtt.

Nem volt okunk kételkedésre. Itt-ott még elhangzott egy-egy halk, vesegörcsös szisszenés, de elnyomták a puskatusok és kardlapok rövid csattanásai.

Lassan kúszott az idő, vértelen füleinken átvilágított a tűző nap, földbe döfött tekintettel támasztottuk görcsöktől megzsibbadt alsótestünket. Tíz óra lehetett, az elterülő sík legelőn tücsökciripelés hallatszott. Egyenletes szuszogással lélegeztünk, mintha azt is vezényszóra tennénk. Úgy éreztük, erőlködésünkbe belereszket a levegő, és percről percre erősödő mély morajlásba csap át. Nehéz bombákkal terhelt gépek zúgtak felettünk, mélyen alattuk ficáncoló vadászok kíséretében.

- Feküdj! - vezényelt a csendőrparancsnok. Szétfutottunk, távolabb a nőktől, elterülve a friss tavaszi fűben, és görcsös fájdalomunk okozójának halk zizegésével tömény hálánkat küldtük a magasban ragyogó apró, fényes pontok felé. Megkönnyebbült sóhajtásokkal hevertünk, nem érdekelt senkit, hogy a csendőrök szuronyukat, kakastollas kalapjukat hasuk alá gyűrve belefúrták magukat a földbe. Nem akartunk megszökni, úgy éreztük, a mai leckén már túl vagyunk. Az egyre távolodó repülőgépzúgás azonban lassanként kirázott bennünket álmainkból, a pattogó vezényszavak hallatán könnyebbé vált testtel, de még mindég nehéz szívvel, ismét felsorakoztunk. A csendőr uraknak nem állt módjukban ellenőrizni parancs elleni cselekményünket, így továbbra is kemény várakozó álláspontra kényszerítették üszkös hadunkat. Az a kis öröm, ami a megkönnyebbülés után közénk lopakodott, minden szorongás nélkül helyet talál lelkünkben, ha a község hintói puha kerepelésükkel el nem riasztják. Most már értettük a várakozás okát. Az egyik hintóról Bocz doktor szállt le két szemüveges úriemberrel. Valami nagykutyák lehettek, a csendőrök keményen vigyázzba kapták magukat előttük. Nem szóltak, messziről nézegettek bennünket, amíg a főjegyző hintója megérkezett.

- Megint oltás! - suttozták a cigányok.

Lehet, gondoltam, bár megszokta az ember, hogy a doktori dolgokat fehér köpenyes emberek csinálják, de hát olyan mindegy, így is, úgy is elpusztulunk. Itt már nincs olyan szervezet, amelyik elbírjon egy tifuszoltást. Az ijedség fellazította a sorokat, gyorsan intézkedni akartak a csendőrök, de a civilruhások leintették őket. Megjött a főjegyző, két ismeretlen úrral, aztán a kenyérjegyiroda összes kisasszonyai.

- Mi lesz itt, Devla? - fojtogatott bennünket a rossz érzés. Egyik pillanatról a másikra változott gondolatunk, a félelem és az öröm két végletén csapongva. Még tanakodtak az urak, vagy valakire vártak, nem sürgette őket az idő.

- Talán pótkenyér jegyet adnak? - motyogtuk orrunk alatt, de a másik percben már egész másra gondoltunk, pontosan az ellenkezőjére. Lehet, hogy megvonják mindenkitől, mert eladtuk? Csináltak már ilyet.

- Egye meg a bánat - vigasztaltuk magunkat. - Egy marék kukoricaliszttal kevesebbet eszünk. Minek nekünk a jegy? Pénz nélkül nem adnak rá semmit. Akkor nem mindegy?

De ahogy megérkezett a járási tisztiorvos, abban a pillanatban elvetettük a kenyérjegy gondolatát. Ijedt szemekkel néztünk egymásra, most már nem kétséges, oltás lesz. Apám

halálra vált arccal rám sandított.

- Majd a karodba adasd, hé, könnyebben ki lehet belőle szívni - figyelmeztetett. A húgom biztatóan nézett rám, így szokás a kígyómarással is, de még senki nem maradt tőle életben. Akármerre néztem, félelemtől eltorzult arcokat láttam. Elég volt megpillantani a járási orvos elhájásodott alakját, mindenkinek az oltás jutott eszébe. A repülőgépeket talán az isten küldte, ha nem jönnek, most egyetlen nadrág nem marad szárazon.

- Bár megint jönnének! - nézegettük áhítattal a magasban keringő gólyákat.

Szegény kis Borsócskám, de jó, hogy elmentél! Bocz doktor lépett hozzánk közelebb.

- Figyeljen mindenki rám - kezdte nagy hangon. - Akit szólítanak, az családotól idejön - jelölte ki a helyet. Közelebb jött a lányos hintó, egy kézbesítő felkapaszkodott a kocsi mellé, nagy hangon továbbította a kisasszonyok suttogását.

Az elsők után nem sokkal a mi családunk következett. Megálltunk az úri csoport előtt, a csendőrpáncsnok nem szólt, csak mutatta, hogy húzzuk ki magunkat. Kihúztuk. Anyámat minden vizsgálat nélkül félreállították, utána a lányokat, kettőnket tüzetesebben megvizsgáltak. Minden férfival ezt tették. Ledobatták velünk a felsőruhát. Szentséges Szűz Mária, összefacsarodott a szívem, ahogy megláttam apám csontváztcsét. A két orvos vitára szállt felettünk. Bocz doktor kitarzott, hogy apám beteges, sőt az egész családunk tüdőbeteg, bizonyításként rám mutatott.

- Gyerekkora óta én kezelem - kopogtatta a hátam -, örökölt a betegsége.

Nem szólhattunk belé az egyezkedésükbe, de olyan volt, mint amikor a kupecet árulják. Annyit sikerült az eddigiekből megállapítanunk, hogy két részre szedik a népet, egyikbe az erőteljesebbjeit, a másikba a gyengéket sorolják.

- Mutasd a nyelved! - kiáltott apámra a járási orvos. Szegény öreg kilökte, majdnem a hasáig ért.

- Fúj! hát ez hülye - fordult Bocz doktor felé undorodva. Gyorsan el kellett hordani a gönceinket, mielőtt kifejezést ad rossz érzésének.

Találgattuk, mit akarhatnak, ha ugyan eddig sem tettünk mást. Most már Bocz doktor viselkedése foglalkoztatott bennünket, és ez lényegesen aggasztóbbnak tűnt. Azt láttuk, hogy az erősebb férfinépet körbefuttatják vizsgálat közben.

- Vásár van itt, vagy sorozás? - kérdezte apám, mintha én lennék a megmondhatója.

- Melyik a jobb?

- Egykutya - legyintett.

Azt hiszem, a cigányok is így fogták fel. Petrust már a hátán vitte Simaj a bizottság elé.

- Dufla ótást adjanak ennek, tisztelt doktor urak, vagy én ütöm agyon - dobta le Petrust, mint egy döglött kutyát.

- Öreg, beteg ember létemre nekem kell mindenhová cipelni, hát mi élete van már ennek? - tárta szét a kezeit sopánkodva.

- Vidd el innen, te vén disznó - förmedt rá a járási orvos -, vagy kitépem a bajuszod! - Simaj lábánál fogva húzta közénk Petrust.

- Baj van - lihegte. - Katonákat szednek. Úgy látszik, igen, gondoltam.

- Láttátok, hogy állnak előttük a csendőrök? Hühüm, nem akárhogy ezek - húzta fel a szemöldökét sokatmondóan.

- Vén róka vagyok már én. - Az bizonyos, hogy Simaj nagyon tökéletesen játszott, szinte irigykedést váltott ki a hátralevőkből. Na de nem szorult huncutságért tanításra a mi fajtánk, ha valahol gyümölcsöztetni kellett adottságait, szívvel-lélekkel a tökéletesség látszatára törekedett.

Márpedig itt nagyon úgy nézett ki, hogy szükség van rá. A családok kiszedett színe-java minden eddigi aggodalmat felülmúlt. A még ki nem válogatott sorokban egymás után ájultak el a férfiak, némelyiket reszketve, hűgösán vezették a bizottság elé, mint a szélütöttet.

Nagyon lelassult a vizsgálat. A csendőrparancsnok, igénybe véve a község hintóit, elküldte ebédelni a legénység felét, aztán váltottak. Az ott maradt rész a kiválogatott csapatok között sétált, szigorúan elszigeteltek bennünket egymástól, nehogy összekeveredjünk. Késő délutánra hajlott a nap. Látszott az úri népen, hogy már unja. A csendőrök idegesen rázogatták fegyvereiket, fogvicsorgatva keresték az alkalmat, hogy elrabolt délutáni pihenőjükért törlesszenek rajtunk valamit. És ha ők valamit kerestek, soha nem hagyták kárba veszni a rászentelt időt. Álltunk, és vártunk türelmesen, az se hozott ki bennünket a sodrunkból, ha valamelyiket álbetegsége legtökéletesebb játéka mellett a másik csoporthoz küldték. Ki tudta volna közülünk megállapítani, melyik jár jobban. Már nem mertünk olyan nagy biztonsággal különös érzékünkre se támaszkodni, mint valaha, mostanában elég sokszor csődöt mondott. Elfáradtunk az erőlködéstől, hagytuk, hadd folyjon minden a maga medrében, valahol majd találkoznak. Azt gondolom, így vélekedhettek az urak is. Ahogy elment a két szemüveges civil, változtattak a módszerükön, felsorakoztatták a hátralevő népet, rámutattak egyikre-másikra, nem számított, egészséges vagy valóban haldoklik, felírták nevét a kisasszonyok.

- Így na! - dörzsölték'kezüket. A hosszú, fárasztó munka után hirtelen életre kelt minden, gyorsan ráncba szedték a két részre osztott népet. Míg az urak megtárgyalták a további teendőket, addig a csendőrség kirázatta belőlünk a napi semmittevés bágyadtságát. A főjegyző úr, aki egész nap szerényen meghúzta magát, a felsorakoztatott csoportok elé hajtatott, és a hintóról elmondta mondókáját.

- Kemszépen! Önöket most két csoportra osztottuk. Tudjuk, hogy nem könnyű kiszakadni a családból, de kemszépen, be kell látni, hogy háború van, és a hazának nagyon nagy szüksége van a munkás kezekre. Kétfelé mennek dolgozni, kemszépen, de eljön az idő, hogy majd találkoznak.

Az utóbbi szavak nem jutottak el tudatunkig. Az, hogy „dolgozni” mennek, valami csodálatos mesének tűnt a főjegyző szájából! Színes, tiszta, világos képek költöztek kormos, füstös agyunkba, az élet áhított képei. Dolgozni, enni, szabadnak lenni? Ilyen zene alkotására csak a magasságos teremtő képes. Áldott legyen érte az ő szent neve!

- Éljen, éljen! - ordított a csecsszopó is. A hókakéjú főjegyző megállt beszédével, csodálkozva nézte a térdre ereszkedő asszonyokat, hogy apró rajkókkal az ölükben közelebb kúsznak -a hintóhoz.

- Dicsőség övezzen a te magasságos széken! - zümmögték, tekintetükben az őszinte áhítat ragyogásával. Meglepődve nézett körül, nem volt egészen meggyőződve, kinek szól ez a nagy tisztelet, de egy szerény fejbőlintással nyugtázva, folytatta beszédét.

- Holnap vonatra szállnak, és elviszik magukat a munkahelyükre. Kemszépen, önöknek éppen úgy kell tudni, mint bárkinek, hogy háború esetén a haditörvények vonatkoznak mindenkire, tehát úgy gondolkodjanak, hogy ez maguknak is szól. Ne vigyenek magukkal ruházatukon kívül semmit, ott mindent megkapnak. A kisasszonyok adnak három napra szóló pótkenyér jegyet, hogy legyen az úton mit enni. - Nagyon gyorsan dolgoztak a lányok, mire a főjegyző úr befejezte mondanivalóját, szinte elintézték mindent. A kiválogatott rész dupla pótjegyet kapott, így aztán meglett az öröm mindkét részen. Boldogságtól visongva azt sem tudta némelyik, milyen táncot ropjon; jókedvű, hemzsegő csoportokba verődve visszaballagtunk a telepre. Kit érdekelt már, hogy a csendőrség egy része még mindig a telep külső peremén sétál. Ott rohadjanak meg, ahol vannak, holnap itthagyjuk őket.

- Vágd le a lovat, Boncza! - követelték a cigányok. - Együnk-igyunk, elég volt a koplalásból. Aki még mindig meg akar halni, menjen ki saját lábán a temetőbe.

Milyen kevés kellett itt a boldogsághoz! Elég volt egy szó, hogy az ábrándok és az élni akarás örökké leomló homokvárait újra építeni kezdjék. Még csupán egy szó hangzott el, egy üres, sokértelmű szó, távol a valóságtól, de a képzelet édig érő szalonnahegyeket szült, amit vadlovak dübörgő patazaja mellett, csámcsogó szájjal kóstolgattak. Visszaköltözött a régi jókedv, messze hangzó pergő zenét ökröndözött a cigánypárizs. A sült, főtt lóhúszagra felébredtek az alkotás vágyának szunnyadó méhecskéi, és a zsenge, vagy kényszernélkülözés miatt hervadozó szirmok között elhintették termékeny hímporaikat. Csodálatos sors, mézesmostoha kegyetlenségeddel hullahegyekbe darálod semmi létünket, gyásztól, keserűségtől bemohosodott világunkat elárasztod kínnal, szenvedéssel, hogy egyetlen szavadra édessé váljanak a percek.

- Kár volt elküldeni Borsócskát - sóhajtozta apám, szánva-bánva tettét. - Meglelt volna a gyerekek között, legalább az anyád keze alatt szülne.

- Addig még van idő - vigasztaltam. - Üzenünk neki, vagy érte megyek.

- Előbb meg kell erősödnöd - oktatott.

Neked is - gondoltam, még mindig elfacsarodó szívvel. Hányszor összehúztunk, amióta kikelt a jó idő. Most értem, miért nem tette le a rongyos nagykabátot. Fázott. Kerekre tágult szemeibe visszatért a régi beszédes jókedv, pedig nem evett a lóból. Bólogattam jóindulatú intelmein, ki tudná, ha nem ő, hogy milyen a haditörvény, aki hősként végigcsinált egy háborút, sok jónak és rossznak ismerője. Aztán hol voltam én már a hajdani puccos diáktól? Kócos, mosdatlan, rongyos külsőmmel elvegyültem a zörgő csontú falkában, egyetlen közös gondolat vitt bennünket: élni! És ehhez nem fért más. Betokosodott a józan ész, a vágyak, az ábrándok, az emberség. Két kő mogorva zúgása örölt állattá bennünket, és kiperegtünk apró lyukú szitáján, mint a férgek. Anyám lázasan csomagolt, minden kacatjának jelentőséget tulajdonítva.

- Ez is kell - mondogatta, és apám dörögésére villámokat szórt tekintete. - Mert félre áll a szátok, ha nincs valami. - Ő is gyorsan elfeledte a soha nem voltat, pedig még a boldog jövőben egy árva percet sem láttunk.

- Reggel meg kell gyújtani a szalmát - rugdalta a putri földjén szétzilált törekhulladékot -, különben megesz bennünket a bolha, ha majd hazajövünk.

- Igenis, őrmester úr! - húzta ki magát apám. Magukra hagytam őket vidám zsörtölődésükkel, bejártam a zsongó telepet. Ma csak este volt, egybefolyt a korán a késővel, időtlenül vártuk a holnapot. A félelem kint rekedt a kunyhók betakart ablakai mögött, bent a putrik mélyén hosszú lángú mécsesek sovány lobogásában bronzszínű jókedv mutogatta fehér fogait, bőfögve nem titkolt gondolatai mellett, hangosan álmodta a jövőt.

- Messze megyünk? - kérdezték fogvájva.

- Messze.

- Bizony, gyalog is nagy utat megtennénk három nap alatt. - Az otthon és a rejtett jövő közötti távolságot méregetve, vidáman törölgették zsíros ujjukat az asszonyok szoknyáiba.

- Ha tele a has, nincs messze semmi.

- Nincs, nincs - hagytam rájuk. - Akkor a halál csak elszomorít, de éhesen a születés is gyászos.

- Születés, halál? Kinek van ezekre szüksége? Élni, ez a fontos. Mert nincs szebb az életnél, ha szép - emelték ujjukat figyelmeztetőre. Véges agyuk rövid zsákutcaiban már elenyészett a múlt, ott bolyongtak a reményteli jövő ismeretlen országútjain, ahol friss zöld füvet ropogdttak a lovak,-elféledve, hogy tegnap még ők legeltek. Petrus összeállt a húgommal.

- Minek húzzuk-halasszuk? - kérdezték. - Úgyis csak pletykálnának a cigányok, ha látnák, hogy egymás mellett alszunk.

- Én meg, testvér, úgy kapálok - dicsekedett Petrus -, hogy ember legyen a talpán, aki versenyre jön velem. - Nem tudtam, miért mordja, de nem árt, ha van a családban, aki jól tud kapálni. Szerettem Petrust, gondolatai és tettei félrebillent serpenyője örök kiegyenlítetlen maradt, ő maga volt a rejtély, soha nem tudta, mit cselekszik, még kevésbé azt, hogy mit akar, de a szerencse valahogy hozzáragadt, különben rég elveszett volnat

- Ettél, te gyerek? - kérdezett nagy hangon.

- Ettem.

- Na, akkor mesélek neked. - Nem sikerült Petrusnak, a húgom gallérjánál fogva elcipelte. Gondolom, a gyors nászra lépés riasztotta, mert hogy nem az ő érdeme volt, arra esküdni mernék. De a boldogság úgy jó, ha adják.

Hajnalra elült a lárma. Kit hol ért az álom, elnyújtózott a putrik poros alomszalmáján, nem zavarta belei örökös kuruttyolása, mint máskor. Feszésre tömve vele aludt az éhség mogorva békája. Gondolataim még valameddig csapongtak, aztán fáradtan belefolytak a közös nagy csendbe. Néha felriadtam a kutyák barátságtalan hörgésére, de aránylag hamar elrepült a csonka éjszaka. A cigányok egy része már kora reggel készenlétben állt, batyuba kötve a betyárbútort, nem akarták, hogy idehaza elfogyjon a lóhús.

Gyorsan elkezdődött a nap, az ébresztő apróság orrát-szemét dörzsölve követelte a

reggeli jussát, visítva egymásba martak, ha a másik kezében nagyobb cupák volt, vagy földhöz verték magukat rugdalózva, amíg meg nem kapták a maguk részét valamilyen formában. A nagyobbjai ficáncolva körülfutkosták a tüzet, itt-ott elcsattant egy nyakleves, máshol apró családi perpatvar illeszkedett a telep természetes rendjéhez. A lányok már cicomázták magukat, a fiúk még álmosan vakaróztak, ásítózva méregették a nap állását, csak az éltebb emberek sütkéreztek a lobogó szalmalángok mellett álmukat vagy vágyukat mesélve. Anyám nem örült, nem búsult, hogy a család egy fővel megszorodott, éppolyan mogorván, erőszakosan evésre kényszerített, mint máskor, ha volt.

- Miért nem a vödöt kínálgatod? Ügy szokás, nem? - próbáltam illemre tanítani.

- A vöm eddig is megtalálta, eztán se traktáltassa magát. Neki n.:.! tte van a felesége, a tied meg, csórókám, ki tudja, hol van! Egyél! - unszolt könnybe lábadó szemmel. Étvágytalanul nyeltem a megszíjasodott vörös lóhúst, amíg egy alkalmas pillanatban kereket oldhattam. A reggeli sürgés-forgás kezdett alábbhagyni, mindenki elrendezte a cók-mókját, kihordták a putrikból, amit majd pótolni lehet, aztán, ahogy elégték a tüzek, tétlenségükben gondolkodásra kényszerültek.

- Mikor indulunk, hé? - kérdezték. Megdöbbenően meresztgették egymásra a szemüket, nem használt a homlokráncolat, sem a vakarózás, kénytelenek voltak rájönni, hogy nem tudnak semmit. Ijedten kétségbeesve előráncigáltak engem is a fiatalok közül, de éppoly csodálkozó tekintettel néztem rájuk, mint ők énrám.

- Na? Hátha már el is ment a vonat - riasztgatták egymást. Végül egy három főből álló csoport vett magának annyi bátorságot, hogy a telep szélén sétáló egyik csendőrt megközelítse.

- Állj! - hangzott a kiáltás. - Hová mentek?

- Azt akarjuk megkérdezni, kérem szépen - kapkodták le sapkájukat -, hogy mikor megy a vonat.

- Hova? - Ez volt aztán a fogas kérdés, behúzták nyakukat válluk közé, álltak dermedten, mint akiket odacövekeltek.

- Mars vissza! - vezényelt. Nem várták meg a biztatást, letörten visszaballagtak.

- Na - bólogattak gondolataikhoz sóhajtván. - Jól felültetett bennünket az a sápadt képű főjegyző. A kis szalmáinkat is elégettük, most már az sem lesz, amin aludjunk. Milyen oktalanok vagyunk - ismételték el egymás között -, se nem kérünk, se nem hallunk, csak felülünk a mások bolond szavának. Hát van igazság a földön? - nézegettek a fényesen ragyogó nap felé. - Megbánták, vagy másokat visznek helyettünk, mink meg hadd dögöljünk itt éhen.

Egy ideig zúgolódtak, aztán belátták, hogy nincs értelme. Ha valaki nem tud segíteni, akkor azok csak ők lehetnek. A végén megpróbálták keserűségüket egymás tréfás megjegyzéseibe fullasztani.

- Na hé - gúnyolták Gigit -, meglátjuk, milyen szalonnát húzó a nyársra! Nehogy elégjen a szalonnasütőd, kár lenne a nagy darab szalonnáért.

Petrus sem maradt ki a játékból, a jó kapáló tehetségét gúnyosan a fejére olvasták. Nem

tudom, miből következtek a kapálásra. Talán a tavasz sugallta ezt a gondolatot, vagy a gazba fulladt szántóföldek. A telep szélén hirtelen mozgolódás támadt, Gigi, aki az előbb mérgesen otthagya a csoportot, kifulladásra visszafutott, szinte megelőzte az ijedt arcú gyerekeket.

- Egy regiment katona jön! - húzogatta a kalapját. Egy pillanatra megállt mindenkiben az ütő, de aztán Gigi alaptalan ijedtségén mindenki felderült.

- Most elvisznek az asszonytól, Gigi! - ijesztgették. Valóban vidám, derűs arccal fogtuk körül a tíz főből álló

katonasoportot. Akkor fogott el bennünket némi szorongás, amikor a szakaszvezetőjük kihirdette, hogy a tegnapi kiválogatás szerint poggyászainkkal együtt sorakozzunk fel. Még a névsor ismertetése előtt felhívta a figyelmünket, hogy eztán már csak parancs lesz és teljesítés. A kettőnek mindig összhangban kell lennie, különben, mint mondta, ő már megjárta Ukrajna földjét, és ott kigyógyult a szívbajból.

- Hála istennek! - mondták a cigányok. A szakaszvezető végigmért bennünket, látta, hogy nem értjük, legyintett.

- Szóval hiány nélkül akarom a társaságot elvinni a rendeltetési helyre. Megértettük egymást?

- Áldja meg az isten, vitéz úr, látszik magán, hogy jószívű.

Lényegesen gyorsabban pergett minden, mint előző nap. Katonásan, szabályosan dolgoztak, nem bántottak, nem rugdaltak senkit, szétbontották a motyókat, kidobálták az edényeket, kacatokat, kutyakölyköket, és mire magunkhoz tértünk, már katonásan róttuk az utat az állomáshoz. Kissé szokatlanul hatott a kemény parancs szerinti élet, de a főjegyző szavaira gondolva, belenyugodtunk. Hadi világ van. Aztán meg a jófene sem tudja, mennyit változott minden, amióta elszakítottak bennünket a külvilágtól. Hónapok óta nem mehettünk be a faluba. Amit mi láttunk vagy hallottunk, attól igazán nem lettünk okosabbak. Így aztán, amikor ránk csukták a frissen meszelt vagonok ajtaját, az a kis aggodalom is eloszlott, amit a katonák jelenléte okozott. Majd megszabadulunk tőlük, mint a csendőröktől. Dolgozzunk, együnk, az a lényeg, aztán majd csak lesz valahogy. Az asszonyok zsörtölődtek az edényeik miatt, de a katonaviselt férfiak lecsillapították őket.

- Minek oda edény, ahol főznek? Vagy tik akartok lenni a szakácsnők?

- De miből esztek, ha lesz mit? - lázadtak fel egyszerre.

Apám sajnálkozva ingatta a fejét, ő vitte közöttük a prímet. - Jól néznének ki a katonák, ha vinnék magukkal a kormos lábast! Kapunk egy-egy csajkát, és kész. Az a fontos, hogy adják tele.

- Akármennyit adnak - sóhajtoztak az asszonyok megtérve -, de legalább nem üznek, zavarnak bennünket mindenfelől. Ki tudja, meddig bírtuk volna még a sok verést, a sok éhséget. Na de ránk tekintett a drága jó istenünk, nyalom a szent kegyes piros vérét! - húzták száraz melleikhez alvó porontyaikat hálálkodva.

A vonat zötyögése visszarántott mindenkit a boldog, reményteli ábrándok világába. Ismeretlen tájak suhantak el a vagonok szögesdróttal beszótt ablakain túl, mosolygó tekintetünk beleragadt a pöfögő mozdony szikraesőjébe, időnként kiürítettük a húggyal

megtelt vödörket, hogy erjedő búzük ne zavarja magasröptű képzeletünket.

Jegyzetek:

1. Csacso rom = valódi, igazi cigány.
2. Phenel = mondta.
3. Bätet! = Ügy legyen!
4. Pheriav = mondom.
5. Borsika = kanálfűhoz hasonló, csípős, bokros fűféle.
6. Thuli — kövér
7. Amaro. dad Devla, konszan and o cséri? = Miatyánk, ki vagy ;i mennyekben?
8. Szász, káj nájszasz, dzsánel 0 Del kana, szász jekvár, jek rom, t:‘j jek beng. = Volt, hol nem volt, volt, az Isten tudja, hol volt egyszer e”.v cigány és egy ördög.
9. Prócákli = katonai kenyérzsák.